КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДОСИН ВОЛОДИМИР ІГОРОВИЧ

УДК 378:615.15(477)(091)»190/200»(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (90-ті рр. ХХ – ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ ст.)

011 – «Освітні, педагогічні науки»
01 – «Освіта / Педагогіка»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів має посилання на відповідне джерело _____ В.І. Досин

Наукові керівники: Єгорова Інга Вячеславівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Ящишин Зіновій Миколайович, кандидат медичних наук, доцент

Івано-Франківськ – 2026

АНОТАЦІЯ

Досин В.І. Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. XX–перша чверть XXI ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України, Івано-Франківськ, 2026.

У дисертації здійснено комплексний історико-педагогічний аналіз розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. та обґрунтовано теоретико-методологічні засади її модернізації в умовах сучасних суспільних, освітніх і технологічних трансформацій. Установлено, що розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні мав системний, поетапний і детермінований характер та зумовлювався взаємодією суспільно-політичних, соціально-економічних, освітньо-інтеграційних, галузевих і технологічних чинників.

Дослідження здійснено на основі комплексного критеріального підходу, який охоплює правовий, історико-аналітичний і дидактичний критерії. *Правовий* критерій уможливив аналіз еволюції нормативно-правового забезпечення та стандартизації професійної підготовки фармацевтичних кадрів; *історико-аналітичний* – виявлення етапності розвитку, інституційних змін і трансформації організаційної структури фармацевтичної освіти; *дидактичний* – з'ясування змін у цілях, змісті, формах, методах і технологіях навчання. Застосування зазначених критеріїв дало змогу розкрити внутрішню логіку розвитку вищої фармацевтичної освіти як цілісного історико-педагогічного феномену.

У дисертації здійснено історіографічний аналіз проблеми та систематизовано джерельну базу дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у визначених хронологічних межах. На основі опрацювання законодавчо-нормативних актів, дисертаційних і монографічних праць, наукових статей, навчально-методичних та науково-практичних матеріалів визначено ступінь наукової розробленості проблеми, окреслено основні напрями її дослідження та виявлено аспекти, що потребують подальшого історико-педагогічного осмислення.

Систематизація джерельного масиву за змістово-функціональним принципом забезпечила цілісне відтворення логіки становлення і модернізації вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Уточнення базових понять досліджуваної проблеми на основі категоріально-змістового аналізу дало підстави розглядати *розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні* як історично зумовлений, цілісний, поетапний і багатофакторний процес якісних та структурно-функціональних змін у системі професійної підготовки фармацевтичних кадрів, який охоплює трансформацію її цілей, змісту, організаційних форм, методів, технологій, нормативно-правового забезпечення та інституційних засад відповідно до суспільних потреб, реформування системи охорони здоров'я, державної освітньої політики, євроінтеграційних орієнтирів і цифровізації та спрямований на формування компетентного, практико-орієнтованого, конкурентоспроможного фахівця, здатного до фармацевтичної опіки, професійної взаємодії та безперервного професійного розвитку.

Методологічну основу дослідження становить цілісна багаторівнева система підходів: на *філософському рівні* – аксіологічний та антропологічний; на *загальнонауковому* – системний, компетентнісний, міждисциплінарний, інноваційний і контекстний; на *конкретнонауковому* – історико-педагогічний, хронологічний, історіографічний і термінологічний. Застосування зазначених підходів забезпечило цілісний аналіз розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. – уможливило об'єктивне дослідження трансформації її цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Визначено основні характеристики розвитку досліджуваного феномену: поетапність, наступність, системність, інтегративність, варіативність, відкритість до інновацій, компетентнісну спрямованість і практико-орієнтованість. На цій основі виокремлено три етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Перший етап – становлення вищої фармацевтичної освіти в умовах державної незалежності України (1992–2003 рр.) – характеризується формуванням національних засад професійної підготовки фармацевтичних кадрів, розбудовою нормативно-правової

бази, інституціоналізацією фармацевтичної освіти та домінуванням знаннєво-репродуктивної парадигми. Другий етап – європейська інтеграція та розширення мережі фармацевтичних факультетів у медичних закладах вищої освіти (2003–2016 рр.) – позначений структурно-змістовою модернізацією, гармонізацією освітніх стандартів із європейськими вимогами, упровадженням кредитно-модульної системи, адаптацією освітніх програм до вимог ECTS і посиленням компетентнісної спрямованості професійної підготовки. Третій етап – стандартизація, цифровізація та інноваційна трансформація вищої фармацевтичної освіти (2016–2022 рр.) – відображає завершення переходу до сучасної компетентнісної моделі, поглиблення процесів стандартизації та цифровізації, упровадження стандартів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», єдиного державного кваліфікаційного іспиту та посилення механізмів забезпечення якості освіти.

Концептуальні засади розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. зумовлювали цілісний та поетапний характер змін її цільового, змістового й операційно-діяльнісного компонентів. Їх формування та розвиток відображали еволюцію цільових орієнтирів професійної підготовки майбутніх фармацевтів, оновлення змісту освіти відповідно до трансформацій фармацевтичної галузі та системи охорони здоров’я, а також модернізацію форм і методів освітньої діяльності в контексті компетентнісного, практикоорієнтованого та інноваційного підходів.

З’ясовано, що еволюція цільового компонента розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні відбувалася системно та поетапно. Якщо на початковому етапі стратегічні орієнтири були зосереджені на підготовці провізора технологічного профілю, здатного до виготовлення лікарських засобів, контролю їх якості, стандартизації, зберігання і відпуску відповідно до нормативних вимог, то в подальшому цілі професійної підготовки розширилися у напрямі формування комплексного професійного профілю фармацевта. У сучасних умовах цільовий компонент набув виразної пацієнторієнтованої спрямованості та реалізується в межах моделі міжпрофесійної взаємодії, у якій фармацевт постає активним учасником мультидисциплінарної команди, здатним до фармацевтичної опіки,

забезпечення раціональної фармакотерапії, професійної комунікації та безперервного професійного розвитку.

У результаті аналізу змістового компонента встановлено, що його трансформація упродовж досліджуваного періоду мала послідовний і концептуально зумовлений характер. Показано, що зміни еволюції змісту вищої фармацевтичної освіти України відбувалися під впливом освітніх реформ, європейських інтеграційних процесів, розвитку фармацевтичного ринку, оновлення нормативно-правової бази та зміни суспільного запиту на новий тип фармацевтичної діяльності. Еволюція змістового компонента здійснювалася у напрямі переходу від предметно орієнтованої, дисциплінарно-енциклопедичної моделі до компетентнісно інтегрованої системи, у межах якої навчальні плани, освітньо-професійні програми, практична підготовка та механізми оцінювання підпорядковувалися формуванню цілісної професійної готовності майбутнього фармацевта. Установлено, що сучасний зміст фармацевтичної освіти охоплює не лише фундаментальну природничо-наукову, хіміко-фармацевтичну й технологічну підготовку, а й клінічну, соціальну, комунікативну, управлінську та цифрову складові, а також закріплює цінності пацієнтоцентричності, безпеки фармакотерапії, професійної етики, соціальної відповідальності та безперервного професійного розвитку.

Охарактеризовано еволюцію операційно-діяльнісного компонента як послідовний перехід від теоретико-репродуктивної моделі до компетентнісно зорієнтованої, практико-орієнтованої та цифровізованої системи підготовки. Визначено, що на першому етапі у навчанні майбутніх фармацевтів домінували традиційні форми організації освітнього процесу – лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, виробнича практика, а основний акцент робився на засвоєнні фундаментальних знань і відпрацюванні алгоритмізованих професійних дій. На другому етапі відбувся перехід до діяльнісно інтегрованої моделі підготовки, що виявився у використанні проблемно-орієнтованого навчання, кейс-методу, ситуаційного аналізу, роботи в малих групах, мультимедійних засобів, електронних курсів, тестових платформ і елементів дистанційного навчання. На третьому етапі широкого поширення набули симуляційні технології, фармацевтичні та клінічні

кейси, тренінги з фармацевтичної опіки, інтегровані міждисциплінарні заняття, дистанційне та змішане навчання, цифрові платформи, автоматизоване тестування, онлайн-курси й віртуальні лабораторії. Практична підготовка набула системоутворювального значення як форма професійної інтеграції студента в реальне фармацевтичне середовище.

За результатами дослідження окреслено провідні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні на сучасному етапі, серед яких визначальними є утвердження компетентнісної моделі професійної підготовки, посилення практико-орієнтованого характеру навчання, інституціоналізація систем забезпечення якості освіти, цифрова трансформація освітнього процесу, зростання ролі студентоцентрованості та індивідуалізації освітніх траєкторій, розширення варіативної складової освітніх програм, розвиток академічної мобільності та інтеграція формальної, неформальної й інформальної освіти.

Розроблено інформаційно-освітній ресурс «ФармОсвіта», який функціонує як інтегроване цифрове середовище науково-методичної підтримки фармацевтичної освіти. Його структура забезпечує систематизацію інформації, доступ до сучасних освітніх матеріалів, підтримку академічної комунікації та поширення інноваційних педагогічних практик. Використання ресурсу сприяє інтеграції освіти, науки і практики, підвищенню якості професійної підготовки та адаптації освітнього процесу до вимог цифровізації й європейських стандартів.

Результатом дисертаційного дослідження стало розроблення та впровадження в освітню практику закладів вищої освіти елективного курсу «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність» обсягом 3 кредити ЄКТС, який передбачає 12 годин лекцій, 18 годин практичних занять і 60 годин самостійної роботи. Курс адресований здобувачам вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей 011 Освітні педагогічні науки та 226 Фармація, промислова фармація. З метою підвищення зацікавленості здобувачів у вивченні курсу запропоновано різні форми організації навчальних занять: традиційні (вступна, аналітична, підсумкова лекції) та нетрадиційні (проблемна лекція, лекція-аналітичний огляд, лекція-візуалізація, лекція-прогнозування, аналітична лекція з

елементами моделювання), а також інноваційні форми практичної підготовки, зокрема аналітико-дискусійне заняття, семінар з елементами дослідницького аналізу, заняття-конструктор дослідження, хронологічну майстерню, воркшоп з аналізу освітніх програм, методичний хакатон, форсайт-сесію, педагогічну дизайн-сесію та освітню лабораторію. Зазначені форми в комплексі забезпечують реалізацію змістового та методичного компонентів вивчення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, інтегруючи історико-педагогічний аналіз із практико-орієнтованим навчанням, науково-дослідною діяльністю та конструюванням сучасних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: фармацевтична освіта, вища фармацевтична освіта, професійна підготовка фармацевтів, розвиток освіти, історико-педагогічний аналіз, етапи розвитку, цільовий компонент, змістовий компонент, операційно-діяльнісний компонент, компетентнісний підхід, цифровізація освіти, європейська інтеграція, «ФармОсвіта».

ABSTRACT

Dosin, V.I. The Development of Higher Pharmaceutical Education in Ukraine (1990s–first quarter of the 21st century). – Qualifying scientific thesis in manuscript form.

Doctoral dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 011 Educational and Pedagogical Sciences – Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2026.

The dissertation conducts a comprehensive historical and pedagogical analysis of the development of higher pharmaceutical education in Ukraine in the 1990s–first quarter of the 21st century and substantiates the theoretical and methodological foundations for its modernisation in the context of contemporary social, educational, and technological transformations. It has been established that the development of higher pharmaceutical education in Ukraine was systematic, phased, and deterministic, driven by the interaction of socio-political, socio-economic, educational-integration, sectoral, and technological factors.

The study was conducted using a comprehensive, criteria-based approach that encompasses legal, historical-analytical, and didactic criteria. The legal criterion enabled an analysis of the evolution of the regulatory framework and standardization of professional training for pharmaceutical personnel; the historical-analytical criterion – to identify the stages of development, institutional changes, and the transformation of the organizational structure of pharmaceutical education; and the didactic criterion – to clarify changes in the goals, content, forms, methods, and technologies of teaching. The application of these criteria made it possible to reveal the internal logic of the development of higher pharmaceutical education as a holistic historical-pedagogical phenomenon.

The dissertation conducts a historiographical analysis of the issue and systematises the source base for studying the development of higher pharmaceutical education in Ukraine within the specified chronological framework. Based on an examination of legislative and regulatory acts, dissertations and monographs, scientific articles, and educational, methodological, and scientific-practical materials, the degree of scientific elaboration of the problem was determined, the main directions of its study were outlined, and aspects requiring further historical and pedagogical analysis were identified. The systematisation of the source base according to a content-functional principle ensured a comprehensive reconstruction of the logic of the formation and modernisation of higher pharmaceutical education in Ukraine.

A clarification of the basic concepts underlying the research problem, based on a categorical and content analysis, provided grounds for viewing the development of higher pharmaceutical education in Ukraine as a historically determined, coherent, phased, and multifactorial process of qualitative and structural-functional changes in the system of professional training for pharmaceutical personnel, encompassing the transformation of its goals, content, organizational forms, methods, technologies, regulatory framework, and institutional foundations in accordance with societal needs, the reform of the healthcare system, state educational policy, European integration guidelines, and digitalization, and aimed at developing competent, practice-oriented, competitive specialists capable of providing pharmaceutical care, engaging in professional collaboration, and pursuing continuous professional development.

The methodological basis of the study is a comprehensive, multi-level system of approaches: at the philosophical level, axiological and anthropological; at the general scientific level, systemic, competency-based, interdisciplinary, innovative, and contextual; at the specific scientific level, historical-pedagogical, chronological, historiographical, and terminological. The application of these approaches ensured a comprehensive analysis of the development of higher pharmaceutical education in Ukraine in the 1990s and the first quarter of the 21st century. It enabled an objective study of the transformation of its goals, content, forms, and methods of professional training for future pharmacists.

The key characteristics of the phenomenon under study have been identified: phased development, continuity, systematicity, integrativeness, variability, openness to innovation, competency-based orientation, and practical orientation. On this basis, three stages of development of higher pharmaceutical education in Ukraine have been identified. Based on this, three stages in the development of higher pharmaceutical education in Ukraine were distinguished. The first stage – the formation of higher pharmaceutical education under the conditions of Ukraine's state independence (1992–2003) – was characterized by the establishment of national foundations for the professional training of pharmaceutical personnel, the development of the regulatory and legal framework, the institutionalization of pharmaceutical education, and the dominance of the knowledge-reproductive paradigm. The second stage – European integration and the expansion of the network of pharmaceutical faculties in medical higher education institutions (2003–2016) – was marked by structural and content modernization, harmonization of educational standards with European requirements, the introduction of the credit-modular system, the adaptation of educational programs to ECTS requirements, and the strengthening of the competence-based orientation of professional training. The third stage – standardization, digitalization, and innovative transformation of higher pharmaceutical education (2016 – 2022) – reflected the completion of the transition to a modern competence-based model, the deepening of standardization and digitalization processes, the introduction of standards for specialty 226 «Pharmacy, Industrial Pharmacy», the Unified State Qualification Examination, and the strengthening of quality assurance mechanisms in education.

The conceptual foundations of the development of higher pharmaceutical education in Ukraine in the 1990s and the first quarter of the twenty-first century determined the integral and phased nature of changes in its target, content, and operational-activity components. Their formation and development reflected the evolution of the target orientations of the professional training of future pharmacists, the renewal of educational content in accordance with transformations in the pharmaceutical sector and the healthcare system, as well as the modernization of the forms and methods of educational activity in the context of competency-based, practice-oriented, and innovation-driven approaches.

It has been established that the evolution of the strategic component of higher pharmaceutical education in Ukraine took place systematically and in stages. While in the initial stage, strategic priorities focused on training pharmacists with a technical profile capable of manufacturing medicinal products, controlling their quality, standardising, storing, and dispensing them in accordance with regulatory requirements, the goals of professional training subsequently expanded to the formation of a comprehensive professional profile for pharmacists. In the current context, the educational objectives have taken on a distinct patient-centred orientation and are implemented within a model of interprofessional collaboration, in which the pharmacist acts as an active member of a multidisciplinary team, capable of providing pharmaceutical care, ensuring rational pharmacotherapy, professional communication, and continuous professional development.

The analysis of the content component showed that its transformation throughout the period under study was consistent and conceptually determined. It was demonstrated that changes in the content of professional training occurred under the influence of educational reforms, European integration processes, the development of the pharmaceutical market, the renewal of the regulatory framework, and the transformation of public demand for a new type of pharmaceutical practice.

The evolution of the content component involved a shift from a subject-oriented, disciplinary-encyclopedic model to a competency-based integrated system, within which curricula, educational and professional programs, practical training, and assessment mechanisms were subordinated to the development of comprehensive professional readiness for future pharmacists. It has been established that the modern content of

pharmaceutical education encompasses not only fundamental natural science, chemical-pharmaceutical, and technological training, but also clinical, social, communicative, managerial, and digital components, and reinforces the values of patient-centeredness, pharmacotherapy safety, professional ethics, social responsibility, and continuous professional development.

The evolution of the operational-activity component is characterised by a sequential transition from a theory-reproductive model to a competency- and practice-oriented, digitised training system. It was determined that in the first stage of training future pharmacists, traditional forms of organising the educational process-lectures, seminars, practical and laboratory classes, and industrial practice-dominated, with the main emphasis placed on mastering fundamental knowledge and practising algorithmic professional actions.

The second stage saw a transition to an activity-based integrated training model, which was reflected in the use of problem-based learning, the case method, situational analysis, small-group work, multimedia resources, e-courses, testing platforms, and elements of distance learning. In the third stage, simulation technologies, pharmaceutical and clinical case studies, pharmaceutical care training, integrated interdisciplinary classes, distance and blended learning, digital platforms, automated testing, online courses, and virtual laboratories became widely adopted. Practical training has taken on a systemic role as a form of professional integration of students into the real pharmaceutical environment.

Based on the study's findings, the leading trends in the development of higher pharmaceutical education in Ukraine at the present stage have been identified, among which the following are decisive: the establishment of a competency-based model of professional training, the strengthening of the practice-oriented nature of education, the institutionalization of education quality assurance systems, the digital transformation of the educational process, the growing role of student-centeredness and the individualization of educational trajectories, the expansion of the variable component of educational programs, the development of academic mobility, and the integration of formal, non-formal, and informal education.

The «PharmEducation» informational and educational resource has been developed to serve as an integrated digital environment for scientific and methodological support of pharmaceutical education. Its structure ensures the systematization of information, access to up-to-date educational materials, support for academic communication, and the dissemination of innovative teaching practices. The use of this resource promotes the integration of education, science, and practice, improves the quality of professional training, and adapts the educational process to the requirements of digitalization and European standards.

Based on the results of the dissertation research, an elective course titled «The Development of Higher Pharmaceutical Education in Ukraine: History and the Present» was developed and implemented in the educational process of higher education institutions. The course is worth 3 ECTS credits and includes 12 hours of lectures, 18 hours of practical sessions, and 60 hours of independent study. The course is intended for students pursuing the second (Master's) level of higher education in specialties 011 Educational, Pedagogical Sciences and 226 Pharmacy, Industrial Pharmacy.

To increase students' interest in the course, various formats for organizing classes have been proposed: traditional (introductory, analytical, and concluding lectures) and non-traditional (problem-based lectures, analytical review lectures, visualization lectures, forecasting lectures, and analytical lectures with modeling elements), as well as innovative forms of practical training, including analytical-discussion sessions, seminars with elements of research analysis, research design sessions, chronological workshops, educational program analysis workshops, methodological hackathons, foresight sessions, pedagogical design sessions, and educational laboratories. These forms, taken together, ensure the implementation of the content-related and methodological components of studying the development of higher pharmaceutical education in Ukraine, integrating historical and pedagogical analysis with practice-oriented learning, research activity, and the design of contemporary approaches to the professional training of future specialists.

Keywords: pharmaceutical education, higher pharmaceutical education, professional training of pharmacists, development of education, historical-pedagogical analysis, stages of development, goal component, content component, operational-activity component,

competency-based approach, digitalization of education, European integration, «PharmEducation».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, що опубліковані у наукових фахових виданнях України:

1. Прокопів Л., Єгорова І., Деренюк М., Досин В. Формування емоційного інтелекту в майбутніх фахівців різних галузей знань: диференційований підхід. *Молодь і ринок.* 2023. №3 (211). С.129–133.

DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277564

URL: https://mir.dspu.edu.ua/article/view/277564

2. Досин В. Методи і форми організації у ЗВО України (90-ті роки XX – перша чверть XXI ст. *Педагогічний альманах*. 2024. №57 С.127–135

DOI: https://doi.org/10.37915/pa.vi57.599

URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/issue/view/426

3. Досин В. Дидактико-орієнтовані аспекти розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (кінець XX – перша чверть XXI ст.). *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 8 (54). С. 355–364.

DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)

URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/27829/27792

4. Досин В. Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в України (кінець XX – перша чверть XXI ст.). *Гірська школа Українських Карпат*. 2025. №33. С.10–14.

DOI: 10.15330/msuc.2025.33.10-14

URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/view/10076/9798

5. Досин В., Ящишин З. Нормативно-правова база розвитку фармацевтичної освіти в Україні (1991–початок XXI ст.). *Педагогічний альманах.* 2025. №60. С. 149–157.

DOI: https://doi.org/10.37915/pa.vi60.690

URL: https://pedalmanac.site/index.php/main/article/view/690

Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження:

1. Досин В. Організаційно-педагогічні засади фармацевтичної освіти в Канаді. *Соціономічні студії : збірник наукових праць молодих науковців* / за заг. ред. проф. Л. О. Данильчук. Полтава, 2024. Вип. 1. С. 36–41. URL: https://surl.lu/phfpqy

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Досин В. Вища фармацевтична освіта у формуванні конкурентоспроможного фармацевтичного сектору України. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку* : зб. наук. праць за матер. IV міжнародної наук.-практ. конф. Полтава–Лубни, 20-21 лютого 2025 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Полтава : в-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2025. Том І. С. 131–135. URL: ТОМ 1.pdf - Google Диск

2. Досин В. Розвиток адаптивного навчання у фармацевтичній освіті як чинник формування професійної мобільності майбутніх фахівців. *Розвиток неперервної педагогічної освіти за умов воєнного стану в Україні та глобальних викликів* : зб. *матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 30-річчя кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Карпатського національного університету імені Василя Стефаника,* м. Івано-Франківськ, 13–14 листоп. 2025 р. Івано-Франківськ, 2025. С. 86–88. URL: https://kpibs.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/126/2026/01/zbirnyk-tez-konferentsii_2025.pdf

3. Досин В. Шляхи підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців у закладах фармацевтичної освіти в умовах цифровізації. *Соціономічні студії: збірник наукових праць за матеріалами І науково-практичної конференції здобувачів наукового ступеня доктора філософії (PhD)*, Полтава-Лубни, 6 листопада 2025 р. Полтава-Лубни, 2025. С. 48–51. URL: https://drive.google.com/file/d/1O4TYGs4tMRMRkyqbV26RLH337kQF-asg/view?usp=drive_link

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 17
ВСТУП 18
РОЗДІЛ 1. ВИЩА ФАРМАЦЕВТИЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ
ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА 27
1.1. Поняттєво-категорійний апарат дослідження 27
1.2. Історіографія дослідження 38
1.3. Методологічні засади розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні 58
1.4. Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. ХХ–перша чверть ХХІ ст.) 76
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 99
(90-ті рр. ХХ–перша чверть ХХІ ст.) 99
2.1. Еволюція цілей розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні 99
2.2. Змістовий компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні 119
2.3. Операційно-діяльнісний компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти України 143
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 173
3.1. Актуальні тенденції та інноваційні орієнтири розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні 173
3.2. Науково-методичне забезпечення вивчення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 187
ВИСНОВКИ 212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 219
ДОДАТКИ 257

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НфаУ – Національний фармацевтичний університет (м. Харків)

НМУ ім. О. О. Богомольця – Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (м. Київ)

БДМУ – Буковинський державний медичний університет (м. Чернівці)

ЗДМУ – Запорізький державний медичний університет

ДДМУ – Дніпровський державний медичний університет

ВНМУ – Вінницький національний медичний університет

ІФНМУ – Івано-Франківський національний медичний університет

ЛНМУ ім. Данила Галицького – Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

ТНМУ – Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

ОНМедУ – Одеський національний медичний університет

ТПКЗ – Технологія парфумерно-косметичних засобів

WHO – World Health Organization (Всесвітня організація охорони здоров'я)

FIP – International Pharmaceutical Federation (Міжнародна фармацевтична федерація)

DigComp – Європейська рамка цифрових компетентностей

ЕНЕА – Європейський простір вищої освіти

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вища фармацевтична освіта України є важливим складником вищої освіти та сфери охорони здоров'я, що забезпечує підготовку фахівців для фармацевтичного сектора, сфери обігу лікарських засобів, фармацевтичної допомоги населенню, контролю якості та безпеки фармакотерапії. Її функціонування і розвиток пов'язані з кадровим забезпеченням галузі, підвищенням якості професійної підготовки та адаптацією освітньої діяльності до суспільних, економічних, технологічних і нормативних змін.

Упродовж 90-х рр. XX ст.–першої чверті XXI ст. розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні відбувався в умовах трансформації національної вищої освіти, оновлення законодавчої та нормативно-правової бази, запровадження ступеневої підготовки, стандартизації змісту освіти, переходу до кредитно-трансферної організації навчання, розбудови механізмів забезпечення якості та інтеграції до європейського освітнього простору. Ці процеси зумовили структурні та змістові зміни у професійній підготовці майбутніх фармацевтів, які позначилися на організації освітнього процесу, співвідношенні теоретичної і практичної складових навчання, вимогах до професійної компетентності випускників.

Потреба в науковому осмисленні розвитку вищої фармацевтичної освіти зумовлюється змінами у фармацевтичній галузі, які в досліджуваний період виявилися у зростанні вимог до якості лікарських засобів, розширенні функцій фармацевта, посиленні ролі фармацевтичної опіки, оновленні технологій виробництва, контролю та реалізації лікарських засобів, у зміні підходів до організації фармацевтичної практики. Це спричинило перегляд змісту професійної підготовки, посилення її практикоорієнтованості, розширення клінічного, етико-правового, управлінського й комунікативного компонентів.

Суттєвого значення для розвитку вищої фармацевтичної освіти набули загальносистемні виклики, зокрема пандемія COVID-19 та повномасштабна війна, які вплинули на функціонування закладів вищої освіти, організацію навчання, доступність освітнього процесу та механізми забезпечення його безперервності. Водночас пандемія COVID-19 і повномасштабна війна стали чинниками

прискореної трансформації освітнього процесу, зумовивши перехід до дистанційних і змішаних форм навчання, перегляд організаційних підходів, запровадження регуляторних рішень у сфері акредитації й забезпечення безперервності освітнього процесу. У цих умовах особливого значення набули цифровізація, оновлення навчально-методичного забезпечення, адаптація практичної підготовки до кризових умов, збереження якості професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Історичний і змістовий аналіз трансформації вищої фармацевтичної освіти України, здійснений на основі опрацювання праць вітчизняних і зарубіжних науковців, уможливлює визначення основних напрямів її наукового осмислення на сучасному етапі. Зокрема, історико-педагогічні засади становлення та розвитку системи фармацевтичної освіти висвітлено у працях І. Бойчук [20], Г. Білавич [11], В. Горбаньова [37], О. Манченко [131], З. Мнушко [139], Л. Прокопів [252], І. Радзієвської [226], В. Стинської [251], Т. Терещук [261], В. Толочка [270], В. Черних [291], А. Якуби [296] та ін.; проблеми стандартизації професійної підготовки досліджували І. Алєксєєва [7], О. Єренко [65], О. Заліська [67] та ін.; окремі аспекти професійної підготовки майбутніх фармацевтів розкрито у працях В. Громовика [41], В. Довжука [51], Л. Кайдалової [84], В. Кіщука [94], А. Котвіцької [106], О. Кривов'яза [114], В. Сліпчук [243] та ін.; питання розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні та Європі аналізували О. Кохановська [109], Н. Кравець [251], Т. Рева [227], П. Снєгірьов [246], В. Тернопільська [264], В. Трохимчук [271], Л. Філіппова [286] та ін.; проблеми міждисциплінарної інтеграції фармацевтичної освіти з інформаційними та управлінськими дисциплінами висвітлено у працях Г. Зайченко, Д. Козака [346] та ін.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових розвідок, у яких висвітлено окремі аспекти професійної підготовки фармацевтичних кадрів, розвиток вищої фармацевтичної освіти України упродовж 90-х рр. XX – першої чверті XXI ст. не отримав цілісного історико-педагогічного осмислення. Зокрема, потребують подальшої наукової систематизації та теоретичного узагальнення етапність розвитку вищої фармацевтичної освіти, еволюція її цілей, змістовий і операційно-діяльнісний компоненти, а також актуальні тенденції, інноваційні вектори й науково-методичне

забезпечення подальшої трансформації вищої фармацевтичної освіти в Україні.

У результаті опрацювання історико-педагогічної, нормативно-правової та науково-методичної бази, а також аналізу освітніх трансформацій виявлено низку суперечностей між:

-суспільним запитом на підготовку фармацевтичних фахівців, орієнтованих на забезпечення якості й безпеки фармакотерапії, та нерівномірністю оновлення змісту і методик професійної підготовки в різних закладах вищої освіти;

-необхідністю уніфікації вимог до результатів навчання та збереженням відмінностей у підходах до організації освітнього процесу й контролю якості підготовки;

-потребою посилення практикоорієнтованості навчання, розвитку симуляційної та сучасної лабораторної підготовки й обмеженнями ресурсного забезпечення закладів освіти;

-тенденціями цифровізації освітнього процесу та дистанційної підтримки навчання і необхідністю забезпечення належного рівня формування практичних професійних компетентностей.

Таким чином, актуальність проблеми, недостатня наукова систематизація процесів розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у період трансформацій 90-х рр. XX – першої чверті XXI ст., а також потреба розв’язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.)».

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складником науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання у системі безперервної освіти» (державний реєстраційний номер – 0108U009122).

Тему дисертаційної затверджено на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 08 від 27 вересня 2022 р.) та уточнено в редакції «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні

(90-ті рр. ХХ–перша чверть ХХІ ст.)» на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №05 від 02 квітня 2025 р.).

Мета дослідження – здійснити цілісний історико-педагогічний аналіз розвитку вищої фармацевтичної освіти України у 90-ті рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст. задля обґрунтування перспектив її подальшого розвитку в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Об'єкт – вища фармацевтична освіта в Україні.

Предмет дослідження – процес розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. ХХ–перша чверть ХХІ ст.).

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. проаналізувати історіографію проблеми та уточнити понятєво-категорійний апарат дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти;

2. визначити методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти;

3. з'ясувати чинники та виокремити етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст.;

4. розкрити концептуальні засади розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ–першій чверті ХХІ ст.;

5. визначити провідні тенденції та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1992–2022 рр. *Нижня межа* зумовлена заснуванням у 1992 р. Європейської асоціації фармацевтичних факультетів (European Association of Faculties of Pharmacy – EAFP), а також ухваленням Постанови Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1992 р. № 571 «Про створення Української фармацевтичної академії», відповідно до якої на базі Харківського фармацевтичного інституту було створено Українську фармацевтичну академію. Саме ці події стали важливими передумовами системних трансформацій вищої фармацевтичної освіти в Україні в умовах державної незалежності та її поступової інтеграції в європейський освітній простір.

Верхню межу дослідження визначено 2022 р., що зумовлено ухваленням наказу Міністерства освіти і науки України від 04.11.2022 № 981 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 226 “Фармація, промислова фармація” для другого (магістерського) рівня вищої освіти». Цим нормативним актом закріплено компетентнісну модель професійної підготовки та виокремлено спеціалізації 226.01 «Фармація» і 226.02 «Промислова фармація». Отже, верхня хронологічна межа пов’язана із сучасним етапом розвитку вищої фармацевтичної освіти, для якого характерні інституційні зміни, цифровізація освітнього процесу та реагування на нові суспільні виклики.

Територіальні межі охоплюють територію України у межах, визначених чинним законодавством у досліджуваний період.

Для розв’язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов’язаних **методів дослідження:** *загальнонаукові* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) – для опрацювання наукових праць, нормативно-правових документів і освітніх матеріалів; *термінологічний* – для уточнення та систематизації понятєво-категорійного апарату дослідження; *історико-педагогічні* (*історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-структурний, ретроспективний*) – для виявлення передумов, етапів, тенденцій і особливостей розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні; *метод періодизації* – для обґрунтування етапів її розвитку; *структурно-логічний* – для аналізу компонентів освітнього процесу та взаємозв’язків між ними; *проблемно-пошуковий* – для окреслення перспектив розвитку вищої фармацевтичної освіти в умовах сучасних викликів.

Джерельна базу дослідження становлять:

1. Законодавчі й нормативно-правові документи у сфері освіти, охорони здоров’я, що регламентують підготовку фармацевтичних кадрів.

2. Наукові праці (монографії, дисертації, статті) з історії педагогіки, теорії професійної освіти, фармацевтичної освіти та освітнього менеджменту.

3. Навчально-методичні матеріали ЗВО (освітні програми, навчальні плани, силабуси, методичні рекомендації – за наявності доступу).

4. Довідково-статистичні та інформаційно-аналітичні матеріали.

5. Електронні ресурси офіційного характеру, що містять нормативну й аналітичну інформацію.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена потребою цілісного історико-педагогічного осмислення наукової проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.

Уперше:

-здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.;

-виокремлено, теоретично обґрунтовано та схарактеризовано етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у визначених хронологічних межах: перший етап (1992–2003 рр.) – *становлення вищої фармацевтичної освіти в умовах державної незалежності України*; другий етап (2003–2016 рр.) – *європейської інтеграції та розширення мережі фармацевтичних факультетів у медичних закладах вищої освіти*; третій етап (2016 р. – перша чверть XXI ст.) – *стандартизація, цифровізація та інноваційна трансформація вищої фармацевтичної освіти*;

-обґрунтовано методологічні засади розвитку вищої фармацевтичної освіти на філософському, загальнонауковому та конкретнонауковому рівнях;

-розкрито концептуальні засади розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. через виявлення еволюції її цілей, змістового та операційно-діяльнісного компонентів;

-визначено актуальні тенденції, інноваційні орієнтири та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Уточнено:

-понятєво-категорійний апарат дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні;

-історіографію проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти України у вітчизняному науковому дискурсі;

-змістові характеристики професійної підготовки фармацевтичних фахівців у досліджуваний період;

-організаційно-педагогічні особливості розвитку вищої фармацевтичної освіти в умовах освітніх реформ 90-х рр. ХХ – першої чверті ХХІ ст.

Набули подальшого розвитку:

-наукові положення про детермінанти розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, зокрема суспільно-політичні, соціально-економічні, освітні, нормативно-правові, науково-технологічні та галузеві;

-теоретичні уявлення про трансформацію змісту, форм і методів професійної підготовки фармацевтичних фахівців у контексті модернізації вищої освіти та інтеграції України до європейського освітнього простору.

Практичне значення одержаних результатів полягає у проєктуванні та впровадженні елективного курсу «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність», зміст якого відображає основні результати дисертаційного дослідження та спрямований на висвітлення історико-педагогічних засад, етапів, тенденцій, закономірностей і особливостей розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ–першій чверті ХХІ ст.; розробці сайт-блогу інформаційно-освітнього ресурсу «ФармОсвіта», який може бути використаний як інтегроване цифрове середовище для науково-методичної підтримки освітнього процесу, забезпечення доступу до нормативно-правової, наукової та аналітичної інформації, поширення інноваційних педагогічних практик, а також організації самостійної роботи здобувачів освіти та підвищення кваліфікації викладачів.

Зміст і результати дослідження, а також матеріали елективного курсу можуть бути використані:

-науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти під час викладання навчальних дисциплін «Історія фармації», «Педагогіка вищої школи», «Організація та управління фармацевтичною освітою», «Фармацевтичний менеджмент», «Фармацевтична деонтологія» та інших, а також у процесі розроблення навчальних планів, освітніх програм і навчально-методичних матеріалів для спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки та 226 Фармація, промислова фармація;

- здобувачами вищої освіти, аспірантами та молодими науковцями – під час

опанування вибіркових освітніх компонентів, підготовки курсових, кваліфікаційних і науково-дослідних робіт, присвячених проблемам розвитку фармацевтичної освіти;

-керівниками та організаторами освітнього процесу, гарантами освітніх програм, представниками професійних фармацевтичних спільнот – для обґрунтування управлінських рішень щодо модернізації змісту і структури фармацевтичної освіти, підвищення якості підготовки фахівців та гармонізації національної системи фармацевтичної освіти з європейськими освітніми стандартами;

-у системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації фармацевтичних працівників – для розроблення програм професійного розвитку, методичних матеріалів та освітніх курсів, спрямованих на вдосконалення професійних компетентностей фахівців фармацевтичної галузі.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження №03.04-29/05 від 18.03.2026 р.); Івано-Франківського національного медичного університету (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження №10/1 від 26.02.2026 р.); Херсонського державного університету (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження №03-32/558 від 13.04.2026 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на конференціях:

- *міжнародних:* «Доступність і неперервність освіти впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика» (Івано-Франківськ, 2022), «Актуальні проблеми сучасної науки» (Дрогобич, 2023), «Відповідальне батьківство XXI ст.» (Полтава-Лубни, 2024), «Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку» (Полтава, 2025); «Освіта в сучасних викликах» (Полтава, 2025); «Педагогічна наука й освітня практика в реаліях війни: виклики, досвід, перспективи» (Коломия, 2025); «Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення» (Київ, 2025), «Розвиток неперервної педагогічної освіти за умов воєнного стану в Україні та

глобальних викликів» (Івано-Франківськ, 2025);

- *всеукраїнських:* «Пріоритетні напрями модернізації освіти: досвід, реалії, перспективи» (Дрогобич, 2023), «Розвиток сучасної науки та освіти в Україні та зарубіжжі: історія, інновації, перспективи» (Івано-Франківськ, 2023); «Педагогічні інновації в освітньому просторі сучасного закладу вищої освіти» (Київ, 2023); «Хмельниччина в умовах війни росії проти України» (Хмельницький, 2024), «Реалізація регіональної компоненти в наукових дослідженнях здобувачів доктора філософії (PhD)» (Івано-Франківськ, 2024);

- звітних конференціях Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (2022–2025).

Особистий внесок здобувача. Результати дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, є особистим надбанням автора. У науковій публікації [224] внесок здобувача полягає у диференційованому аналізі впливу емоційного інтелекту та його потенціалу на формування особистісних і професійних якостей, які безпосередньо відповідають завданням і функційним обов’язкам фахівців із вищою фармацевтичною освітою.

У науковій публікації [61] внесок здобувача полягає у самостійному аналізі нормативно-правової бази фармацевтичної освіти України, систематизації ключових законодавчих і галузевих документів, виявленні основних етапів і тенденцій її розвитку, а також у підготовці основного тексту статті та формулюванні висновків.

Усі представлені в дисертації.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 9 наукових працях: 5 статей у наукових фахових виданнях України (з них 2 статті у співавторстві), 1 стаття у виданнях, що додатково відображають результати дослідження; 3 праці у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (346 найменувань). Загальний обсяг роботи – 318 сторінок, з них основного тексту – 192 сторінки. Дисертація містить 6 таблиць, 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1.
ВИЩА ФАРМАЦЕВТИЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1 Поняттєво-категорійний апарат дослідження.

Основними категоріями, що розкривають процес розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, вважаються такі як: «фармацевтична освіта», «вища фармацевтична освіта», «розвиток вищої фармацевтичної освіти», «професійна підготовка майбутнього фармацевта», «професійна компетентність майбутніх фармацевтів», «якість вищої фармацевтичної освіти», «безперервний професійний розвиток фармацевта».

Серед окреслених понять центральне місце у межах дослідження посідає категорія «фармацевтична освіта», оскільки саме вона інтегрує змістові, організаційні та ціннісні аспекти професійної підготовки фармацевтів.

Згідно з «Фармацевтичною енциклопедією» [275], категорію «фармацевтична освіта» визначено як систему підготовки та професійного вдосконалення провізорів, фармацевтів і науково-педагогічних кадрів фармацевтичного профілю. У ширшому розумінні вона постає як рівень професійної кваліфікації, здобутий у закладах освіти I–IV рівнів акредитації на основі повної або неповної середньої освіти, підтверджений відповідним дипломом і такий, що надає право на провадження діяльності у сфері обігу лікарських засобів, зокрема їх виготовлення, зберігання та відпуску.

Водночас наведене визначення, відображаючи класичне розуміння фармацевтичної освіти, потребує доповнення з урахуванням сучасних освітніх трансформацій та міжнародних підходів.

У цьому контексті фармацевтична освіта в Україні, відповідно до міжнародних стандартів, має орієнтуватися на ключові пріоритети розвитку XXI ст., зокрема на підвищення якості підготовки конкурентоспроможних фахівців, упровадження інноваційних освітніх технологій та адаптацію до європейських стандартів. Важливими напрямами модернізації фармацевтичної освіти є системне оновлення її

змісту, упровадження інноваційних освітніх технологій і сучасних форм навчання, а також адаптація національної освітньої системи до європейських стандартів і активна участь у формуванні засад євроінтеграції вищої фармацевтичної освіти України.

Розширення національного бачення фармацевтичної освіти зумовлює звернення до міжнародних підходів, зокрема позиції Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP) [313], яка розглядає фармацевтичну освіту як соціально відповідальну, локально орієнтовану й водночас глобально пов'язану систему, що відповідає потребам охорони здоров'я спільнот.

Окреслені концептуальні підходи знаходять відображення у нормативно-правовому полі України, що підтверджується результатами досліджень Л. Філіппової [286], відповідно до яких фармацевтична освіта в Україні еволюціонує під впливом історичних змін, поступово адаптуючи нормативно-правові й освітні засади відповідно до вимог Європейської директиви та структури Національної рамки кваліфікацій, що відображається у формуванні сучасних структурованих освітньо-професійних програм.

Подібну позицію висловлюють також В. Трохимчук, В. Гульпа [271] та ін., наголошуючи на впровадженні дуальної форми здобуття вищої освіти за спеціальністю І8 «Фармація», як однієї з сучасних моделей реалізації структурованих освітньо-професійних програм.

Водночас аналіз змістового наповнення фармацевтичної освіти дозволяє простежити її внутрішню структурну логіку, що відображено в аналітичних дослідженнях А. Котвіцької, С. Огаря, Л. Шульги [106, с. 3–10], де фармацевтична освіта постає як система дисциплінарних циклів із домінуванням гуманітарних, хімічних і медико-біологічних компонентів.

Зіставлення національних і зарубіжних підходів дозволяє узагальнити сучасне розуміння фармацевтичної освіти, представлене у працях Дж. Бейтс, С. Аніч-Мілошевич та ін. [299, с. 1–15], де вона розглядається як багаторівнева освітня система, спрямована на підготовку фахівців різних рівнів компетентності та забезпечення безперервного професійного розвитку впродовж життя.

Узагальнюючи наукові підходи, у межах даного дослідження *фармацевтичну освіту* доцільно розглядати як цілісну багаторівневу систему підготовки фармацевтичних кадрів, спрямовану на формування професійних знань, умінь, навичок, цінностей і професійної культури, необхідних для здійснення діяльності у фармацевтичній галузі.

У структурі цієї системи провідне місце посідає вища фармацевтична освіта як її інституційно та змістово визначальний рівень, на якому здійснюється підготовка фахівців із повною професійною кваліфікацією та формуються засади їх подальшого наукового й професійного зростання.

Категорія *«вища фармацевтична освіта»* у сучасному науковому дискурсі постає як складне, багатовимірне явище, що поєднує освітні, професійні, соціальні та аксіологічні виміри. У фармацевтичній енциклопедії [276], укладеній на основі праць Р. Богатирьової, С. Гончаренка та іншими дослідниками *вища фармацевтична освіта* визначається як рівень освіти, що здобувається на основі повної загальної середньої освіти у закладах вищої освіти фармацевтичного профілю та підтверджується офіційно визнаними документами про освіту (дипломами, сертифікатами тощо). Вона розглядається як результат засвоєння певної сукупності знань і практичних навичок, що забезпечують здатність фахівця самостійно та відповідально розв’язувати дослідницькі й практичні завдання, творчо застосовувати та розвивати досягнення науки, техніки і культури. У цьому визначенні акцентовано освітні і професійно-кваліфікаційні аспекти підготовки фахівців фармацевтичної галузі. Завданням вищої фармацевтичної освіти є не лише професійна підготовка фахівця, а й всебічний розвиток особистості, її інтелектуальних здібностей і моральних якостей. Специфіка цієї освітньої галузі полягає у безпосередньому вивченні навчальних дисциплін і формуванні практичних навичок на рівні, максимально наближеному до сучасних досягнень науки та фармацевтичної практики, а також у підвищених вимогах до соціально-громадянської та ділової підготовки випускників.

У праці П. Снєгірьова «Фармацевтична освіта в Україні: традиції, сьогодення, майбутнє» представлено інтерв’ю з проф. Д. Волох, який наголошує на історико-

традиційному вимірі поняття, підкреслюючи, що вища фармацевтична освіта базується на традиціях українських фармацевтичних шкіл - львівської, харківської, київської - із пріоритетом фундаментальної фармакології та тісною інтеграцією з хімічними науками. Такий підхід дозволяє розглядати вищу фармацевтичну освіту не лише як педагогічний процес, а й як результат еволюції національних наукових шкіл, що сформували власні методологічні та змістові засади підготовки фахівців [246].

У межах концепції професійно-орієнтованого навчання вища фармацевтична освіта інтерпретується як процес наближення теоретичних знань і методик до реальних потреб фармацевтичного сектору. Вона набуває випереджувального характеру завдяки інтегративній моделі навчання, що ґрунтується на інтегративних, системних та синергетичних принципах, передбачаючи взаємопроникнення фундаментальних хімічних дисциплін, клінічної підготовки та практико-орієнтованих компонентів. У цьому випадку поняття акцентує процесуальні суттєві аспекти освіти – як динамічну систему, здатну оперативно реагувати на виклики фармацевтичного ринку й науково-технологічні зміни.

У моделі, представленій Л. Філіпповою [287, с. 97–101], вища фармацевтична освіта розглядається крізь призму формування професійної компетентності фахівця фармацевтичної галузі. Центральним стає компетентнісний підхід, у межах якого результат освіти визначається не лише обсягом засвоєних знань, а здатністю інтегрувати їх у професійну діяльність, здійснювати фармацевтичну опіку, приймати управлінські рішення, забезпечувати якість лікарських засобів та комунікувати з пацієнтами й медичними працівниками.

У дослідженні Т. Реви, І. Ніженковської, Н. Стучинської та О. Чхало [227] вища фармацевтична освіта розглядається не лише як система професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, але й як важливий соціальний інститут, що забезпечує формування професійних, етичних та комунікативних якостей майбутніх провізорів. Так, учені наголошують, що вища фармацевтична освіта в Україні позиціонується як інституція, на яку покладено подвійне завдання: з одного боку, забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів для фармацевтичного

сектору системи охорони здоров’я, а з іншого - формування особистісних якостей фахівця, необхідних для відповідальної професійної діяльності та підтримання суспільної довіри до фармацевтичної професії.

У цьому контексті фармацевтична освіта покликана не лише забезпечувати опанування фундаментальних і професійноорієнтованих знань, а й сприяти розвитку комунікативної культури, професійної етики та соціальної відповідальності майбутніх фармацевтів. Саме ці якості визначають здатність фахівця компетентно консультувати пацієнтів, надавати кваліфіковану фармацевтичну допомогу та виконувати важливу соціальну функцію у системі охорони здоров’я.

Аналіз наведених підходів дозволяє виокремити кілька сутнісних характеристик поняття «вища фармацевтична освіта». По-перше, вона є складником системи вищої освіти та водночас самостійною галузевою підсистемою з власною структурою, змістом і стандартами. По-друге, її зміст визначається інтеграцією фундаментальної (хімічної, біологічної, медичної) та професійно-практичної підготовки. По-третє, вона має виразну науково-дослідницьку спрямованість і забезпечує готовність випускника до інноваційної діяльності у сфері фармації. По-четверте, важливою ознакою є поєднання високого рівня професійної компетентності з вимогами до етичної, соціальної та громадянської відповідальності фармацевта. Таким чином, вища фармацевтична освіта постає як комплексна освітньо-наукова система підготовки фахівців, спрямована не лише на формування професійних знань і практичних умінь, а й на розвиток особистісних якостей, що забезпечують відповідальне виконання соціальної місії фармацевтичної професії.

Узагальнення наукових підходів дає підстави у межах цього дослідження розглядати *вищу фармацевтичну освіту* як складник системи вищої освіти України, що забезпечує підготовку фахівців фармацевтичного профілю на основі єдності фундаментальної, професійноорієнтованої, практичної та дослідницької підготовки.

Важливою складовою понятєво-категорійного апарату дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти є категорія *«професійна підготовка майбутніх фармацевтів»*, яка відображає процес формування професійних компетентностей

фахівців, здатних здійснювати діяльність у фармацевтичній галузі відповідно до сучасних наукових, технологічних та соціальних вимог.

У науковій літературі професійна підготовка майбутніх фармацевтів розглядається як системний педагогічний процес, спрямований на формування комплексу знань, умінь, практичних навичок, професійної мотивації та ціннісних орієнтацій, необхідних для виконання професійних завдань у сфері фармацевтичної діяльності. Такий підхід підкреслює інтегративний характер професійної підготовки, що поєднує освітні, професійні та особистісні складові формування майбутнього фахівця.

За визначенням В. Сліпчук, професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі постає основою їхньої професійної діяльності у сфері охорони здоров'я, оскільки охоплює інтеграцію фундаментальних і професійно спрямованих знань, умінь і навичок, сприяє формуванню наукового світогляду, враховує мотивацію вибору майбутньої професії, особистісні здібності та нахили й водночас забезпечує безперервний професійний розвиток у фармацевтичній сфері. [243, с.37].

Моделюючи професійну підготовку майбутніх фармацевтів у системі «коледж – академія», В. Кіщук [94] обґрунтовує її як цілісний педагогічний процес удосконалення освітнього середовища на засадах акмеологічного підходу, спрямований на формування конкурентоспроможного фахівця, здатного ефективно здійснювати професійну діяльність у сфері фармацевтичних послуг. У цьому контексті професійна підготовка розглядається як безперервний багаторівневий процес, що забезпечує ступеневу освіту (молодший спеціаліст – бакалавр – магістр) і сприяє гармонійному розвитку особистості майбутнього фармацевта, здатного до виконання інноваційних професійних завдань.

На думку Л. Давтян, О. Гетало, О. Салій [44, с. 225–230], сучасна професійна підготовка фармацевтів має ґрунтуватися на компетентнісному підході, який забезпечує системність, послідовність і безперервність професійного розвитку. У цьому контексті важливим міжнародним орієнтиром є FIP Global Competency Framework (GbCF v2), що репрезентує поетапний розвиток фармацевта від студента до експерта, дає змогу визначати очікувані результати навчання на кожному рівні та

конкретизувати компетентності, необхідні для планування індивідуальної освітньо-професійної траєкторії й безперервного професійного вдосконалення.

Отже, ***професійна підготовка майбутніх фармацевтів*** постає як цілеспрямований, системно організований і поетапний освітній процес формування готовності здобувачів вищої освіти до майбутньої фахової діяльності у фармацевтичній галузі. Саме професійна підготовка створює організаційно-змістове підґрунтя для становлення майбутнього фахівця.

Водночас результативність професійної підготовки безпосередньо пов’язана з рівнем сформованості професійної компетентності майбутнього фармацевта. У сучасних педагогічних дослідженнях (О. Штрімайтіс, А. Дейнека, В. Чорноус) [294, с. 347–353] професійна компетентність розглядається як інтегральна характеристика особистості фахівця, що відображає рівень його готовності до здійснення професійної діяльності та охоплює систему знань, умінь, практичних навичок і ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективної взаємодії у професійному середовищі. Згідно з дослідженням В. Стинської, І Кліщ, Н. Кравець [251, с. 141], професійна компетентність постає як сукупність різних видів компетентностей, що забезпечують здатність фахівця розв’язувати завдання у професійній сфері. У цьому контексті важливим є уточнення її внутрішньої структури. Так, О Штрімайтіс, А. Дейнека, В. Чорноус [294, с. 347–353] у структурі професійної компетентності майбутнього фармацевта виокремлює кілька взаємопов’язаних компонентів. До них належать спеціальна компетентність, яка передбачає ґрунтовні знання фармакологічних, медико-біологічних і технологічних характеристик лікарських засобів; управлінська компетентність, що охоплює розуміння закономірностей функціонування фармацевтичного ринку, організації фармацевтичного бізнесу та управління професійною діяльністю; психологічна компетентність, пов’язана зі здатністю до ефективної комунікації та професійної взаємодії з пацієнтами, колегами і партнерами у фармацевтичному середовищі; а також правова компетентність, що передбачає знання нормативно-правового регулювання фармацевтичної діяльності.

Спираючись на міжнародний досвід та положення Global Competency Framework (GbCF v2) Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP), дослідники О. Давтян, О. Гетало та ін. [44] розглядають систему компетентностей фармацевта як структуровану модель професійного розвитку, що забезпечує послідовне формування професійних знань, умінь і навичок на різних етапах професійного становлення. Такий підхід передбачає визначення очікуваних результатів навчання та рівнів професійної готовності фахівця, що сприяє плануванню індивідуальної траєкторії безперервного професійного розвитку та узгодженню освітніх стандартів із вимогами фармацевтичної практики. У контексті даного дослідження систему компетентностей фармацевта доцільно розглядати як інтегровану модель професійної підготовки та безперервного професійного розвитку, що відображає сукупність знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективної фармацевтичної діяльності та забезпечення якості фармацевтичної допомоги на різних етапах професійного становлення фахівця.

Отже, професійна компетентність майбутнього фармацевта –це інтегральний результат професійної підготовки, що охоплює систему знань, умінь, навичок, способів професійного мислення, ціннісних орієнтацій і здатність ефективно діяти у фахових ситуаціях.

У цьому контексті особливого значення набуває проблема забезпечення якості вищої фармацевтичної освіти та стандартизації, що відображають нормативно-правове забезпечення освітнього процесу, узгодженість програмних результатів навчання з вимогами Національної рамки кваліфікацій, міжнародними освітніми стандартами та галузевими регуляторними документами, а також функціонування механізмів внутрішнього й зовнішнього контролю якості професійної підготовки фармацевтичних фахівців.

У сучасному науковому дискурсі якість вищої фармацевтичної освіти розглядається як комплексна характеристика освітнього процесу та його результатів, що відображає відповідність рівня професійної підготовки фахівців потребам системи охорони здоров’я, вимогам ринку праці, суспільним очікуванням та державним стандартам освіти. Дослідники (І. Алєксєєва [7], В. Тернопільська

[263], В. Черних [291] та ін.) пов’язують забезпечення якості освіти з упровадженням компетентнісного підходу, системою моніторингу освітніх результатів, удосконаленням змісту навчання та застосуванням сучасних механізмів зовнішнього оцінювання.

Зокрема, В. Черних [291] підкреслює, що якість фармацевтичної освіти визначається об’єктивним вимірюванням навчальних досягнень здобувачів освіти, яке здійснюється через систему моніторингу та зовнішнього контролю знань, зокрема шляхом проведення ліцензійних інтегрованих іспитів «Крок». Такий підхід сприяє забезпеченню об’єктивності оцінювання, формуванню професійної компетентності майбутніх фармацевтів та виступає важливою державною гарантією якості їх підготовки. Ліцензійні іспити передбачають стандартизований контроль знань з фундаментальних і професійно орієнтованих дисциплін, що дозволяє мінімізувати суб’єктивні чинники оцінювання та забезпечити порівнюваність освітніх результатів у різних закладах вищої освіти.

У дослідженні В. Тернопільської [263] наголошується, що якість вищої фармацевтичної освіти забезпечується комплексом взаємопов’язаних чинників, серед яких важливе місце посідають високий рівень професійної підготовки науково-педагогічних працівників, належна матеріально-технічна та академічна інфраструктура закладів вищої освіти, а також упровадження компетентнісного підходу з урахуванням міжнародного досвіду підготовки фармацевтичних кадрів. У цьому контексті підвищення якості фармацевтичної освіти пов’язується з модернізацією змісту навчання, використанням інноваційних освітніх технологій та адаптацією національної системи освіти до європейських стандартів.

Водночас важливим аспектом забезпечення якості професійної підготовки фармацевтичних фахівців, зазначала І. Алєксєєва [7] є узгодження освітніх програм зі стандартами вищої освіти, положеннями Болонського процесу, Європейської рамки кваліфікацій (EQF) та галузевими стандартами фармацевтичної діяльності. Особливе значення у цьому процесі мають стандарти належної фармацевтичної практики, зокрема Good Manufacturing Practice (GMP) та Good Pharmacy Practice

(GPP), які визначають вимоги до професійних компетентностей фармацевтичних працівників і, відповідно, впливають на зміст їх професійної підготовки.

Тісно пов’язаною з категорією якості освіти є категорія «стандартизація». Відповідно до Закону України «Про стандартизацію» [216] стандартизація трактується як цілеспрямована діяльність, спрямована на розроблення, установлення та впровадження нормативних положень для вирішення актуальних або потенційних завдань, що забезпечує системність організації процесів, уніфікацію вимог та підвищення ефективності функціонування галузі. У сфері вищої фармацевтичної освіти стандартизація виступає важливим механізмом регулювання змісту підготовки фахівців, визначення програмних результатів навчання та забезпечення відповідності освітнього процесу національним і міжнародним вимогам якості.

У фармацевтичному контексті, зазначала О. Єренко [65], стандартизація має також галузевий вимір, оскільки пов’язана з дотриманням стандартів виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів. Відповідно, стандарти фармацевтичної діяльності (зокрема GMP та GPP) впливають не лише на регулювання фармацевтичної практики, а й на зміст професійної підготовки майбутніх фармацевтів, визначаючи вимоги до формування їхніх знань, практичних умінь і професійних компетентностей.

Таким чином, категорії «якість вищої фармацевтичної освіти» та «стандартизація» виступають важливими складниками понятєво-категорійного апарату дослідження, оскільки відображають ключові механізми забезпечення ефективності підготовки фармацевтичних фахівців та визначають напрямки модернізації освітнього процесу у закладах вищої освіти України.

У контексті досліджуваної проблеми, під якістю вищої фармацевтичної освіти розуміємо характеристику рівня організації, змісту та результатів професійної підготовки, що відображає її відповідність нормативним вимогам, потребам фармацевтичної практики та суспільним запитам.

Завершує категоріальний комплекс дослідження категорія «безперервний професійний розвиток фармацевта», яке відображає сучасну парадигму освіти

впродовж життя та засвідчує, що професійне становлення фахівця не обмежується етапом здобуття вищої освіти, а продовжується у процесі післядипломної підготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації та науково-практичної діяльності. Відповідно до Положення про систему безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я [201] (2021) безперервний професійний розвиток (БПР) – це цілеспрямований і безперервний процес навчання, оновлення знань, розвитку вмінь і вдосконалення професійних компетентностей працівників сфери охорони здоров'я, що уможливлює підтримання або підвищення рівня їхньої професійної діяльності відповідно до сучасних потреб системи охорони здоров'я.

У сучасних наукових дослідженнях (Л. Давтян, О. Гетало, О. Салій та ін.) [44] безперервний професійний розвиток фармацевта розглядається як системний процес оновлення професійних знань, умінь і компетентностей фахівців відповідно до динамічних вимог професійного середовища та розвитку фармацевтичної науки і практики.

Узагальнення наукових підходів до досліджуваної проблеми дає змогу трактувати *безперервний професійний розвиток фармацевта* як процес систематичного оновлення, поглиблення й удосконалення професійних компетентностей упродовж усього періоду професійної діяльності.

Отже, у результаті аналізу понятєво-категорійного апарату дослідження уточнено зміст базових понять, що уможливило розгляд *розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні* як історично зумовлений, цілісний, поетапний і багатофакторний процес якісних та структурно-функціональних змін у системі професійної підготовки фармацевтичних кадрів, який охоплює трансформацію її цілей, змісту, організаційних форм, методів, технологій, нормативно-правового забезпечення та інституційних засад відповідно до суспільних потреб, реформування системи охорони здоров'я, державної освітньої політики, євроінтеграційних орієнтирів і цифровізації та спрямований на формування компетентного, практико-орієнтованого, конкурентоспроможного фахівця, здатного до фармацевтичної опіки, професійної взаємодії та безперервного професійного розвитку.

Систематизація ключових категорій створює належне теоретичне підґрунтя для подальшого історико-педагогічного осмислення досліджуваної проблеми та зумовлює необхідність звернення до аналізу наукових джерел, у яких відображено різні аспекти становлення й розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Саме тому наступним етапом дослідження є вивчення історіографії проблеми, що дає змогу визначити стан її наукової розробленості, провідні напрями дослідницького пошуку та перспективи подальших наукових розвідок.

1.2. Історіографія дослідження

Вивчення проблеми становлення та розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 1990-х рр. – першій чверті XXI ст. зумовило необхідність опрацювання значного масиву джерел, змістове наповнення яких узгоджувалося з визначеними хронологічними етапами дослідження. З метою забезпечення комплексності та системності наукового пошуку наявну джерельну базу з окресленої проблематики було структуровано на три основні групи: законодавчо-нормативна база досліджуваного періоду; дисертаційні, монографічні та публікаційні дослідження; навчально-методичні та науково-практичні матеріали.

У процесі дослідження нормативно-правового забезпечення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 1990-х роках – першій чверті XXI століття встановлено, що відповідна джерельна база формувалася як складна багаторівнева система, яку доцільно структурувати на три взаємопов’язані групи нормативних документів, кожна з яких відігравала специфічну роль у становленні та модернізації фармацевтичної освіти.

Перша група джерел охоплює *законодавчі та нормативно-правові акти*, що визначали правові засади розвитку *вищої фармацевтичної освіти України* у досліджуваний період. У межах цієї групи доцільно виокремити три підгрупи.

Першу підгрупу становили *освітні закони та загальнодержавні нормативні акти,* які закріпили базові принципи функціонування національної системи освіти та вищої освіти, створивши рамку для розвитку фармацевтичної підготовки як складову вищої професійної освіти.

Ключове значення мав Закон України «Про освіту» (1991) [216], який унормував засади багаторівневої підготовки кадрів, визначив загальні принципи організації освітнього процесу та створив підґрунтя для поступового переходу від централізованих підходів до формування власної національної освітньої політики.

Напрями розвитку фармацевтичної освіти в Україні були зорієнтовані на оновлення та суттєве коригування цілей, завдань і змісту освітнього процесу, що знайшло відображення в Концепції багатоступеневої безперервної освіти, схваленій Міністерством охорони здоров'я України у лютому 1991 р.

У розвиток цих положень було схвалено Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») (1992) [45], яка заклала стратегічні засади реформування освітньої системи загалом і створила концептуальне підґрунтя для модернізації медичної та фармацевтичної освіти з урахуванням суспільних і міжнародних викликів. Програма визначила напрями оновлення змісту професійної підготовки, впровадження інноваційних педагогічних підходів і формування безперервної освіти фахівців.

Нормативну уніфікацію організації навчання у ЗВІВО забезпечило Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах (наказ Міністерства освіти України № 161 від 02.06.1993) [181], яке заклало процедурні засади реалізації освітніх програм і стало важливим регуляторним підґрунтям для подальшої розробки галузевих освітніх характеристик та програм у фармацевтичній сфері.

Подальше структурування підготовки кадрів за освітньо-кваліфікаційними рівнями забезпечила Постанова КМУ від 24.05.1997 № 507 «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями» [177], яка нормативно закріпила перелік напрямів і спеціальностей, у тому числі у сфері фармації, та сприяла упорядкуванню ліцензування/акредитації освітніх програм і єдності підходів до їх структурування.

Новий етап правового регулювання вищої освіти пов'язаний з ухваленням Закону України «Про вищу освіту» (2002) [187] та його подальшим оновленням

(зокрема редакцією 2014 р.) [186], що закріпило принципи автономії закладів вищої освіти, академічної свободи, внутрішніх систем забезпечення якості та орієнтації на результати навчання. У межах цих рамок фармацевтична освіта розвивалася як складник національної системи вищої освіти з урахуванням галузевої специфіки (поєднання фундаментальної, професійно орієнтованої та практичної підготовки).

Завершальним етапом модернізації загальноосвітнього законодавства стала нова редакція Закону України «Про освіту» (2017), що посилила компетентнісну орієнтацію навчання, закріпила сучасні підходи до управління якістю та створила нормативне тло для оновлення механізмів оцінювання результатів підготовки. У фармацевтичній освіті це було конкретизовано, зокрема, через запровадження Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) (постанова КМУ від 28.03.2018 № 332) [184] як інструмента стандартизованого оцінювання професійної готовності здобувачів за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація».

Подальший розвиток нормативно-правового забезпечення професійної підготовки фахівців у сфері охорони здоров’я пов’язаний із формуванням системи БПР. Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 725 «Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров’я» [201], яка визначила організаційні засади функціонування системи БПР, передбачила запровадження освітнього портфоліо, накопичення освітніх балів та регулярне підвищення кваліфікації фахівців галузі.

Наступним етапом удосконалення нормативного регулювання стала поява Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підготовки, безперервного професійного розвитку та професійної діяльності за професіями у сфері охорони здоров’я» [188] (2025), який закріплює принципи організації безперервного професійного розвитку, визначає вимоги до професійної підготовки фахівців сфери охорони здоров’я та встановлює механізми підтримки їх професійної компетентності протягом усього періоду професійної діяльності.

Отже, аналіз законодавчих і нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні упродовж

досліджуваного періоду відбувався у тісному взаємозв'язку з еволюцією державної освітньої політики, реформуванням системи вищої освіти та впровадженням сучасних підходів до підготовки фахівців сфери охорони здоров'я. Прийняття базових освітніх законів, державних програм, галузевих нормативних документів і актів, спрямованих на регулювання безперервного професійного розвитку, сформувало цілісну нормативно-правову основу функціонування системи підготовки фармацевтичних кадрів. Водночас зазначені документи відображають інституційні та організаційні умови модернізації змісту, структури й механізмів забезпечення якості фармацевтичної освіти, що створило передумови для її інтеграції у європейський освітній простір та підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Разом із тим, для комплексного висвітлення проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти важливим є звернення не лише до загальноосвітнього законодавства, а й до галузевих нормативних документів, що регламентували функціонування фармацевтичної діяльності та визначали професійні вимоги до підготовки фахівців.

Другу підгрупу утворюють *медико-галузеві нормативно-правові акти та урядові документи,* які безпосередньо визначали регуляторні вимоги до фармацевтичної діяльності й, відповідно, впливали на зміст професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Важливе значення для розвитку вищої фармацевтичної освіти мав Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992) [175], який визначив фармацевтичну діяльність як складову системи охорони здоров'я та окреслив вимоги до професійної підготовки кадрів. Норми цього закону сприяли посиленню практичної спрямованості освітніх програм, розширенню клініко-фармацевтичної підготовки студентів і формуванню компетентностей, необхідних для роботи в умовах реформування системи охорони здоров'я.

Системоутворювальним актом галузевого рівня став Закон України «Про лікарські засоби» (1996, у редакціях наступних років) [212], який уперше на законодавчому рівні комплексно врегулював питання створення, виробництва, контролю якості, державної реєстрації, зберігання, транспортування, реалізації та

застосування лікарських засобів. Його ухвалення відображало перехід фармацевтичної галузі до ринкових умов функціонування та необхідність приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних вимог безпеки й якості лікарських препаратів. Закон чітко визначив професійну відповідальність фармацевтичних працівників на всіх етапах обігу лікарських засобів, що зумовило потребу в оновленні змісту освітніх програм зі спеціальності «Фармація».

Окреме місце у галузевому регулюванні посідають документи, що визначають умови провадження фармацевтичної діяльності. Зокрема, Ліцензійні умови (постанова КМУ від 30.11.2016 № 929) унормували вимоги до суб'єктів господарювання у сфері виробництва, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами і тим самим актуалізували роль фахової освіти у формуванні компетентностей, необхідних для професійної діяльності в умовах ліцензованого середовища.

Важливим елементом нормативного забезпечення професійної діяльності фармацевтичних працівників стало також Положення про систему безперервного професійного розвитку медичних та фармацевтичних працівників, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 725 [183]. У цьому документі визначено основні принципи, форми та механізми безперервного професійного розвитку фахівців галузі охорони здоров'я, що передбачають постійне оновлення професійних знань, удосконалення практичних умінь та розвиток професійних компетентностей протягом усього періоду професійної діяльності. Запровадження цієї системи посилило взаємозв'язок між додипломною підготовкою у закладах вищої освіти та післядипломним професійним удосконаленням фармацевтичних працівників, що є важливим чинником забезпечення якості фармацевтичної допомоги населенню.

Водночас нормативно-правова база розвитку фармацевтичної галузі доповнюється стратегічними документами державної політики, що визначають пріоритети її економічного та технологічного розвитку. За даними Національної академії наук України, одними з найперспективніших галузей національної

економіки є фармацевтична промисловість та виробництво медичної техніки, які можуть забезпечити значний економічний ефект за умови модернізації технологічних процесів [119, с. 77]. У цьому контексті важливим є також розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 липня 2022 р., яким фармацевтичну промисловість, зокрема виробництво лікарських засобів та виробів медичного призначення, віднесено до галузей пріоритетного напряму розвитку економіки [191]. Зазначені стратегічні орієнтири державної політики підсилюють значення фармацевтичної галузі для економічного розвитку країни та водночас актуалізують потребу у вдосконаленні системи підготовки висококваліфікованих фармацевтичних фахівців у закладах вищої освіти.

Третю підгрупу становлять *концептуально-стратегічні, нормативно-регуляторні та міжнародні документи*, які визначали стратегічні, структурні й змістові орієнтири розвитку фармацевтичної освіти, а також її узгодження з європейськими та міжнародними підходами.

Вагому роль у формуванні стратегічних орієнтирів фармацевтичної освіти відіграли концептуально-програмні документи галузевого рівня, зокрема Концепція розвитку фармацевтичного сектору системи охорони здоров'я (2007; 2010) [192; 103]. Ці документи визначили довгострокові цілі трансформації фармацевтичної галузі, акцентували увагу на необхідності гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, розвитку кадрового потенціалу та посилення ролі фармацевтичної освіти у забезпеченні якості й безпеки лікарських засобів. У межах цих стратегій фармацевтична освіта розглядалася як ключовий інструмент модернізації системи лікарського забезпечення населення.

Важливим елементом галузевого нормативного регулювання стало також упровадження системи стандартизації фармацевтичної продукції. Зокрема, наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14 вересня 2005 р. № 471 [216] було введено в дію перший базовий стандарт системи стандартизації фармацевтичної продукції – СТ МОЗ України 42-1.0:2005 «Фармацевтична продукція. Система стандартизації. Основні положення». Метою впровадження цього стандарту стало встановлення в Україні єдиних вимог до системи стандартизації фармацевтичної

продукції та визначення правил її функціонування. Запровадження таких нормативних положень сприяло формуванню сучасної системи контролю якості лікарських засобів і водночас зумовило необхідність адаптації змісту професійної підготовки майбутніх фармацевтів до нових галузевих стандартів і технологічних вимог.

Значний вплив на оновлення змісту й організації фармацевтичної освіти мала Концепція розвитку вищої медичної освіти (2008) [102], яка задекларувала необхідність переходу до компетентнісного підходу, посилення практичної складової навчання та приведення освітніх програм у відповідність до європейських критеріїв якості. У логічному взаємозв'язку з нею перебувала Концепція управління якістю медичної допомоги (2008) [105], що актуалізувала підготовку фахівців, орієнтованих на безпечність, ефективність і пацієнтоорієнтованість фармацевтичної допомоги.

Окремий рівень нормативного впливу сформували міжнародні та європейські рамки, зокрема приєднання України до Болонського процесу (2005 р.), упровадження Європейської кредитно-трансферної і накопичувальної системи (ECTS), Національної рамки кваліфікацій та міжнародних стандартів належної практики (GMP, GDP, GPP). Їх імплементація сприяла гармонізації змісту й структури фармацевтичної освіти з європейськими вимогами та підвищенню її міжнародної порівнюваності.

Важливим елементом міжнародної стандартизації стало впровадження стандартів належних практик (GMP, GDP, GPP), зокрема ухвалення у 2011 р. спільної настанови Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP) та Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) «Належна аптечна практика» (Good Pharmacy Practice, GPP) [345], яка закріпила орієнтацію фармацевтичної діяльності на якість, безпеку та пацієнта. Подальше нормативне закріплення цих підходів відбулося через затвердження державні стандарти вищої освіти України, зокрема для освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр» (наказ МОН № 700 від 07.06.2023) [206] та другого (магістерського) рівня (наказ МОН № 981 від 04.11.2022

зі змінами) [205], які закріпили компетентнісну модель, структуру програм та вимоги до результатів навчання.

Таким чином, упродовж 1990-х років – першої чверті XXI століття нормативно-правове забезпечення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні сформувалося як цілісна багаторівнева система, що поєднала загальноосвітні, галузеві та міжнародні регулятори. Їх взаємодія забезпечила перехід від пострадянських підходів до компетентнісно орієнтованої, стандартизованої та євроінтегрованої моделі підготовки фармацевтичних фахівців.

Другу групу джерел становлять *дисертаційні, монографічні та публікаційні дослідження*, зміст яких безпосередньо або опосередковано пов'язаний із проблематикою розвитку *вищої фармацевтичної освіти*.

У межах цієї групи доцільно виділити три підгрупи:

Першу підгрупу становлять *енциклопедично-довідкові та інформаційно-аналітичні видання,* у яких систематизовано наукові знання про розвиток фармацевтичної науки, освіти та інституційної мережі підготовки фармацевтичних кадрів. До таких джерел належать фундаментальні видання, підготовлені за науковою редакцією В. Черниха, зокрема *«Фармацевтична енциклопедія»* [275] та довідник *«Фармацевтична освіта в Україні: вищі навчальні заклади, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Фармація»* [278]. Зазначені праці репрезентують систематизований корпус енциклопедичних і довідкових знань, охоплюючи понятійно-термінологічний апарат фармації, історію розвитку галузі, інституційні засади функціонування фармацевтичної освіти, а також мережу закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фармацевтичних кадрів.

Об'єднання цих видань у серію дозволяє розглядати їх як цілісний інформаційно-методологічний ресурс, що забезпечує термінологічну коректність дослідження, формує історико-науковий та організаційний контекст розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні й доповнює аналітичні дисертаційні та монографічні праці.

Другу підгрупу становлять *наукові праці з проблем професійної підготовки, формування професійної компетентності та модернізації фармацевтичної освіти.*

Зокрема, у праці В. Кіщука [94] обґрунтовано модель ступеневої підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія», що забезпечує наступність між різними рівнями фармацевтичної освіти та інтеграцію теоретичної і практичної складових фахової підготовки.

Подальший розвиток цієї проблематики простежується у дослідженні О. Штрімайтіс, А. Дейнеки та В. Чорноус [294], у якому проаналізовано педагогічні умови формування професійної компетентності студентів фармацевтичних спеціальностей, визначено її структурні компоненти та обґрунтовано роль інтерактивних освітніх технологій, міждисциплінарної інтеграції й практикоорієнтованого навчання у процесі підготовки майбутніх фармацевтів.

Значну увагу проблемам удосконалення змісту професійної підготовки фармацевтичних фахівців приділено у праці Л. Філіппової [287], у якій проаналізовано особливості розвитку вищої фармацевтичної освіти України в контексті сучасних вимог до професійної діяльності фармацевтичних працівників. Авторка обґрунтовує необхідність випереджувального характеру фармацевтичної освіти, що передбачає наближення змісту та методик навчання до актуальних тенденцій розвитку фармацевтичної науки і практики. У дослідженні запропоновано модель професійно орієнтованого навчання, побудовану на принципах інтегративності, системності та синергетичності, яка передбачає тісний взаємозв’язок фундаментальної хімічної підготовки зі спеціальними дисциплінами фармацевтичного профілю. Особливу увагу приділено міждисциплінарній інтеграції та професійній спрямованості навчання, що забезпечує формування цілісної системи знань, умінь і навичок майбутніх фармацевтів.

Поглиблюючи аналіз модернізації професійної підготовки фармацевтичних кадрів, у статті Т. Реви, І. Ніженковської, О. Чхало та Н. Стучинської [227] розглянуто проблеми забезпечення якості підготовки фахівців фармацевтичної галузі відповідно до сучасних вимог фармацевтичного сектору та системи охорони здоров’я. Спираючись на матеріали міжнародних фармацевтичних форумів і професійних конгресів, автори обґрунтовують необхідність удосконалення освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу, інтеграції міжнародного

досвіду та модернізації освітньої інфраструктури. У дослідженні також окреслено перспективні напрями розвитку вищої фармацевтичної освіти, серед яких – орієнтація на європейські стандарти фармацевтичної діяльності, посилення клінічного складника підготовки, оновлення змісту професійної освіти з урахуванням розвитку національного фармацевтичного виробництва та формування етичних засад професійної підготовки майбутніх магістрів фармації.

Проблеми професійної підготовки майбутніх фармацевтів у контексті сучасних суспільних викликів висвітлено у дослідженні Г. Білавич та І. Білавич [11]. Автори акцентують увагу на трансформації змісту й організації фармацевтичної освіти в умовах нових соціально-економічних і безпекових реалій, зокрема воєнного стану. У роботі підкреслено необхідність модернізації освітнього процесу шляхом посилення практикоорієнтованого навчання, розширення можливостей дуальної освіти, інтеграції цифрових технологій та формування нових професійних компетентностей, пов’язаних із фармацевтичною безпекою, логістикою й кризовим менеджментом. Особливу увагу приділено ролі фармацевтичної освіти у забезпеченні потреб системи охорони здоров’я в умовах війни, що актуалізує підготовку фахівців, здатних діяти в кризових та екстремальних умовах. Водночас автори підкреслюють важливість партнерства закладів вищої освіти з фармацевтичною індустрією як чинника підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

У праці В. Трохимчука, В. Хулпи, С. Соловйова, О. Трохименко та М. Сметюха [272] проаналізував етапи запровадження дуальної форми навчання за спеціальністю І8 «Фармація». Автори досліджують готовність аптечних закладів до участі у підготовці студентів у межах поєднання навчання у закладі вищої освіти з практичною діяльністю у фармацевтичних установах. У роботі обґрунтовано можливості використання дуальної форми навчання як механізму поглиблення практичної складової професійної підготовки майбутніх фармацевтів, а також визначено організаційні умови її реалізації, зокрема партнерство університетів з аптечними мережами, удосконалення навчальних планів та регламентацію контролю результатів навчання. Результати дослідження відображають сучасні

тенденції трансформації фармацевтичної освіти України, спрямовані на посилення практикоорієнтованості підготовки фахівців та узгодження освітнього процесу з потребами фармацевтичної практики.

Сучасні тенденції модернізації підготовки медичних і фармацевтичних фахівців висвітлено у дослідженні В. Стинської, І. Кліщ та Н. Кравець [251], у якому обґрунтовано доцільність упровадження інноваційних педагогічних стратегій у систему професійної освіти. Автори аналізують трансформацію змісту й організації освітнього процесу під впливом міжнародних стандартів медичної та фармацевтичної освіти, рекомендацій Всесвітньої федерації медичної освіти, Європейської фармацевтичної асоціації та положень Національної рамки кваліфікацій України. У роботі висвітлено потенціал сучасних освітніх стратегій - проблемноорієнтованого, проєктного та міжпрофесійного навчання, симуляційних технологій, кейс-методу, гейміфікації та змішаного навчання - у формуванні клінічного мислення, комунікативних умінь і професійної етики майбутніх фахівців. Значну увагу приділено ролі цифровізації освітнього середовища, використанню систем управління навчанням, масових онлайн-курсів, віртуальних симуляторів і технологій навчальної аналітики. Результати дослідження демонструють, що інтеграція інноваційних педагогічних стратегій у підготовку фармацевтичних кадрів сприяє підвищенню якості професійної освіти, формуванню цифрової та клінічної компетентностей і забезпечує готовність майбутніх фахівців до безперервного професійного розвитку в умовах сучасних викликів системи охорони здоров’я.

Порівняльний вимір розвитку фармацевтичної освіти представлено у дослідженні О. Кохановської, В. Тернопільської та Н. Барили [109], у якому здійснено компаративний аналіз системи вищої фармацевтичної освіти України, провідних європейських країн (Німеччини, Польщі, Франції) та США. Автори досліджують структурні параметри освітніх програм, особливості практичної підготовки, механізми ліцензування професійної діяльності, рівень цифровізації та інтернаціоналізації фармацевтичної освіти. У результаті проведеного аналізу встановлено, що зарубіжні моделі підготовки фармацевтів характеризуються домінуванням практикоорієнтованого підходу, значною тривалістю стажувань,

використанням дуальної форми навчання та обов’язковими ліцензійними іспитами. Водночас українська система зберігає потужний фундаментальний академічний потенціал, однак потребує подальшого вдосконалення практичної складової підготовки, інтеграції клінічного компонента та розширення цифрових освітніх технологій. На основі SWOT-аналізу автори окреслюють стратегічні напрями модернізації національної моделі фармацевтичної освіти, зокрема гармонізацію освітніх стандартів із вимогами Європейського Союзу та Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP), розвиток дуальної підготовки, посилення академічної мобільності та цифровізації освітнього процесу.

Окремий напрям сучасних досліджень розвитку фармацевтичної освіти пов’язаний із вивченням компетентнісних моделей професійної підготовки та безперервного професійного розвитку фармацевтів. У цьому контексті науковий інтерес становить праця О. Давтян, О. Гетало, О. Салії та О. Гетало [44], у якій здійснено аналіз міжнародного досвіду застосування Global Competency Framework (GbCF v2) Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP) як інструменту структурованого формування професійних компетентностей фармацевтів. Дослідники обґрунтовують доцільність використання рівневої моделі розвитку професійної компетентності, що передбачає послідовний перехід від рівня студента до рівнів молодого фахівця, досвідченого фахівця та експерта. Такий підхід, на думку авторів, забезпечує узгодження освітніх результатів із вимогами професійної діяльності, сприяє плануванню індивідуальної траєкторії професійного розвитку та інтеграції принципів безперервного професійного розвитку у систему фармацевтичної освіти. Водночас у дослідженні підкреслюється, що в національній системі фармацевтичної освіти компетентності здебільшого визначаються лише на рівні підготовки випускника, тоді як наступні етапи професійного становлення фармацевта залишаються недостатньо структурованими. У зв’язку з цим автори акцентують увагу на необхідності гармонізації українських освітніх стандартів із міжнародними компетентнісними рамками та впровадження системних механізмів безперервного професійного розвитку фармацевтів.

Третю підгрупу становлять *історико-педагогічні дослідження*, у яких висвітлено становлення та еволюцію системи підготовки фармацевтичних кадрів в історичному контексті. У цьому напрямі особливе значення має монографія В. Сліпчук [243], у якій здійснено комплексний аналіз професійної підготовки фармацевтичних кадрів в Україні упродовж ХХ–початку ХХІ ст. Автор поєднує історико-педагогічний аналіз із теоретико-методологічним осмисленням трансформацій змісту освіти, організаційних форм навчання та вимог до професійної компетентності майбутніх фармацевтів, що дозволяє розглядати фармацевтичну освіту як динамічну систему, чутливу до суспільних змін та євроінтеграційних процесів.

Вагоме значення для формування історико-нормативного та інституційного контексту дослідження має дисертаційне дослідження Т. Терещук [261], у якій комплексно проаналізовано розвиток фармацевтичного законодавства, фармацевтичної освіти та становлення суспільно-професійних організацій на західноукраїнських землях у період з XV ст. до першої половини ХХ ст. Автор розглядає фармацевтичну освіту не ізольовано, а у тісному взаємозв’язку з нормативно-правовим регулюванням фармацевтичної діяльності та інституційними механізмами професійної самоорганізації, що дозволяє простежити закономірності формування вимог до підготовки фармацевтичних кадрів у різні історичні епохи.

Особливу наукову цінність становить висвітлення ролі суспільно-професійних об’єднань у процесах унормування фармацевтичної діяльності та впливу на зміст і організаційні форми підготовки фахівців, що свідчить про багатовимірний характер розвитку фармацевтичної освіти. Таким чином, дослідження Т. Терещук закладає підґрунтя для розуміння фармацевтичної освіти як складника ширшої соціально-інституційної системи, у межах якої взаємодіють законодавчі норми, освітні інституції та професійні організації.

Значний внесок у висвітлення регіональних аспектів становлення фармацевтичної освіти зроблено у працях, присвячених західноукраїнському та східноукраїнському регіонам, зокрема у дисертаційному дослідженні С. Різничок [228], де реконструйовано процеси становлення та розвитку вищої фармацевтичної

освіти у 1784–1991 рр. з урахуванням соціально-політичних і нормативних чинників, а також у статті А. Якуби [296], що розкриває інституційні передумови формування фармацевтичної підготовки на Харківщині наприкінці XIX - на початку XX ст.

Вагомий внесок у вивчення історії фармацевтичної освіти зроблено також у праці А. Котвіцької, С. Огаря та Л. Шульги [106, с. 3–10], у якій здійснено аналітичний огляд навчальних планів підготовки фармацевтичних кадрів в Україні у XX ст. Дослідники проаналізували структуру освітніх програм, співвідношення фундаментальної та професійно орієнтованої підготовки, а також особливості формування змісту фармацевтичної освіти на різних етапах її розвитку. Такий підхід дозволяє простежити еволюцію навчальних планів і визначити основні тенденції модернізації змісту підготовки фармацевтичних фахівців у контексті змін у фармацевтичній науці, системі охорони здоров'я та освітній політиці держави.

Окремий напрям сучасних досліджень пов'язаний з аналізом трансформації освітніх технологій у системі підготовки фармацевтичних кадрів. Зокрема, у праці В. Тернопільської [263] досліджено еволюцію технологій навчання у вищій фармацевтичній освіті України від кінця XX до першої чверті XXI ст. Авторка простежує перехід від традиційних форм і методів навчання до інноваційних педагогічних технологій, орієнтованих на студентоцентризм, практичну спрямованість та формування професійних компетентностей майбутніх фармацевтів. У дослідженні висвітлено роль інтерактивних методів, інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційного та симуляційного навчання у модернізації освітнього процесу, а також проаналізовано вплив Болонського процесу на структуру освітніх програм, кредитно-модульну систему організації навчання та гармонізацію підготовки фармацевтів із європейськими стандартами. Робота відображає сучасні тенденції розвитку фармацевтичної освіти в Україні та окреслює перспективи її подальшої модернізації в умовах цифровізації та глобалізації освітнього простору.

Важливим напрямом історико-педагогічних досліджень є використання зарубіжного досвіду професійної підготовки фармацевтичних фахівців, що сприяє осмисленню закономірностей розвитку фармацевтичної освіти та адаптації

прогресивних освітніх практик. У цьому контексті науковий інтерес становить монографія Н. Білоусової [13], у якій досліджено теоретичні та організаційно-педагогічні засади професійної підготовки медичних представників фармацевтичних компаній у Федеративній Республіці Німеччині, проаналізовано структуру професійної підготовки, зміст освітніх програм, форми співпраці фармацевтичної індустрії з освітніми інституціями та визначено можливості використання німецького досвіду в українській системі підготовки фармацевтичних кадрів.

Подібний компаративний підхід представлено і в монографії В. Довжука [51], у якій здійснено комплексний аналіз теоретичних і методичних засад підготовки магістрів фармації в університетах країн Центральної та Східної Європи. Автор розкриває генезу фармацевтичної освіти, аналізує сучасні моделі організації освітнього процесу, тенденції інтеграції фармацевтичної науки, практики та університетської освіти, а також обґрунтовує можливості адаптації європейського досвіду модернізації підготовки фармацевтичних фахівців у національній освітній системі.

Питання історії становлення та сучасного нормативного регулювання підготовки фармацевтичних кадрів в Україні розглянуто у дослідженні А. Кричковської, І. Губицької та Н. Заярнюк [117], у якому простежено еволюцію спеціальності «Фармація, промислова фармація», зокрема розвиток підготовки фахівців у Національному університеті «Львівська політехніка». Автори також аналізують сучасні зміни у нормативно-правовому забезпеченні освітнього процесу, зумовлені трансформаціями системи вищої освіти та функціонуванням освітньої галузі в умовах воєнного стану, що відображає актуальні тенденції модернізації фармацевтичної освіти в Україні.

На окрему увагу заслуговує стаття І. Радзієвської [226, с. 121–135], у якій висвітлено історіографію дослідження засад розвитку медичної та фармацевтичної освіти молодших спеціалістів в Україні. Праця є цінною в методологічному та історіографічному аспектах, оскільки репрезентує спробу систематизації наукових джерел за проблемно-тематичним принципом і водночас акцентує недостатню

розробленість окремих аспектів історії фармацевтичної освіти. Для нашого дослідження її значущість полягає в тому, що вона уможливлює уточнення місця проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти в ширшому контексті історико-педагогічних студій, присвячених професійній підготовці фахівців галузі охорони здоров'я.

Таким чином, історіографічний аналіз засвідчує поступове розширення проблематики наукових досліджень – від вивчення окремих аспектів професійної підготовки фармацевтичних кадрів до комплексного осмислення розвитку системи вищої фармацевтичної освіти в контексті сучасних освітніх трансформацій.

Разом із тим, у більшості досліджень розвиток фармацевтичної освіти розглядається фрагментарно – через аналіз окремих інституцій, змін у змісті підготовки або організаційних форм освітнього процесу. У науковій літературі недостатньо представлено узагальнюючі праці, у яких еволюція вищої фармацевтичної освіти України у період трансформацій 90-х рр. XX – першої чверті XXI ст. аналізувалася б як цілісний історико-педагогічний процес із урахуванням інституційних змін, трансформації змісту підготовки та розвитку організаційно-педагогічних механізмів функціонування освітньої системи. Це зумовлює необхідність подальшого комплексного дослідження зазначеної проблематики.

Важливий пласт джерельної бази історіографічного огляду становить третя група джерел – навчально-методичні та науково-практичні матеріали, що відображають «живу» динаміку трансформацій змісту, методів і технологій підготовки фахівців. На відміну від нормативно-правових актів, які фіксують регуляторні рамки, такі джерела дозволяють реконструювати реальні практики оновлення освітнього процесу, дискусійні поля, а також напрями методичного пошуку у професійній спільноті.

Показовими для характеристики трансформацій 2020-х рр. є матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Інновації медико-фармацевтичної та хімічної освіти: перспективи, виклики та можливості» (Запоріжжя, 21 січня 2025 р.*) [89, с. 187–190], організованої на базі Запорізького державного медико-фармацевтичного університету (медичного фахового коледжу). Їхня аналітична

цінність полягає в тому, що вони репрезентують актуальні методичні й технологічні орієнтири підготовки в медико-фармацевтичній освіті, зокрема в частині цифрових інструментів та забезпечення якості.

По-перше, у конференційних матеріалах чітко простежується тенденція цифровізації освітнього процесу, де штучний інтелект розглядається не як «додаток», а як інструмент персоналізації навчання, адаптації контенту в реальному часі та забезпечення швидкого зворотного зв’язку. Автори акцентують, що можливості ШІ в освіті включають аналіз взаємодії здобувачів, підтримку різних форматів навчального матеріалу, а також застосування елементів доповненої/віртуальної реальності та інтерактивних візуалізацій у навчанні. Показовим є й те, що в матеріалах зафіксовано використання розмовних моделей ШІ (зокрема згадується ChatGPT та ін.), а також окреслено приклади їх дидактичного застосування: симуляція фармацевтичного консультування, підтримка роботи з термінологією, аналіз даних пацієнта, опрацювання рецептів тощо. У підсумку, такі публікації можна розглядати як джерело для опису методичних практик цифрової трансформації навчання фармацевтів у 2020-х рр.

По-друге, матеріали конференції висвітлюють посилення міждисциплінарності як закономірну відповідь на ускладнення професійного поля фармації. Зокрема, в контексті впровадження ШІ у фармації підкреслюється потреба інтеграції знань з інформатики, математичної статистики, data science та машинного навчання у фармацевтичні освітні програми. Таким чином, конференційний дискурс фіксує переорієнтацію від вузькопредметної моделі підготовки до комплексної компетентнісної конфігурації, зорієнтованої на роботу з даними, цифровими сервісами та сучасними технологіями у фармації.

По-третє, матеріали відображають стійкий акцент на якості та стандартизації у фармацевтичній сфері, що прямо корелює з вимогами до професійної підготовки. У збірнику порушуються питання відповідності стандартам Good Manufacturing Practice (GMP), підкреслюється необхідність дотримання міжнародних та європейських вимог як умови доступу продукції на зовнішні ринки й забезпечення довіри до якості. Паралельно артикулюється орієнтація на євроінтеграційні процеси

через наближення національного регулювання до рамок ЄС (зокрема згадується структурна й змістова близькість запропонованих змін до підходів, закріплених у директивах ЄС щодо лікарських засобів).

Окремо варто відзначити, що в конференційних матеріалах фіксується вплив воєнних обставин на фармацевтичну галузь (зокрема через втрати, логістичні проблеми, зміни ринків збуту), що є свідченням того, що у 2020-х рр. посилюється значення кадрового потенціалу, гнучкості освітніх форматів і технологічних рішень в освітньому процесі.

Отже, навчально-методичні матеріали й публікації у збірниках конференцій (зокрема матеріали конференції 2025 р. у Запоріжжі) є репрезентативним джерелом, оскільки дозволяють:

-ідентифікувати домінантні теми методичного оновлення (цифровізація, ШІ, інтерактивні та імерсивні технології);

-простежити посилення міждисциплінарних траєкторій підготовки; показати, як дискурс якості, GMP та євроорієнтації впливає на освітні програми і навчально-методичні рішення;

-обґрунтувати роль зовнішніх викликів (зокрема воєнних) як чинника прискорення трансформацій у професійній підготовці.

Вагомим джерелом для осмислення сучасного етапу трансформації фармацевтичної освіти в Україні є *матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції «Фармацевтична освіта в Україні: сучасна конфігурація» (Київ, 10 квітня 2025 р.)* [157], організованої за участі Національного фармацевтичного університету та Державного експертного центру МОЗ України. Її значущість у контексті історіографічного аналізу полягає в тому, що конференція фактично зафіксувала перехід фармацевтичної освіти до нового етапу розвитку, зумовленого одночасним впливом воєнних викликів і процесів європейської інтеграції.

Матеріали конференції репрезентують узгоджену позицію академічної спільноти, регуляторних органів і практичного сектору, що є показовим для 2020-х рр. як періоду консолідації освітньої та галузевої політики. У центрі уваги перебували питання реформування фармацевтичної освіти з урахуванням потреб

системи охорони здоров’я та фармацевтичного ринку, що дозволяє розглядати ці публікації як джерело аналізу практико-орієнтованого повороту в підготовці фахівців.

Одним із ключових тематичних блоків конференції стало обговорення дуальної форми здобуття освіти для спеціальності 226 «Фармація». У матеріалах наголошується на поступовому переході до дуальної моделі з 2025/2026 навчального року та на перспективі відмови від заочної форми навчання після завершення воєнного стану. В історико-педагогічному контексті це свідчить про зміну освітньої парадигми: від домінування теоретично орієнтованої підготовки до моделі, у якій практична діяльність у реальних виробничих і аптечних умовах стає системоутворювальним компонентом освітнього процесу. Особливо показовою є ідея створення навчально-виробничих аптек при університетських лікарнях як нової інституційної форми поєднання освіти й практики.

Інший важливий напрям, відображений у матеріалах конференції, стосується кадрового забезпечення фармацевтичної галузі. У доповідях і дискусіях зафіксовано спроби перейти від інтуїтивного планування підготовки кадрів до аналітично обґрунтованих моделей прогнозування потреб, що розробляються за участі МОЗ України. Водночас активно актуалізується концепція «фармацевта десяти зірок» (у трактуванні Міжнародної фармацевтичної федерації), яка інтерпретується як методологічна основа оновлення освітніх програм і результатів навчання. Для історіографії це важливо як свідчення інтернаціоналізації педагогічних орієнтирів фармацевтичної освіти в Україні.

Значний масив конференційних матеріалів присвячений проблемам якості освіти та БПР. Автори акцентують увагу на необхідності оновлення державних стандартів вищої освіти магістерського рівня, інтеграції принципів GMP і GPP у навчальні програми, а також використання в освітньому процесі симуляційних технологій, зокрема VR-моделей виробничих і аптечних процесів. У цьому контексті матеріали конференції доповнюють попередні наукові праці, демонструючи, як стандарти фармацевтичної якості безпосередньо трансформуються в дидактичні вимоги до підготовки фахівців.

Окремий інтерес становлять публікації, що висвітлюють цифровізацію фармацевтичної освіти. У них розглядаються електронні портфоліо здобувачів, онлайн-модулі БПР, а також застосування інструментів штучного інтелекту у фармаконагляді та освітній аналітиці. Науково-методичне значення цих матеріалів полягає в тому, що вони фіксують перехід від епізодичного використання цифрових засобів до їх системної інтеграції в освітні програми.

Важливою складовою конференційного дискурсу стала міжнародна та євроінтеграційна проблематика. У матеріалах наголошується на гармонізації фармацевтичної освіти з Європейською рамкою кваліфікацій, впровадженні ECTS-модулів і перспективах взаємного визнання дипломів. Це дозволяє розглядати конференцію як джерело, що відображає нову фазу інституційного зближення української фармацевтичної освіти з європейським освітнім простором.

Таким чином, матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції «Фармацевтична освіта в Україні: сучасна конфігурація» є репрезентативним історіографічним джерелом 2020-х рр., оскільки:

-фіксують перехід до практико-орієнтованої та дуальної моделі підготовки фармацевтів;

-відображають інтеграцію міжнародних професійних концепцій у національні освітні програми;

-демонструють посилення ролі цифровізації та стандартів якості як визначальних чинників розвитку фармацевтичної освіти;

-засвідчують вплив воєнного стану та євроінтеграційних процесів на оновлення змісту й організації освітнього процесу.

Отже, проведений аналіз наукових праць, присвячених розвитку фармацевтичної освіти, засвідчує значний інтерес дослідників до різних аспектів становлення системи підготовки фармацевтичних кадрів – історії окремих навчальних закладів, трансформації змісту освіти, організаційних форм навчання та впровадження інноваційних освітніх практик. Історіографічний огляд дозволяє простежити поступове розширення проблематики досліджень, що відображає зростання уваги науковців до модернізації фармацевтичної освіти в умовах

суспільних і освітніх змін кінця XX–початку XXI ст. Разом із тим, подальше наукове осмислення цієї проблематики потребує чіткого визначення методологічних засад дослідження, які забезпечують комплексний аналіз розвитку вищої фармацевтичної освіти, виявлення його закономірностей, тенденцій і чинників трансформації у визначених історичних межах.

1.3. Методологічні засади розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні

Дослідження проблематики фармацевтичної освіти в Україні, з огляду на її багатовимірність і різнорівневість, потребує ґрунтовного методологічного осмислення. Методологія у цьому контексті постає як теоретико-організаційна основа наукового пізнання, що визначає логіку дослідження, способи постановки проблеми, добір підходів і процедур, а також критерії оцінювання отриманих результатів.

У довідково-енциклопедичних джерелах поняття «методологія» трактується, по-перше, як вчення про науковий метод пізнання та перетворення дійсності, що має філософсько-теоретичне підґрунтя [245]; по-друге, як сукупність підходів, методів, прийомів і процедур, які застосовуються у наукових дослідженнях і практичній діяльності для досягнення визначених цілей, а також як система уявлень про закономірності, умови й порядок їх використання [63].

У науковій літературі поняття «методологія» трактується неоднозначно, що зумовлено різними дослідницькими підходами до осмислення її сутності. Так, В. Медвідь, Ю. Данько, І. Коблянська [133, с. 89] розглядають методологію як систему принципів і засад наукового дослідження, а також як вчення про науковий метод пізнання закономірностей розвитку явищ і процесів із використанням комплексу методів, адекватних специфіці об’єкта вивчення. У працях С. Каламбет, С. Іванова, Ю. Півняка [88, 30] методологія інтерпретується як наука про правила наукового мислення, необхідні для створення теорій і здійснення досліджень, а також як вчення про принципи, форми й методи організації науково-пізнавальної діяльності. Натомість Г. Бірта та Ю. Бургу [16, с. 25] акцентують на системному характері методології, визначаючи її як складну, динамічну й ієрархічно

впорядковану сукупність способів, прийомів і принципів різних рівнів і сфер застосування, що відрізняються за спрямованістю, змістом та евристичним потенціалом.

У науковій інтерпретації В. Стинської [254] методологія постає не лише як сукупність дослідницьких процедур, а й як цілісна система організації науково-пізнавальної діяльності, спрямованої на продукування нового знання. Вона охоплює розроблення концептуальних засад дослідження, визначення його логіки, структури та програми, обґрунтування методичного інструментарію, а також рефлексивне оцінювання достовірності й наукової значущості отриманих результатів. У такому розумінні методологія виконує інтегративну функцію, поєднуючи теоретичні принципи, способи пізнання та організаційні механізми дослідницької діяльності в єдину системну конструкцію.

Виходячи з означеної позиції, у широкому теоретико-філософському вимірі методологію доцільно розглядати як вчення про метод пізнання або як систему наукових принципів, що визначає концептуальні орієнтири дослідження та регулює вибір адекватних засобів і методів наукового пошуку. У вузькому, спеціально-науковому значенні вона виступає теоретичним підґрунтям застосування конкретних методів і процедур, релевантних до певної галузі знань, забезпечуючи їхню внутрішню узгодженість і відповідність предметові дослідження.

Таким чином, методологія постає як багаторівнева система теоретичних і практичних засад, що визначає логіку, зміст і результати наукового пізнання.

Отже, розуміння методології як багаторівневої системи принципів, підходів і способів організації наукового пізнання зумовлює необхідність чіткого визначення методологічних засад дослідження розвитку фармацевтичної освіти у закладах вищої освіти України.

Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні визначаються складністю й багатовимірністю об’єкта дослідження, що потребує застосування комплексу взаємопов’язаних наукових підходів і методів. З огляду на історико-педагогічний характер роботи, особливого значення набуває поєднання загальнонаукових, історико-педагогічних та спеціальних методів, які у

своїй сукупності забезпечують цілісне осмислення процесу розвитку вищої фармацевтичної освіти у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.

Важливе місце в дослідженні посідають загальнонаукові методи – аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Їх застосування дало змогу опрацювати наукові праці з проблеми дослідження, нормативно-правові документи, освітні програми, навчальні плани та інші матеріали, що відображають специфіку розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Завдяки аналізу було з'ясовано зміст основних наукових підходів до вивчення проблеми, синтез уможливив поєднання окремих положень у цілісне бачення розвитку досліджуваного явища, порівняння сприяло зіставленню різних етапів, характеристик і тенденцій, а узагальнення – формулюванню підсумкових висновків.

Для уточнення наукового інструментарію дослідження використано *термінологічний мето*д, який дав змогу впорядкувати та систематизувати понятєво-категорійний апарат. Його застосування було необхідним для з'ясування змісту базових понять, зокрема «вища фармацевтична освіта», «розвиток вищої фармацевтичної освіти», «професійна підготовка фармацевтичних фахівців», а також для забезпечення термінологічної точності у висвітленні результатів дослідження.

Провідну роль у роботі відіграють історико-педагогічні методи. Так, історико-генетичний метод дав змогу простежити передумови становлення та розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, виявити джерела її трансформації у визначений історичний період. Історико-порівняльний метод забезпечив зіставлення різних етапів розвитку вищої фармацевтичної освіти, що уможливило виявлення спільних і відмінних рис у цілях, змісті, формах і методах професійної підготовки. Історико-структурний метод сприяв аналізу внутрішньої будови вищої фармацевтичної освіти як складного соціально-педагогічного явища, а ретроспективний – відтворенню логіки її розвитку в часовій послідовності та осмисленню змін, що відбувалися під впливом суспільних, освітніх і професійних чинників.

Особливе значення для дослідження має *метод періодизації*, який дав змогу обґрунтувати етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні упродовж 90-х

рр. XX–першої чверті XXI ст. Виокремлення етапів дало можливість не лише впорядкувати історико-педагогічний матеріал, а й виявити динаміку змін у цільовому, змістовому та операційно-діяльнісному компонентах професійної підготовки фармацевтичних фахівців.

Для аналізу еволюції вищої фармацевтичної освіти використано структурно-логічний метод. Його застосування уможливило розгляд основних компонентів освітнього процесу – цілей, змісту, форм, методів, оцінювання та забезпечення якості освіти – у їхній взаємозумовленості та взаємозв'язку. Саме цей метод став важливим інструментом дослідження логіки змін, які відбувалися в системі вищої фармацевтичної освіти в Україні в умовах суспільних трансформацій.

Для окреслення сучасних тенденцій і перспектив розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні застосовано *проблемно-пошуковий метод*. Він дав змогу на основі узагальнення наукових джерел, нормативних документів та сучасних освітніх практик визначити актуальні напрями модернізації професійної підготовки фармацевтичних фахівців і виявити перспективи її подальшого розвитку.

Отже, застосування комплексу взаємопов'язаних методів дослідження забезпечило цілісне вивчення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні як історико-педагогічного явища, уможливило виявлення основних етапів, тенденцій, перспектив її розвитку.

Разом із тим, методи дослідження набувають наукової продуктивності лише в межах відповідно обраних методологічних підходів, які задають концептуальні орієнтири аналізу та забезпечують цілісність осмислення досліджуваної проблеми.

У сучасній педагогічній науці здійснено спроби систематизації методологічних підходів дослідження розвитку фармацевтичної освіти. Зокрема, В. Стинська, З. Ящишин та Н. Кравець [253] класифікували методологічні підходи за трьома рівнями методології: *філософським, загальнонауковим і конкретнонауковим.* До *філософського рівня* дослідники відносять аксіологічний, антропологічний та системний підходи, які визначають світоглядні та ціннісні засади дослідження освітніх явищ. *Загальнонауковий рівень* представлений культурологічним, синергетичним, діяльнісним, компетентнісним, інноваційним,

міждисциплінарним та історичним підходами, що дозволяють аналізувати освітні процеси у широкому соціокультурному та науковому контексті. *Конкретнонауковий рівень* охоплює контекстний, фармацевтичний, педагогічний, медико-біологічний, економічний, юридичний, інформаційно-технологічний та професійно-орієнтований підходи, які забезпечують дослідження специфіки функціонування фармацевтичної освіти як складної міждисциплінарної галузі професійної підготовки.

Водночас методологічні засади дослідження вищої фармацевтичної освіти були деталізовані у працях Л. Кайдалової та О. Посилкіної [86, с. 70], які розглядають методологію підготовки фармацевтичних фахівців як комплекс взаємопов'язаних педагогічних підходів, зокрема контекстного, ситуаційного, особистісно орієнтованого, гуманістичного, середовищного, професіографічного, інноваційного, ресурсного, інтегративного, системного та процесного. Такий підхід дозволяє комплексно досліджувати організацію освітнього процесу, формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів та механізми забезпечення якості їх підготовки.

Отже, аналіз і узагальнення наукових підходів уможливлюють визначення методологічної основи дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. XX–перша чверть XXI ст.). Враховуючи складність, багаторівневість і динамічний характер досліджуваного явища, у межах роботи методологічні підходи систематизовано за трьома взаємопов'язаними рівнями: ***філософським, загальнонауковим і конкретнонауковим.***

Філософський рівень методології представлений аксіологічним та антропологічним підходами.

Аксіологічний підхід розглядається як філософсько-педагогічна стратегія, що ґрунтується на визнанні пріоритету загальнолюдських цінностей і самоцінності кожної особистості. Він орієнтує освітній процес на формування ціннісних засад професійної діяльності, визначає напрями вдосконалення освітньої системи та забезпечує ефективне використання педагогічного потенціалу відповідно до вимог сучасного суспільства [269].

За Р. Винничуком [25, с. 93], аксіологічний підхід передбачає розгляд освіти як соціально-педагогічного феномену, що ґрунтується на системі гуманістичних цінностей. Його концептуальні засади пов'язані з утвердженням універсальності загальнолюдських цінностей, узгодженістю цілей і засобів освітньої діяльності та визнанням пріоритету свободи особистості у процесі її розвитку.

У межах цього підходу освітній процес інтерпретується не лише як передавання знань і формування компетентностей, а як складний культурно-ціннісний механізм становлення особистості, спрямований на розвиток гуманістичних і професійно значущих орієнтирів – відповідальності, професійної етики, соціальної спрямованості діяльності та готовності діяти відповідно до суспільних інтересів.

У теоретико-педагогічному вимірі аксіологічний підхід виконує орієнтаційну, нормативну та оцінну функції: він визначає ціннісні пріоритети змісту освіти, формує етичні засади професійної діяльності та виступає критерієм оцінювання результатів освітнього процесу з позицій їх соціальної значущості. Важливою особливістю цього підходу, зазначали Л. Бірюк, С. Пішун, є інтеріоризація педагогічних цінностей у діяльності суб'єктів освітнього процесу, що забезпечує перехід від формального засвоєння знань до формування професійної культури майбутнього фахівця [17].

Таким чином, у контексті дослідження розвитку **вищої фармацевтичної освіти аксіологічний підхід** орієнтує на аналіз системи професійної підготовки фармацевтичних фахівців крізь призму ціннісних орієнтацій, гуманістичних принципів та етичних засад фармацевтичної діяльності, що визначають спрямованість освітнього процесу на формування відповідального фахівця, здатного забезпечувати якісну фармацевтичну допомогу та збереження здоров'я людини.

Водночас аксіологічний вимір дослідження закономірно доповнюється ***антропологічним підходом***, який орієнтує на розгляд людини як центральної цінності й суб'єкта освітнього процесу. Він акцентує увагу на особистісному розвитку майбутнього фахівця, формуванні його професійної культури, світоглядних орієнтирів і готовності до відповідальної професійної діяльності. За

І. Аносовим [8, с. 13], антропологічний підхід ґрунтується на визнанні унікальності людини, її свободи, відповідальності та здатності до взаємодії з іншими; у цьому контексті особистість розглядається як цілісне багатовимірне утворення, становлення якого відбувається у соціально зумовленому процесі набуття гуманістичних якостей у культурному й природному середовищі. Розвиваючи ці положення, В. Стинська [253] визначає антропологічний підхід у розвитку фармацевтичної освіти як орієнтацію на особистість здобувача освіти як центрального суб'єкта освітнього процесу з урахуванням його фізіологічних, психологічних, соціальних і культурних особливостей, що забезпечує формування компетентного фахівця, здатного ефективно діяти у складному професійному та соціальному середовищі.

Таким чином, у контексті дослідження розвитку **вищої фармацевтичної освіти антропологічний підхід** орієнтує на розгляд системи підготовки фармацевтичних кадрів крізь призму розвитку особистості майбутнього фахівця з урахуванням його фізіологічних, психологічних, соціальних і культурних особливостей, що забезпечує формування професійної культури, етичної відповідальності, комунікативної компетентності та готовності до ухвалення професійних рішень у сфері охорони здоров'я.

Отже, філософський рівень методології забезпечує цілісне осмислення розвитку вищої фармацевтичної освіти як складного й динамічного явища та визначає світоглядні орієнтири його наукового дослідження. Подальше розкриття логіки дослідження, виявлення внутрішньої структури цього процесу та механізмів його розвитку зумовлює необхідність звернення до загальнонаукового рівня методології.

Загальнонауковий рівень методології охоплює ***системний, компетентнісний, міждисциплінарний*** та ***інноваційний підходи***.

Подальше осмислення досліджуваної проблеми потребує звернення до **системного підходу,** який уможливлює аналіз вищої фармацевтичної освіти України за досліджуваного періоду як цілісної, структуровано організованої системи.

За Ю. Вінтюком [29, с. 296], системний підхід – це методологічний напрям наукового дослідження, що передбачає розгляд об'єкта як цілісної системи взаємопов'язаних елементів, між якими встановлюються структурні та функціональні зв'язки, що забезпечують її функціонування та розвиток. Згідно з дослідженням О. Черненка [290, с. 128], системний підхід уможливлює подолання фрагментарності у вивченні якості освіти. Він орієнтує не на ізольований аналіз окремих складників, таких як навчальні програми, методики викладання чи матеріально-технічна база, а на їх осмислення як взаємопов'язаних компонентів єдиного цілого. На думку С. Вітвицької [30, с. 80], системний підхід є важливим методологічним засобом наукового пізнання. Відповідно до його положень виховний процес доцільно розглядати як цілісну систему, що охоплює взаємопов'язані компоненти: мету, зміст, методи, засоби, форми та результати діяльності. У сфері освіти застосування системного підходу дає змогу виявити характер зв'язків між структурними елементами педагогічного процесу у закладі вищої освіти та осмислити закономірності його функціонування.

У контексті нашого дослідження особливого значення набуває праця О. Мельник [134], у якій системний підхід до підготовки фахівців медичної та фармацевтичної галузей обґрунтовано як основу цілісної організації освітнього процесу. Зазначене положення є важливим і для дослідження розвитку фармацевтичної освіти, оскільки орієнтує на її розгляд як складної багаторівневої системи. Так, за В .Стинською [254], системний підхід у дослідженні розвитку фармацевтичної освіти передбачає аналіз освітнього процесу як цілісної, структурованої системи взаємопов'язаних елементів, що дає змогу простежити особливості її функціонування на різних рівнях - від суспільного до індивідуального - та виявити чинники, які забезпечують ефективність і розвиток освітньої системи.

Таким чином, **системний підхід** уможливлює цілісне осмислення розвитку **вищої фармацевтичної освіти** України у 90-х рр. XX–першій чверті XXI ст. як соціально-педагогічної системи та забезпечує комплексний аналіз трансформації її основних компонентів у динаміці суспільних, наукових і освітніх змін.

Компетентнісний підхід у сучасній педагогічній науці розглядається як один із провідних орієнтирів організації освітнього процесу. Відповідно до Державного стандарту професійної (професійно-технічної) освіти [47] (2021), його сутність полягає в орієнтації освітнього процесу на досягнення результатів навчання та формування в особи компетентностей, необхідних для самореалізації, особистісного розвитку, успішного здійснення професійної і соціальної діяльності, а також продовження освіти. У науковому дискурсі поняття компетентності трактується значно ширше, ніж сукупність знань і вмінь. Зокрема, Н. Мукан, Н. Чубінська, Г. Чжунджун [325] розглядають компетентність як інтегративне утворення, що охоплює не лише обізнаність у певній галузі та належний рівень кваліфікації, а й спроможність, право та готовність фахівця виконувати відповідний вид професійної діяльності. Компетентність виявляється насамперед у конкретних професійних ситуаціях, а професійна компетентність фахівця постає як складна цілісна інтелектуальна й професійно-особистісна конструкція, що формується під час навчання у закладі вищої освіти, реалізується, розвивається та вдосконалюється в подальшій професійній діяльності. Ефективність її вияву залежить від рівня теоретичної, практичної та психологічної готовності фахівця, а також від його особистісних, професійних та індивідуально-психологічних якостей, ставлення до цілей, цінностей, змісту й особливостей професійної діяльності. До характерних ознак ключових професійних компетентностей дослідники відносять поліфункціональність, належність до метаосвітньої сфери, інтелектуальну спроможність і багатовимірність.

У дослідженнях, присвячених професійній підготовці фармацевтів, компетентнісний підхід конкретизується з урахуванням специфіки фармацевтичної діяльності. За В. Стинською [254, с. 139–142], компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фармацевтів спрямований на формування цілісної системи професійних компетентностей, що охоплює знання, практичні вміння, навички, ціннісні орієнтації та досвід професійної взаємодії. Особливого значення при цьому набуває розвиток здатності до самостійного ухвалення професійних рішень,

відповідальності за результат фармацевтичної діяльності та готовності до безперервного професійного розвитку.

Таким чином, у межах дослідження розвитку **вищої фармацевтичної освіти** в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. **компетентнісний підхід** виступає важливим методологічним орієнтиром, який уможливлює аналіз еволюції професійної підготовки майбутніх фармацевтів крізь призму результатів навчання, зміни структури професійних компетентностей і оновлення вимог до фахівця відповідно до трансформацій у системі освіти, охорони здоров'я та фармацевтичної практики.

Міждисциплінарний підхід у сучасному науковому дискурсі розглядається як важливий методологічний інструмент дослідження складних і багатокомпонентних явищ, сутність якого полягає в інтеграції теоретичних положень, методів і дослідницьких процедур різних галузей знань. Його застосування, зазначав А. Іщенко [83], забезпечує багатовимірне осмислення досліджуваної проблеми, уможливлює подолання вузькодисциплінарної обмеженості та сприяє формуванню цілісного бачення об'єкта дослідження. У цьому контексті міждисциплінарність пов'язується з поєднанням змісту різних навчальних і наукових дисциплін задля комплексного вивчення певної теми чи проблеми з різних концептуальних позицій.

У педагогічній науці міждисциплінарний підхід набуває особливої значущості в дослідженнях, присвячених професійній підготовці фахівців, оскільки дає змогу поєднати освітні, психологічні, соціальні та галузеві аспекти формування майбутнього професіонала. Як слушно зауважує К. Гнєзділова [35], за сучасних умов розвитку системи освіти міждисциплінарний підхід виступає дієвим чинником удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти, оскільки забезпечує комплексний характер професійної підготовки, що охоплює засвоєння теоретичних знань, формування практичних умінь, навичок їх застосування, а також розвиток особистісного і професійного світогляду.

У площині фармацевтичної освіти міждисциплінарний підхід набуває особливої методологічної цінності, оскільки професійна діяльність фармацевта має

інтегративний характер і потребує поєднання знань із різних предметних сфер. За В. Стинською [253], міждисциплінарний підхід у фармацевтичній освіті передбачає інтеграцію знань із медицини, біології, хімії, економіки, менеджменту та інших наукових галузей з метою забезпечення комплексної підготовки майбутніх фармацевтів, формування цілісного професійного світогляду та здатності до ефективної взаємодії з представниками суміжних медичних спеціальностей.

Таким чином, у контексті дослідження розвитку **вищої фармацевтичної освіти** в Україні у 90-х рр. XX–першій чверті XXI ст. **міждисциплінарний підхід** уможливлює комплексний аналіз досліджуваної проблеми на основі інтеграції положень педагогіки, історії, фармацевтичної науки, медицини, соціології, економіки та освітнього права. Його застосування дає змогу виявити багатофакторний характер розвитку вищої фармацевтичної освіти, простежити взаємозв'язок освітніх, суспільних, нормативно-правових і галузевих трансформацій та забезпечити цілісне осмислення еволюції професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Інноваційний підхід є одним із визначальних методологічних орієнтирів розвитку сучасної освіти й науки, зокрема у сфері вищої фармацевтичної освіти. Його реалізація пов'язана із впровадженням нових освітніх технологій, педагогічних практик та організаційних рішень, спрямованих на підвищення ефективності навчання і формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

У науковій літературі інноваційний підхід розглядається як системний процес упровадження новостворених або вдосконалених технологій, продуктів, послуг чи організаційних рішень, що забезпечують підвищення ефективності функціонування певної системи, зокрема освітньої. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» [211], інноваційна діяльність трактується як діяльність, спрямована на використання результатів наукових досліджень і розробок для створення нових або вдосконалених продуктів чи послуг.

Узагальнюючи наукові підходи до трактування поняття «інновація», дослідники (О. Долгопол, О. Кір'янов) [53] визначають її в системі вищої освіти як процес упровадження нових ідей, підходів, технологій або організаційних рішень,

що зумовлюють якісні зміни у структурі та функціонуванні освітнього процесу й сприяють підвищенню його результативності. У педагогічному вимірі (І. Мельничук, І. Білоус) [135] інноваційний підхід розглядається як теоретико-методологічна основа проєктування освітніх систем, що інтегрує принципи новаторства, системності та рефлексії й забезпечує поступовий перехід від традиційної до творчо-орієнтованої моделі навчання.

На відміну від окремих інноваційних методик (наприклад, «перевернутого класу», гейміфікації тощо), інноваційний підхід виступає цілісною концептуальною системою, що визначає нові цілі, джерела й цінності педагогічного знання та орієнтує освітній процес на активну участь здобувачів освіти у створенні знань, розвиток міждисциплінарної взаємодії та формування партнерської комунікації між викладачем і студентом. Його реалізація у вищій школі сприяє модернізації змісту освіти, удосконаленню форм і методів навчання, упровадженню цифрових технологій, інтерактивних методик, симуляційного навчання, а також розвитку дистанційних і змішаних форматів освітньої діяльності.

Особливого значення інноваційний підхід набуває у сфері фармацевтичної освіти, оскільки професійна підготовка майбутніх фармацевтів потребує постійного оновлення відповідно до динамічного розвитку фармацевтичної науки, медичної практики, процесів цифровізації системи охорони здоров’я та європейських тенденцій розвитку вищої освіти. За В. Стинською [253], інноваційний підхід у розвитку фармацевтичної освіти передбачає дослідження та впровадження новітніх технологій, методів і педагогічних практик у освітній процес з метою забезпечення відповідності підготовки майбутніх фармацевтів сучасним вимогам науки й ринку праці, зокрема через використання дистанційного навчання, симуляційних методик та електронних освітніх платформ.

Таким чином, у контексті дослідження розвитку **вищої фармацевтичної освіти** в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. застосування **інноваційного підходу** дає змогу простежити процеси оновлення цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів, окреслити основні напрями модернізації освітнього процесу та з’ясувати вплив суспільних, науково-

технологічних і галузевих трансформацій на розвиток системи вищої фармацевтичної освіти.

Контекстний підхід О. Скібіною [239] розглядається як методологічна основа організації професійної підготовки, що уможливлює врахування потреб усіх суб'єктів освітнього процесу - здобувачів освіти, викладачів і роботодавців – та сприяє якісній підготовці майбутніх фахівців до виконання професійних функцій у реальних умовах діяльності. Важливою характеристикою контекстного підходу, зазначав Н. Мирончук [136], є його спрямованість на реалізацію міждисциплінарних зв'язків, проблемно-орієнтованого навчання та використання зовнішніх контекстів як засобу наближення освітнього процесу до майбутньої професійної діяльності. Контекстний підхід, зазначали А. Кайдалова, О .Посилкіна [86, с. 68–74], передбачає максимальне наближення змісту і форм навчання до реальних умов професійної діяльності, інтеграцію теоретичної та практичної підготовки, а також розв'язання студентами конкретних фахових завдань.

За В. Стинською, *контекстний підхід* орієнтує навчання на реальні умови професійної діяльності, моделюючи ситуації, з якими фармацевти стикаються у своїй роботі; забезпечує адаптацію студентів до професійних реалій, підвищуючи їхню готовність до роботи у змінних умовах [253, с. 55].

Таким чином, у контексті дослідження розвитку **вищої фармацевтичної освіти** в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. **контекстний підхід** уможливлює осмислення професійної підготовки майбутніх фармацевтів крізь призму її наближення до реальних умов фахової діяльності, що дає підстави виявити трансформацію практико-орієнтованого компонента змісту освіти, форм і методів навчання.

Отже, загальнонауковий рівень методології, що охоплює системний, контекстний, компетентнісний, міждисциплінарний та інноваційний підходи, забезпечує цілісне теоретичне осмислення досліджуваної проблеми та комплексний аналіз розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX– першій чверті XXI ст.

Конкретнонауковий рівень методології розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. представлений концепціями (*екстерналістська* та *інтерналістська*) та підходами (*історико-педагогічний, хронологічним, термінологічний* та *історіографічним).* Застосування цих підходів уможливлює більш глибоке та всебічне вивчення специфіки вищої фармацевтичної освіти в Україні з урахуванням її міждисциплінарного характеру та практичної значущості.

У сучасній історії науки виокремлюють дві основні концепції пояснення розвитку наукового знання – екстерналістську та інтерналістську. Екстерналістська концепція ґрунтується на визнанні визначального впливу зовнішніх соціально-економічних, політичних і культурних чинників на розвиток науки, розглядаючи їх як каталізатори внутрішніх тенденцій її еволюції. Відповідно до цього підходу наукове знання доцільно аналізувати у широкому соціокультурному контексті. Натомість інтерналістська концепція акцентує на внутрішніх закономірностях розвитку науки, пояснюючи динаміку наукового пізнання логікою становлення ідей, теорій, методів і концепцій та підкреслюючи відносну автономність цього процесу від зовнішніх впливів [289].

Застосування екстерналістської та інтерналістської концепцій є методологічно продуктивним у дослідженні розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст., оскільки дає змогу осмислити цей процес у єдності зовнішніх суспільно-історичних чинників і внутрішніх закономірностей еволюції педагогічної та фармацевтичної науки. Такий підхід уможливлює комплексне вивчення трансформацій, що відбувалися у системі вищої фармацевтичної освіти, та забезпечує цілісне бачення досліджуваного феномену.

З позицій екстерналістської концепції розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні у досліджуваний період визначався насамперед впливом зовнішніх чинників. До них належать суспільно-економічні трансформації 1990-х рр., пов’язані з переходом до ринкової економіки, що спричинили структурні зміни у сфері охорони здоров’я та фармацевтичному секторі; приєднання України до Болонського процесу, що активізувало модернізацію організації освітнього процесу

відповідно до європейських принципів; євроінтеграційний вектор розвитку вищої освіти та орієнтація на європейські професійні стандарти; реформування нормативно-правової бази у сфері вищої освіти і фармації; сучасні суспільні виклики, зокрема воєнні події, що зумовили нові умови функціонування закладів вищої освіти. У сукупності ці чинники вплинули на оновлення структури професійної підготовки, розвиток стандартів вищої освіти, акредитаційних процедур, механізмів забезпечення якості, а також на посилення компетентнісної орієнтації вищої фармацевтичної освіти [289].

У межах інтерналістської концепції акцент переноситься на внутрішню логіку розвитку вищої фармацевтичної освіти, що виявляється в еволюції педагогічних парадигм, методологічних підходів, змісту професійної підготовки та наукових засад фармацевтичної освіти. Ідеться, зокрема, про поступовий перехід від переважно знаннєвої моделі навчання до компетентнісної, посилення ролі системного, структурно-функціонального, міждисциплінарного, контекстного та інноваційного підходів, оновлення навчальних планів і освітніх програм, розвиток магістерської підготовки, упровадження нових напрямів фармацевтичної науки, розширення практико-орієнтованої складової, посилення значення клінічної фармації та цифрових технологій. У такому ракурсі розвиток вищої фармацевтичної освіти постає як закономірний процес внутрішнього саморозвитку, зумовлений змінами в уявленнях про цілі, зміст, форми, методи й результати професійної підготовки майбутніх фармацевтів [289].

Отже, поєднання екстерналістської та інтерналістської концепцій у дослідженні розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. уможливлює розгляд цього процесу як багатовимірного історико-педагогічного явища, що формується під впливом як зовнішніх суспільно-історичних детермінант, так і внутрішніх закономірностей еволюції освітньої та фармацевтичної галузей. Такий методологічний ракурс забезпечує об’єктивніше осмислення трансформацій, які відбувалися у системі вищої фармацевтичної освіти України в досліджуваний період, і створює підґрунтя для виявлення етапів, тенденцій, суперечностей і перспектив її розвитку.

Водночас конкретизація цієї методологічної оптики вимагає звернення до історико-педагогічного підходу, який уможливлює дослідження вищої фармацевтичної освіти в її часовій динаміці, виявлення етапів, тенденцій, закономірностей і чинників розвитку.

На думку В. Шейка та Н. Кушнаренка [293, с. 59], дослідження сучасного стану певного явища неможливе без з'ясування його походження та етапів розвитку. Саме тому реалізація ***історико-педагогічного підходу*** дає змогу проаналізувати історичний досвід, інтерпретувати педагогічні події й факти, а також простежити еволюцію педагогічних теорій у контексті їх формування та розвитку. У цьому контексті історико-педагогічний підхід набуває особливого значення, оскільки за висновками І. Родзієвської [226, с. 131], історико-педагогічний підхід ґрунтується на теоретичних ідеях і досвіді історико-педагогічних досліджень у галузі історії.

Історико-педагогічний підхід, згідно з дослідженням С. Лупаренко, Г. Кабанської [126, с. 87–88] дає змогу досліджувати освітні феномени у динаміці їх становлення й розвитку, виявляти провідні тенденції еволюції та визначати соціально-економічні чинники, що в різні історичні періоди зумовлювали трансформацію досліджуваних явищ. Застосування цього підходу забезпечує об'єктивність дослідження, системність аналізу та науково виважену оцінку фактів у конкретно-історичному контексті. Важливим методологічним підґрунтям історико-педагогічного підходу є принцип історизму, реалізація якого в педагогічних дослідженнях полягає у встановленні послідовності етапів розвитку досліджуваних явищ, виявленні специфіки кожного з них, з'ясуванні їх своєрідності та внутрішніх суперечностей у межах певного історичного періоду, а також у визначенні взаємозв'язків об'єкта дослідження з іншими суспільними, освітніми й культурними феноменами.

У руслі зазначених положень В. Стинська [253] підкреслює, що історико-педагогічний підхід у дослідженні розвитку фармацевтичної освіти в Україні уможливлює цілісне осмислення її становлення і трансформації, виявлення етапів, тенденцій і закономірностей розвитку, а також з'ясування особливостей еволюції

професійної підготовки майбутніх фармацевтів у єдності цільового, змістового та операційно-діяльнісного компонентів.

Відтак у контексті дослідження розвитку **вищої фармацевтичної освіти в Україні** у 90-х рр. ХХ–першій чверті ХХІ ст. **історико-педагогічний підхід** дає змогу розглядати її як динамічне історико-освітнє явище, здійснити періодизацію її розвитку, виявити суспільні, освітні, нормативно-правові та галузеві чинники трансформації, а також окреслити основні тенденції й закономірності еволюції професійної підготовки фармацевтичних фахівців.

Хронологічний підхід є важливим складником методології історико-педагогічного дослідження, оскільки забезпечує вивчення процесів і явищ у чітко окреслених часових межах та відповідно до визначеної періодизації. За Н. Гупаном [43, с. 15], його застосування сприяє підвищенню достовірності й об’єктивності наукових результатів Л. Мільто [137] акцентує на тому, що хронологічний підхід дає змогу відтворити послідовну періодизацію досліджуваної проблеми з урахуванням динаміки появи нових педагогічних ідей, гіпотез і теорій. У свою чергу, О. Лавріненко [121, с. 16] підкреслює, що історико-хронологічний підхід уможливлює виявлення сутності провідних тенденцій розвитку освіти в їх зумовленості конкретними історичними умовами та в межах чітко окресленої хронологічної послідовності. У межах нашого дослідження хронологічний підхід дає змогу простежити розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст., виявити часову логіку її трансформацій та обґрунтувати періодизацію досліджуваного процесу з урахуванням суспільних, освітніх і професійно-галузевих змін.

Водночас дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні потребує не лише простеження її часової динаміки, а й аналізу стану наукової розробленості проблеми. Саме тому важливого значення набуває **історіографічний підхід.** За І. Стражніковою [255], історіографічний підхід є універсальним феноменом, який охоплює корпус літератури з проблем історії України, процес становлення й розвитку історико-педагогічної науки в Україні та історіографію як наукову дисципліну, що досліджує стан і динаміку розвитку науки. Згідно з

дослідженням Я. Калакури [87, с. 223], історіографічний підхід доцільно розглядати як методологічну орієнтацію дослідження, спрямовану на вивчення процесу нагромадження наукових знань, розвитку історичної думки та осмислення дослідницького доробку з певної проблеми. Його специфіка полягає в тому, що об'єктом аналізу виступають не лише історичні факти чи події, а насамперед їх відображення в наукових працях, концепціях, підходах, діяльності наукових шкіл та інституцій. Історіографічний підхід ґрунтується на принципах *історизму, об'єктивності, системності,* а також передбачає використання комплексу методів, зокрема *аналізу, синтезу, типологізації, порівняння, контент-аналізу й узагальнення.*

Таким чином, у контексті дослідження розвитку **вищої фармацевтичної освіти** в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст. **історіографічний підхід** уможливлює з'ясування стану наукової розробленості проблеми в окреслених хронологічних межах, виявлення еволюції дослідницьких підходів до її висвітлення, систематизацію наукового доробку з означеної проблематики, а також визначення провідних тенденцій і недостатньо розроблених аспектів її вивчення.

Отже, дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ–першій чверті ХХІ ст. потребує опори на багаторівневу методологічну систему, у якій взаємодоповнюють один одного філософські, загальнонаукові та конкретнонаукові підходи. Саме така методологічна цілісність уможливлює об'єктивне й системне вивчення вищої фармацевтичної освіти як історико-педагогічного явища, зумовленого взаємодією суспільних, освітніх, наукових і галузевих чинників, та забезпечує наукове підґрунтя для виявлення основних тенденцій, суперечностей і перспектив її розвитку.

1.4. Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. ХХ–перша чверть ХХІ ст.)

Для усвідомлення та кращого розуміння розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х р. ХХ–початку ХХІ ст. розглянемо детально передумови

(історичні, економічні, політичні тощо) та проаналізуємо динаміку розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Формування сучасної фармацевтичної галузі незалежної України спиралося, насамперед, на інституційні та кадрові передумови, закладені ще до 1991 р. У зазначений період підготовка фахівців здійснювалася виключно за спеціальністю «Фармація» на базі трьох закладів вищої освіти: Харківського фармацевтичного інституту та фармацевтичних факультетів Запорізького і Львівського медичних інститутів. Саме ці освітні осередки сформували підґрунтя національної системи фармацевтичної підготовки, забезпечивши галузь кваліфікованими кадрами. Як зазначають сучасні дослідники (Т. Рева, І. Ніженковська, Н. Стучинська, О. Чхало), саме вони зумовили об'єктивну необхідність кардинальної трансформації системи підготовки фармацевтичних кадрів – від централізованої радянської моделі до сучасної європейської орієнтованої освітньої системи, здатної забезпечити конкурентоспроможність українських провізорів на національному та міжнародному ринках праці [227, с. 20].

Аналіз стану та перспектив розвитку національної системи вищої фармацевтичної освіти доцільно здійснювати з урахуванням сучасних соціально-економічних і професійних викликів. Одним із ключових серед них є необхідність підвищення рівня суспільної довіри до вітчизняної фармації, яка в останні роки переживає репутаційні труднощі. У цьому контексті модернізація змісту підготовки, оновлення освітніх стандартів і посилення практико-орієнтованої складової навчання набувають стратегічного значення для забезпечення якості фармацевтичної допомоги та зміцнення професійного іміджу галузі.

За даними І. Бойчук [20, с. 186–196]: становлення фармацевтичної освіти у ЗВО України пройшло тривалий шлях еволюції - від практичного навчання в аптеках до створення спеціалізованих університетських кафедр та інститутів. Дослідник підкреслює, що виокремлення фармації з-поміж медичних дисциплін та поява самостійних фармацевтичних кафедр у складі медичних факультетів університетів заклали підґрунтя для розвитку спеціалізованої університетської підготовки фармацевтів.

Уже наприкінці XIX ст. в Україні почали формуватися перші осередки фармацевтичної освіти у Харкові, Одесі, Катеринославі та інших містах, що знаменувало перехід від ремісничо-практичної моделі підготовки до академічної. Створення у 1921 році Харківського хіміко-фармацевтичного інституту стало визначальною віхою в інституціоналізації вищої фармацевтичної освіти на українських землях [223, с. 54–59].

Упродовж більшої частини XX століття вища фармацевтична освіта в Україні розвивалася в межах освітньої моделі СРСР. Історіографічні дослідження засвідчують, що радянський етап (1917–1991) характеризувався централізованим управлінням, єдиними союзними навчальними планами, чіткою державною регламентацією змісту та структури підготовки [243]. Система підготовки фармацевтів була невід'ємною частиною загальної системи вищої освіти в УРСР. Радянська модель забезпечувала масовість і уніфікацію, однак обмежувала академічну автономію та гнучкість освітнього процесу.

Наприкінці 1980-х рр. в умовах перебудови та кризи радянської системи почали виявлятися ознаки необхідності реформування фармацевтичної освіти. Розпад СРСР і здобуття Україною незалежності у 1991 році актуалізували перегляд змісту фармацевтичної освіти та перехід до національної моделі, зорієнтованої на ринкову економіку та інтеграцію до європейського освітнього простору [243].

Отже, основними історичними передумовами розвитку фармацевтичної освіти у закладах вищої освіти України в досліджуваний період були: по-перше, формування аптечної справи як окремого напряму медицини та функціонування кафедр фармації у складі медичних факультетів університетів, що заклало підґрунтя для розвитку спеціалізованої підготовки фармацевтів; по-друге, вплив радянської системи освіти, у межах якої до початку 1990-х років вища фармацевтична освіта розвивалася за умов жорсткої централізації, уніфікованих навчальних програм і обмеженої академічної автономії закладів вищої освіти [243]; по-третє, потреба в модернізації фармацевтичної освіти, зумовлена соціально-економічними змінами кінця XX століття, розпадом СРСР і здобуттям Україною незалежності, що

спричинили перегляд підходів до підготовки фахівців, оновлення змісту освіти та впровадження нових стандартів професійної діяльності [215; 214; 186].

Системна трансформація фармацевтичної освіти у ЗВО України досліджуваного періоду відбувалася під впливом певних чинників. Важливими стали політичні чинники, що впливали на розвиток фармацевтичної освіти у ЗВО України досліджуваного періоду (зміни у системі управління, початок воєнних дій). Після проголошення незалежності України було розроблено власну нормативну базу нової системи вищої освіти. Закони України «Про освіту» (1991; 2017) [215; 214] і «Про вищу освіту» (2014) [186] запровадили нові освітні рівні, академічну свободу та принципи забезпечення якості освіти. Зокрема, законодавство передбачило перехід до дворівневої структури підготовки (бакалавр – магістр) і кредитно-трансферної системи ЄКТС, що безпосередньо відобразилося на фармацевтичній освіті через адаптацію навчальних планів до нової освітньої архітектури.

Економічні чинники пов’язані з переходом до ринкової економіки, що зумовив швидку приватизацію фармацевтичного ринку й активний розвиток вітчизняного виробництва лікарських засобів. Унаслідок цього виникла потреба у фахівцях із промислової фармації та управління якістю, що сприяло посиленню відповідних дисциплін у навчальних планах, зокрема, організації фармацевтичного виробництва та стандартів якості. Ліцензійні умови (постанова КМУ № 1187/2015) встановили вимоги до наявності спеціалізованих лабораторій і навчальних аптек [194]. Імплементація положень Директиви ЄС 2005/36/ЕС також стимулювала модернізацію змісту освіти, оскільки сучасні профільні програми передбачали обов’язкову практичну складову та виробничу практику, що дістали нормативне закріплення у державному стандарті [205].

Глобалізація фармацевтичного ринку розширила перспективи міжнародної співпраці, тому університети почали адаптувати програми до міжнародних контекстів, посилюючи мовну підготовку, фармакоекономічний компонент і партнерські зв’язки з іноземними інституціями.и фармакоекономіки) І залучають іноземних партнерів для стажувань.

Про наявність культурно-освітніх чинників належать підвищення вимог до якості освіти, розширення спектра спеціальностей, інтернаціоналізація освітнього простору та зміна підходів до ролі фармацевта у системі охорони здоров'я. Реформа акредитації закладів вищої освіти та діяльність НАЗЯВО стимулювали фармацевтичні факультети до впровадження внутрішніх систем забезпечення якості освіти. Крім того, державна політика у сфері охорони здоров'я, зокрема Закон України «Про лікарські засоби» (1996) та «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992), [212] [175] визначила фармацевта як активного учасника медичної системи, що вимагало у програмах підготовки більший акцент на клінічній практиці та міждисциплінарності. Цифровізація освіти та вимушений перехід до дистанційного навчання (COVID-19, Наказ МОН № 1115/2020 [49]) значно розширили використання ІТ-технологій (віртуальних лабораторій, онлайн-курсів, відеоконференцій тощо). Науково-педагогічні працівники стали активніше користуватися симуляційними тренажерами та електронними симуляторами відпуску ліків. Загалом, вимоги до викладацького складу посилилися. На перший план вийшли не лише науковий ступінь, а й педагогічна майстерність, міжнародний досвід і практична професійна підготовка[7].

У сукупності ці чинники забезпечили перехід від радянської моделі до сучасної європейськоорієнтованої системи фармацевтичної освіти, здатної готувати конкурентоспроможних фахівців для національного та міжнародного ринків праці.

Зазначені передумови та чинники дали змогу обґрунтувати періодизацію розвитку фармацевтичної освіти в Україні у досліджуваний період. Питання періодизації розвитку фармацевтичної освіти стало предметом спеціальних досліджень низки науковців (Г. Білавич, О. Кохановська, В. Сліпчук та ін.), які запропонували різні концептуальні підходи до визначення хронологічних меж та характеристик окремих етапів розвитку галузі.

Найбільш ґрунтовну періодизацію професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні розробила В. Сліпчук у дисертаційному дослідженні «Тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в

Україні (XX–початок XXI століття)». Дослідниця запропонувала п’ятиетапну періодизацію, яка охоплює розвиток галузі від 1921 до 2017 року [244]:

1921–1941 рр. – формування системи (середньої та вищої) фармацевтичної освіти як окремої галузі; 1941–1945 рр. – згортання процесів розвитку системи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі,

1945 р.– перша половина 1960-х рр. – відновлення і розширення системи професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі;

1960-х рр. – 1991 р. – модернізація й ідеологізація професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі;

1991 р. – 2017 р. – становлення національно спрямованої професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в умовах інтеграції нашої держави у світовий освітній простір [244, с. 4].

Вона виокремлює період 1991–2017 років як етап становлення національно спрямованої професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в умовах інтеграції України у світовий освітній простір. На початку 1990-х років фіксується зміна цілей підготовки, від роботи у планово-державній системі – до готовності діяти в умовах конкуренції, приватного сектору та нових форм власності в фармації [244, с. 4].

У дослідженні теоретичних і практичних засад розвитку медичної та фармацевтичної освіти молодших спеціалістів І.Радзієвська обґрунтувала чотири періоди її становлення і розвитку:

1900–1930 рр. – формування системи медичної та фармацевтичної освіти як окремих галузей;

1931–1970 рр. – реформування мережі профільних закладів освіти та вдосконалення змісту і методики підготовки фахівців;

1971–2000 рр. – модернізація освітньої системи, оновлення нормативно-правової бази та перехід до ступеневої підготовки;

2001–2020 рр. – реорганізація системи охорони здоров’я, євроінтеграція, входження України до Болонського процесу, стандартизація освіти й упровадження інноваційних педагогічних технологій [226, с. 134].

Важливими для нашої роботи стали методологічні підходи до дослідження трансформації фармацевтичної освіти. Про це засвідчено у працях Т. Прокопенка, А. Котвицької, В. Горбанева та ін, які аналізували еволюцію змісту та структури професійної підготовки фармацевтів в Україні в контексті європейських тенденцій. Автори звертають увагу на особливості формування національної освітньої політики, розвитку мережі навчальних закладів, створення системи контролю якості підготовки [223, с. 54–59].

Дослідження І. Бойчук доповнює ці висновки аналізом створення освітніх центрів, змін у змісті та формах професійної освіти, а також безперервності освітніх процесів [20]. У міжнародному контексті важливими є праці Дж. Бейтса та співавторів (2022), у яких представлено глобальний порівняльний аналіз потреб, викликів та інновацій у фармацевтичній освіті з акцентом на відповідність програм міжнародним вимогам, використання симуляційних технологій, цифровізацію та інтеграцію клінічної і промислової підготовки [299, с. 1–15].

Національні аналітичні огляди (Національний фармацевтичний університет, 2022) висвітлюють сучасні умови, інновації в освітній мережі та роль міжнародних проектів (Erasmus+, Болонський процес), а також акредитацію програм відповідно до стандартів належної фармацевтичної практики. Українські публікації підкреслюють важливість академічної мобільності, дуальних моделей освіти, незалежної оцінки якості та навчання протягом усього життя [37].

Дидактично орієнтовані дослідження зосереджуються на впровадженні компетентнісної освіти, симуляції, проблемно-орієнтованих та інтерактивних методах, якості практичної підготовки та оцінці професійних компетентностей випускників [270].

Зважаючи на предмет дослідження його хронологічні межі, розроблена нами періодизація ґрунтується на критеріальному підході та комплексному аналізі нормативно-правової бази, що регулює фармацевтичну освіту у закладах вищої освіти України, а також на вивченні кількісних і якісних змін, відображених у дидактично орієнтованих дослідженнях із означеної проблеми. Межі кожного етапу визначаються конкретними документами, які відображають еволюцію освітньої

системи відповідно до суспільно-політичних трансформацій та інтеграційних процесів. З огляду на відсутність спеціальних досліджень із цього питання, ми вважали за необхідне запропонувати власну періодизацію розвитку вищої фармацевтичної освіти [37; 56].

Ретельний аналіз наукових досліджень, нормативно-правових актів, історичних та освітніх джерел дозволяє нам визначити критерії періодизації, зокрема:

правовий – передбачає аналіз нормативно-правової бази розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні;

історико-аналітичний, суть якого полягає в аналізі еволюції вищої фармацевтичної освіти в Україні під впливом соціально-політичних, економічних та медико-організаційних чинників;

дидактико-орієнтований критерій передбачає аналіз змістового, оперативного, діяльнісного та інших аспектів розвитку вищої фармацевтичної освіти протягом досліджуваного періоду.

Як показало дослідження, кожен історичний етап характеризувався специфічними документами, що відображали еволюцію розвитку вищої фармацевтичної освіти, зокрема, і освітньої системи загалом у відповідності до суспільно-політичних трансформацій та інтеграційних процесів. Зазначений критеріальний підхід дав змогу розподілити досліджуваний період на певні етапи, кожен з яких характеризувався як теоретичними, правовими, так і прикладними дидактико-орієнтованими аспектами.

Щодо *правового критерію*, то кожен історичний етап досліджуваного періоду позначений конкретними документами, які відображали еволюцію вищої фармацевтичної освіти та освітньої системи загалом відповідно до соціально-політичних змін та інтеграційних процесів.

У довідковій літературі *дидактико-орієнтований* критерій тлумачиться як критерій, зорієнтований на зміст і методи навчання, що відповідають дидактичним засадам [1].

Українські дослідники (С. Сисоєва) дидактико-орієнтований критерій розглядають як сукупність теоретичних і методичних ознак, за допомогою яких здійснюється аналіз і оцінка змісту, методів, організаційних форм, технологій, цілей та результатів освітнього процесу з позицій їх відповідності сучасним дидактичним принципам, інноваціям і потребам професійної підготовки [9].

Щодо історико-педагогічного дослідження вважаємо, що сучасний дидактико-орієнтований критерій є інтегральним інструментом, який дозволяє не лише ідентифікувати зміни у навчальному процесі, а й діагностувати рівень впровадження інноваційних педагогічних технологій, компетентнісних і особистісно орієнтованих підходів, відповідності освіти очікуванням ринку праці й суспільства.

У структурі аналізу етапів розвитку вищої фармацевтичної нами виокремлено цільові (спрямованість на формування професійних, дослідницьких компетентностей, розвиток soft skills), змістові (відповідність програм і дисциплін сучасним знанням і стандартам), методичні (ефективність методик і технологій навчання), організаційно-процесуальні (моделі організації освітнього процесу, індивідуалізація, практична спрямованість, акцент на автономію та самостійну роботу студентів) компоненти, згідно якими нами буде проаналізовано розвиток вищої фармацевтичної освіти у досліджуваний період.

Такий критеріальний підхід дав змогу умовно розподілити досліджуваний нами період на конкретні етапи, кожен з яких характеризується теоретичними, правовими та прикладними дидактично орієнтованими аспектами. Зауважимо, що у наступних параграфах дидактично орієнтований критерій буде розкрито детальніше.

Перший етап (1992–2003 рр.) – становлення вищої фармацевтичної освіти в умовах державної незалежності України .

Щодо *історико-аналітичного критерію* оцінки, розвиток вищої фармацевтичної освіти у цей період характеризувався радикальними суспільно-політичними змінами після здобуття Україною незалежності, що сприяло формуванню нової освітньої політики, зокрема у фармацевтичній галузі. Відмова від радянської централізованої освітньої системи зумовила перехід до національно орієнтованої моделі освіти.

Еволюція вищої фармацевтичної освіти в України на першому умовно визначеному етапі характеризувалася чіткою прив'язаністю до законодавчо-правових аспектів. Це відображало поетапну трансформацію освітньої системи від пострадянської моделі до європейсько-орієнтованої структури розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Реформування фармацевтичної освіти у ЗВО України у цей час передбачало пошук моделей і технологій освіти активізувався інтерес до західноєвропейського досвіду

Відповідно до правового критерію перехід до незалежності України вимагав розробки автономної освітньої системи, здатної забезпечити підготовку кадрів для потреб охорони здоров'я відповідно до нових умов розвитку держави. Початком формування національної системи фармацевтичної освіти уважаємо 1992 р., передумовою якого було прийняття низки правових документів та нормативних актів. Закон УРСР «Про освіту» № 1060-XII, який заклав фундаментальні принципи незалежної освітньої політики держави [215] та створив правове підґрунтя для переходу від централізованої радянської моделі освіти до національно орієнтованої системи освіти. Закон установив базові принципи організації освітнього процесу, включаючи право навчальних закладів на самостійність у визначенні змісту освіти в межах державних стандартів.

У 1992 р. було засновано Європейську асоціацію фармацевтичних факультетів (European Association of Faculties of Pharmacy – EAFP), яка об'єднала фармацевтичні факультети та заклади вищої освіти країн Європи задля уніфікації підходів до підготовки фахівців у сфері фармації. Основним завданням цієї організації стало сприяння інтеграції фармацевтичної освіти шляхом узгодження змісту навчання та освітніх стандартів, а також розвитку академічної мобільності студентів, викладачів і наукових працівників. Важливою складовою діяльності EAFP є реалізація спільних міжнародних освітніх і науково-дослідницьких ініціатив, що підвищують якість підготовки фахівців і забезпечують її відповідність європейським вимогам. Станом на сьогодні Україну в складі EAFP представляють Національний фармацевтичний університет (м. Харків) [152] і Тернопільський національний медичний університет імені І. Я.Горбачевського [267].

Найбільш характерними ознаками цього етапу стали зміна нормативно-правової бази та формування єдиних підходів до розвитку вищої фармацевтичної освіти.

За даними В. Сліпчук [244], ключовою віхою в розбудові національної фармацевтичної освіти стала Постанова Кабінету Міністрів України (від 8 жовтня 1992 року № 571 «Про створення Української фармацевтичної академії» [217] (див. додаток Б).

Ми погоджуємося з науковцем, що це рішення означало початок якісно нового етапу в розвитку фармацевтичної освіти, орієнтованого на національні потреби та міжнародні стандарти. Як зазначає дослідниця, що наявність потужної науково-освітньої бази дозволяє закладу забезпечувати підвищення кваліфікації викладачів фармацевтичних спеціальностей, готувати наукові кадри вищої кваліфікації, а також підтримувати безперервний професійний розвиток працівників фармацевтичної сфери впродовж усього їхнього трудового шляху [244, с. 96].

Поштовхом до розвитку вищої фармацевтичної освіти була Європейська асоціація фармацевтичних факультетів (European Association of Faculties of Pharmacy - EAFP) (1992). Вона об’єднала заклади фармацевтичної освіти країн Європи з метою координації та уніфікації підходів до фармацевтичної освіти [314].

Важливим документом даного етапу стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями» [177] (1997), згідно якої до напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах належав напрям підготовки 1102 Фармація з (див п.2.3.)

Дидактико-орієнтований критерій на цьому етапі визначався першочерговою потребою формування національної моделі підготовки фармацевтів, що передбачала відхід від радянських освітніх стандартів та започаткування автономних дидактичних систем.

Початок 1990-х років став системоутворювальним етапом у становленні та інституційному оформленні вищої фармацевтичної освіти незалежної України,

оскільки саме в цей період було закладено нормативно-правові, організаційні та дидактичні засади формування національної моделі підготовки фахівців фармацевтичної галузі. На початку 1990-х рр. розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні визначався формуванням нової нормативної основи, пов'язаної з ухваленням Закону України «Про освіту» (1991), Державної програми «Освіта» («Україна XXI століття») (1993) [45] та затвердженням Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах (1993) [181]. Зазначені документи заклали підвалини уніфікації освітнього процесу, оновлення змісту професійної підготовки та стандартизації фармацевтичної освіти на національному рівні. Відповідно до Положення про організацію навчального процесу (1993) [181] у цей період було унормовано організаційні засади освітньої діяльності, унаслідок чого освітній процес у медичних і фармацевтичних закладах вищої освіти набув більшої структурованості та впорядкованості.

Ознакою досліджуваного періоду стало розширення мережі підготовки фармацевтів у закладах вищої освіти України (рис. 1.1). Як показує інформаційно-аналітичне вивчення статистичних даних вищу фармацевтичну освіту можна було отримати у різних типах ЗВО:

-медичних університетах та медичних інститутах на фармацевтичних факультетах;

-спеціалізованих фармацевтичних ЗВО;

-окремих приватних фармацевтичних ЗВО.

Провідну роль у цьому процесі відіграв Український фармацевтичний інститут у місті Харкові, який згодом отримав статус академії, а нині функціонує як Національний фармацевтичний університет. Саме цей заклад став центром розроблення національних навчальних планів, оновлення змісту освіти та формування сучасних наукових шкіл у сфері фармації. У ньому було створено перші кафедри, що спеціалізувалися на нових напрямах фармацевтичної науки, зокрема у галузі фармацевтичної хімії, фармакогнозії, фармакології, технології лікарських засобів. Паралельно розвивалися фармацевтичні факультети у Тернопільському державному медичному університеті, Національному медичному університеті імені

О. О. Богомольця, Львівському державному медичному університеті та інших закладах. Зокрема, у Львівському медичному університеті ще у 1991 році було створено навчально-виробничу аптеку, яка стала практичною базою для студентів-фармацевтів і забезпечила наближення навчального процесу до реальних умов професійної діяльності.

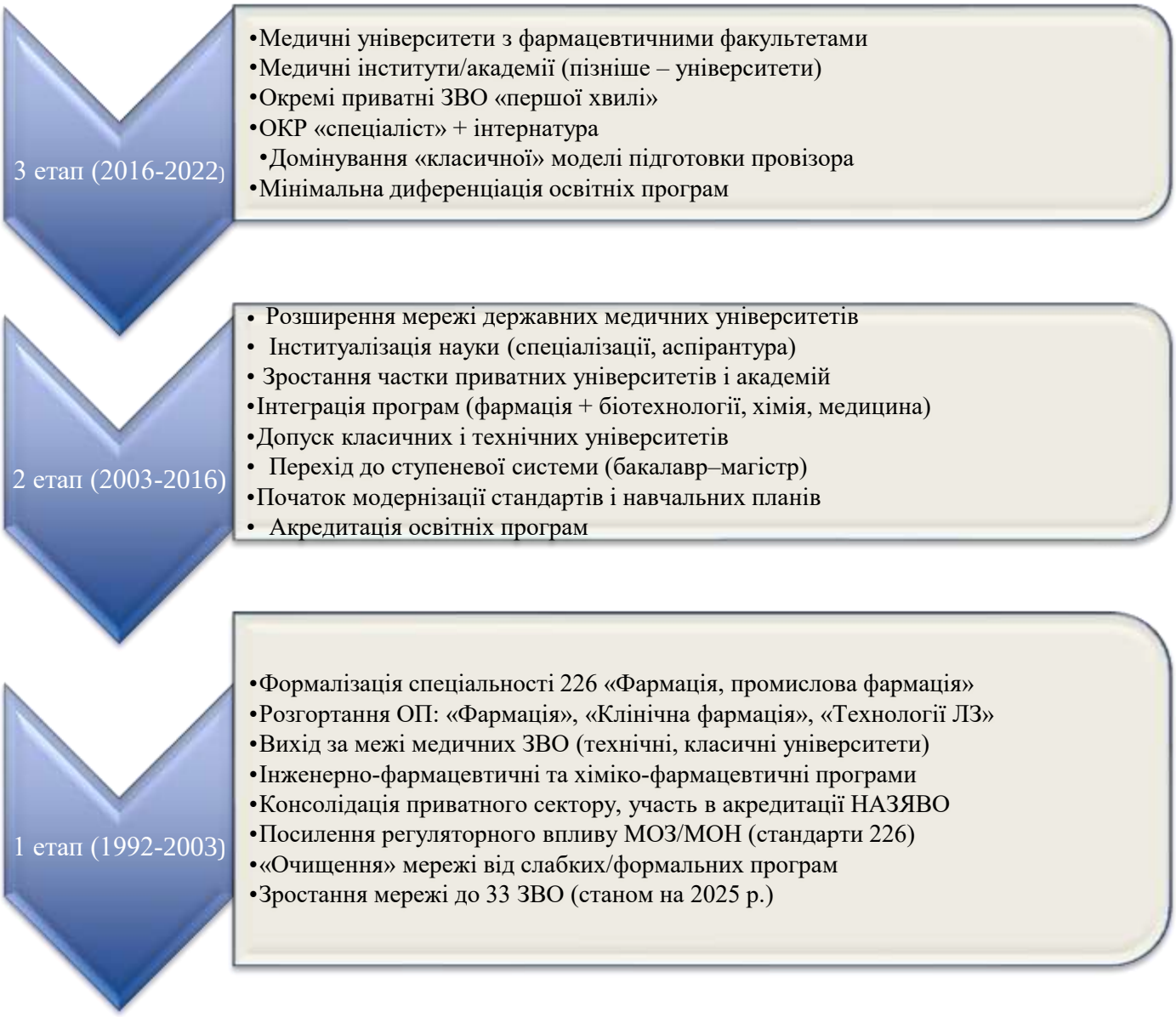

Рис. 1.1. Інституціалізація мережі ЗВО з підготовки фармацевтів галузі знань 1202 Фармація.

Джерела: [176; 178]

За даними наукових досліджень, до 2000 року в Україні функціонувало близько п’ятнадцяти закладів вищої освіти, що здійснювали підготовку фахівців за

спеціальністю «Фармація». Цей період характеризувався не лише кількісним зростанням мережі, а й якісним оновленням змісту освіти, упровадженням нових дисциплін і розширенням практичної складової навчання. Збільшувалася кількість годин на професійно орієнтовані дисципліни, зокрема фармацевтичну хімію, фармакогнозію, фармакологію та технологію лікарських засобів. Хоча переважала традиційна лекційно-семінарська модель організації навчання, поступово посилювалася увага до самостійної роботи студентів, формування аналітичного мислення та професійної відповідальності [20, с. 186–196].

Таким чином, 1990-ті роки стали першим національним етапом правового, організаційного та навчально-методичного становлення вищої фармацевтичної освіти України. Наявність чітко визначених нормативних документів, активна діяльність медичних університетів щодо розроблення навчальних планів і створення фармацевтичних факультетів, формування професійно орієнтованого змісту підготовки та поступове впровадження нових організаційних форм навчання забезпечили підґрунтя для подальшої модернізації та інтеграції української фармацевтичної освіти у світовий освітній простір.

Значення напрацювань у напрямі еволюції та розвитку фармацевтичної освіти у закладах вищої освіти України на першому, умовно визначеному, етапі вбачаємо у кількох аспектах. По-перше, це був перший національний досвід правового, наукового та навчально-методичного розвитку фармацевтичної освіти в Україні. По-друге, саме в цей час було закладено підвалини для осмислення її подальших перспектив. По-третє, розпочалося впровадження нових підходів і технологій в організації освітнього процесу у закладах вищої освіти України. Отже, наявність нормативних документів, а також активна діяльність медичних університетів дають підстави стверджувати, що у 1990-х роках відбувалося не лише формування перших національних навчальних планів, а й розширення мережі фармацевтичних факультетів, що стало основою для подальшого розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Цей період характеризувався активним оновленням змісту освіти, впровадженням нових дисциплін та розширенням практичної підготовки студентів.

Другий етап (2003–2016 рр.) – європейської інтеграції та розширення мережі фармацевтичних факультетів у медичних закладах вищої освіти. На наше переконання, саме на цьому етапі відбувся потужний імпульс у розвитку фармацевтичної освіти в Україні. По-перше, було визначено основні напрями її модернізації. По-друге, досягнуто вагомих результатів у розвитку фармацевтичної галузі та залученні іноземних студентів до освітнього процесу. По-третє, закладено інституційні основи розвитку фармацевтичної індустрії та співпраці з міжнародними партнерами.

Початок цього етапу пов'язуємо з наказом Міністерства освіти і науки України від 24 липня 2003 року «Про затвердження переліку напрямів підготовки фахівців у вищих навчальних закладах», відповідно до якого напрям підготовки 1102 «Фармація» було розширено новими спеціальностями, зокрема «Технологія фармацевтичних препаратів». Завершення етапу пов'язуємо з постановою Кабінету Міністрів України № 929 від 30 листопада 2016 р. «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів», що ознаменувала новий рівень регулювання якості освіти та професійної діяльності [193, 12].

З позицій історико-аналітичного критерію важливою складовою розвитку фармацевтичної освіти у цей період стала підготовка до євроінтеграційних процесів. Наказом МОН України від 23 січня 2004 року № 49 було затверджено «Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки». Імплементація Болонського процесу в фармацевтичній освіті передбачала кардинальні зміни в організації навчального процесу. Було впроваджено кредитно-модульну систему навчання, що дозволила підвищити мобільність студентів та викладачів, забезпечити визнання українських дипломів у європейських країнах [270, с. 12]. Як зазначають дослідники, «перехід до кредитно-модульної системи сприяв індивідуалізації навчального процесу та посиленню ролі самостійної роботи студентів» [13].

У цьому контексті важливе значення мала Концепція розвитку фармацевтичного сектору системи охорони здоров'я, затверджена наказом Міністра

охорони здоров'я України від 18.12.2007 № 838, а також подальші документи, спрямовані на розвиток фармацевтичної освіти в Україні [104] та подальшими документами про розвиток фармацевтичної освіти України [105]

З погляду правового критерію, ключовими документами цього етапу стали Закони України «Про вищу освіту» (2002, 2014) [187; 186], Концепція розвитку фармацевтичного сектору системи охорони здоров'я (2007) [104], Концепція розвитку медичної освіти (2008) [102], Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 рр. [103], а також галузеві освітньо-кваліфікаційні характеристики спеціальності «Фармація».

Важливим рубежем стало прийняття Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII [14; 15], яким було закріплено принципи автономії закладів вищої освіти, академічної свободи та забезпечення якості освіти. Цей законодавчий акт створив правове підґрунтя для подальшої модернізації фармацевтичної освіти та її адаптації до європейських стандартів [14; 15].

Ключові вимоги до фармацевтичної освіти в Україні, сформовані з урахуванням міжнародних підходів, передбачають орієнтацію на виклики XXI століття, гармонізацію з європейськими освітніми нормами та активну участь у формуванні євроінтеграційних засад розвитку вищої фармацевтичної освіти. Водночас важливим є підвищення ролі фармацевтичної галузі через якісну підготовку висококваліфікованих фахівців, постійне оновлення змісту навчання, а також впровадження сучасних освітніх технологій і інноваційних форм організації навчального процесу [287, с. 97–101]

У дидактичному вимірі цей етап характеризувався впровадженням кредитно-модульної системи навчання, яка дала змогу чітко структурувати освітній процес, унормувати розподіл навчального навантаження та посилити роль самостійної й індивідуальної роботи студентів. Запровадження цієї системи стало важливим кроком до гармонізації з європейськими освітніми практиками та створило передумови для переходу від переважно знаннєвої моделі підготовки до компетентнісно орієнтованої. У цьому контексті особливої ролі набуло формування конкретних професійних компетентностей фармацевта, що відображало зміну

освітньої парадигми – від акумуляції теоретичних знань до їх практичного застосування в реальних умовах професійної діяльності.

Провідним закладом вищої освіти, який координував процеси модернізації фармацевтичної освіти, залишався Національний фармацевтичний університет (м. Харків). Саме тут активно розроблялися нові навчальні програми і плани, удосконалювалася методична база, створювалися кафедри, орієнтовані на сучасні наукові напрями фармацевтичної освіти. Зросла кількість годин на дисципліни, що формували фахову компетентність, зокрема фармацевтичну хімію, фармакогнозію, фармакологію та технологію лікарських засобів. Хоча лекційно-семінарська модель залишалася домінуючою, практичні заняття дедалі більше орієнтувалися на розвиток самостійності студентів і формування професійної відповідальності.

По-друге, у цей час зростає роль компетентнісного підходу, що означає перехід від знаннєвої моделі освіти до практично орієнтованої, спрямованої на формування конкретних професійних компетентностей фармацевта.

Дидактичні матеріали було адаптовано відповідно до європейських стандартів ECTS, що дозволило українським студентам брати участь у програмах академічної мобільності, особливо активно НфаУ, Львівському національному медичному університеті ім. Данила Галицького та ін. [127, с. 203]

Інтеграційні процеси посилилися після приєднання України до Болонського процесу у 2005 році, що сприяло імплементації європейських освітніх стандартів. Наказами МОЗ України № 36 від 21.01.2004 р. та № 446 від 01.08.2007 р. було затверджено оновлені навчальні плани підготовки провізорів та визначено перехід до кредитно-модульної системи організації навчання [209]. Унаслідок цього дидактичні матеріали були адаптовані відповідно до стандартів ECTS, що забезпечило порівнюваність освітніх програм і створило можливості для академічної мобільності студентів. Найбільш активно ці процеси відбувалися у Тернопільському національному медичному університеті імені І. Я. Горбачевського, Національному фармацевтичному університеті та Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького.

Важливим елементом дидактичного оновлення стало впровадження інтегрованих ліцензійних іспитів «Крок-1» та «Крок-2» як інструменту державного контролю якості освіти. Це зумовило необхідність перегляду та стандартизації навчально-методичного забезпечення, посилення міждисциплінарних зв'язків і орієнтації змісту навчання на перевірку сформованості професійних компетентностей. Паралельно відбулося суттєве посилення практичної складової підготовки: стажування набули обов'язкового характеру, розширилася клінічна складова освітнього процесу, зросла роль клінічної фармації як інтегративної дисципліни, що поєднує фармакологічні знання з потребами пацієнта та вимогами системи охорони здоров'я.

Таким чином, на цьому етапі фармацевтична освіта в Україні була послідовно переорієнтована на європейські освітні стандарти, що суттєво вплинуло на її дидактичну структуру, організацію навчального процесу та зміст професійної підготовки. Запровадження кредитно-модульної системи, утвердження компетентнісного підходу, впровадження ліцензійних інтегрованих іспитів, адаптація навчальних матеріалів до стандартів ECTS, розширення академічної мобільності та посилення практичної підготовки стали визначальними характеристиками дидактичної трансформації вищої фармацевтичної освіти в контексті її інтеграції до європейського освітнього простору.

Початок третього етапу (2016–2022 рр.) – *стандартизації, цифровізації та інноваційної трансформації вищої фармацевтичної освіти* – ознаменувався прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 року № 929 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами» [193]. Цей документ посилив вимоги до якості професійної підготовки та фармацевтичної діяльності, заклавши нові нормативні засади ліцензування у відповідній сфері.

З позицій історико-аналітичного критерію цей період характеризувався поглибленням процесів стандартизації фармацевтичної освіти, зміцненням зв'язків із міжнародними організаціями та посиленням орієнтації на міжнародні вимоги до

професійної підготовки фахівців. Цей період став етапом якісних змін у нормативній базі та практичних аспектах підготовки фахівців-фармацевтів.

У межах правового критерію важливу роль відіграли впровадження Національної рамки кваліфікацій [150], а також ЄДКІ [184], що стало вагомим поштовхом до подальшого розвитку фармацевтичної освіти у закладах вищої освіти України.

Важливими нормативними актами стали оновлені державні стандарти фармацевтичної освіти («Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» (наказ МОН № 981 від 04.11.2022) [205]. Цей стандарт передбачав поглиблення спеціалізацій «Фармація» та «Промислова фармація», запровадження дуальних форм навчання, адаптацію до надзвичайних ситуацій і закріпив компетентнісну модель професійної підготовки, передбачивши спеціалізації 226.01 «Фармація» та 226.02 «Промислова фармація».

З позицій *дидактико-орієнтованого критерію* на третьому етапі відбулася суттєва модернізація змісту та організаційних форм навчання. Було розширено цифрові форми організації освітнього процесу, активізовано впровадження дуальної форми навчання, що забезпечило поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю на базі фармацевтичних підприємств і аптечних закладів. Водночас започатковано системну інтеграцію міжнародних стандартів Good Pharmacy Practice (GPP) до освітніх програм, посилено використання дистанційних та інтерактивних технологій навчання.

Характерною ознакою цього періоду стало широке застосування інноваційних цифрових платформ, віртуальних навчальних середовищ і симуляційних технологій, що розширило можливості для дистанційного навчання та академічної мобільності. Освітній процес набув більшої гнучкості й адаптивності, особливо в умовах пандемії COVID-19, коли роль інформаційних технологій і дистанційних форм навчання істотно зросла.

Ключовою особливістю цього етапу стало посилення уваги до забезпечення якості освіти та впровадження міжнародних стандартів акредитації освітніх програм. Було розроблено нові підходи до оцінювання сформованості професійних

компетентностей випускників, запроваджено системи внутрішнього і зовнішнього моніторингу якості освітнього процесу, що відповідало сучасним європейським тенденціям [263, с. 204–211].

Інноваційний характер нового стандарту виявився у посиленні компетентнісного підходу, розширенні можливостей для дуальної освіти та впровадженні сучасних технологій навчання. Унаслідок цього підготовка майбутніх фармацевтів дедалі більше орієнтувалася на потреби фармацевтичного ринку, вимоги глобалізованого професійного середовища та здатність випускника діяти в умовах швидких змін. Узагальнюючи, слід зазначити, що дидактикоорієнтований критерій розвитку фармацевтичної освіти України на третьому етапі став визначальним у трансформації змісту, форм і технологій навчання. Зміни охопили не лише оновлення навчальних програм і стандартів, а й системне впровадження компетентнісної моделі, посилення практичної складової, розвиток цифрових компетентностей та інтерактивних освітніх технологій. Освітній процес набув інноваційної спрямованості, було зміцнено механізми акредитації та контролю якості, а інтеграція до європейського освітнього простору стала невід'ємною характеристикою розвитку вищої фармацевтичної освіти України впродовж 2016–2022 рр.[55, с. 362].

Отже, хронологія розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 1992–2022 рр. засвідчує поетапну трансформацію галузі – від формування національної моделі до європейської інтеграції та подальшої стандартизації й інноваційного оновлення. Кожен із виокремлених етапів характеризується специфічними нормативно-правовими актами, що відображають еволюцію освітньої системи відповідно до суспільно-політичних змін та міжнародних тенденцій. Аналіз документальної бази дає підстави стверджувати про послідовність реформ, спрямованих на підвищення якості підготовки фармацевтичних кадрів та її приведення у відповідність до європейських стандартів. Сучасний етап позначений посиленням уваги до прогнозування кадрових потреб, упровадження інноваційних технологій навчання та забезпечення академічної доброчесності, що створює

підґрунтя для подальшого розвитку фармацевтичної освіти в Україні в умовах викликів XXI століття та потреб повоєнного відновлення.

Отже,

1. Аналіз понятєво-категорійного апарату дослідження дав змогу уточнити базові категорії, що репрезентують розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX–першій чверті XXI ст, зокрема: «фармацевтична освіта», «вища фармацевтична освіта», «розвиток вищої фармацевтичної освіти», «професійна підготовка майбутнього фармацевта», «професійна компетентність майбутніх фармацевтів», «якість вищої фармацевтичної освіти», «безперервний професійний розвиток фармацевта». Це дало підстави розглядати розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні як історично зумовлений, цілісний, поетапний і багатофакторний процес якісних та структурно-функціональних змін у системі професійної підготовки фармацевтичних кадрів, який охоплює трансформацію її цілей, змісту, організаційних форм, методів, технологій, нормативно-правового забезпечення та інституційних засад відповідно до суспільних потреб, реформування системи охорони здоров'я, державної освітньої політики, євроінтеграційних орієнтирів і цифровізації та спрямований на формування компетентного, практико-орієнтованого, конкурентоспроможного фахівця, здатного до фармацевтичної опіки, професійної взаємодії та безперервного професійного розвитку.

2. Опрацювання наукових джерел із проблеми дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. уможливило систематизацію джерельної бази дисертації за основними групами: законодавчо-нормативна база досліджуваного періоду (освітні закони та загальнодержавні нормативні акти; медико-галузеві нормативно-правові акти та урядові документи; концептуально-стратегічні, нормативно-регуляторні та міжнародні документи); дисертаційні, монографічні та публікаційні дослідження (енциклопедично-довідкові та інформаційно-аналітичні видання; наукові праці з проблем професійної підготовки, формування професійної компетентності та модернізації фармацевтичної освіти; історико-педагогічні дослідження фармацевтичної освіти); навчально-методичні та науково-практичні матеріали.

3. Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні в 90-х рр. XX–на першій чверті XXI ст. зумовлені складністю й багатовимірністю об'єкта дослідження та ґрунтуються на комплексі взаємопов'язаних наукових підходів і методів. Вони обґрунтовані на філософському, загальнонауковому та конкретнонауковому рівнях, що забезпечило цілісне осмислення досліджуваної проблеми як складного, динамічного й багатовимірного історико-педагогічного явища. На філософському рівні аксіологічний та антропологічний підходи дали змогу розкрити ціннісні й людиноцентровані засади розвитку вищої фармацевтичної освіти; на загальнонауковому – системний, компетентнісний, міждисциплінарний, інноваційний і контекстний підходи уможливили її аналіз як цілісної системи та виявлення логіки трансформації цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки; на конкретнонауковому – концепції (екстерналістська та інтерналістська), та підходи (історико-педагогічний, хронологічний, історіографічний і термінологічний підходи), сукупність яких уможливлює аналіз розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. в єдності зовнішніх і внутрішніх чинників, у часовій послідовності, з урахуванням стану наукової розробленості проблеми та необхідності уточнення базових понять дослідження.

4. Розвиток вищої фармацевтичної освіти у досліджуваний період здійснено через застосування комплексного критеріального підходу (правового, історико-аналітичного та дидактико-орієнтованого), який дозволив системно інтерпретувати динаміку змін у змісті, структурі та організації освітнього процесу, а також виявити внутрішню логіку розвитку фармацевтичної освіти в Україні. Установлено, що він мав поетапний характер. Перший етап (1991–2003 рр.) характеризується формуванням національної системи освіти, створенням нормативно-правової бази, інституціоналізацією мережі закладів вищої освіти та започаткуванням автономної моделі підготовки фармацевтів. У цей період було закладено фундаментальні принципи організації освітнього процесу, розроблено перші національні освітні стандарти та визначено стратегічні орієнтири розвитку галузі. Другий етап (2003–

2016 рр.) визначається як період європейської інтеграції та структурно-змістової модернізації. У цей час відбулися суттєві зміни в організації навчального процесу, зокрема впровадження кредитно-модульної системи, адаптація освітніх програм до стандартів ECTS, розширення академічної мобільності, посилення ролі компетентнісного підходу. Відбулося ускладнення професійного профілю фармацевта, що відобразилося у переході від вузькотехнологічної до комплексної моделі підготовки, яка інтегрує виробничі, клінічні, організаційні та управлінські компоненти. Третій етап (2016–2022 рр.) відзначається поглибленням процесів стандартизації, цифровізації та інноваційного оновлення вищої фармацевтичної освіти. У цей період посилено вимоги до якості професійної підготовки, запроваджено єдиний державний кваліфікаційний іспит, оновлено державні стандарти освіти, розширено використання цифрових технологій, симуляційного навчання та дуальних форм освіти.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора: [56; 61].

РОЗДІЛ 2.
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(90-ті рр. XX - перша чверть XXI ст.)

2.1. Еволюція цілей розвитку вищої фармацевтичної освіти В Україні

Як уже зазначалося у параграфі 1.4, еволюція розвитку вищої фармацевтичної освіти України отримала ґрунтовне висвітлення в наукових дослідженнях як необхідний складник загального розвитку медичної освіти [85; 86; 107; 108; 109; 286; 287]. Зокрема, у дисертаційному дослідженні В.Сліпчук здійснено комплексний історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку мережі закладів вищої фармацевтичної освіти в аспекті кількісної динаміки, розкрито нормативно-правові засади їх функціонування, схарактеризовано кадрове, навчально-методичне й організаційне забезпечення підготовки фахівців. Дослідниця послідовно простежує розширення інституційної структури галузі, упровадження кредитно-модульної системи організації освітнього процесу, оновлення навчально-методичної бази, інтеграцію міжнародних стандартів, а також поступове посилення клінічного напряму підготовки. У центрі її наукової уваги перебуває передусім мережевий та інституційно-організаційний вимір розвитку системи вищої фармацевтичної освіти, саме тому у роботі ми наголошуватимемо на еволюції розвитку вищої фармацевтичної освіти [244].

Історико-педагогічний аналіз мети розвитку вищої фармацевтичної освіти потребує зміщення фокусу з інституційного до дослідження глибин у самій суті проблеми.

Цільовий компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти України проаналізовано нами в контексті системної трансформації національної моделі підготовки фахівців відповідно до глобальних тенденцій модернізації системи охорони здоров'я. Методологічною основою такого аналізу стали системний, компетентнісний та аксіологічний підходи (див. розділ 1), які дали змогу виявити не лише формальні параметри структурних змін, а й внутрішню логіку розвитку

освітньої системи, її ціннісні орієнтири та функціональні трансформації. Проаналізуємо їх у контексті цілей.

З огляду на загальну концепцію розвитку вищої фармацевтичної освіти, у системному вимірі вона постає як відкрита соціально-педагогічна система, що функціонує у постійній взаємодії з ринком праці, нормативно-правовим середовищем, національною системою охорони здоров’я та міжнародними професійними структурами. Відповідно до положень загальної теорії систем та педагогічних інтерпретацій, зокрема у працях В. Г. Кременя, наголошується, що розвиток освітньої системи відбувається через зміну цільових орієнтирів, структури та функцій [114, с. 5-10].

Трансформація вищої фармацевтичної освіти не могла зводитися до модернізації окремих елементів чи фрагментарних інновацій, а мала охоплювати стратегічний рівень її функціонування, включно з переосмисленням цілей, змісту та результатів підготовки. У цьому контексті цільовий компонент в його історичному вимірі визначає стратегічну спрямованість підготовки фармацевта, окреслюючи модель фахівця, що відповідає сучасним соціальним, професійним і аксіологічним вимогам.

Аналіз еволюції цільових орієнтирів дав змогу простежити трансформацію уявлень про розвиток вищої фармацевтичної освіти – від виконавця переважно технологічних функцій до суб’єкта клінічної взаємодії, консультанта з раціональної фармакотерапії та активного учасника міждисциплінарної команди у сфері охорони здоров’я. У відповідності до визначених нами етапів.

За даними науковців (О.Манченко, О. Головченко, Л.Заїка та ін.) [131] упродовж досліджуваного періоду цілі розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні зазнали суттєвої трансформації, що зумовлено змінами соціально-економічного контексту, оновленням національного законодавства у сфері охорони здоров'я та освіти, а також поступовою інтеграцією у європейський та глобальний освітній простір.

Ми увиразнили етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, щоб показати еволюцію її розвитку та розставити певні акценти (див. табл.2.1).

Таблиця 2.1

«Еволюція цілей розвитку вищої фармацевтичної освіти України (1992–2022 рр.)»

Етап,	Ключова мета розвитку вищої фармацевтичної освіти	Акценти та характеристики цілей
1 етап (1992–2003)	Формування провізора технологічного профілю, здатного виготовляти, стандартизувати, контролювати якість та забезпечувати зберігання лікарських засобів відповідно до нормативно-правових вимог.	Орієнтація на забезпечення стабільності фармацевтичного виробництва й функціонування аптечної мережі; пріоритет технологічних умінь, дотримання державних стандартів якості ЛЗ, адаптація системи підготовки кадрів до умов становлення незалежної України.
2 етап (2003–2016)	Підготовка провізора з комплексним професійним профілем, спроможного забезпечувати якість і безпеку лікарських засобів на всіх етапах їх обігу в контексті впровадження належних фармацевтичних практик (GMP, GDP) та гармонізації з європейськими вимогами.	Інтеграція виробничих, дистрибуційних, організаційних і клініко-фармацевтичних компетентностей; посилення компетентнісного підходу; орієнтація на Європейський простір вищої освіти, Національну рамку кваліфікацій та оновлені національні стандарти зі спеціальності 226 «Фармація».
3 етап (2016–2022)	Підготовка провізора як фахівця, орієнтованого на пацієнта (patient-centred care), здатного надавати фармацевтичну опіку, працювати в міжпрофесійній команді та реалізовувати концепцію навчання упродовж життя.	Узгодження цілей із глобальними рамковими документами FIP щодо розвитку фармацевтичної кадрової політики, розширення переліку цілей за рахунок клінічних, комунікативних, управлінських і цифрових компетентностей; посилення ролі провізора у системі охорони здоров’я, у т. ч. в умовах цифровізації та євроінтеграції.

Джерела: [34; 67; 84; 106; 131; 223; 286;320; 321]

Як видно з табл. 2.1. Еволюція цільового компонента вищої фармацевтичної освіти змінювалася відповідно до соціальних запитів професії, що відображало еволюцію ролі фармацевта в системі охорони здоров’я та суспільстві загалом. Саме тому визначаємо акценти розвитку цілей. Для кожного з етапів характерними є низка сталих цілей. Погоджуємось з дослідженнями науковців І. Бойчук, О.Головченко, А. Котвіцька, О. Манченко, Л. Заїка, С. Огарь, Л. Шульга та ін., що важливою умовою зміни акцентів розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні стала інтернаціоналізація [20; 106; 131].

Аналіз джерельної бази показав, що метою розвитку вищої фармацевтичної

освіти на першому, умовно визначеному нами етапі (1991–2003 рр.), стала підготовка провізора технологічного профілю, здатного здійснювати виготовлення, стандартизацію, контроль якості та зберігання лікарських засобів відповідно до нормативно-правових вимог і забезпечувати стабільність фармацевтичного виробництва та функціонування аптечної мережі [223, с. 56-57].

Утім, у 1997 р. ВООЗ разом з представниками міжнародної фармацевтичної федерації (МФФ) «Підготовка майбутніх фармацевтів: опрацювання навчальних програм» у контексті концепції неперервної освіти запропонувала концепцію «фармацевт семи зірок», яка була прийнята МФФ на початку XXI ст. [318, с.2]. Серед основних питань авторами визначено 7 функціональних обов'язків (провізора):як фахівця, що здійснює допомогу, здатний приймати рішення, управлінець, менеджер, учень, лідер [318, с.2; 323, с.12]. Таким чином, однією з ключових цілей розвитку вищої фармацевтичної освіти на даному етапі стала концепція безперервної освіти (англ. – lifelong education), у тому числі й фармацевтичної.

За даними українських вчених (Б. Громовик, А. Горілик, О. Заліська, М. Слабий та ін.) сутність нового підходу передбачала переосмисленні ролі безперервної фармацевтичної освіти як окремого елементу підготовки фахівця і набувала статусу базового принципу функціонування освітньої системи. У такому розумінні фахівець залучається до освітнього процесу постійно упродовж усього періоду своєї професійної діяльності [41, с. 29].

Генеза розвитку вищої фармацевтичної освіти на даному етапі , яка була репрезентована як численними нормативними актами, так і розвідками вчених, ґрунтувалася переважно на інерційній логіці радянської моделі. Однак поступове розширення мережі медичних та фармацевтичних ЗВО, формування національних стандартів і впровадження нових навчальних планів створили підґрунтя для її модернізації. У такий спосіб інституційний розвиток виступив не самодостатньою метою, а структурною основою глибших змістових і професійних змін, що визначили подальшу еволюцію вищої фармацевтичної освіти України.

Цільовий компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти корелював з

підготовкою фахівця виробничо-технологічного спрямування, зорієнтованого насамперед на процеси виготовлення та контролю якості лікарських засобів [197, 68].

Невипадково, у подальшому період відбулося поступове зміщення акцентів у бік клінікоорієнтованої моделі професійної підготовки.

Щодо другого умовно визначеного етапу (2003–2016 рр.) мета розвитку вищої фармацевтичної освіти еволюціонувала від завдань отримання фаху фармацевта як консультанта й організатора фармацевтичної діяльності, здатного здійснювати фармакотерапевтичний супровід, надавати фармацевтичну опіку, управляти аптечними структурами та забезпечувати раціональне використання лікарських засобів у межах міжпрофесійної взаємодії [41, с. 39-40; 67].

Попри те, що на початку XXI ст. змінювались підходи від формування вузько технологічної до комплексної моделі професійної підготовки, що інтегрує виробничі, дистрибуційні, організаційні та клініко-фармацевтичні компоненти, установлено що мета розвитку вищої фармацевтичної освіти України конкретизувалась через підготовку провізора, спроможного забезпечувати якість і безпеку лікарських засобів на всіх етапах їх обігу в контексті імплементації належних фармацевтичних практик та гармонізації національних стандартів із європейськими вимогами [48, с.18]. Цього зазвичай було достатньо для зміни акцентів у підготовці фахівців.

За результатами вивчення джерельної бази відбулося розширення професійного профілю фахівця — від виробничо-технологічної до соціально-клінічної моделі діяльності. У цей час розширилися ролі міжнародних професійних організацій, які окреслили потребу в переосмисленні ролі фармацевта в системі охорони здоров'я. У спільних рекомендаціях ВООЗ і Міжнародної фармацевтичної федерації наголошено, що фармацевт має виконувати функції фармацевтичної опіки, забезпечення раціональної фармакотерапії та участі у громадському здоров'ї (WHO & FIP. Joint FIP/WHO Guidelines on Good Pharmacy Practice. Geneva, 2011) [345, с.313]. Цей професійний дискурс започаткував зміну стратегічних орієнтирів розвитку вищої фармацевтичної освіти, акцентуючи увагу на клінічній та соціальній складових діяльності.

Погоджуємося з Т. Кирян, що «вплив європейської освітньої інтеграції позитивно позначився на реформуванні системи вищої медичної освіти, що полягає в прийнятті нової моделі організації освітнього процесу у вищій медичній школі (кредитно-модульна система), що ґрунтувалась :

на застосуванні модульних технологій та залікових кредитів контролю за навчанням студентів;

запровадженні бальної системи оцінювання студентів на основі рейтингу їхньої успішності;

засвоєнні клінічних дисциплін студентами шляхом реалізації певних циклів доказової медицини;

виданні нових підручників, посібників, збірників текстових завдань, електронних комп'ютерних програм із діагностики тощо;

зміцненні матеріально-технічної бази медичних освітніх закладів» [93, с.200]

Подальша трансформація цілей вищої фармацевтичної освіти відбулася після 2014 року. Імплементація принципів Болонського процесу зумовила переорієнтацію освітньої політики на компетентнісну модель підготовки фахівців. Згідно зі звітами щодо реалізації Болонського процесу, сучасна система вищої освіти має ґрунтуватися на результатах навчання, академічній мобільності та формуванні компетентностей, релевантних потребам суспільства. Відповідно, цільовий компонент вищої фармацевтичної освіти України почав формуватися з урахуванням вимог Директиви 2005/36/ЕС щодо визнання професійних кваліфікацій [315; 309].

Отже, розвиток цільових орієнтирів фармацевтичної освіти в Україні засвідчує закономірний перехід від виробничо орієнтованої моделі підготовки до інтегрованої компетентнісної парадигми. У її межах фармацевт розглядається як клінічно орієнтований, соціально відповідальний та управлінсько компетентний фахівець, здатний ефективно діяти в умовах складної медико-соціальної реальності та відповідати сучасним викликам розвитку системи охорони здоров'я [150].

Еволюція мети розвитку вищої фармацевтичної освіти реалізувалась у завданнях, які відображали необхідність адаптації змісту та зміни підходів до мережі та кадрового потенціалу, що зумовлювало посилення уваги до компетентнісного

підходу, регуляторних аспектів та міжсекторальної мобільності випускників [13, с.294; 67, с.46].

Оскільки розгорнута характеристика мережі закладів вищої освіти фармацевтичного профілю детально представлена у дослідженні В. Сліпчук, у межах цього аналізу ми зосередимося на розширенні діяльності кафедр та зміні їх ролі.

За наведеними В. Сліпчук даними до 1992 року підготовка провізорів в Україні здійснювалася лише у трьох закладах вищої освіти (Українській фармацевтичній академії (яка з 1999 року отримала статус Національної фармацевтичної академії України, а з 2002 року – Національного фармацевтичного університету), Львівському державному медичному університеті імені Данила Галицького та Запорізькому державному медичному університеті). Така обмежена кількість осередків підготовки засвідчувала централізований характер системи й високу залежність від одного системоутворювального центру, що одночасно виконувало функції кадрового, методичного та нормативно-організаційного ядра галузі [241,с. 63–68].

Для глибшого розуміння окресленої проблеми проілюструємо вищезазначене прикладами діяльності медичних закладів вищої освіти, щоб аргументувати нашу тезу про еволюцію цільового компоненту розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, та здійснимо це у порівняльному контексті.

Подальше розширення мережі фармацевтичних факультетів у регіональних медичних університетах стало показником переходу від монопрофільної моделі до децентралізованої структури підготовки кадрів. Водночас цей процес не був суто кількісним. Інституційне зростання супроводжувалося створенням нових факультетів, кафедр, спеціалізованих підрозділів і лабораторій, що відображало якісну зміну інституційної архітектури та поступове ускладнення освітнього середовища. У цьому контексті деталізацію ролі ключових кафедр провідних закладів вищої освіти фармацевтичного спрямування представлено у табл. 2.2.

На наш погляд, саме така структуризація дала змогу простежити не лише хронологію розширення мережі, а й логіку формування інституційних ресурсів,

необхідних для реалізації нових вимог щодо розвитку вищої фармацевтичної освіти України.

Таблиця 2.2

Кафедри фармацевтичних напрямів провідних фармацевтичних факультетів

ЗВО	**Ключові кафедри**	**Спеціальні підрозділи**
Національний медичний університет ім. Богомольця (Київ)	Фармакогнозія, технологія ліків, економіка	Університетська аптека (2020-22)
Івано-франківський медичний університет	Хімія, фармація, клінічна фармакологія	Навчально-практичний центр «Фармація»
Львівський державний медичний університет імені Д.Галицького	Фармхімія, технологія ліків, клінічна фармакологія	Аптека-студія
Тернопільський національний медичний університет ім. Горбачевського	Фармхімія, фармакогнозія, економіка	-

Джерела [3;64; 78; 79; 81; 82; 90; 275]

Як видно з табл. 2.2. розширення нових кафедр і закладів вищої освіти створювало підґрунтя для подальшого розвитку клінічного сегмента фармацевтичної освіти, посилення управлінсько-економічної складової та інтеграції цифрових компетентностей у підготовку майбутніх фахівців.

На основі порівняльного аналізу нами здійснено детальний аналітичний підхід до еволюції спеціальностей вищої фармацевтичної освіти в Україні на прикладі провідних закладів вищої освіти, демонструючи, як традиційна спеціальність «Фармація» поступово доповнювалася клінічними, технологічними та суміжними напрямами підготовки. Це підтверджує як історичну тяглість (початок підготовки провізорів у XIX–XX ст.), так і модернізаційні процеси кінця XX–початку XXI ст.,

пов’язані з появою нових спеціальностей та переходом на сучасні коди й ступеневу систему вищої освіти (див додаток В) [3;64; 78; 79; 81; 82; 90; 275]

Як видно з додатку В, упродовж ХХ–початку ХХІ ст. відбувся перехід від монопредметної підготовки провізора за спеціальністю «Фармація» до багатопрофільної системи спеціальностей і освітніх програм, яка охоплює клінічну фармацію, інженерно-технологічні напрями та нішеві сектори на кшталт технологій парфумерно-косметичних засобів. Просторово-інституційна динаміка демонструє послідовну регіоналізацію вищої фармацевтичної освіти й поступове вирівнювання доступу населення до підготовки фахівців, що корелює з потребами фармацевтичної галузі та політикою децентралізації вищої освіти.

Зокрема в умовах трансформаційних процесів, що розгорталися у системі вищої фармацевтичної освіти України на початку 1990-х років, особливого значення набула діяльність Національної фармацевтичної академії (тепер Національний фармацевитичний університет, м. Харків) як провідного галузевого центру модернізації змісту та структури професійної підготовки фахівців.

Суттєвий внесок у формування теоретико-методичних засад підготовки провізорів в університеті промислового спрямування здійснила Л. М. Віннік. Під її керівництвом було розроблено та впроваджено технологічний навчальний план і комплекс навчальних програм, що відзначалися системністю, науковою обґрунтованістю та відповідністю актуальним вимогам фармацевтичного виробництва [225].

Проводячи вдалу освітню політику, у ЗВО вперше в Україні відкривається спеціальність «Промислова фармація». Ця інституційна новація відображала не стільки локальну ініціативу університету, скільки відповідь на об’єктивні потреби вітчизняної фармацевтичної індустрії у фахівцях технологічного профілю, здатних забезпечувати повний цикл виробництва лікарських засобів в умовах формування ринкової економіки та ускладнення вимог до стандартизації й контролю якості [4;5].

Актуалізовані джерела переконують, що підготовка фахівців-фармацевтів стала механізмом інституціоналізації нової професійної ніші, завдання якої почали змінюватися з урахуванням виробничої логіки галузі, а не лише традиційного

аптечного сегмента, що засвідчувало зміну мети розвитку вищої фармацевтичної освіти від інерційної моделі «провізор-технолог» до диференційованого профілю професійної компетентності [4;5].

Запропонована модель підготовки фахівців фармацевтів, на наше переконання, передбачала органічне поєднання фундаментальної хімічної, біотехнологічної та інженерно-технологічної складових із професійно орієнтованими дисциплінами, де результати навчання вибудовуються навколо виробничих функцій, стандартів якості та технологічного циклу.

Так, наприклад ректор Національного фармацевтичного університету В. Черних, наголошує на складності ліцензування нової спеціальності[64].

Наведене свідчення, на наше переконання, є маркером розвитку вищої фармацевтичної освіти. Адже навіть за наявності об’єктивного запиту ринку праці впровадження нової освітньої траєкторії вимагало нормативного підтвердження, ресурсної легітимації та переконання.

Детально модель еволюції вищої фармацевтичної освіти у Національному фармацевтичному університеті (м. Харків) у досліджуваний період подана на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Модель еволюції вищої фармацевтичної освіти у Національному фармацевтичному університеті (м. Харків)

Джерело: [4; 5].

Дана модель, на наше переконання, доводить, що мета і завдання розвитку вищої фармацевтичної освіти у даному університеті були характерними для вищих закладів цього спрямування. Адже у зазначений період Національний фармацевтичний університет виступав системоутворювальним центром розвитку фармацевтичної галузі України. Задекларована тут науково-педагогічна школа, стандарти професійної підготовки та методичні напрацювання виконували функцію «ядра» національної моделі вищої фармацевтичної освіти. Вони задавали орієнтири для конструювання змісту, унормування навчальних планів і визначення критеріїв якості підготовки фахівців.

У 1991–2003 рр. університет забезпечив збереження й водночас модернізацію фундаментальної хіміко-технологічної парадигми підготовки провізорів в умовах пострадянської трансформації. У цей час було консолідовано провідні наукові кадри, оновлено навчальні плани, розроблено сучасне навчально-методичне забезпечення, яке стало орієнтиром для інших закладів вищої освіти. Фактично Національний фармацевтичний університет (м. Харків) виконував функції галузевого методичного центру, визначаючи стандарти якості та змісту професійної підготовки [4].

Водночас логіка інституційного розвитку вищої фармацевтичної освіти наприкінці 1990-х років засвідчила, окрім іншого, поступовий перехід від домінування одного системоутворювального центру – Національного фармацевтичного університету (м. Харків) – до розширення мережі підготовки фахівців у провідних медичних закладах країни (див. додаток Д.1).

За даними науковців (Т. Рева, І. Ніженковська, Н.Стучинська, О. Чхало та ін.), на першому умовно визначеному етапі відбулося суттєве розширення мережі закладів, що здійснювали професійну підготовку кадрів для фармацевтичного сектору [227, с.18-25].

Проаналізовані дані доводять, що освітню діяльність поряд із центральними ЗВО почали здійснювати фармацевтичні факультети Запорізького та Львівського медичних університетів, Національна фармацевтична академія України, фармацевтичні факультети різних регіонах держави. Підготовка кадрів тут

здійснювалася за спеціальностями, «Фармація», «Технологія фармацевтичних препаратів», «Клінічна фармація», «Технології парфумерно-косметичних засобів» тощо [3; 28].

Характерною особливістю еволюції вищої фармацевтичної освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття став шлях від централізованої моделі розвитку до розгалуженої системи, у якій поєднувалися провідна роль університету та активне регіональне розширення. Цей процес, на наше переконання, створив передумови для подальшої модернізації змістових, компетентнісних й організаційних вимірів професійної підготовки фармацевтів.

Якщо Національний фармацевтичний університет (м. Харків), сформував концептуальний і методичний осередок стандартизації змісту освіти та започаткування спеціальності «Промислова фармація», то, як засвідчує проведений аналіз, наступним етапом стало інституційне розгортання цього напряму у столичному освітньому просторі. Йдеться не лише про географічне розширення підготовки, а й про структурне закріплення нової моделі в межах багатопрофільного медичного університету [152].

Важливим чинником розвитку вищої фармацевтичної освіти у ЗВО України стало створення фармацевтичного факультету в НМУ імені О. О. Богомольця. Зокрема 107.1998 (Наказом МОЗ України №125 від 19.05.1998 р.) було створено цього року фармацевтичний факультет в Національному медичному університеті ім. О.О. Богомольця для підготовки спеціалістів згідно з ліцензованим обсягом підготовки за напрямом підготовки «Фармація» (6.1102) і спеціальністю «Фармація» (7.110201) [218].

За даними дослідження, факультет став одним із найбільших центрів розвитку вищої фармацевтичної освіти в столиці, поєднавши фундаментальну теоретичну підготовку з практичними заняттями та інтеграцією клінічної фармації в освітній процес. У цей період у структурі ЗВО також з’являється спеціальність «Промислова фармація», що засвідчує поширення харківської технологічної моделі на інші провідні університети [218] (див додаток В).

Рішення про відкриття факультету відображало реалізацію державної

політики регіоналізації та одночасно виконувало функцію розвантаження традиційних центрів підготовки кадрів. На рівні цільового компонента це означало територіальний перерозподіл освітнього потенціалу, де виробничо-технологічні, організаційно-управлінські та клініко-консультативні функції співіснували як взаємопов'язані.

До прикладу, створення профільних кафедр фармації, фармацевтичного управління, технології ліків і фармакогнозії у поєднанні з активним залученням кафедр фармакології та біологічної і медичної хімії забезпечили інтеграцію фундаментальної природничо-наукової підготовки з професійно орієнтованими дисциплінами. Така конфігурація демонструвала еволюцію відповідно до описаної нами моделі: кафедри виконували роль «структурних вузлів», через які інституціоналізувалися ключові напрями компетентностей [218].

Варто зауважити, що наприкінці 1990-х років у Західному регіоні України спостерігався дефіцит провізорів із повною вищою освітою, що безпосередньо впливав на якість фармацевтичного забезпечення населення. Саме тому постало питання про якісне формування регіональних центрів вищої фармацевтичної освіти, яке не було ізольованим явищем, а стало логічним продовженням процесу мережевої трансформації системи підготовки фармацевтичних кадрів. Свідченням цього є відкриття у 1999 році фармацевтичного факультету Івано-Франківської медичної академії, згідно з наказом ректора Є. М. Нейка від 10 травня 1999 р., що підтверджується офіційними інформаційними матеріалами університету та публікаціями до 20-річчя факультету [279, с.2]. (див. додаток Д.3)

Створення фармацевтичного факультету в Івано-Франківській державній медичній академії (нині Івано-Франківський національний медичний університет) розглядаємо як елемент загальнонаціональної стратегії регіоналізації вищої фармацевтичної освіти [277; 279,с. 2].

Сказане вище спонукало до створення в Івано-Франківській медичній академії (нині Івано-Франківський національний медичний університет) нових кафедр – фармації, фармацевтичного управління, технології ліків і фармакогнозії у поєднанні з активним залученням кафедр фармакології та біологічної і медичної хімії

забезпечили інтеграцію фундаментальної природничо-наукової підготовки з професійно орієнтованими дисциплінами [279, с.21].

За результатами аналізу така структуризація не була випадковою. Вона відображала системну диференціацію підготовки за основними напрямами професійної діяльності провізора: виробничо-технологічним, організаційно-економічним, контрольно-аналітичним і клініко-консультативним. Отже, кафедральна архітектоніка стала механізмом узгодження змістового компонента з оновленою моделлю професійної компетентності, забезпечуючи цілісність підготовки за рахунок функціонального розподілу та міжкафедральної інтеграції.

Подальша конкретизація цільового компонента простежувалася через функціонування окремих кафедр. Так, кафедра хімії Івано-Франківського медичного університету (створена як курс у 1999 р. та реорганізована у кафедру в 2001 р.) забезпечувала фундаментальну природничо-наукову підготовку. Викладання неорганічної, аналітичної, органічної, фізичної та колоїдної хімії формувало теоретичну базу для засвоєння спеціальних фармацевтичних дисциплін, забезпечуючи розуміння фізико-хімічних властивостей лікарських речовин, методів їх аналізу та принципів стандартизації [279, с.16].

Важливим вважаємо звернення до діяльності фармацевтичного факультету ДЗ «Луганський державний медичний університет», який було засновано у 1998 році як структурний підрозділ, покликаний забезпечити підготовку фахівців для фармацевтичної галузі України. Його створення відбулося в межах розширення потреб фармацевтичного сектору, поєднання вимог промислово орієнтованого економічного середовища та розвиненої інфраструктури обігу лікарських засобів. Ініціаторами відкриття факультету виступили ректор університету В. Ковешніков, а також перший декан факультету — доктор фармацевтичних наук, професор О. Гудзенко, який одночасно очолював Луганське обласне комунальне виробниче підприємство «Фармація» та кафедру технології ліків, організації та економіки фармації [50].

На наше переконання, взаємодія академічного середовища з практичним сектором фармацевтичної галузі свідчила про прикладну орієнтацію факультету з

моменту його заснування, і про прагнення одразу інституціоналізувати зв’язок між освітнім змістом, реальними потребами регіонального ринку та кадровою політикою фармацевтичних структур.

Порівняльний аналіз діяльності ЗВО Івано-Франківська та Луганська дозволяє констатувати, що процес профілізації вищої фармацевтичної освіти України наприкінці ХХ століття поєднував територіальне розширення підготовки з поглибленням трансформації цільових орієнтирів. Розбудова факультетів була спрямована на створення кафедральних систем, розвиток практичної інфраструктури навчання, інституціоналізацією зв’язків із професійним середовищем і поступовим зміщенням акцентів від суто технологічної до інтегрованої (технологічно-управлінсько-клінічної) моделі підготовки. У сукупності ці чинники сформували підґрунтя для подальшої модернізації галузі.

На початку 2000-х років географія підготовки провізорів продовжила розширюватися. За даними В. Сліпчук, підготовка фармацевтів «для галузі охорони здоров’я в Україні станом на 2008 р. здійснювалася у ВМ(Ф)ЗО МОЗ України у 17 медичних університетів (академій), сім з яких мають статус національних» [цит. за 244, 359].

На наступному визначеному нами етапі розвитку вищої фармацевтичної освіти (2003–2016 рр.) Національний фармацевтичний університет (м. Харків) став провідником євроінтеграційних змін у фармацевтичній освіті. За даного часу університет одним із перших запровадив кредитно-модульну систему організації навчального процесу, гармонізував освітні стандарти з вимогами Болонського процесу, інтегрував у навчання принципи GMP і GDP [225]. Прикметно, що ці кроки мали не лише організаційно-технологічний, а й змістово-парадигмальний характер. Адже перехід до модульності й кредитності вимагав переосмислення структури дисциплін, логіки формування результатів навчання та процедур оцінювання

Таким чином, університет не лише адаптувався до змін, а й ініціював їх, пропонуючи практики й методичні рішення, які згодом набули ширшого поширення в освітній мережі.

Вектор розвитку вищої фармацевтичної освіти Івано-Франківського

національного медичного університету реалізовувався через діяльність кафедри клінічної фармакології і фармакотерапії (2001 р.) та кафедри фармакології з курсом клінічної фармакології. Саме тут відбувалося формування клінічного мислення провізора, здатності до раціонального вибору лікарських засобів, оцінювання їх ефективності й безпечності, здійснення фармацевтичної опіки. Таким чином, змістовий компонент поступово виходив за межі суто технологічної моделі. Кафедра фармації як випускна забезпечувала інтеграцію ботанічних, фармакогностичних та хімічних блоків підготовки з організацією практики та інтернатури. Своєю чергою, кафедра організації та економіки фармації й технології ліків структурно завершила модель підготовки, забезпечивши управлінсько-економічні і технологічні сегменти [81].

Логіка розвитку фармацевтичного факультету в Івано-Франківську демонструвала послідовний перехід від організаційного розгортання до структурної стабілізації та функціональної диференціації. У системному вимірі це означало, що регіоналізація вищої фармацевтичної освіти не зводилася до кількісного розширення мережі, а супроводжувалася глибинним узгодженням цільового компоненту підготовки, що забезпечило формування повноцінного регіонального центру вищої фармацевтичної освіти, інтегрованого у загальнонаціональний освітній простір.

Територіальне розширення вищої фармацевтичної освіти простежуємо й у діяльності Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського. Починаючи з 2000 року, тут відбувався активний розвиток фармацевтичної підготовки, що засвідчило створення фармацевтичного факультету як відповіді на потреби регіонального та загальнонаціонального ринку праці, а також як елемент загальної тенденції децентралізації підготовки фармацевтичних кадрів.

У 2000 році в університеті було створено фармацевтичний факультет, а вже в перші роки його діяльності ліцензовано спеціальності У перші роки діяльності факультету було ліцензовано спеціальність 7.110201 «Фармація» (напрям підготовки 1102 «Фармація»), а вже у 2001 р. – спеціальність 7.110206 «Клінічна фармація» (кваліфікація 2224.2 «провізор-клінічний»), у 2002 р. – спеціальність 7.12020104 «Технологія парфумерно-косметичних засобів», що забезпечило

формування багатопрофільної моделі підготовки провізорів на базі одного факультету. Конфігурація ліцензованих спеціальностей, яка поєднує «класичну» аптечну (7.110201 «Фармація»), клінічну (7.110206 «Клінічна фармація») та суміжну технологічно-косметологічну (7.12020104 «Технологія парфумерно-косметичних засобів») траєкторії, відображала розширення професійного поля фармації й інституціоналізацію клінічного та косметологічно-технологічного векторів у межах єдиного фармацевтичного освітнього простору. Поряд із «класичною» аптечною траєкторією інституціоналізуються клінічний та суміжний технологічний (косметологічний) вектори [80; 267].

До прикладу, у 2001 році в Луганському державному медичному університеті було створено кафедру технології ліків, організації та економіки фармації, на якій викладалися дисципліни з технології лікарських форм, організації фармацевтичної справи, фармацевтичного менеджменту та економіки фармації. Її відкриття стало логічним продовженням інституціоналізації технологічно-управлінського блоку підготовки провізорів: від первинного організаційного розгортання факультету до формування стабільної кафедральної «опори» для відтворення профільних компетентностей. Важливим досягненням факультету стало створення навчальної «Аптеки-студії», Її поява мала не лише інфраструктурне, а й дидактико-методологічне значення. «Аптека-студія» виступила механізмом перенесення професійних ситуацій у навчальне середовище та інструментом операціоналізації змістового компонента. На цій базі студенти відпрацьовували навички виготовлення, фасування, обліку та відпуску лікарських засобів, що сприяло формуванню професійної компетентності відповідно до актуальних вимог фармацевтичної практики. Унаслідок цього освітній процес набував виразної практико-орієнтованої спрямованості, де навчальні результати підтверджувалися не лише засвоєнням теоретичного матеріалу, а й відтворюваністю професійних дій у контрольованих умовах [125].

Подальший розвиток факультету характеризувався активізацією наукової, освітньої та виховної роботи, що є типовою ознакою переходу від етапу організаційного становлення до фази інституційної зрілості. Зокрема, десятиріччя

діяльності було відзначене проведенням Всеукраїнської фармацевтичної конференції «Аптека-2008. Осінь», яка підтвердила інтеграцію факультету в загальноукраїнський науково-освітній простір та його включеність у професійний діалог галузі. Таким чином, факультет виконував не лише функцію локального кадрового забезпечення, а й комунікативно-наукову функцію – як майданчик циркуляції знань, методик і професійних стандартів.

Ще одним вдалим прикладом еволюції цілей розвитку вищої фармацевтичної освіти стала розбудова фармацевтичного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, яка супроводжувалася створенням профільних кафедр фармацевтичної хімії (2000 р.), фармакогнозії з медичною ботанікою (2000 р.), загальної хімії (2001 р.), управління та економіки фармації з технологією ліків (2002 р.), клінічної фармації (2007 р.). Їх діяльність забезпечила поєднання фундаментальної природничо-наукової, технологічної та клініко-фармацевтичної складових професійної підготовки [277].

У порівнянні з попереднім етапом, діяльність Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського у аспекті еволюції цілей вищої фармацевтичної освіти у зазначений період демонструє перехід від задоволення переважно регіональних кадрових потреб до стратегічно орієнтованої моделі, спрямованої на формування багатопрофільних, клінічно й технологічно компетентних провізорів, здатних реалізовувати професійні функції в контексті європейських стандартів охорони здоров’я.

Логічним продовженням цієї тенденції стало відкриття у 2010 році фармацевтичного напряму в Буковинському державному медичному університеті, що засвідчило послідовну динаміку територіального розширення мережі підготовки провізорів і створило передумови для регіонального вирівнювання доступу до вищої фармацевтичної освіти [278, с.14].

У 2016–2022 рр. на третьому, умовно визначеному нами етапі, розвиток вищої фармацевтичної освіти в Національному фармацевтичному університеті (м. Харків) набув ознак інноваційно-цифрової трансформації. Акцент було зміщено на розбудову високотехнологічного освітнього простору, впровадження дистанційних

технологій навчання та компетентнісно орієнтованих освітніх програм за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація».[32,с. 58-63].

Нова стратегія стала показовим для еволюції цільового ікомпоненту розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Клінічна спрямованість підготовки об'єктивно посилювала потребу в практико-орієнтованих форматах навчання, міждисциплінарних модулях, симуляційних технологіях і цифрових інструментах, які відтворюють реальні професійні ситуації. У цьому контексті університет виступав каталізатором переходу від традиційної моделі підготовки до інтегрованої, практико-орієнтованої та цифрово підтримуваної.

Упродовж досліджуваного періоду Національний фармацевтичний університет сформував кадровий, науковий і методичний фундамент розвитку вітчизняної фармації. Його освітня модель стала основою для розбудови галузевих стандартів, оновлення змісту підготовки, упровадження інновацій та інтеграції української вищої фармацевтичної освіти до європейського освітнього простору. Відтак роль університету варто розглядати не лише як «провідного ЗВО», а як інституції, що задавала параметри трансформації освітньої системи через вироблення та поширення методичних і нормативно релевантних рішень [101; 225].

Наступним етапом стало посилення клінічної компоненти підготовкив Національному медичному університеті ім. О.О.Богомольця. У 2014 р. створення окремої кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації інституціоналізувало інтеграцію вищої фармацевтичної освіти з клінічною практикою та сприяло утвердженню пацієнтоорієнтованої парадигми професійної діяльності. Організація у 2016 р. науково-дослідної лабораторії на базі кафедри фармацевтичної, біологічної та токсикологічної хімії посилила дослідницький компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти, забезпечивши поєднання освітнього процесу з науковими розробками [222].

Таким чином, розвиток фармацевтичного факультету Національного медичного університету імені О. О. Богомольця демонстрував послідовну реалізацію цільового компоненту трансформації вищої фармацевтичної освіти. З одного боку, це забезпечувало розширення доступу до підготовки та її інтеграцію в

європейський освітній простір, з іншого –здійснено структурне оновлення змісту через формування кафедральної системи, диверсифікацію спеціальностей, посилення клінічної та дослідницької складових.

Отже, упродовж досліджуваного періоду відбулося поступове територіальне та інституційне розширення мережі закладів вищої освіти, що здійснювали підготовку за спеціальністю «Фармація». Це відображало зростання потреб фармацевтичної галузі та загальну тенденцію до диверсифікації системи вищої освіти України. Еволюція мети вищої фармацевтичної освіти України у 1992–202 рр. демонструє чіткий рух від домінування завдань базового кадрового забезпечення аптечної мережі до стратегічно орієнтованої моделі формування багатопрофільного, клінічно, технологічно та управлінські компетентного провізора. Якщо на ранньому етапі головним орієнтиром було відтворення необхідної кількості фахівців з традиційним набором професійних функцій, то подальше розширення спектра спеціальностей, запровадження компетентнісного підходу, орієнтація на європейські стандарти й цифрово-інноваційні освітні технології поступово перетворили вищу фармацевтичну освіту на інструмент забезпечення якості фармацевтичної допомоги, інтегрованої в сучасний європейський простір охорони здоров’я.

2.2. Змістовий компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні

Логіка наукової роботи передбачає вивчення змістового компоненту розвитку вищої фармацевтичної освіти України відповідно до розробленої нами періодизації. У контексті розвитку вищої фармацевтичної освіти ми розглядали зміни професійної парадигми та суспільного запиту на новий тип фармацевтичної діяльності відповідно до підходів підготовки фахівців у галузі (див. 1.3).

Якщо на початку 90-х рр. ХХ ст. у розвитку вищої фармацевтичної освіти домінував технологічний і рецептурно-виробничий акцент, а сучасний етап характеризується посиленням клінічної складової, міждисциплінарної взаємодії, орієнтації на доказову фармакотерапію та фармацевтичну опіку. Упродовж

досліджуваного етапу поступово трансформувалися мережа і зміст від предметно орієнтованої структури до компетентнісно інтегрованої моделі.

З позицій аксіологічного підходу змістовий компонент набував додаткового виміру. Він відображав систему професійних цінностей, що закладаються в процесі навчання. Йдеться про пацієнтоцентричність, безпеку лікарської терапії, дотримання професійної етики та соціальну відповідальність фармацевта. Таким чином, зміст вищої фармацевтичної освіти передбачав формування не лише знань і вмінь, а й засад професійного становлення та фахового зростання майбутнього спеціаліста..

Перший, умовно визначений нами, етап (1992–2003 рр.) пов'язуємо з нормативним запровадженням ступеневої системи вищої освіти та формуванням фармацевтичних спеціальностей. Набуття кваліфікації провізора відбувалося шляхом здобуття вищої фармацевтичної освіти з подальшим проходженням інтернатури в закладах охорони здоров'я, що регламентувалося відомчими наказами МОЗ України щодо порядку її проходження та кваліфікаційних вимог до фармацевтичних працівників [52; 199]. Зокрема, у «Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» (1998) було закладено нормативні засади ступеневої підготовки фахівців. Було визначено основні освітньо-кваліфікаційні рівні підготовки фахівців (бакалавр, спеціаліст та магістр). У вищій фармацевтичній освіті підготовка здійснювалася відповідно до кваліфікацій «провізор» та «фармацевт». Післядипломна вища фармацевтична освіта охоплювала інтернатуру, спеціалізацію і різні форми підвищення кваліфікації [182].

Важливим нормативним орієнтиром на етапі становлення національної моделі вищої фармацевтичної освіти став наказ МОЗ України 19.09. 1994 р. № 118-с «Про порядок допуску» [203].

Хоча цей документ безпосередньо не регламентував структуру навчального плану, він виконував функцію нормативного рамкування професійної підготовки: фіксував мінімальні кваліфікаційні параметри допуску до практики й тим самим визначав вимоги до тривалості, завершеності та результативності освітнього циклу. У цьому сенсі наказ відображав логіку тогочасної моделі підготовки провізора як

регульованої професії, у якій юридично значущими були не лише академічні результати, а й чітко окреслені умови професійної легітимації [203].

Оскільки детальний аналіз мережі закладів, навчальних планів, підготовки іноземних студентів проаналізовано у дослідженнях Т. Кир`ян, В. Сліпчук та ін.[93; 244, 392], зосередимо увагу на основних змінах у змісті підготовки фахівців . Упродовж досліджуваного періоду змістовий компонент фармацевтичної підготовки еволюціонував від упровадження нових державних стандартів вищої фармацевтичної освіти до формування комплексної системи незалежного оцінювання професійної компетентності здобувачів. Зокрема, з 1998 р. у практику підготовки фахівців фармацевтичної галузі було послідовно інтегровано іспити «Крок 1», «Крок 2», «Крок 3», покликані забезпечити єдині вимоги до рівня додипломної підготовки незалежно від конкретного закладу вищої освіти [244, с.392].

На цьому етапі ключовими інституціями виступали Національна фармацевтична Академія (м. Харків), мережа медичних університетів і академій, у структурі яких функціонували фармацевтичні факультети. Правовий статус спеціальності ще не був прив’язаний до сучасної галузі знань 22 «Охорона здоров’я» та 226 «Фармація, промислова фармація», однак законодавство вже фіксувало обов’язковість наявності вищої фармацевтичної освіти для провізорів та завідувачів аптечних закладів [52].

Аналіз еволюції навчальних планів засвідчує, що ключові зміни стосувалися не лише форми організації освітнього процесу, а передусім його внутрішньої логіки. Відбувався послідовний перехід від предметно-годинної моделі до кредитно-модульної, а згодом і до компетентнісно орієнтованої системи, у межах якої навчальний план перестає бути простим переліком дисциплін і набуває функції інструмента реалізації цілісної освітньо-професійної програми, зорієнтованої на визначені результати навчання.

Для прикладу, звернемося до типового навчального плану спеціальності «Фармація» ОКР «спеціаліст» , розрахованого на 5 років. У ньому репрезентовано вихідну модель цієї еволюції. Навчальний план значною мірою зберігав структурну

матрицю радянської системи вищої освіти з окремими адаптаціями до умов незалежної України. Його побудова ґрунтувалася на чітко фіксованому розподілі годин між циклами дисциплін, домінуванні аудиторних форм навчання та жорсткій регламентації навчального навантаження. [268, с.1–2] (див. табл.2.3).

Таблиця 2.3

Реконструкція структури навчального плану підготовки провізорів (1994 р.)

Цикл дисциплін	**Частка (%)**	**Орієнт. обсяг (год)**	**Ключові дисципліни**
Загальноосвітні та соціально-гуманітарні	12–15%	~500	Філософія, історія України, іноземна мова, економічна теорія, правознавство
Фундаментальні природничо-наукові	25–28%	~1000	Фізика, вища математика, загальна хімія, органічна хімія, аналітична хімія, фізична та колоїдна хімія, ботаніка, мікробіологія, анатомія та фізіологія людини
Медико-біологічні	18–20%	~750	Патологічна фізіологія, фармакологія, біохімія, токсикологічна хімія
Фармацевтичні (профільні)	35–38%	~1400	Фармацевтична хімія, технологія ліків, фармакогнозія, організація та економіка фармації, аптечна технологія, заготівля лікарської сировини
Практична підготовка	~8%	~300	Навчальна практика (аптечна), виробнича практика, переддипломна практика

Джерело : [268]

Провідне місце посідав фундаментальний блок, що охоплював хімічні, біологічні та медико-біологічні дисципліни й виконував системоутворювальну функцію. Натомість клінічна складова залишалася обмеженою, а управлінсько-

економічні компоненти лише починали інтегруватися у зміст професійної підготовки. У структурно-функціональному вимірі цей план відображав стабілізаційний етап розвитку системи: з одного боку, забезпечувалася наступність із попередньою моделлю підготовки, з іншого – фіксувалися перші спроби адаптації до нових соціально-економічних реалій. Поступово посилювалася увага до організації фармацевтичної справи в умовах ринкових трансформацій, однак загальна логіка плану залишалася дисциплінарно орієнтованою, а результати навчання описувалися переважно через обсяг засвоєного змісту, а не через сформовані компетентності [268, с. 1-2].

Окремого аналітичного значення у цьому контексті набувала фіксація спеціальних підрозділів (університетська аптека, аптека-студія, навчально-практичний центр тощо). Їх поява свідчить про зміщення акцентів від переважно академічного засвоєння дисциплін до практикоорієнтованих форм підготовки, де моделюються типові професійні ситуації та забезпечується відпрацювання алгоритмів діяльності.

Детальний розподіл циклів дисциплін дає підстави констатувати, що змістовий компонент підготовки було вибудувано за принципом послідовного накопичення знань і відтворення навчальної інформації, а не інтегрованого формування професійних компетентностей. Показово, що в більшості закладів, створених у кінці 1990-х - на початку 2000-х років, первинний кафедральний контур формували дисциплінарні блоки фармакогнозії/ботаніки, технології ліків, фармацевтичної (або фармакологічної) хімії та організації/економіки фармації. Така конфігурація відображала логіку першого етапу: домінування моделі «провізор-технолог» із фокусом на виготовленні/контролі якості та організації аптечної справи. Водночас включення економічного блоку вже на початковому рівні сигналізувало про ранню реакцію освіти на ринкову трансформацію фармацевтичного сектору: організаційно-економічні компетентності почали інституціоналізуватися як необхідна складова професійної готовності.

Зокрема, встановлення терміну навчання за спеціальністю не менше 4,5 років у вищих фармацевтичних навчальних закладах (факультетах) та вимоги щодо

завершення підготовки через присвоєння кваліфікації провізора або проходження однорічної інтернатури (для випускників після 1992 р.) [268, с.5] засвідчують, що у 1990-х роках держава відтворювала і водночас адаптувала до умов незалежності пострадянську модель «освіта - інтернатура - допуск до практики». Із дидактико-організаційного погляду інтернатура в такій конфігурації виступала механізмом компенсаторної практичної підготовки, тобто способом «доведення» академічної освіти до рівня професійної готовності в умовах, коли клінічна/прикладна складова в базовому навчальному плані ще не була достатньо розгорнутою.

Водночас важливо підкреслити, що такі нормативні приписи виконували уніфікаційну функцію. В умовах обмеженої мережі закладів, різної матеріально-технічної спроможності та становлення національного законодавства вони забезпечували мінімальну порівнюваність кваліфікаційних траєкторій і запобігали фрагментації вимог до професії. Отже, нормативний компонент слід трактувати не як суто адміністративний супровід, а як елемент, що підтримував цілісність і керованість системи підготовки в період інституційної трансформації.

Початковий етап трансформації вищої фармацевтичної освіти України характеризувався поєднанням інституційного розширення, змістового оновлення та нормативного закріплення професійної моделі підготовки провізора. Інституційний розвиток створював організаційну інфраструктуру підготовки, змістове оновлення забезпечувало поступову адаптацію навчальних планів до нових соціально-економічних реалій, а нормативні акти виконували функцію стабілізації та стандартизації очікуваних результатів підготовки. Саме на цій основі у подальші роки стало можливим системне поглиблення компетентнісної та клінічно орієнтованої складових, що визначило вектор розвитку галузі у XXI столітті.

Щодо б*азової мережі закладів вищої освіти*, то на першому етапі (1992–2003 рр.) провідну роль відігравала Українська фармацевтична академія (нині Національний фармацевтичний університет, м. Харків). Підготовка фахівців здійснювалася з домінуванням освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», а освітні програми відзначалися відносною уніфікованістю [153].

Підготовка фахівців здійснювалася з домінуванням освітньо-кваліфікаційного

рівня «спеціаліст», а освітні програми відзначалися відносною уніфікованістю [цит. 244, с.346].

Так, Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця професійну підготовку провізорів розпочато з січня 2001 р. Зміст професійної підготовки фармацевтів у цьому закладі суттєво поглибився у зв'язку зі створенням у 2002 році профільних кафедр - фармакогнозії та ботаніки, організації та економіки фармації, аптечної і промислової технології ліків. Така структуризація забезпечила диференціацію освітнього процесу за основними напрямами професійної діяльності фармацевта – сировинно-природничим, організаційно-управлінським і технологічним. Це сприяло переходу до більш чітко окресленої функціональної спеціалізації та формуванню цілісної моделі професійної компетентності [218]. (див. додаток Д.3).

Методологічно показовою інновацією у межах змістового компонента стало створення навчально-практичного центру «Фармація» в Івано-Франківській медичній академії (нині – Івано-Франківський національний медичний університет), до складу якого увійшли лабораторії практичної фармації та експериментальна аптека. Йдеться не лише про розширення матеріально-технічної бази, а про якісну зміну логіки реалізації освітнього процесу. Навчання почало вибудовуватися не тільки навколо дисциплінарного засвоєння знань, а й навколо відпрацювання професійних дій у середовищі, максимально наближеному до реальної фармацевтичної практики. Центр забезпечив органічне поєднання теоретичної підготовки з практичним формуванням навичок у змодельованих умовах професійної діяльності, що розширювало інструментарій підготовки – від лабораторного тренінгу до інтегрованих ситуаційних сценаріїв. Такий формат навчання відповідав компетентнісній моделі, що поступово утверджувалася в українській вищій освіті, і засвідчував перехід від знаннєвої до діяльнісно орієнтованої парадигми підготовки. Відтак зміст освітніх програм набув виразної прикладної спрямованості, зорієнтованої на реальні умови функціонування фармацевтичної галузі [5; 279].

На другому, визначеному нами, етапі (2003–2016 рр.) відбувалася

структуризація підготовки фахівців за напрямом «Фармація» та розвиток магістерських програм відповідно до принципів Болонського процесу. У цей період здійснювалося впорядкування освітньо-кваліфікаційних рівнів: бакалавр за напрямом «Фармація», спеціаліст із присвоєнням кваліфікацій «провізор» або «фармацевт», а також магістр фармації. Післядипломна підготовка зберігала обов'язкову інтернатуру і передбачала спеціалізацію, передатестаційні цикли та підвищення кваліфікації.

Характерними ознаками другого етапу стало збільшення мережі закладів вищої освіти, інституційний розвиток післядипломної та наукової підготовки, а також модернізація освітніх стандартів і запровадження процедур акредитації освітніх програм. У цей період змістове наповнення навчальних планів зазнало первинної реконфігурації. Хоча структурні пропорції за циклами ще загалом зберігали логіку попереднього етапу, до фундаментального блоку було введено медичну інформатику, а у професійному циклі з'явилися фармацевтичний менеджмент, маркетинг, фармакоекономіка, товарознавство та елементи належних практик. У медико-біологічному блоці фіксувалися перші клінічно орієнтовані модулі, хоча вони ще не функціонували як автономні дисципліни

Це означало, що професійна модель провізора почала змінюватися: його поступово розглядали не лише як виконавця технологічних операцій, а і як суб'єкта організаційно-економічних рішень та учасника фармакотерапевтичного процесу. У цьому контексті особливого значення набуває «Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 рр.», у якій серед ключових пріоритетів окреслено формування належної матеріально-технічної бази та інформаційної інфраструктури для підготовки компетентних фахівців, а також посилення результативності практичної складової навчання у галузі промислового виробництва і контролю якості лікарських засобів [103]. Отже, державна політика цього періоду фактично задала рамку для розширення змісту підготовки у напрямах технологізації, стандартизації та регуляторного супроводу фармацевтичної діяльності.

До 2010 року кредитно-модульна система набула статусу загальноприйнятого

стандарту у фармацевтичних закладах вищої освіти України. На цьому етапі фактично завершується перехід від дисциплінарно-годинної моделі до нової архітектоніки навчального плану, побудованої на принципах модульності, накопичувального оцінювання та порівнюваності результатів навчання в системі ЄКТС. Зіставлення навчальних планів 1994, 2003 і 2010 рр. у вимірі годин та кредитів ЄКТС дозволяє простежити не лише кількісні, а передусім концептуальні зрушення. Якщо у плані 1994 року домінували фундаментальний природничо-науковий та медико-біологічний блоки при відносно розширеному гуманітарному сегменті, то в 2010 р. зростає частка професійної підготовки, чіткіше окреслюється вибірковий компонент, поглиблюється клінічна й управлінсько-економічна складова, а практика набуває цільового компетентнісного характеру. Це свідчить про перехід від моделі «провізор-технолог», зосередженої на виробничо-технологічних функціях, до моделі інтегративного типу, у межах якої майбутній фахівець має поєднувати технологічні, клінічні, організаційні й комунікативні функції .

Як зауважує В. Сліпчук, не менше 75 % загального обсягу програми було спрямовано на формування інтегральних, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей здобувача відповідно до професійного профілю провізора. Окрім того, у проєктних документах було окреслено базові методологічні підходи до створення системи педагогічної діагностики, покликаної забезпечити об’єктивне оцінювання якості професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі [244, с. 386].

Вагомим етапом змістової модернізації стало введення блоку нових навчальних дисциплін, які розширили клініко-біологічну, технологічну та соціально-гуманітарну складові фармацевтичної освіти. Серед них, зокрема, «Анатомія людини», «Біофармація», «Лабораторна діагностика», «Фізіологія», «Етика та деонтологія у фармації», «Інформаційні технології у фармації», «Основи біоетики і біобезпеки», «Комп’ютерне моделювання у фармації», «Менеджмент та маркетинг у фармації», «Охорона праці в галузі», «Патентознавство», «Технологія лікарських косметичних засобів», остаточно інституціоналізовані в оновлених

навчальних планах з 2010 р. [244, с.392].

Упродовж 2003–2009 рр. відбувався поступовий перехід від інерційної дисциплінарно-годинної моделі до кредитно-модульної системи з виразними ознаками компетентнісної орієнтації. Якщо у 1994 р. змістовий аспект розвитку вищої фармацевтичної освіти репрезентував відносно замкнену модель підготовки провізора-технолога, то в 2003–2009 рр. було закладено передумови для формування більш гнучкої професійної моделі, здатної інтегрувати технологічні, клінічні та управлінські компоненти. У цей період відбувалося структурне узгодження змісту, практик і механізмів оцінювання з новими професійними функціями фармацевта, які поступово виходили за межі суто виробничо-технологічної парадигми.

Запровадження ступенів «Магістр» та «Бакалавр», за переконанням В. Сліпчук створило значні можливості для розвитку вищої фармацевтичної освіти [44; 375].

Для підтвердження цього нами здійснено аналіз навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Фармація» кваліфікаційного рівня «спеціаліст». Порівняльний аналіз дозволив простежити динаміку зростання частки практичної й клінічно орієнтованої підготовки, перехід до модульно-рейтингових та компетентнісно орієнтованих моделей, а також поступове оформлення варіативного компонента освітніх програм відповідно до вимог європейського простору вищої освіти.

Дані доводять не лише зміну облікового формату, а й початок переходу від нормативно жорсткої дисциплінарної архітектури до моделі, у якій зміст навчання поступово узгоджується з професійними функціями провізора в ринковому та клінічно орієнтованому середовищі. Так, у 1994 році навчальний план був структурований у логіці академічних годин, що відповідало традиційній годинній моделі планування та контролю. Натомість у 2004 р. з’явився подвійний облік – години та експериментальні кредити ECTS, що означало інституційний початок інтеграції у європейський простір порівнюваності програм і результатів навчання.

Принциповим індикатором зміни освітньої логіки виступила поява вибіркового компонента. Якщо у 1994 р. вибіркові дисципліни були відсутні, то в

2004 р. вони декларувалися як експериментальний елемент, а до 2009 р. стали складовою навчальних планів [208]. У змісті вищої фармацевтичної освіти варіативність почала виконувати функцію первинної профілізації та створювати підґрунтя для подальшої індивідуалізації освітніх траєкторій. У такій перспективі вибірковість переставала бути додатком до обов'язкового ядра й поступово трансформувалася у механізм гнучкого реагування на потреби ринку праці та спеціалізацію майбутньої професійної діяльності. Окремим маркером трансформації виступила клінічна компонента. У 1994 році клінічна фармація як самостійний блок була відсутня, що узгоджувалося з домінуванням технологічної парадигми. У 2009 році фіксувалися спроби введення відповідних модулів, хоча вони ще не мали автономного статусу й функціонували у межах традиційних дисциплін. У такий спосіб на рівні змісту закладалися передумови для подальшого переходу до моделі «провізор-консультант», тобто активного учасника фармакотерапевтичного процесу [208].

Додаткову аналітичну вагу мала поява інформаційно-технологічного компонента. Відсутність ІТ-дисциплін у плані 1994 року змінюється введенням у 2010 році медичної інформатики. Це свідчить про первинне врахування цифрового виміру професійної діяльності: з одного боку, як інструмента обліку й управління інформацією, з іншого – як елемента доказовості та стандартизації фармацевтичних практик. У структурі навчального плану це означало початок включення цифрової грамотності до комплексу базових професійних компетентностей.

Узагальнення даних табл. 2. 4 та їх описових характеристик дозволяє стверджувати, що перехід від навчального плану 1994 року до планів 2004, а згодом і 2009 р. показав зміну облікової одиниці – від академічних годин до кредитів ЄКТС, глибинну перебудову змісту, звуження гуманітарного блоку при одночасному посиленні його професійної релевантності, стабілізацію фундаментальної хімічної та медико-біологічної підготовки, істотне нарощування управлінсько-економічної, клінічної та соціальної складових, закріплення вибіркових модулів як механізму індивідуалізації.

Таблиця 2.4

Порівняльний аналіз ключових параметрів змісту розвитку підготовки спеціалістів за спеціальністю «Фармація»

Параметр	**1994 р.**	**2004 р.**	**2009**
Обліковий формат	Академічні години	Години + експериментальні кредити ECTS	Кредити ECTS
Вибіркові дисципліни	Відсутні	Курси за вибором (8 кредитів) (експериментально)	Вибірков
Управлінсько-економічний блок	Організація та економіка фармації»	«Організація та економіка фармації» (~3%) З менеджменту і маркетингу у |фармації (курс. роб.)	Менеджмент, маркетинг, фармакоекономіка, товарознавство (~8–10%)
Клінічна фармація	Відсутня	Перші спроби уведення модулів	Окремі дисципліни, практика
Інформаційні технології	Відсутні	Інформаційні технології у фармації (1,5 кредитів)	Медична інформатика (2-3 кредити)
Модульний контроль	Відсутній	Експериментально (окремі ЗВО)	Кредитно-модульна система навчання

Джерело [207; 209; 268]

Отже, еволюція змістового компонента розвитку вищої фармацевтичної освіти на другому етапі засвідчила парадигмальний зсув від предметно-енциклопедичної до компетентнісно орієнтованої моделі. Саме тому означений етап доцільно характеризувати як фазу глибокої структурної модернізації та методологічного переосмислення. Йдеться не лише про технічну імплементацію ЄКТС, а й про переорієнтацію освітньої парадигми відповідно до нових професійних і соціально-економічних запитів. Зміна стратегічної мети зумовила перегляд структури освітніх програм, інтеграцію клінічних та управлінських дисциплін і посилення практичної

підготовки.

У цей період підготовка кадрів фармацевтичного та біотехнологічного спрямування здійснювалася за низкою спеціальностей, зокрема «Фармація», «Клінічна фармація», «Технологія фармацевтичних препаратів», «Технологія парфумерно-косметичних засобів», «Промислова біотехнологія», «Якість, стандартизація та сертифікація». При цьому підготовка за спеціальностями «Технологія фармацевтичних препаратів» і «Промислова біотехнологія» здійснювалася одночасно в Національному фармацевтичному університеті (м.Харків), Українському державному хіміко-технологічному університеті (м.Дніпро), Національному університеті «Львівська політехніка» та Одеському національному політехнічному університеті. Зміст підготовки за цими освітніми траєкторіями передбачав комплексне опанування питань ліцензування, стандартизації, сертифікації, валідації та забезпечення контролю якості на фармацевтичних і біотехнологічних підприємствах [118, с.517-518; 286, с.39-42].

На третьому етапі (2016–2022 рр.) відбулася подальша структурна трансформація системи підготовки фахівців, що пов’язано з формалізацією спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», розширенням спектра освітніх програм, вихід підготовки за межі традиційних медичних університетів, появі приватних ЗВО та посиленням регуляторного й акредитаційного контролю. Таким чином, еволюція мережі закладів вищої освіти фармацевтичного профілю відображає поступовий перехід від етапу формування до етапу структурного розширення та подальшої модернізації відповідно до сучасних освітніх стандартів. Наприклад, одним із найпотужніших приватних закладів вищої освіти став Університет медицини та соціальних наук (м. Харків) (2018 р.). Університет забезпечує підготовку фахівців спеціальності «Фармація» з можливістю готувати іноземців [274]

Щодо цілеспрямованої роботи з обґрунтування концептуальних і методологічних засад вищої фармацевтичної освіти, то у 2015–2016 рр. дослідниками розроблено проєкт Державного стандарту вищої фармацевтичної освіти України другого (магістерського) рівня спеціальності 226 «Фармація,

промислова фармація». Документ передбачав структуру освітньо-професійної програми обсягом 300 кредитів ЄКТС для вступників на базі загальної середньої освіти, а також для осіб із освітнім ступенем молодшого бакалавра за спеціальністю «Фармація» [249]. За даними О.Кохановської, Л.Тернопільської фіксація кредитного навантаження у межах ЄКТС забезпечила можливість порівняння українських освітніх програм із європейськими моделями підготовки, що відповідало загальним тенденціям гармонізації освітніх систем, відображеним у компаративних дослідженнях розвитку вищої фармацевтичної освіти [109, с.1777].

Наступним системоутворювальним чинником стала компетентнісна архітектоніка державного стандарту. Закріплення переліку загальних і спеціальних компетентностей, а також програмних результатів навчання означало перехід від дисциплінарно орієнтованої логіки до результативно-компетентнісної моделі проєктування освітніх програм. За таких умов змістовий компонент перестав бути механічною сукупністю навчальних дисциплін і набув ознак інтегрованої системи освітніх компонентів, спрямованих на формування здатності випускника розв’язувати складні професійні завдання в умовах невизначеності та міждисциплінарної взаємодії.

Після 2016 року відбувся системний перерозподіл кредитів, зросла частка вибіркових компонентів, посилилася інтеграція клінічних дисциплін, фармакоекономіки, менеджменту у сфері охорони здоров’я та фармацевтичної інформатики. Зазначені зміни засвідчили поступовий відхід від жорстко регламентованої дисциплінарної структури до гнучкішої та варіативної моделі підготовки [249, 8].

Відтак компетентнісна модель стала концептуальним ядром трансформації змістового компонента. Станом на середину 2020-х років, за даними профільних довідників спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», понад 38 закладів вищої освіти України реалізували акредитовані освітні програми відповідного спрямування, що свідчить про завершення процесу нормативної та інституційної консолідації цієї спеціальності [71; 285]. (див. додаток Е).

З огляду на це, 2016–2022 рр. виступають не альтернативним, а

кульмінаційним етапом. Вони інституціоналізують ті механізми, які в попередні роки апробувалися на рівні окремих закладів і типових документів.

На третьому умовно визначеному етапі завершується перехід до інтегрованої, компетентнісно зорієнтованої моделі вищої фармацевтичної освіти, у якій структурна уніфікація поєднується з можливістю індивідуалізації змісту. Саме на цьому етапі відбувається синтез попередніх трансформацій - кредитної системи, модульної організації, розширення практичної складової та інституціоналізації вибіркових модулів. У результаті формується цілісна модель підготовки провізора як клінічно, управлінськи й соціально компетентного фахівця сучасної системи охорони здоров'я [28; 141; 160; 165].

Аналіз структури навчальних планів і презентації освітніх програм на офіційних вебресурсах університетів дозволив підтвердити ключові параметри змісту підготовки, зокрема обсяг програми у 300 кредитів ЄКТС, п'ятирічний термін навчання та інтегральну характеристику випускника, а також зіставити їх із нормативними вимогами державного стандарту [142].

На цьому етапі освітньо-професійні програми виступають важливими аналітичними маркерами трансформації змісту вищої фармацевтичної освіти. Вони фіксують завершення переходу до компетентнісної моделі, у якій навчальний план, система практик, структура дисциплін і профіль випускника функціонально узгоджені та спрямовані на виконання сучасних професійних ролей провізора — клінічних, управлінських, технологічних і регуляторних.

Узагальнення отриманих даних дає змогу сформулювати низку закономірностей розвитку вищої фармацевтичної освіти. По-перше, спостерігається стійка тенденція до зростання частки професійно орієнтованого змісту та його інтеграції з практикою. По-друге, розширення варіативної компоненти прямо корелює з процесами європейської інтеграції та інституціоналізацією академічної свободи у структурі програм. По-третє, посилення самостійної роботи пов'язане з кредитно-модульною організацією та необхідністю формувати автономність і відповідальність як складові професійної готовності. По-четверте, інституціоналізація GMP/GDP і клінічної фармації відображає відповідь освіти на

регуляторні та соціально-професійні виклики, які змінюють роль провізора в системі охорони здоров'я та фармацевтичній індустрії.

Починаючи з 2016 р., НП побудовані на основі ЄКТС, ці самі блоки збереглися, але їх внутрішня структура істотно змінилася. Аналіз навчальних планів показав, що приблизно на 10% зросла питома вага клінічно орієнтованих курсів (клінічна фармація, фармакотерапія), 5% управлінсько-економічних та соціальних компонент (фармацевтичний менеджмент і маркетинг, фармакоекономіка, соціальна фармація, фармаконагляд), а також інформаційно-цифрової підготовки (інформатика, інформаційні технології у фармації) [118, с.517-518; 286, с.40-42] (див. додаток Ґ).

Показовим стало рішення МОЗ України щодо оптимізації структури навчальних планів. Згідно з аналізом, у 2017–2018 рр. відбулося скорочення кількості навчальних одиниць відповідно до навчального плану підготовки магістрів галузі спеціальності 226 «Фармація» [143; 145; 146].

Зокрема, обсяг гуманітарних і соціально-економічних дисциплін було зменшено до 360 годин. Це відображає тенденцію до подальшої професіоналізації змісту та концентрації навчального часу на профільних компонентах. Водночас таке рішення слід трактувати не як знецінення гуманітарного блоку, а як зміну його функції: гуманітарні та соціальні дисципліни стали більш адресними й професійно релевантними [143; 145; 146].

Порівняльний аналіз освітньо-професійних програм і відповідних навчальних планів (зокрема магістерських програм класичних медичних університетів і програм промислового спрямування у Львівській політехніці) засвідчило, що попри формальну уніфікацію за обсягом (300 кредитів ЄКТС) і базовими циклами підготовки, сформувалися два змістові вектори розвитку:

«аптечний» (характеризується посиленою клінічною, комунікативною та соціальною складовою, тобто фокусом на взаємодії з пацієнтом, фармакотерапевтичному супроводі, фармаконагляді й соціальній відповідальності фармацевта;

«промисловий» (акцентує інженерно-технологічні, проєктувальні та

економічні аспекти діяльності, пов’язані з повним циклом виробництва, стандартизацією, валідацією та управлінням якістю у фармацевтичній індустрії).

Відмінності між програмами проявляються передусім у конфігурації вибіркової компоненти та профілізації професійних компетентностей, що підтверджує багатовекторність сучасної спеціальності 226 і її адаптацію одночасно до потреб системи охорони здоров’я та фармацевтичної індустрії.

Подальша еволюція змісту навчання відбувалася через перегляд переліку дисциплін і тематичних акцентів. Посилення комунікативної й етичної складової, своєю чергою, відображає зміщення фокусу з «операційної» діяльності на діяльність, що передбачає консультування, пояснення ризиків/вигод терапії, роботу з прихильністю до лікування та відповідальність за якість фармацевтичної послуги.

Аналіз освітньо-професійних програм у динаміці дозволяє констатувати, що за формальної стабільності базових структурних блоків (загальна, фундаментальна, професійна, практична підготовка) відбулися глибинні якісні зміни у змістовому наповненні професійного циклу, у співвідношенні обов’язкової та вибіркової складових, а також у способах опису результатів навчання.

Зокрема, навчальний план за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» (2020 р.). мав чітко виражену структурну побудову (цикл загальної підготовки, цикл професійної, практичної підготовки, вибіркова частина та атестація). Порівняння окремих навчальних планів засвідчило стабілізацію загального обсягу програми на рівні 300 кредитів ЄКТС із щорічним навантаженням 60 кредитів, що забезпечувало уніфікацію структури підготовки провізора в різних закладах вищої освіти (див. рис.2.2) .

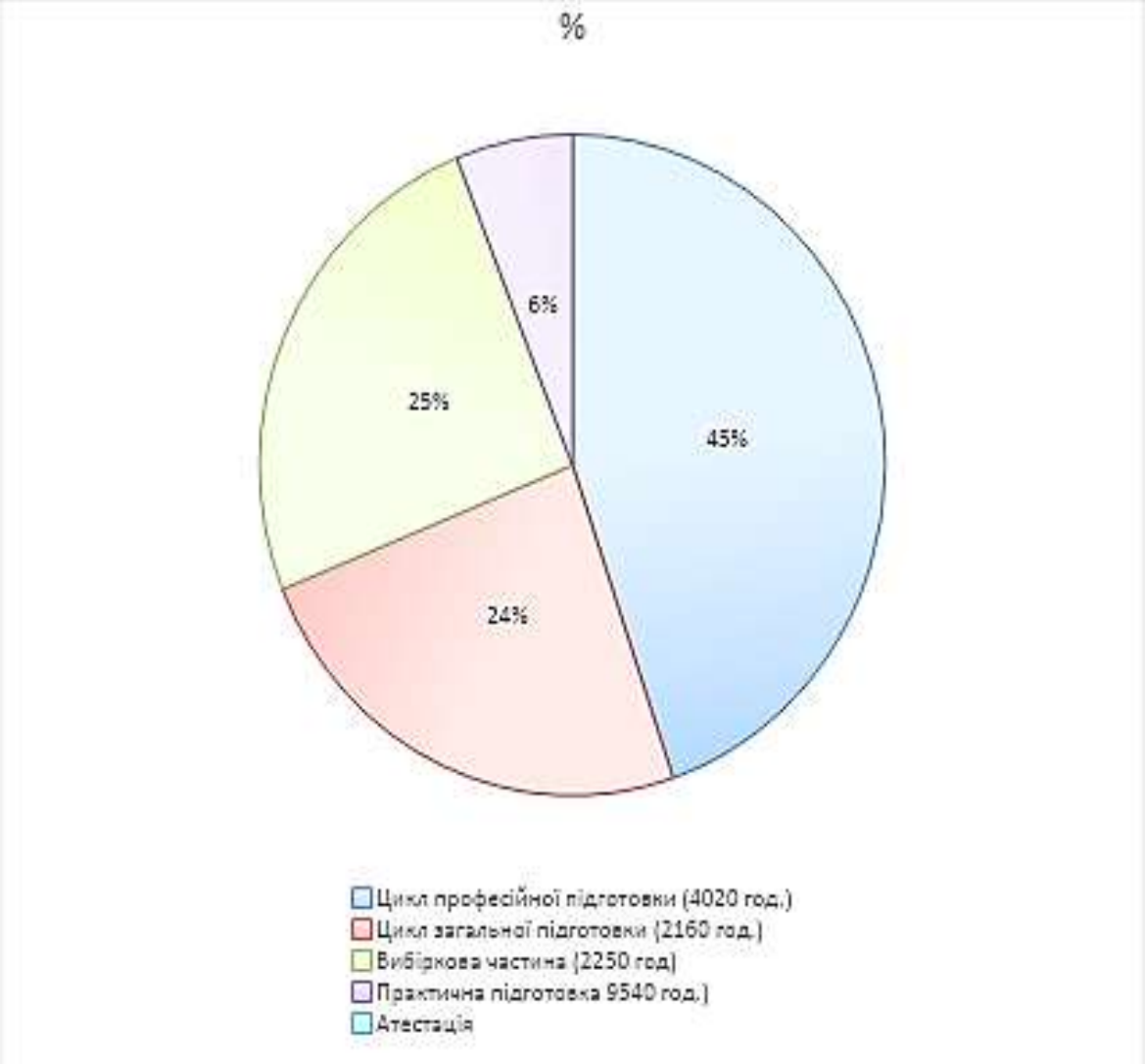

Рис. 2.3. Структура навчального плану спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» (2020 н.р.) за видами підготовки (на прикладі Буковинського державного медичного університету»

Джерело: [144]

Нами проведено структурний аналіз навчальних планів підготовки магістрів спеціальності 226 «Фармація» (Див. Додаток Ж) та «Фармація промислова фармація» початку 20-х рр. XXI ст. Зміст аналізованих освітньо-професійних програм засвідчив перехід до структурно й логічно вибудуваної системи результатів навчання. У текстах програм послідовно окреслювалися профіль програми, предметна область, освітня кваліфікація, цільова група, перелік інтегральних, загальних і фахових компетентностей, а також програмні результати навчання.

У навчальному плані ці результати конкретизувалися через дисципліни й

модулі. Наприклад, компетентність, пов’язана зі здатністю організовувати виробництво лікарських засобів за вимогами GMP, реалізовувалася через послідовність курсів із технології лікарських форм, фармацевтичної технології промислового виробництва, модулів з управління якістю та виробничих практик. Аналогічно компетентність із фармацевтичної опіки забезпечувалася сукупністю дисциплін «Клінічна фармація», «Фармакотерапія», «Соціальна фармація», «Фармаконагляд», а також практиками, орієнтованими на роботу з пацієнтом і міжпрофесійною командою [141; 144; 148; 160; 161].

Внутрішня профілізація змісту вищої фармацевтичної освіти проявилася у диверсифікації освітніх траєкторій. У більшості закладів вищої освіти у межах спеціальності «Фармація» функціонували чотири освітні програми: «Фармація», «Клінічна фармація», «Технології парфумерно-косметичних засобів», «Технології фармацевтичних препаратів». Така диференціація є маркером переходу системи від уніфікованої підготовки до варіативної, де освітня пропозиція узгоджується з різними сегментами фармацевтичного ринку праці

Аналіз наведених навчальних планів і освітньо-професійних програм у динаміці дає підстави констатувати, що відбулися глибинні якісні зміни у змістовому наповненні професійного циклу, у співвідношенні обов’язкової та вибіркової складових, а також у способах опису результатів навчання.

Важливим етапом кодифікації змін став Державний стандарт вищої освіти зі спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» (наказ МОН № 981 від 04.11.2022), який систематизував підходи до визначення результатів навчання відповідно до сучасних пріоритетів розвитку галузі. Ключова аналітична теза полягала в тому, що стандарт виступає не лише узагальненням уже наявних змін, а й механізмом їх інституціоналізації: він унормовує структуру компетентностей і мінімальні вимоги до змісту підготовки, тим самим стабілізує і відтворює компетентнісну логіку в різних закладах вищої освіти [73].

Таким чином, логіка розвитку сучасних освітньо-професійних програм демонструвала таку послідовність: інституційна автономізація програм, компетентнісна деталізація, структурна оптимізація навчальних планів і нормативне

закріплення стандартів. У ній відбувалося не механічне повторення попередніх положень, а їх концептуальне поглиблення, коли зміни в змісті підкріплюються змінами в інструментах регуляції й оцінювання.

Дидактична складова означеного періоду характеризується цілеспрямованим упровадженням міжнародних стандартів якості, що безпосередньо вплинуло на підвищення рівня практичної підготовки здобувачів. Освітні програми адаптувалися до функціонування системи охорони здоров'я в умовах підвищеної турбулентності: посилено підготовку з питань надзвичайних ситуацій, організації фармацевтичної допомоги у кризових обставинах, розширено можливості академічної мобільності та міжнародного співробітництва. У такий спосіб дидактичний компонент набув не лише методичного, а й стратегічного значення, оскільки формував здатність майбутнього фахівця діяти в умовах невизначеності, ризику та обмежених ресурсів.

Водночас аналіз фармацевтичної практики, освітніх матеріалів на фармацевтичному факультеті НМУ імені О. О. Богомольця засвідчив, що однією з ключових проблем підготовки магістрів фармації залишалося налагодження системної взаємодії між складовими фармацевтичної сфери — освітнім середовищем, науковими установами, виробничими підприємствами, аптечними мережами та органами контролю якості. Відсутність достатньо інтегрованої моделі співпраці обмежує потенціал практико-орієнтованої підготовки. Саме тому формування партнерських мереж постає як стратегічно необхідна умова модернізації системи підготовки фахівців, оскільки забезпечує узгодження змісту освітніх програм із реальними потребами галузі, доступ до сучасних практик і технологій, а також можливість відпрацювання компетентностей у середовищі реальної професійної діяльності [171; 174; 185].

Отже, на даному етапі серед провідних ідей, що визначали зміст вищої фармацевтичної освіти, виокремлено:

пріоритет науково обґрунтованих знань у поєднанні з європейськими вимогами до підготовки провізора, яка зумовила гармонізацію структури та змісту освітньо-професійних програм зі стандартами ЄС і посилення медико-біологічного, клініко-фармакологічного та фармацевтичного компонентів навчання;

практикоорієнтований (професійно центричний) зміст, відповідно до якої теоретичні курси цілеспрямовано узгоджувалися з реальними функціями провізора, а частка навчального часу, відведеного на виробничу й переддипломну практику в аптечних і фармацевтичних закладах, системно зростала;

інтеграцію й міждисциплінарності змісту, що реалізувалася через блокове структурування навчальних планів, зближення природничо-наукових, клінічних і спеціальних фармацевтичних дисциплін, упровадження інтегрованих модулів і міждисциплінарних курсів;

компетентнісну переорієнтацію змісту, яка проявилася у переході від домінування знаннєво-інформаційної моделі до побудови програм навколо системи професійних компетентностей, визначених у національних і європейських документах (клінічна, комунікативна, управлінська, етична, інформаційна тощо).

безперервний й випереджувального характеру змісту, який вимагав включення до освітніх програм елементів науково-дослідної діяльності студентів, опанування сучасних інформаційних технологій, формування готовності до безперервного професійного розвитку в умовах динамічної трансформації фармацевтичного ринку та регуляторних вимог [234, с.23-25; 286,с. 40-41].

Важливою умовою підвищення результативності професійної підготовки майбутніх фармацевтів є поєднання двох взаємопов’язаних орієнтирів. Врахування суспільних очікувань щодо якості медико-фармацевтичного обслуговування та імплементація кращих міжнародних практик, зокрема досвіду країн ЄС. У стратегічному вимірі це означає, що соціальний запит (безпека терапії, доступність і якість послуг, етичність комунікації, прозорість відпуску та просування ЛЗ) має бути «вбудований» у структуру освітніх результатів, а міжнародні стандарти – виконувати роль зовнішніх орієнтирів і критеріїв порівнюваності. Запровадження європейських стандартів обслуговування пацієнтів, розвиток соціальної відповідальності фармацевта, дотримання професійної етики у маркетинговій діяльності та комунікації демонструють, що сучасна фармація дедалі більше функціонує як сфера публічної довіри: фармацевт постає не лише як суб’єкт реалізації лікарських засобів, а як консультант і учасник міжпрофесійної команди.

Відтак оновлення змісту й форм підготовки є не «періодичною реформою», а безперервним процесом адаптації до змін у системі охорони здоров'я, регуляторному полі та технологічному середовищі.

Отже, упродовж 2016–2022 рр. вища фармацевтична освіта України набула ознак завершеного парадигмального зрушення: нормативно закріплено перехід до компетентнісної моделі, посилено клінічну та соціальну складові підготовки, інституціоналізовано стандарти належних практик, фармаконагляд і доказову медицину як обов'язкові компоненти. Це засвідчило трансформацію логіки проєктування освітніх програм – від орієнтації на передачу знань до формування інтегрованої професійної готовності діяти в реальних умовах практики.

Еволюція підходів до фармацевтичної світи в Україні на третьому умовно визначеному етапі демонструвала динаміку росту. З метою покращення організаційних аспектів розвитку вищої фармацевтичної освіти розроблялась компетентнісна парадигма. Принциповість цього переходу полягає не лише у зміні термінології («ЗУН» - «компетентності/результати навчання»), у переорієнтації самої логіки професійної підготовки: якщо знаннєва модель фіксувала передусім обсяг засвоєної інформації та відтворення алгоритмів, то компетентнісна модель описує інтегровані характеристики професійної готовності випускника – здатність діяти в реальних і варіативних ситуаціях, приймати обґрунтовані рішення у межах нормативних обмежень, працювати в умовах міждисциплінарної взаємодії та цифрового середовища.

Відтак зміст освітнього процесу набував функціональної спрямованості: дисципліни, модулі, практики й методи навчання оцінювалися не за «повнотою тем», а за внеском у формування конкретних компетентностей і програмних результатів навчання. У цьому контексті компетентнісна модель виступала механізмом узгодження української вищої фармацевтичної освіти з вимогами Європейського простору вищої освіти, оскільки забезпечує порівнюваність освітніх результатів, прозорість кваліфікацій і підвищення конкурентоспроможності випускників на національному та міжнародному ринках праці.

На початку 1990-х рр. правове поле функціонування вищої фармацевтичної

освіти формувалося на основі Закону України «Про освіту» (1992 р.) та чинного на той час законодавства у сфері охорони здоров'я, які закріплювали загальні рівні вищої освіти й визнавали необхідність спеціальної фармацевтичної підготовки для здійснення професійної діяльності у сфері обігу лікарських засобів [215; 175, с.19].

Узагальнення результатів аналізу дає підстави стверджувати, що трансформація вищої фармацевтичної освіти України у 1994–2022 рр. мала поетапний і концептуально вивірений характер, який розпочинався від академічно орієнтованої знаннєвої моделі до компетентнісної, клінічно інтегрованої та практико-спрямованої системи. Структурні зміни навчальних планів (зростання частки професійно орієнтованих компонентів, скорочення гуманітарного й фундаментального блоків, розширення вибірковості, збільшення частки самостійної роботи) не слід трактувати як «оптимізацію навантаження»; вони функціонально відображають індивідуалізацію освітніх траєкторій, інституціоналізацію студентоцентрованого навчання та підпорядкування змісту підготовки сучасним професійним ролям фармацевта. Послідовна інституціоналізація клінічної фармації, фармаконагляду, регуляторних модулів і стандартів належних практик (GMP/GDP) демонструє адаптацію освітнього змісту до міжнародних вимог і розширення професійної ролі фармацевта в системі охорони здоров'я, а запровадження ECTS, модульної організації та ЄДКІ – забезпечує стандартизацію, прозорість і порівнюваність результатів навчання. Взаємодія цих чинників і формує сучасну модель підготовки фахівців фармації, орієнтовану на міжнародні стандарти якості, цифровізацію, міждисциплінарність та актуальні потреби ринку праці.

2.3. Операційно-діяльнісний компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти України

Операційно-діяльнісний компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти України репрезентує той сегмент професійної підготовки, у межах якого теоретичні знання трансформуються у способи фахової дії. Його сутність полягає в поєднанні дидактичного та професійно-практичного вимірів підготовки майбутнього фармацевта, що забезпечує перехід від засвоєння навчального матеріалу до

виконання вправ, лабораторних робіт, ситуаційних завдань і різних видів практики. Саме тому цей компонент є одним із ключових індикаторів готовності здобувача освіти до усвідомленої, відповідальної та результативної професійної діяльності [120, с.346].

У науковій літературі операційно-діяльнісний компонент тлумачиться як володіння способами діяльності, розумовими операціями, прийомами професійної дії та готовність до їх практичного застосування [120, с.346-347]. У загальнопедагогічному вимірі операційно-діяльнісний компонент трактується як організація практичної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти із засвоєння змісту освіти, що забезпечує перехід від сприймання нового матеріалу й його осмислення до тренувальних і творчих вправ із застосування знань на практиці, формування вмінь і навичок та їх перенесення у нові, нестандартні ситуації. Він відображає процесуальну, методичну сутність навчання й реалізується через повний цикл навчально-пізнавальних дій: сприймання, осмислення й розуміння, запам'ятовування, вправляння в застосуванні знань, повторення та систематизацію засвоєного матеріалу. З урахуванням компетентнісного підходу.

Погоджуємося з Л. Куцак, який визначає операційно-діяльнісний компонент як «володіння способами діяльності, розумовими операціями і прийомами, готовність до активної дії» [120, с.347].

У контексті вищої фармацевтичної освіти операційно-діяльнісний компонент охоплює систему дій, операцій, умінь і навичок, необхідних для виконання професійних функцій у сфері фармації, починаючи від фармацевтичної опіки, відпуску та обліку лікарських засобів до аналітичної, організаційної, інформаційної та дослідницької діяльності. За Н. Брагаром цей компонент має комплексний характер і включає проєктувальні, конструктивні, інформаційні, організаторські, комунікативні, дослідницькі та виховні вміння [21].

Методологічно аналіз розвитку операційно-діяльнісного компонента ми здійснювали на засадах порівняльно-історичного та системного підходів, що уможливило виявлення змін у формах організації навчання, методах викладання, засобах навчання та типах практичної підготовки.

У сучасній вищій фармацевтичній освіті цей компонент безпосередньо пов’язаний із компетентнісною моделлю розвитку вищої фармацевтичної освіти, яка орієнтує освітній процес не лише на накопичення знань, а й на здатність застосовувати їх у змінних професійних ситуаціях. Водночас у науковому дискурсі слушно наголошується і на певних обмеженнях компетентнісного підходу, зокрема на складності вимірювання рівня сформованості окремих компетентностей та на ризику послаблення фундаментальної підготовки у разі надмірної практикоцентричності. За І. Ковальчуком, цей компонент визначається як «комплекс практичних, дослідницьких умінь і навичок, набутих у процесі вивчення хімічних дисциплін, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності; здатність розв'язувати професійні завдання на основі інтегрованих знань хімічних і фармацевтичних дисциплін» [100, с. 4].

Переходячи до сучасного стану розвитку операційно-діяльнісного компоненту розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, слід зазначити, що модель випускника такого ЗВО передбачає сформованість ключових професійних і соціальних компетентностей, тобто рис та вмінь, необхідних для ефективного виконання професійних завдань, особливо в умовах їх ускладнення. Разом із тим у науковому дискурсі наявна й критика компетентнісного підходу, зокрема щодо складності точного визначення рівня сформованості окремих компетентностей, а також ризику послаблення фундаментальної підготовки внаслідок пріоритетної уваги до практичних умінь.

Як показують дослідження, останні реформи фармацевтичної освіти в Україні відбуваються у контексті світових змін, європейської інтеграції та медичних реформ [12, с.26–28]. Реформування фармацевтичної освіти в Україні упродовж останніх десятиліть відбувалося під впливом глобалізації, інтеграції в європейський освітній простір та змін у медичній сфері.

Для повного аналізу проблеми ми використали порівняльно-історичний і системний підходи, що дозволило відстежити еволюцію операційно-діяльнісного компоненту розвитку вищої фармацевтичної освіти. Аналіз здійснюватимемо у відповідності до визначених нами етапів .

На першому етапі (1992–2003 рр.), (див пар 2.1.) розвиток вищої фармацевтичної освіти зазнав чималих змін у підходах до викладання, що задало подальше спрямування розвитку освітньої системи за певними напрямами:

теоретико-фундаментальний мав на меті опанування змісту хімічних і фармацевтичних дисциплін через такі форми і методи організації навчання, як лекції, семінари, лабораторні та практичні заняття, самостійна робота, науково-дослідницька діяльність, із застосуванням інноваційних педагогічних технологій (проблемне навчання, кейс-стаді, веб-квест, проєктна технологія)[32; 74-78; 114, с.133–134];

практико-професійний – передбачав участь студентів-фармацевтів у виробничих практиках в аптечній мережі, відпрацювання практичних навичок фармацевтичної опіки, відпуску та обліку лікарських засобів, робота з навчальними аптеками, застосування симуляційних технологій навчання, участь у конкурсах фахової майстерності, олімпіадах, науково-практичних конференціях [32; 74; 75; 76; 78; 114, с.133–134];

інтегративний – спрямований на формування комплексної готовності до професійної діяльності через інтеграцію знань хімічних і фармацевтичних дисциплін, міждисциплінарні зв'язки в аудиторній та позааудиторній діяльності здобувачів фармацевтичної освіти, розвиток здатності до критичного мислення, рефлексії та саморозвитку [100].

Історична ретроспектива засвідчує, що еволюція операційно-діяльнісного компонента відбувалася нерівномірно й була тісно пов’язана із загальними соціальними, освітніми та технологічними трансформаціями. На першому етапі, який умовно охоплює 1992–2003 рр., у підготовці фармацевтів домінували традиційні аудиторні форми навчання – лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, а також виробнича практика. Освітній процес залишався переважно теоретико-орієнтованим, а матеріально-технічні обмеження, нестача сучасного обладнання та майже повна відсутність доступу до електронних ресурсів стримували розвиток інноваційних форм підготовки.

По-перше, у цей час постало питання про створення професійно-орієнтованої

моделі розвитку вищої фармацевтичної освіти. Упродовж 1990-х років фармацевтична освіта в Україні функціонувала в умовах системної трансформації, її розвиток стримувався обмеженістю ресурсної бази, зумовленою недостатнім фінансуванням і браком сучасного матеріально-технічного оснащення [12, с.77].

За даними К.Гринь., В. Гринь., Л.Герасименко та ін. доступ до електронних ресурсів був відсутнім. Це не давало можливості розвивати інноваційні підходи до фармації [12, с.77].

По-друге, після змін матеріально-технічної бази важливою особливістю стало визнання фармацевтичної освіти як окремої галузі професійної підготовки та зміна освітньої парадигми.

По-третє, на етапі становлення вищої фармацевтичної освіти України (1990-ті – початок 2000-х) у ЗВО переважали традиційні дидактичні форми й методи. До них належали лекції, лабораторні та практичні заняття, семінари, виробнича практика тощо.

Попри це, вже в 1990-х роках закладалися передумови майбутньої модернізації. У навчальному процесі активно використовувалися словесні методи – розповідь, пояснення, лекція, бесіда, інструктаж, а лекція посідала центральне місце у систематизації фундаментальних знань із фармацевтичної хімії, фармакології, фармакогнозії, технології лікарських засобів, організації та економіки фармації [42; 411, с.233–234].

Освітній процес був орієнтований переважно на передачу фундаментальних теоретичних знань із фармацевтичної хімії, фармакології, фармакогнозії, організації та економіки фармації. Значна увага приділялася лабораторним методам навчання, що забезпечували формування первинних професійних умінь. Практичні та лабораторні заняття виконували функцію первинного перенесення теорії у професійну дію. Студенти опановували основи фармацевтичного аналізу, виготовлення лікарських форм, контролю якості, роботи з нормативною документацією та фармакопейними вимогами [100,с. 7].

Водночас починали впроваджуватися елементи активізації пізнавальної діяльності: розв’язання ситуаційних фармацевтичних задач, виконання курсових і

науково-дослідних робіт.

Для першого етапу характерним було також поступове розширення спектра методів навчання за рівнем пізнавальної активності. Поряд із пояснювально-ілюстративними та репродуктивними методами використовувалися проблемні, частково-пошукові та дослідницькі підходи, зокрема під час розв'язання ситуаційних задач, підготовки курсових і дипломних робіт, участі у студентських наукових гуртках. У такий спосіб операційно-діяльнісний компонент починав виходити за межі суто алгоритмізованого відпрацювання навичок і поступово включав елементи професійного аналізу та наукового пошуку.

У 1990-х роках у фармацевтичних ЗВО починають поступово впроваджуватися активні методи навчання, зокрема кейс-метод (метод конкретних ситуацій), рольові та ділові ігри, тренінги. Як свідчить дослідження досвіду Національного фармацевтичного університету, використання кейс-методу у формі кейс-випадку, кейс-вправи та кейс-ситуації на заняттях із клінічної фармації, фармакогнозії, фармацевтичної хімії, аптечної та заводської технології ліків» привело до «підвищення показників якісної успішності студентів середньостатистичної групи на 20-25%» [257, с.77].

У другій половині 1990-х наочні методи доповнили мультимедійні програми. Вони сприяли засвоєнню матеріалу й удосконаленню комп'ютерних навичок. Практичні методи - вправи, лабораторні та практичні роботи — були ключовими при формуванні навичок аналізу й проведенні фармацевтичних досліджень. Г. Різак зазначає, що під час виконання лабораторних робіт групах проходило обговорення особливостей лікарських препаратів. Після завершення заняття студенти залучались до етапу рефлексивного обговорення («дебрифінгу»). По закінченні заняття студентів залучаємо до так званого «дебрифінгу» [331, с.56].

Важливою ознакою цього етапу стало поступове впровадження активних методів навчання у фармацевтичну освіту. У закладах вищої фармацевтичної освіти дедалі ширше застосовувалися рольові та ділові ігри, спрямовані на моделювання реальних умов професійної діяльності, зокрема функціонування аптеки та взаємодії у форматі «провізор – відвідувач аптеки». Їх упровадження засвідчувало орієнтацію

освітнього процесу не лише на засвоєння теоретичного матеріалу, а й на формування практичних умінь, комунікативної компетентності, здатності до ухвалення рішень і професійної відповідальності. Показовим у цьому контексті став досвід Національного фармацевтичного університету, де на кафедрі технології ліків було розроблено й апробовано методику проведення проблемно-проєкційної ділової гри із запланованими помилками з дисципліни «Аптечна технологія ліків». Зокрема, гра «Робота виробничого відділу аптеки» передбачала розподіл професійних ролей між учасниками, зокрема завідувачем аптеки, провізором-технологом, провізором-аналітиком і фасувальником, а також моделювання екстремальної виробничої ситуації, пов'язаної з надходженням повідомлення про недоброякісність ін'єкційного розчину. Такий підхід максимально наближав навчання до реальних умов професійної практики. Аналогічні висновки отримано й у Буковинському державному медичному університеті, де досвід використання методу ділової гри на заняттях з аптечної технології лікарських засобів засвідчив його ефективність у підвищенні рівня засвоєння студентами практичних навичок і теоретичного матеріалу. Водночас рольові ігри, побудовані на моделюванні ситуації «провізор – відвідувач аптеки», сприяли відпрацюванню навичок професійного спілкування, надання фармацевтичної консультації та прийняття рішень у нестандартних ситуаціях [72, с.22–25].

Поряд із цим посилювалася роль наочних методів (демонстрації зразків лікарських форм, хімічних реактивів, лабораторного обладнання, таблиць, схем і діаграм тощо). У другій половині 1990-х рр. окремі заклади почали доповнювати традиційну наочність мультимедіа, що сприяло не лише кращому засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню базових цифрових навичок студентів. Наприкінці першого етапу спостерігаються перші спроби створення навчальних аптек і симуляційних середовищ, які у подальшому стали важливим ресурсом професійної підготовки [72, с.23; 156, с.118].

У закладах вищої освіти почали створювати симуляційні аптеки та фармацевтичні лабораторії для імітації реальних умов роботи. Зокрема, у Київському медичному університеті на заняттях з дисципліни «Фармація»

ефективно використовували телевізійні та симуляційні мініаптеки [92]. Під час практичних занять проводили ситуативні вправи «Фармацевт-покупець», «Фармацевтична хвилинка» тощо. Додатково організовували обговорення та аналіз цікавих публікацій з фармації та її складників [89].

За даними К. Гринь, В. Гринь, Л. Герасименко та ін.[38, с.76–78], поширення набували інформаційні технології. Як приклад, зазначимо, що у бібліотеці Національної фармацевтичної академії перший комп'ютер був встановлений у 1995 році. В 1999 році розпочалося створення електронного каталогу, а також підключення до мережі Інтернет і впровадження інформаційного сервісу «LINK» (зазначимо, що це безкоштовний доступ до періодичних видань видавництва «Springer»). Це стало можливим завдяки грантам Міжнародного фонду «Відродження» та Інституту відкритого суспільства (Будапешт) [4, с.18].

Крім того, знаходимо інформацію, що з 2005 р. на кафедрі аналітичної хімії Національного фармацевтичного університету запроваджено мультимедійні лекції та дистанційний курс [1, с.8].

У цей період освітній процес у фармацевтичних закладах вищої освіти залишався переважно теоретично орієнтованим, з основним акцентом на дисциплінах, таких як хімія, фармакологія та фармацевтична технологія. Практичний аспект освіти операційно-діяльнісного компоненту був менш розвиненим через обмежені матеріально-технічні ресурси. Домінували тут традиційні аудиторні форми навчання: лекційні та семінарські заняття, які доповнювалися лабораторними роботами [57, с.129].

*Щ*одо форм організації навчання, то, як зазначають дослідники (О. Кохановська, В. Кузьменко та ін.), впродовж досліджуваного періоду у вищій фармацевтичній освіті України простежується поступовий перехід від переважно традиційної аудиторної моделі до багатокомпонентної системи професійної підготовки. На початковому етапі, домінували класичні форми організації освітнього процесу, насамперед лекційні, семінарські, практичні та лабораторні заняття, що становили основу підготовки майбутніх провізорів [108, с.51–52].

Таке співвідношення форм організації навчання відповідало предметно-

дисциплінарній моделі освіти, зорієнтованій на системне засвоєння теоретичних знань і формування базових професійних умінь.

Загалом еволюція форм організації навчання у вищій фармацевтичній школі відображала не лише зміну організації занять, а й трансформацію моделі професійної підготовки – від аудиторно-центрованої до багатокомпонентної, що поєднувало класичні заняття, практику, самостійну роботу, заочне та дистанційне навчання [84, с. 233–234].

Провідна роль належала лекційним заняттям, які забезпечували цілісність викладу матеріалу, систематизацію знань та опанування фундаментальних основ фармацевтичних дисциплін, зокрема фармацевтичної хімії, фармакології, фармакогнозії, технології лікарських засобів, організації та економіки фармації [42].

Важливим складником організації підготовки майбутніх фахівців була виробнича практика, яка забезпечувала інтеграцію теоретичних знань із реальною діяльністю в аптечних закладах і на фармацевтичних підприємствах. Саме практика надавала освітньому процесу професійно спрямованого характеру, оскільки сприяла адаптації студентів до умов майбутньої праці та закріпленню набутих компетентностей у реальному виробничому середовищі. У цей період також поступово розширювався сегмент самостійної роботи студентів, хоча її методичне забезпечення на початкових етапах залишалося недостатньо розробленим

У 1990–2000 рр. перехід від радянської моделі до національної відобразився, зокрема, на діяльності кафедри фармацевтичної хімії Харківської медичної академії у Харкові. Ця кафедра продовжувала використовувати традиційні репродуктивні методи, такі як лекції, семінари та лабораторні роботи, з акцентом на теоретичну підготовку студентів. Однак уже тоді почали з’являтися спроби створення авторських навчальних матеріалів українською мовою, що відповідали новим стандартам [57, с.130].

Подальша еволюція форм організації навчання була зумовлена впровадженням компетентнісного підходу, що спричинило переосмислення співвідношення аудиторної та позааудиторної роботи, ролі практичної підготовки, контролю результатів навчання і самостійної освітньої діяльності здобувача.

Унаслідок цього розвиток вищої фармацевтичної освіти поступово трансформувалася з аудиторно-центрованої у таку, що поєднувала традиційні заняття з різними видами самостійної роботи, інтерактивними методами, практикоорієнтованими кейсами, оновленими форматами виробничої практики, а також заочним і дистанційним навчанням. Традиційні лекції, практичні та лабораторні заняття при цьому не втратили свого значення, однак перестали бути єдиними формами організації освітнього процесу, поступившись місцем більш гнучкій, мобільній та студентоцентрованій системі.

Отже, еволюція форм організації навчання у вищій фармацевтичній освіті України відображає не лише зміну зовнішньої структури освітнього процесу, а й глибшу трансформацію самої моделі професійної підготовки – від передачі знань до комплексного формування фахових компетентностей майбутнього фармацевта [33, с.3–5; 9; 70, с.307–308; 85; 295, с.24–26].

Другий етап, який охоплював 2003–2016 рр., позначений суттєвим оновленням освітньої логіки під впливом Болонського процесу, інформатизації освіти та посилення компетентнісної парадигми. Відбувається перехід до кредитно-модульної системи організації навчального процесу, що сприяло посиленню ролі самостійної роботи студентів, поетапного контролю знань та інтеграції аудиторної й позааудиторної діяльності. За цих умов операційно-діяльнісний компонент набуває виразно діяльнісного характеру [57, с.129].

У цей період зростає увага до використання інформаційно-комунікаційних технологій, мультимедійних засобів, електронних баз даних, інтернет-ресурсів, блог-технологій, програм синхронної комунікації, електронних курсів та тестових платформ. Із впровадженням нових цифрових інструментів зростає доступність актуальної фахової інформації, розширюються можливості для самостійного пошуку, аналітичного опрацювання матеріалу та організації змішаного навчання. Таким чином, цифровізація стає не зовнішнім додатком до традиційного курсу, а суттєвим чинником трансформації методів і форм навчання [74].

Як приклад, у Івано-Франківській медичній академії введено спецкурс з електронної фармації, де застосовувалися методи аналізу медійного контенту,

проведення вебінарів, та практичні завдання з розробки фармацевтичних проєктів, що сприяло розвитку компетентностей у галузі цифрових медіа та комунікацій [74].

Після приєднання України до Болонського процесу у 2005 р. у фармацевтичних ЗВО відбулося впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Зазначені зміни зумовили поступовий відхід від домінування інформаційно-репродуктивних методів навчання до впровадження активних та інтерактивних освітніх технологій. Оновлення освітніх програм супроводжувалося інтеграцією інноваційних підходів, зокрема проблемно-орієнтованого навчання (PBL), що забезпечувало залучення здобувачів вищої освіти – майбутніх фармацевтів – до розв'язання професійно релевантних завдань та розвитку їхніх аналітичних і критичних умінь.

Водночас важливим напрямом модернізації стало впровадження мультимедійних засобів, які підвищували рівень наочності та інтерактивності освітнього процесу. Розроблення мультимедійних навчальних ресурсів і електронних інформаційних баз забезпечило оперативний доступ до актуального контенту у зручному форматі.

Суттєвих трансформацій зазнала й практична складова підготовки: створення симуляційних аптек та розширення можливостей проходження клінічних практик сприяли набуттю здобувачами професійно значущих компетентностей, необхідних для ефективної діяльності у сучасному фармацевтичному середовищі [92].

Водночас саме на другому етапі активно утверджуються проблемно-орієнтоване навчання, активні методи навчання, кейс-метод, ситуаційний аналіз, дискусія, робота в малих групах, презентаційні та проєктні форми роботи [116, с.197**]**. Прикладом стало впровадження кейс-технологій у викладанні організаційно-економічних дисциплін в Івано-Франківському національному медичному університеті, а також використання кейс-методу в Національному фармацевтичному університеті, де його застосування позитивно позначалося на показниках успішності студентів [116, с.198; 39, с.93–94; 257, с.75–78]. Завдяки таким підходам змінювався сам характер професійної підготовки: студент із пасивного реципієнта інформації поступово перетворювався на активного учасника освітнього процесу. Зокрема, в

Івано-Франківському національному медичному університеті кейс-технології вдало використовувались у викладанні дисциплін організаційно-економічного напрямку, передусім «Організації та економіки фармації», на кафедрі фармацевтичного управління, технології ліків та фармакогнозії (А. Грицик, С. Феденько)[39, с.94–95]. Важливим напрямом розвитку вищої фармацевтичної освіти стало впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та інтерактивних методів навчання. У Національному фармацевтичному університеті активно застосовувалися інтернет-сайти, блог-технології, аудіо- та відеоресурси, програма Skype, мультимедійні презентації, комп'ютерне тестування, а також тренінги й рольові ігри [257, с.75–78].

Аналіз джерельної бази засвідчив, що найбільш поширеними формами використання інформаційних технологій були робота з інтернет-ресурсами, пошук студентами додаткової навчальної інформації за завданням викладача, застосування Skype у навчальній комунікації, використання блог-технологій для організації самостійної роботи, а також упровадження систем дистанційної освіти [118, с.517–518]. Такі методи сприяли розширенню інформаційного простору навчання, активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти та розвитку навичок самостійного опрацювання фахового матеріалу.

Як приклад, починаючи з другої половини 2000-х років і особливо у 2010-х роках, у Тернопільському державному медичному університеті імені І.Я. Горбачевського (нині Тернопільський національний медичний університет) системно впроваджувалися інтерактивні методи навчання у підготовці фармацевтів. До них належали активні форми роботи на практичних заняттях, зокрема дискусії, мозковий штурм, робота в малих групах, аналіз ситуаційних завдань і кейсів; рольові та ділові ігри, спрямовані на моделювання професійної діяльності фармацевта, зокрема у сфері менеджменту, маркетингу у фармації та аптечної технології лікарських засобів; а також симуляційні й тренінгові технології, що передбачали імітацію реальних професійних, у тому числі клініко-фармакологічних, ситуацій із використанням сучасних освітніх платформ. Упровадження цих методів забезпечувало практикоорієнтований характер підготовки, сприяло розвитку комунікативної компетентності, клінічного мислення, навичок ухвалення

професійних рішень і готовності до діяльності в реальних умовах фармацевтичної практики [267].

Створення електронних підручників не сприяло доступу до нових джерел знань. Завдяки таким підходам змінювався сам характер професійної підготовки. Студент із пасивного реципієнта інформації поступово перетворювався на активного учасника освітнього процесу [92].

Наприклад, у Національному фармацевтичному університеті (НФаУ) студенти отримували знання з фармакології. Лекції носили теоретичниий характер [154].

Наприклад, під час вивчення курсу «Медичного і фармацевтичного товарознавства» серед вимог до лабораторних робіт ставилось: «Робота на лабораторних заняттях полягає у встановленні доброякісності окремих груп медичних і фармацевтичних товарів, у вирішенні ситуаційних задач, які мають місце при товарознавчих операціях у сфері виробництва та оптової торгівлі. Результати проведеної роботи студенти занотовують в учбових таблицях і бланках типової форми» [250, с.141].

Щодо форм організації навчання, то провідними і надалі залишалися лекції, практичні та лабораторні заняття, семінари, а також різні види навчальної й виробничої практики. Така модель забезпечувала системність і наступність фахової підготовки, бо дозволяла послідовно формувати в студентів теоретичний фундамент з фармацевтичної хімії, фармакології, фармакогнозії, технології ліків, організації та економіки фармації. У цій логіці лекція виступала не лише засобом передачі знань, а й механізмом упорядкування професійної картини світу майбутнього провізора, тоді як практичні та лабораторні заняття виконували функцію первинного переведення теорії у професійну дію. Зокрема, у дисертаційному дослідженні Л. Кайдалової неперервна професійна підготовка фахівців фармацевтичного профілю осмислювалась як «…ступеневість, безперервність, послідовність у професійному становленні та розвитку майбутнього фармацевтичного профілю» [84, с.9], а в методичних виданнях НФаУ чітко фіксувалась роль практичних занять і аптечної практики як органічної складової професійного становлення студента [180, с.3].

Цілком закономірно, що в межах цієї моделі особливе значення належало лабораторному навчанню, оскільки саме воно забезпечувало формування базових професійних умінь - від виконання аналітичних процедур і контролю якості до алгоритмізованого відпрацювання технологічних операцій.

У 2003-2016 рр. у фармацевтичних закладах вищої освіти України лабораторні заняття з фармацевтичної (аналітичної) хімії та аналізу лікарських засобів були спрямовані на опанування студентами методів якісного і кількісного хімічного аналізу фармацевтичних субстанцій і готових лікарських препаратів, що підтверджується змістом робочих програм і навчальних посібників з фармацевтичного аналізу. Лабораторні заняття з аптечної технології ліків проводилися в умовах, наближених до аптечних, і передбачали приготування різних лікарських форм (порошків, мазей, розчинів, суспензій) за індивідуальними завданнями з подальшим контролем їх якості згідно з вимогами чинної фармакопейної та відомчої нормативної документації згідно з вимогами чинної фармакопейної та відомчої нормативної документації [130].

Трансформувалася і практична складова підготовки фармацевтів, яка не обмежувалася засвоєнням нормативних знань, а набувала ознак професійного досвіду. Практика в аптеці, практика з менеджменту та маркетингу у фармації, а згодом і переддипломна практика почали дедалі виразніше розглядатися не як формальне завершення курсу, а як форма інтеграції навчальної, організаційної та комунікативної підготовки. Саме на цьому тлі поступово зростала увага до зв’язку між аудиторною роботою й реальними професійними функціями провізора, що згодом стало одним із стрижнів компетентнісного підходу [124, с.78–79].

ЗВО розширили використання навчальних лабораторій, симуляційних аптек, клінічних практик та різних моделей професійного тренінгу. Наприклад, у Київському медичному університеті та низці закладів вищої освіти практичні заняття дедалі частіше будувалися на ситуативних вправах, моделюванні професійних сценаріїв, обговоренні фахових публікацій та відпрацюванні комунікативних навичок [10; 27]. Усе це свідчило про поступовий перехід від домінування теоретичної підготовки до поєднання практики та моделювання .

Особливої ваги набувала самостійна робота здобувачів освіти. Вона передбачала індивідуальні та групові завдання, курсові й розрахунково-графічні роботи, наукові реферати, виступи на конференціях, тестовий контроль, підготовку до модульного оцінювання, участь у кафедральній науково-дослідній роботі. Унаслідок цього система форм навчання стає багатовимірною, а операційно-діяльнісний компонент дедалі більше орієнтується на розвиток навичок самоосвіти, інформаційного пошуку, аналітичного мислення та академічної комунікації [38, с.76–78; 295, с.24–26]

Упродовж 2003–2016 рр. операційно-діяльнісний компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти України зазнав істотної перебудови. Зберігаючи традиційні форми, система навчання інтегрувала нові методи активізації пізнавальної діяльності, цифрові засоби, модульний контроль і розширену самостійну роботу. Саме на цьому етапі було сформовано передумови для переходу до цілісної компетентнісно та практико-орієнтованої моделі підготовки.

Третій етап (2016–2022 рр.) характеризувався подальшим посиленням компетентнісного підходу, цифровізацією освітнього середовища та інституціоналізацією практикоорієнтованих форм підготовки. Запровадження нових стандартів вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» зумовило чіткіше проєктування освітніх програм у логіці результатів навчання, компетентностей і професійних функцій майбутнього фахівця. Відповідно змінилася і структура операційно-діяльнісного компонента: він став системоутворювальним елементом цілісної моделі професійної підготовки [205].

У цей час набули поширення віртуальні симуляції, онлайн-курси, системи управління навчанням, платформи Moodle, Zoom, Microsoft Teams та інші цифрові інструменти, які особливо інтенсивно використовувалися в умовах пандемії COVID-19 [12, с.27; 33, с. 3–5].

Тут посилилась роль інтерактивних педагогічних технологій, симуляційного навчання, фармацевтичних і клінічних кейсів, міждисциплінарних інтегрованих занять, тренінгів з фармацевтичної опіки, рольових та ділових ігор [39, 93–94; 89, 187]. Ці підходи забезпечували відтворення професійних ситуацій, максимально

наближених до реальної практики, і тим самим сприяли формуванню навичок аналізу, прийняття рішень, комунікації, міжпрофесійної взаємодії та професійної відповідальності. У результаті операційно-діяльнісний компонент набуває не лише практичного, а й виразного рефлексивного та комунікативного виміру.

Поєднання інноваційних технологій із традиційними методами освіти сприяло підготовці професійноорієнтованих фахівців, які відповідають сучасним вимогам галузі. Особлива роль у цьому належала викладачам, які розвивали у студентів навички самостійної роботи, організовували навчальний процес і сприяли підвищенню професійної майстерності [57, с.132].

Значну роль відігравало застосування мультимедійних матеріалів, віртуальних лабораторій, комп'ютерного тестування та дистанційного навчання. Такі методи дозволяли майбутнім фармацевтам розвивати клінічне мислення, аналітичні навички, уміння приймати обґрунтовані рішення та застосовувати здобуті знання під час вирішення професійних завдань.

Погоджуємося з В. Тернопільською, що основою модернізації та вищої освіти на третьому умовно визначеному етапі стала інтеграція цифрових технологій в освітній процес, зокрема використання конструктивістського підходу до навчання. Для прикладу, поширеними, на її думку, стали «використання PharmDia для інтерактивних кейсів, MindMaster для кооперативного вирішення завдань і RxHero для тестування знань»[263, с. 206].

Серед інноваційних технологій у період з 2016-2022 р. виділяємо:

технології послідовної організації освітнього процесу;

інтеграційні технології;

професійно-ділові технології;

тренінгові методики;

інформаційно-комп'ютерні технології;

Завдяки технологічному підходу впроваджувались новітні платформи які сприяли формуванню фахових компетентностей.

Диверсифікація освітніх технологій у закладах вищої освіти у XXI столітті дозволила поєднувати як інноваційні так традиційні методи навчання, сприяючи

модернізації освітнього процесу та орієнтації на практичні результати.

Змін зазнала і система оцінювання результатів навчання. Якщо на ранніх етапах переважали усні іспити, то в подальшому поширення набирали модульно-рейтингові моделі оцінювання, а в новітній період – автоматизоване тестування, індивідуальні проєкти, електронні форми контролю та онлайн-іспити. Це забезпечило вищий рівень стандартизації, прозорості та об'єктивності оцінювання, водночас підсилюючи вимогу до систематичної самостійної роботи студента протягом усього семестру [57, с.132].

Відповідно змінювалася роль викладача. У межах сучасної компетентнісної моделі він виступав не лише транслятором знань, а й організатором освітнього процесу, фасилітатором навчальної взаємодії, модератором самостійної роботи та наставником у формуванні професійних компетентностей. Це актуалізувало потребу в систематичному підвищенні кваліфікації науково-педагогічних працівників, опануванні ними цифрових інструментів, методик симуляційного навчання та інтерактивних технологій, а також у посиленні внутрішніх і зовнішніх механізмів забезпечення якості освіти.

На завершальному етапі, у 2016–2022 рр., структурні зміни зазнають форми організації навчання у вищій фармацевтичній освіті, набуваючи виразно інтегрованого і компетентнісно зорієнтованого характеру. Це виявляється в тому, що освітній процес починає поєднувати теоретичну підготовку, практичну роботу, самостійне навчання, консультації, усі види практик і роботу в малих групах у межах єдиної моделі формування професійних компетентностей. На цьому етапі особливо зростає значення навчально-виробничого середовища університету, зокрема навчальних аптек, клінічних баз та інших структур, де студент може безпосередньо співвіднести академічний матеріал із професійною діяльністю. Форми організації навчання дедалі більше орієнтуються на практичне середовище, а отже, набувають інтегрованого характеру: лекція, практичне заняття, консультація і практика вже не існують ізольовано, а вибудовуються як взаємодоповнювальні компоненти цілісного навчального маршруту [57, с.132].

Характерною ознакою цього періоду стає також чітка регламентація

співвідношення різних форм навчальної діяльності у силабусах та освітніх програмах. Ця трансформація особливо виразно проявилася в 2016–2022 рр., коли форми організації навчання вже безпосередньо проєктуються в освітньо-професійних програмах. Так, в ОПП «Фармація» Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького зафіксовано, що програма в різних редакціях переглядалася у 2016, 2017, 2019, 2020, 2021, 2022 і 2023 роках; реалізується за очною (денною) та заочною формами навчання; передбачає 300 кредитів ЄКТС; а її ресурсне забезпечення включає проведення лекцій, практичних, семінарських і лабораторних занять. Важливо й те, що для опанування практичних навичок використовуються не лише лабораторії, а й навчально-виробнича аптека, ботанічний сад лікарських і декоративних рослин, центр фармацевтичної опіки та інші структурні підрозділи. Отже, на завершальному етапі досліджуваного періоду форми організації навчання набувають виразно інтегрованого характеру, поєднуючи аудиторну підготовку, практичне середовище і програмно визначену систему компетентностей [128; 165].

Це свідчить про перехід від формального переліку видів занять до їх цілеспрямованого проєктування в логіці очікуваних результатів навчання. Особливо важливо, що консультації в цей період уже можуть здійснюватися як в аудиторному, так і в цифровому форматі, що розширює доступ студента до викладацького супроводу й підвищує гнучкість організації освітнього процесу. Таким чином, форма навчання перестає бути лише зовнішньою оболонкою заняття і стає елементом цілісного педагогічного дизайну професійної підготовки майбутнього фармацевта.

Показово, що сучасна ОПП фармацевтичного профілю не лише декларувала загальні принципи підготовки, а й конкретно структуризувала практичну складову навчання. У переліку компонент освітньої програми ЛНМУ зафіксовано пропедевтичну фармацевтичну практику, ознайомчу практику з організації і економіки фармації, пропедевтичну практику з аптечної технології ліків, польову практику з фармацевтичної ботаніки, а також низку виробничих практик – з фармакогнозії, технології ліків, організації і економіки фармації, менеджменту,

фармацевтичної хімії, клінічної фармації та фармацевтичної опіки. Це свідчить про те, що практика в сучасній моделі фармацевтичної освіти вже не периферійна, а системоутворювальна форма організації навчання, через яку забезпечується професійна інтеграція здобувача у майбутню діяльність у забезпечується професійна інтеграція здобувача у майбутню діяльність [165, с.21–23].

Суттєвим маркером модернізації форм організації навчання є впровадження проблемно-орієнтованого навчання (Problem-Based Learning, PBL) та командно-орієнтованого навчання (Team-Based Learning, TBL), що дедалі активніше інтегруються в медико-фармацевтичну освіту України як на рівні окремих дисциплін, так і на рівні освітніх програм і методичних комплексів. PBL у фармацевтичній підготовці використовується для розвитку клінічного та аналітичного мислення, умінь приймати рішення в умовах невизначеності, інтерпретувати результати клінічних досліджень і застосовувати принципи доказової медицини, тоді як студенти працюють із проблемними кейсами, що моделюють реальні ситуації у фармацевтичній практиці (наприклад, виявлення потенційно небезпечних лікарських взаємодій, опрацювання алгоритмів фармацевтичної опіки).

У свою чергу TBL дозволяє організувати навчання великих академічних груп за рахунок послідовного поєднання індивідуальної підготовки, тестового контролю, колективного обговорення та командного розв’язання клініко-фармацевтичних завдань, що методологічно зближує українську систему з інноваційними стратегіями провідних європейських факультетів фармації, де команда студентів виступає базовою одиницею організації активного навчання. У порівнянні з низкою університетів ЄС, де PBL/TBL часто закладено в основу курикулуму як домінантної моделі організації навчання, в Україні ці підходи поки що функціонують переважно у змішаному форматі (як доповнення до лекційно-практичної системи), однак їх поступове розширення свідчить про зміщення акцентів із трансляційно-репродуктивної парадигми на студентоцентрований, компетентнісний підхід.

Як приклад, у Запорізькому державному медико-фармацевтичному університеті відбувся 17 жовтня 2014 року Круглий стіл «Проблемно-орієнтоване

навчання в медичній та фармацевтичній освіті», де обговорювався досвід впровадження проблемно-орієнтованого навчання, досвід адаптації навчальних програм для навчання PBL, проблемно-орієнтоване навчання та віртуальні пацієнти, результати навчання викладачів і тьюторів, залучених до проекту ePBLnet [69, с.18].

Паралельно з очною формою істотно ускладнювалися й заочна, і дистанційна модифікація навчання. Наприкінці досліджуваного періоду заочне навчання дедалі чіткіше У 2000-х роках форми організації навчання в фармацевтичних закладах вищої освіти істотно ускладнилися: лекція перестала бути єдиним центром освітнього процесу, а аудиторна і позааудиторна робота були об'єднані в єдину логіку формування результатів навчання. Ще більш важливим стало формування дистанційного формату, який у фармацевтичній освіті почав розглядатися не як тимчасова альтернатива самостійно організованій формі освітнього процесу з чіткою системою супроводу, контролю і комунікації між здобувачем освіти та викладачем. У такий спосіб у 2010-х – на початку 2020-х років у вищій фармацевтичній школі України формується багатоформатна модель навчання, що поєднує очний, заочний, дистанційний і змішаний режими організації освітньої діяльності [69].

Дистанційне та змішане навчання перестали розглядатися як допоміжний або тимчасовий формат і перетворилися на відносно самостійні моделі організації освітнього процесу з розвиненими механізмами контролю, тьюторського супроводу та зворотного зв'язку. Показовим у цьому сенсі є досвід НФаУ, де заочна форма навчання поступово трансформувалася у дистанційну, структуровану за принципом поєднання синхронних і асинхронних елементів [33, с.3–5].

Досвід Тернопільського національному медичному університету та свідчив, що заочна підготовка поступово набувала чіткішої внутрішньої організації, де кожна тема поєднує самостійну роботу поза аудиторією з аудиторним практичним опрацюванням матеріалу та контрольними процедурами [75, с. 14–17; 123]. У такий спосіб поліформатність сучасної вищої фармацевтичної освіти виявилась не у механічному розширенні переліку форм навчання, а в новому способі інтеграції аудиторних, практичних, самостійних та цифрових компонентів у межах єдиного

освітнього маршруту. Ця трансформація особливо виразно проявилася в 2016–2022 рр., коли форми організації навчання проєктувались в ОНП.

Порівняльний аналіз української та європейської практик показує, що в Україні інтеграція практичних компонентів у фармацевтичну підготовку істотно активізувалася, однак і надалі потребує посилення. У провідних країнах Європейського Союзу безперервні практики, клінічні ротації, міждисциплінарні семінари, дослідницькі модулі та академічна мобільність є системно інтегрованими в освітні програми, тоді як в українській моделі ще зберігається певний розрив між теоретичною та практичною складовими підготовки. Разом із тим розширення співпраці із європейськими партнерами, участь у міжнародних проєктах, оновлення освітніх програм і розвиток цифрової інфраструктури свідчать про поступове наближення української фармацевтичної освіти до європейських вимог і практик [89, с.189–190; 127; 319].

Попри очевидні позитивні зрушення, аналіз розвитку операційно-діяльнісного компонента виявив і низку проблем. До них належать недостатній рівень інтерактивності окремих курсів, нерівномірність матеріально-технічного забезпечення через недостатість сучасного лабораторного обладнання, обмежений доступ до міжнародних електронних ресурсів, а також потреба у системному методичному супроводі впровадження інновацій.

За цих умов підвищення якості професійної підготовки майбутніх фармацевтів потребувало поєднання традиційних і новітніх методів навчання, розвитку симуляційних центрів, розширення практико-орієнтованих кейсів, модернізації лабораторної бази, а також активнішого залучення практиків і міжнародних партнерів до освітнього процесу.

Отже, еволюція операційно-діяльнісного компоненту вищої фармацевтичної освіти в Україні відбувалася під впливом інтеграційні процесів.

Ці зміни дозволили значно підвищити якість підготовки фахівців та сприяли утвердженню України як активного учасника міжнародного освітнього простору. У цьому контексті можна виділити кілька прикладів успішної реалізації зазначених змін на рівні конкретних кафедр і освітніх установ. На основі вивчення джерельної

бази нами здійснено порівняльний аналіз еволюції операційно-діяльнісного компоненту вищої фармацевтичної освіти у визначені нами етапи (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Порівняльний аналіз еволюції операційно-діяльнісного компоненту вищої фармацевтичної освіти (1992-2022 рр.)

Характер.	**1992–2003 рр.**	**2003–2016 рр.**	**2016–2022 рр.**
Загальні тенденції	Перехід національної моделі; домінування теоретичної підготовки.	Модернізація освітніх програм, інформатизація та посилення практичної складової.	Інтеграція з європейським освітнім простором, цифровізація та компетентнісна орієнтація.
Методи навчання	Пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні методи.	Проблемно-орієнтоване навчання, кейс-метод, мультимедійні засоби, елементи інтерактивності.	Інтерактивні, симуляційні та цифрові методи; e-learning, змішане навчання, peer review.
Форми організації навчання	Лекції, семінари, практичні й лабораторні заняття, виробнича практика.	Кредитно-модульна система, проблемні семінари, симуляційні аптеки, клінічні та проєктні форми.	Змішане і дистанційне навчання, симуляційні центри, малі групи, міжнародні стажування.
Засоби навчання	Паперові підручники, друковані конспекти, базове лабораторне обладнання.	Мультимедійні підручники, електронні бази даних, інтернет-ресурси.	VR/AR-технології, LMS-платформи, онлайн-курси, віртуальні лабораторії.
Практична підготовка	Обмежена через слабку матеріально-технічну базу.	Активніше використання лабораторій, навчальних аптек і симуляційних середовищ.	Тренінгові центри, клінікоорієнтовані практики, симуляційні лабораторії сучасного типу.
Оцінювання знань	Усні іспити	Тестовий контроль.	Онлайн-іспити, індивідуальні проєкти, автоматизовані форми оцінювання.
Рівень активності студентів	Переважно відтворювальний, з обмеженим обсягом пошукової діяльності.	Зростання частки самостійної, аналітичної та презентаційної роботи.	Високий рівень самостійності, командної роботи, рефлексії та прийняття рішень.
Типові приклади	Аналіз лікарських засобів за інструкцією, виготовлення лікарських форм за алгоритмом.	Клінічні кейси, проєктні завдання, участь у студентських наукових форумах.	Симуляційні тренінги, міждисциплінарні модулі, дистанційні курси, клінічні та фармацевтичні кейси.

Джерело: [74; 92; 152]

Як видно з табл. 2.5, еволюція операційно-діяльнісного компоненту вищої фармацевтичної освіти України у 1992–2022 рр. відбувалася як послідовний перехід від традиційної знаннєво-репродуктивної моделі до компетентнісно,

практикоорієнтованої та цифровізованої системи підготовки.

Якщо у 1992–2003 рр. переважали теоретична підготовка, пояснювально-ілюстративні та репродуктивні методи, традиційні форми занять, обмежена практична база й переважно відтворювальна діяльність студентів, то у 2003–2016 рр. спостерігалася модернізація освітнього процесу через впровадження кредитно-модульної системи, проблемно-орієнтованого навчання, мультимедійних засобів, посилення практичної складової та зростання самостійної й аналітичної роботи здобувачів.

Натомість у 2016–2022 рр. домінантними стали інтеграція до європейського освітнього простору, цифровізація, використання інтерактивних, симуляційних і дистанційних технологій, сучасних платформ навчання, автоматизованих форм оцінювання та високий рівень самостійності, командної взаємодії й рефлексії студентів. Отже, порівняння трьох етапів дає підстави стверджувати, що ключовою тенденцією стала зміна самої логіки професійної підготовки: від засвоєння знань за алгоритмом – до формування фахових компетентностей, здатності до прийняття рішень і діяльності в умовах реальної професійної практики.

З огляду на ці виклики, доцільно впроваджувати низку покрокових заходів для підвищення інтерактивності та забезпечення матеріально-технічної бази. Проте слід враховувати низку потенційних бар'єрів для реалізації зазначених рекомендацій: обмежене фінансування закладів освіти, необхідність регулярного підвищення кваліфікації викладачів стосовно використання нових технологій, недостатній рівень технічної підготовки персоналу, відсутність стандартних програм стажувань, а також можливий опір інноваціям з боку частини академічної спільноти.

Вирішення цих питань потребувало стратегічного планування і залучення додаткових ресурсів. Зокрема:

- розширення використання симуляційних технологій і тренінгових центрів, що імітують реальні фармацевтичні процеси;

- активне впровадження навчальних кейсів, проблемно-орієнтованих і командних методів на всіх рівнях підготовки;

- організація тематичних майстер-класів за участю практикуючих фахівців і

міжнародних експертів;

- модернізація лабораторного обладнання й створення онлайн-лабораторій;

- забезпечення студентів доступом до міжнародних електронних ресурсів, баз даних і професійних платформ;

- розробка та впровадження віртуальних практик у співпраці з закордонними університетами та фармацевтичними компаніями.

Впровадження цих заходів дозволить підвищити інтерактивність навчального середовища, посилити практичну спрямованість освіти, забезпечити сучасний рівень підготовки майбутніх фармацевтів і сприяти відповідності вітчизняної фармацевтичної освіти європейським стандартам.

Отже, у результаті проведеного аналізу розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (кінець XX–перша чверть XXI ст.) встановлено, що її структурно-функціональна трансформація має системний, еволюційний і водночас детермінований характер, зумовлений взаємодією історичних, соціально-економічних, політичних та освітніх чинників.

Еволюція цілей розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні має системний, поетапний характер і відображає глибинні трансформації як самої освітньої системи, так і ролі фармацевта в суспільстві та системі охорони здоров'я. Цільовий компонент вищої фармацевтичної освіти України є ключовим системоутворювальним елементом, який визначає стратегічну спрямованість професійної підготовки, зміст освітніх програм і прогнозовані результати навчання. Його трансформація відбувалася під впливом соціально-економічних змін, розвитку фармацевтичного сектору, реформування системи охорони здоров'я, інтеграції України до європейського освітнього простору та розширення міжнародного професійного дискурсу щодо ролі фармацевта.

На першому етапі розвитку вищої фармацевтичної освіти цілі і розвитку зосереджено на формуванні провізора технологічного профілю. У цей період пріоритетного значення набувала підготовка фахівця, здатного здійснювати виготовлення лікарських засобів, контроль їх якості, стандартизацію, належне зберігання та відпуск відповідно до чинних нормативно-правових вимог. Така

цільова орієнтація відповідала потребам становлення національної фармацевтичної системи, забезпечення стабільного функціонування аптечної мережі та фармацевтичного виробництва в умовах трансформаційної економіки. Отже, на цьому етапі домінувала виробничо-орієнтована модель професійної підготовки, у межах якої фармацевт розглядався передусім як фахівець із технології, контролю якості та організації фармацевтичного забезпечення.

На другому етапі (2003–2016 рр.) відбулося суттєве розширення і переосмислення цілей розвитку вищої фармацевтичної освіти. Цілі еволюціонували у напрямі формування комплексного професійного профілю фармацевта, який охоплював організаційні, дистрибуційні, Важливим чинником такої трансформації стала імплементація європейських стандартів, зокрема положень Болонського процесу, принципів належних фармацевтичних практик і компетентнісного підходу, що зумовило перехід від знаннєвої моделі підготовки до інтегрованої професійної моделі.

На третьому етапі (2016-2022 рр.) цільовий аспект розвитку вищої фармацевтичної освіти характеризувався переходом до моделі суб'єкт-суб'єктної міжпрофесійної взаємодії у системі охорони здоров'я, у межах якої майбутній фармацевт розглядався активний учасник мультидисциплінарної команди. Така трансформація зумовила переорієнтацію професійної підготовки на формування здатності здійснювати фармацевтичну опіку, брати участь у забезпеченні раціональної фармакотерапії, ефективно комунікувати з пацієнтом і медичними працівниками, працювати в командному середовищі. На цьому етапі відбулося істотне розширення спектра професійних компетентностей за рахунок комунікативних, клінічних, цифрових та управлінських складових. Цілі розвитку фармацевтичної освіти еволюціонували до підготовки фахівця нового типу клінічно орієнтованого, соціально відповідального, мобільного й здатного ефективно діяти в умовах сучасних викликів системи охорони здоров'я.

У результаті аналізу змістового компонента розвитку вищої фармацевтичної освіти України встановлено, що його трансформація впродовж 1991–2022 рр. мала послідовний, поетапний і концептуально зумовлений характер. Зміни змісту

професійної підготовки відбувалися під впливом освітніх реформ, європейських інтеграційних процесів, розвитку фармацевтичного ринку, оновлення нормативно-правової бази та зміни суспільного запиту на нову форму фармацевтичної діяльності.

Доведено, що еволюція змістового компонента вищої фармацевтичної освіти відбувалася у напрямі переходу від предметно орієнтованої, дисциплінарно-енциклопедичної моделі до компетентнісно інтегрованої системи, у межах якої навчальний план, освітньо-професійна програма, практична підготовка та механізми оцінювання були підпорядковані формуванню цілісної професійної готовності майбутнього фармацевта.

На першому етапі (1992–2003 рр.) змістовий компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти характеризувався домінуванням технологічного і рецептурно-виробничого акценту. Освітні програми були побудовані на основі жорстко регламентованого розподілу дисциплін, переважання фундаментальної природничо-наукової та профільної хіміко-фармацевтичної підготовки, обмеженості клінічної складової та відносно незначної частки вибірковості. Практична підготовка мала здебільшого виробничо-лабораторний характер, а професійна модель випускника відповідала типу «провізор-технолог». Водночас саме в цей період були закладені нормативні та інституційні основи подальшої модернізації змісту освіти, зокрема через ступеневу систему, інтернатуру, уніфікацію кваліфікаційних вимог і перші механізми стандартизації підготовки. На другому етапі (2003–2016 рр.) відбулася глибока структурна модернізація змісту вищої фармацевтичної освіти. Упровадження кредитно-модульної системи, поступове утвердження ЄКТС, поява вибіркового компонента, а також інтеграція нових дисциплін - фармацевтичного менеджменту, маркетингу, фармакоекономіки, клінічної фармації, інформаційних технологій засвідчили перехід до нової логіки проєктування освітнього процесу. Зміст професійної підготовки почав корелювати з ускладненим професійним профілем фармацевта, якого дедалі більше осмислювали не лише як виконавця технологічних функцій, а як активного учасника організаційно-економічних процесів, професійного консультанта та суб’єкта

фармакотерапевтичного супроводу. Саме тому цей етап розглянуто як визначальний у формуванні передумов переходу від моделі «провізор-технолог» до інтегративної професійної моделі фармацевта. Третій етап розвитку вищої фармацевтичної освіти України (2016–2022 рр.) став завершальною фазою трансформації її змістового компонента, у межах якої остаточно утвердилася компетентнісно зорієнтована, клінічно інтегрована та практико-спрямована модель професійної підготовки фахівця. Нормативне оформлення спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», стандартизація освітніх програм обсягом 300 кредитів ЄКТС, чітке визначення системи загальних і фахових компетентностей, програмних результатів навчання, а також упровадження сучасного державного стандарту вищої освіти засвідчили завершення нормативно-інституційного оформлення змістових трансформацій.

На даному етапі зміст фармацевтичної освіти істотно розширився через посилення клінічних, соціальних, комунікативних, управлінських та цифрових складових. Інституційне закріплення клінічної фармації, фармакотерапії, фармаконагляду, соціальної фармації, фармакоекономіки, менеджменту та маркетингу у фармації, а також інтеграція стандартів належних практик (GMP, GDP) засвідчили адаптацію освітнього змісту до нової професійної ролі фармацевта як активного суб’єкта системи охорони здоров’я, учасника міжпрофесійної взаємодії та відповідального надавача фармацевтичної допомоги.

Вагомою тенденцією розвитку змістового компонента стало розширення варіативної частини освітніх програм та посилення внутрішньої профілізації підготовки. Це виявилося у формуванні різних освітніх траєкторій - аптечної, клінічної, промислової, біотехнологічної, парфумерно-косметичної, що підтверджує багатовекторний характер сучасної вищої фармацевтичної освіти та її здатність гнучко реагувати як на потреби системи охорони здоров’я, так і на запити фармацевтичної індустрії. У структурі навчання дедалі послідовніше закріплювалися цінності пацієнтоцентричності, безпеки лікарської терапії, професійної етики, соціальної відповідальності, доказовості фармакотерапії та безперервного професійного розвитку. У зв’язку з цим сучасний зміст

фармацевтичної освіти доцільно розглядати не лише як систему знань, умінь і навичок, а і як засіб формування професійної ідентичності, світоглядних орієнтирів і фахової культури майбутнього спеціаліста.

Узагальнення результатів аналізу дало змогу виокремити провідні тенденції еволюції змістового компонента вищої фармацевтичної освіти, а саме: послідовне зростання частки професійно орієнтованого змісту; посилення практичної та клінічної підготовки, інтеграцію природничо-наукових, клінічних і спеціальних фармацевтичних дисциплін, розвиток вибірковості як механізму індивідуалізації освітньої траєкторії, утвердження кредитно-модульної організації навчання; розширення самостійної роботи здобувачів освіти; а також переорієнтацію освітнього процесу на результати навчання і сформованість професійних компетентностей.

Еволюція операційно-діяльнісного компонента розвитку вищої фармацевтичної освіти України упродовж 1992–2022 рр. відбувалася як послідовний перехід від теоретико-репродуктивної моделі до компетентнісно, практико-орієнтованої та цифровізованої системи. На першому етапі (1992–2003рр.) операційно-діяльнісний компонент мав переважно традиційний, знаннєво-репродуктивний характер. У підготовці майбутніх фармацевтів домінували лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, а також виробнича практика. Основний акцент робився на засвоєнні фундаментальних теоретичних знань і відпрацюванні алгоритмізованих професійних дій: виготовлення лікарських форм, проведення фармацевтичного аналізу, контролю якості, роботи з нормативною документацією. Практична підготовка хоча й була обов’язковою, проте залишалася обмеженою через слабку матеріально-технічну базу, нестачу сучасного обладнання та майже повну відсутність цифрових ресурсів. На другому етапі (2003–2016 рр.) відбувся суттєвий перехід до діяльнісно інтегрованої моделі підготовки. Традиційні форми занять збереглися, однак були доповнені проблемно-орієнтованим навчанням, кейс-методом, ситуаційним аналізом, роботою в малих групах, мультимедійними засобами, електронними курсами, тестовими платформами та елементами дистанційного навчання. Посилилася роль самостійної роботи студентів,

модульного контролю, аналітичної діяльності та практичної підготовки у навчальних аптеках, лабораторіях і симуляційних середовищах. Операційно-діяльнісний компонент почав виходити за межі простого відпрацювання професійних алгоритмів і набував інтегративного характеру, оскільки поєднував знання, практичні вміння, комунікативні навички, професійне мислення та елементи самостійного прийняття рішень. На третьому етапі (2016–2022 рр.) еволюція операційно-діяльнісного компонента досягла рівня компетентнісно зорієнтованої, практико-орієнтованої та цифровізованої системи підготовки. Запровадження нових стандартів вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» сприяло переосмисленню о освітнього процесу в логіці результатів навчання, професійних функцій і компетентностей. На цьому етапі набули широкого поширення симуляційні технології, фармацевтичні й клінічні кейси, тренінги з фармацевтичної опіки, інтегровані міждисциплінарні заняття, дистанційне та змішане навчання, цифрові платформи Moodle, Zoom, Microsoft Teams, автоматизоване тестування, онлайн-курси, віртуальні лабораторії. Практика перестала бути периферійним елементом підготовки й набула системоутворювального значення. Вона стала формою професійної інтеграції студента в реальне фармацевтичне середовище. У цей період операційно-діяльнісний компонент уже не лише забезпечував виконання професійних дій, а й формував здатність до рефлексії, командної взаємодії, клінічного мислення, комунікації, ухвалення рішень у нестандартних умовах і відповідальності за результат професійної діяльності.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора [55; 57;]

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

3.1. Актуальні тенденції та інноваційні орієнтири розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні

Сучасний етап розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні характеризується системною трансформацією її цільових орієнтирів, змісту, механізмів організації та інструментів оцінювання результатів.

Важливою передумовою розвитку вищої фармацевтичної освіти стали Стратегічні напрями розвитку фармацевтичної освіти, «…спрямовані на ефективну реалізацію основних напрямів «Глобальної стратегії ВООЗ з кадрових ресурсів для працівників охорони здоров'я», що розроблена з метою ефективної реалізації «Цілей сталого розвитку ООН», а також цілей розвитку Міжнародної фармацевтичної федерації (The International Pharmaceutical Federation – FIP «Development Goal», 21 Education &Workforce Element»)» [317, 4]. Саме ці документи дали поштовх та ідею до розвитку та імплементації актуальних тенденцій розвитку вищої фармацевтичної освіти.

Стратегічним документом означеного періоду є схвалення Стратегії розвитку фармацевтичної освіти в Україні . У Стратегії окреслено п'ять ключових напрямів розвитку вищої фармацевтичної освіти на сучасному етапі, а саме: визначення потреби у фармацевтичних кадрах; підвищення якості фармацевтичної освіти; розвиток наукових досліджень у фармації; розширення міжнародного співробітництва та обміну досвідом; утвердження академічної культури й принципів доброчесності.

Особливе значення для модернізації підготовки фахівців медичного та фармацевтичного профілю має Стратегія розвитку медичної освіти в Україні, у якій підкреслено необхідність «створення умов для проходження практики здобувачами освіти на базі університетських клінік та інших закладів охорони здоров'я, пріоритетного розвитку університетських клінік як ефективної форми поєднання

медичної освіти і науки» [221], фармацевтичної освіти з міжнародними стандартами підготовки фахівців. Важливим орієнтиром розвитку вищої фармацевтичної освіти на сучасному етапі стали також рекомендації Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP). У документах FIP наголошується, що глобальні цілі розвитку фармацевтичної освіти спрямовані на формування адаптивного й такого, що безперервно розвивається, кадрового потенціалу, здатного реагувати на зміну потреб системи охорони здоров'я, забезпечувати якісну фармацевтичну допомогу населенню та сприяти гармонізації національної системи фармацевтичної освіти з міжнародними стандартами підготовки фахівців [317] .

Аналіз стратегічних і нормативних документів дає підстави для висновку, що перед системою вищої фармацевтичної освіти України сьогодні постає комплекс взаємопов'язаних викликів, пов'язаних із підвищенням якості освітніх програм, інтеграцією до європейського освітнього простору, цифровізацією освітнього процесу та посиленням практичної підготовки здобувачів освіти. Зокрема, у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки зазначено, що сучасний стан системи вищої освіти характеризується наявністю проблем, пов'язаних із «недостатньою ефективністю системи вищої освіти», що зумовлює потребу в її подальшій модернізації та підвищенні якості підготовки фахівців [221]. Це, своєю чергою, актуалізує необхідність упровадження компетентнісного підходу до підготовки майбутніх фахівців, розвитку академічної мобільності та забезпечення відповідності освітніх програм сучасним вимогам ринку праці.

У цьому контексті особливої ваги набувають виклики, пов'язані з *трансформацією освітнього середовища, підвищенням вимог до професійної підготовки фахівців та необхідні*стю адаптації освітніх програм до сучасних потреб системи охорони здоров'я. Насамперед ідеться про зміну освітньої парадигми – перехід від традиційної знаннєвої моделі до компетентнісно орієнтованої системи професійної підготовки, що передбачає інтеграцію теоретичних знань, практичних умінь і професійно-етичних цінностей майбутнього фармацевта [251, 37] .

Поділяємо позицію науковців Г. Білавич, Л. Прокопів, І. Кліщ, В Стинської, Н. Кравець та ін. [11; 224; 251], які наголошують, що сучасна вища фармацевтична

освіта потребує перегляду ключових засад і напрямів свого розвитку.

З огляду на це, на основі проведеного історико-педагогічного дослідження та опрацювання джерельної бази нами проаналізовано основні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти України. Такий підхід дає змогу переосмислити здобутки фармацевтичної науки в історичній ретроспективі та окреслити перспективи її подальшого розвитку.

По-перше, провідною тенденцією є ко*мпетентнісна стандартизація професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі.*

Аналіз джерельної бази, матеріалів офіційних сайтів закладів вищої освіти та статистичних даних дав підстави констатувати необхідність переходу від традиційної дисциплінарно-знаннєвої моделі до моделі, зорієнтованої на формування інтегральних, загальних і спеціальних компетентностей. Такий підхід безпосередньо закріплено в Законі України «Про вищу освіту» [186].

Для спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» зазначена логіка конкретизується у стандарті другого (магістерського) рівня вищої освіти, який визначає перелік компетентностей і програмних результатів навчання, обов’язкових для реалізації в освітніх програмах [205]. У зв’язку з цим сучасне проєктування фармацевтичної освіти ґрунтується не стільки на механічному поєднанні освітніх компонентів, скільки на цілісному формуванні готовності здобувача до здійснення фармацевтичної опіки, контролю якості лікарських засобів, консультування пацієнтів, організації фармацевтичної діяльності та виконання клінічно й технологічно зумовлених професійних функцій .

Розвиток цієї тенденції зумовлює зміну самої логіки проєктування освітніх програм. Якщо раніше освітні програми спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» вибудовувалися переважно як система навчальних дисциплін, спрямованих на послідовну трансляцію визначеного обсягу знань, то нині вони мають бути структуровані відповідно до програмних результатів навчання, безпосередньо пов’язаних із майбутньою професійною діяльністю. У вищій фармацевтичній освіті це виявляється у відмові від ізольованого функціонування освітніх компонентів і переході до їх інтеграції, спрямованої на формування цілісної

професійної готовності випускника.

Зокрема, освітні компоненти мають бути взаємоузгодженими та орієнтованими на досягнення спільних результатів, що охоплюють здатність до фармацевтичної опіки, контролю якості лікарських засобів, консультування пацієнтів, організації фармацевтичної діяльності, а також виконання технологічних і клінічних функцій. Отже, компетентнісна стандартизація постає не лише як нормативна вимога, а й як методологічна основа сучасної моделі підготовки майбутнього фармацевта.

Практична реалізація цієї тенденції передбачає комплексні зміни в організації освітнього процесу. Зокрема, вони полягають у перегляді освітньо-професійних програм, переформатуванні змісту навчальних дисциплін через призму програмних результатів навчання, узгодженні навчальних планів із вимогами стандарту, а також у розробленні матриць відповідності «компетентність – освітній компонент – результат навчання – форма контролю».

Подальший розвиток компетентнісної парадигми зумовлює необхідність упровадження інтегрованих освітніх технологій, міждисциплінарних підходів і практико-орієнтованого навчання, що забезпечують наближення освітнього процесу до реальних умов професійної діяльності фармацевта.

На цьому неодноразово наголошують сучасні вчені Н. Губіна, В. Клименко, І. Купновицька, С. Калугіна, С. Краснопольський, Н. Романишин та ін. [157, 11]. Це, своєю чергою, актуалізує посилення ролі практичної підготовки, використання симуляційних методів навчання, кейс-орієнтованих завдань, а також розширення баз практики на основі співпраці із закладами охорони здоров’я та фармацевтичними установами.

Таким чином, компетентнісна стандартизація професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі виступає ключовою тенденцією розвитку вищої фармацевтичної освіти України, що визначає не лише зміст освітніх програм, а й логіку їх проєктування, організацію освітнього процесу та підходи до оцінювання результатів навчання.

По-друге, виразною є *тенденція посилення практико-орієнтованого*

характеру розвитку вищої фармацевтичної освіти та її зближення з професійним середовищем. Аналіз джерельної бази доводить, що розвиток вищої фармацевтичної освіти у цьому безпосередньо пов'язана з необхідністю набуття не лише теоретичних знань, а й стійких практичних умінь, комунікативної готовності, здатності діяти в реальних умовах аптечної, клінічної, лабораторної та управлінської практики [220]. Саме тому одним із пріоритетних завдань сучасної професійної підготовки є орієнтація освітніх програм спеціальності «Фармація» на розширення практичної складової, збільшення обсягу практик, використання клінічних і ситуаційних кейсів, інтеграцію виробничих завдань у зміст навчальних дисциплін, а також активніше залучення роботодавців до оновлення змісту професійної підготовки [220].

За таких умов розвиток вищої фармацевтичної освіти вже не може обмежуватися лише теоретичним викладом фармакології, фармацевтичної хімії, технології ліків чи організації фармації. Вона дедалі більше орієнтується на наскрізне включення практик, тренінгових форм, ситуаційних завдань, клінічних кейсів, елементів симуляційного навчання, виробничих стажувань і безпосередню взаємодію з професійним середовищем.

Розвиток зазначеної тенденції зумовлює активне впровадження сучасних освітніх технологій і методів, орієнтованих на наближення підготовки майбутніх фармацевтів до реальних умов професійної діяльності. Аналіз сучасних підходів у фармацевтичній освіті дає підстави виокремити найбільш ефективні з них.

Зокрема, особистісно орієнтоване навчання забезпечує особистісного розвитку. Інформаційно-комунікаційні технології дають змогу швидко вирішувати сучасні завдання. Тренінгові технології стали виконання типових практичних завдань у сфері клінічної медицини.

Упровадження зазначених методів і форм організації навчання потребує від закладів вищої освіти активного оновлення освітніх програм, а також удосконалення механізмів управління освітнім процесом.

Емпіричним підтвердженням окресленої тенденції є аналіз форм організації навчання у провідних закладах вищої освіти України, зокрема Національному

фармацевтичному університеті, Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця та Національному університеті охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика. У своїй основі вони відтворюють європейську логіку побудови фармацевтичних освітніх програм, що передбачає поєднання лекційних, практичних і лабораторних занять із розширеним сегментом самостійної роботи та багаторівневою практичною підготовкою.

Водночас порівняльний аналіз навчально-методичних матеріалів засвідчує, що, на відміну від типових фармацевтичних факультетів університетів Європейського Союзу (зокрема моделей, узгоджених із директивами ЄС і реалізованих, наприклад, в Університеті Тарту), де чітко регламентовано тривалість і структуру практичної підготовки, а також баланс між теоретичними і практичними компонентами, вітчизняні заклади вищої освіти характеризуються більшою варіативністю форм і тривалості практичної складової. Це створює своєрідний «гібридний» формат, за якого на рівні задекларованих форм організації навчання українські заклади тяжіють до європейських стандартів, проте на рівні інтеграції клінічної, симуляційної та міжпрофесійної складових ще не повністю досягають системності, притаманної типовим європейським фармацевтичним факультетам [338; 339; 340].

Емпіричним підґрунтям для такого висновку є порівняння форм організації навчання у провідних українських закладах вищої освіти фармацевтичного профілю та типових фармацевтичних факультетів університетів Європейського Союзу, зокрема, в Університеті Тарту (Естонія), Utrecht University (Нідерланди), University of Copenhagen (Данія) [338; 339; 340]. З цією метою (див додаток И.) ми розробили порівняльну таблицю, яка унаочнює особливості аудиторної роботи, практичної підготовки, використання інноваційних методів навчання, ступінь інтеграції клінічної фармації та рівень нормативної регламентації освітнього процесу

Як видно з Додатку И у кожному з ЗВО є відмінності у формах організації навчання за такими параметрами, як структура аудиторних занять, організація практичної підготовки, співвідношення теоретичної і практичної складових, рівень упровадження інноваційних методів навчання та ступінь інтеграції клінічної

фармації. Як засвідчують наведені порівняльні дані, українські фармацевтичні заклади вищої освіти реалізують більшість структурних ознак європейської моделі (кредитно-модульну систему, багаторівневі практики, впровадження активних методів навчання), однак зберігають певний дисбаланс між фундаментальною та клініко-фармацевтичною складовими, а також фрагментарність використання інноваційних форм навчання порівняно з типовими європейськими факультетами. Водночас аналіз навчально-методичних матеріалів засвідчує, що, на відміну від типового фармацевтичного факультету університету Європейського Союзу, де чітко регламентовано тривалість і структуру практичної підготовки, а також збалансовано співвідношення теоретичних і практичних компонентів, вітчизняні заклади вищої освіти характеризуються більшою варіативністю форм і тривалості практичної складової.

Як свідчить досвід провідних європейських університетів, зокрема Університету Тарту (Естонія), Utrecht University (Нідерланди), Freie Universität Berlin (Німеччина) та University of Copenhagen (Данія) [338; 339; 340], вища фармацевтична освіта вибудовується тут як цілісна, нормативно врегульована система, у якій поєднуються інтегровані освітні програми, обов’язкова тривала практика, орієнтація на клінічну фармацію та фармацевтичну опіку, а також широке впровадження студент-центрованих і компетентнісно орієнтованих підходів. Натомість в українських закладах вищої освіти зазначені компоненти реалізуються менш системно, що зумовлено особливостями національного нормативного регулювання та ресурсними можливостями освітніх інституцій.

З науково-педагогічної перспективи саме ступінь інтегрованості клінічної фармації, симуляційних і міжпрофесійних форматів навчання, а також глибина впровадження проблемно- та командно-орієнтованих підходів (PBL, TBL) можуть розглядатися як ключові індикатори зближення української фармацевтичної освіти з європейськими стандартами в найближчій перспективі [96; 305; 334].

У межах зазначеної тенденції особливого значення набуває посилення клінічної складової фармацевтичної освіти, що відображає її поступову переорієнтацію на потреби пацієнта та практики охорони здоров’я. Йдеться не лише

про збільшення обсягу практик, а й про структурну інтеграцію клінічної фармації та фармацевтичної опіки в освітні програми.

З метою конкретизації цього процесу ми звернулися до аналізу освітніх програм українських закладів вищої освіти, у яких «Клінічна фармація» представлена як окрема освітня програма, спеціалізація або ключовий змістовий модуль.

Наведені дані засвідчують засвідчують формування в Україні багаторівневої моделі клініко-фармацевтичної підготовки, у межах якої клінічна фармація репрезентована як у форматі окремих освітніх програм і спеціальностей («Клінічна фармація», «Master Clinical Pharmacy», спеціалізація 226.02 «Клінічна фармація»), так і у вигляді ключових модулів у структурі інтегрованих магістерських програм «Pharmacy / Pharmacy, Industrial Pharmacy».

Така структура свідчить про поступове посилення практико-орієнтованого компоненту професійної підготовки та відображає тенденцію до зміщення акцентів із суто продукт-орієнтованої моделі фармацевтичної освіти на пацієнт-центричну. Водночас вона демонструє поєднання різних моделей організації клінічної підготовки: від вузькопрофільної спеціалізації (НФаУ, БДМУ, ІФНМУ) до інтеграції клінічних дисциплін у структуру універсальних магістерських програм (ОНМедУ, ВНМУ, ЛНМУ, ТНМУ). Таким чином, розширення представленості клінічної фармації в освітніх програмах виступає одним із ключових індикаторів зближення вищої фармацевтичної освіти України з європейськими стандартами, де фармацевтична опіка, клінічне мислення та міжпрофесійна взаємодія є базовими складниками підготовки фахівця [6; 97; 158; 159; 305; 311; 316].

По-третє, важливою є тенденція уніфікації та зовнішньої верифікації результатів навчання майбутніх фармацевтів. Її значущість зумовлена тим, що професійна діяльність фармацевта пов’язана з високим рівнем відповідальності, точності, дотриманням регуляторних вимог, комунікацією з пацієнтом і міжпрофесійною взаємодією. Зміст цієї тенденції полягає у переході від переважно внутрішньоуніверситетського контролю до стандартизованих державних механізмів оцінювання, покликаних перевіряти рівень досягнення результатів навчання за

єдиними критеріями. Такий підхід закріплено в постанові Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 334, якою затверджено Порядок здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступенів фахової передвищої та вищої освіти за спеціальностями галузі знань 22 «Охорона здоров'я» / І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» [204].

Для системи вищої фармацевтичної освіти це означає, що результати професійної підготовки мають бути не лише задекларовані в освітній програмі, а й такими, що підлягають зовнішній перевірці в межах уніфікованих процедур атестації. Відтак якість підготовки випускника співвідноситься не лише з його підсумковою академічною успішністю, а й із підтвердженням професійної готовності на державному рівні [204].

Законодавче підґрунтя цієї тенденції формують урядові акти щодо єдиного державного кваліфікаційного іспиту, а також пов'язані з ними документи, що регламентують атестацію магістрів. У цих нормативних актах ЄДКІ визначено як стандартизовану форму контролю досягнення результатів навчання, передбачених стандартом вищої освіти. Крім того, у фармацевтичній освіті функціонують інтегровані тестові етапи «Крок», які є складником національної системи атестації [204].

У межах цієї тенденції актуалізується потреба в оновленні фондів оцінювальних засобів, запровадженні банків тестових завдань, синхронізації підсумкового контролю з програмними результатами навчання, підготовці здобувачів до ліцензійних та інтегрованих іспитів, регулярному моніторингу успішності, аналізі типових помилок, а також посиленні клінічної й технологічної складових саме в тих сегментах підготовки, які є визначальними для підсумкової атестації. Отже, оцінювання в сучасній вищій фармацевтичній освіті перестає бути лише завершальним етапом контролю й набуває функції постійного регулятора освітнього процесу [138].

Зокрема, стандартизовано-моніторингова модель, у межах якої результати навчання систематично співвідносяться із зовнішніми критеріями успішності, має важливе значення, оскільки забезпечує порівнюваність рівня професійної

підготовки випускників незалежно від конкретного закладу вищої освіти.

По-четверте тенденція *інституціоналізації внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої фармацевтичної освіти.* Її зміст полягає у переході від формального дотримання мінімальних вимог до системного управління якістю освітньої програми, її ресурсного забезпечення, механізмів зворотного зв'язку та процедур оновлення. Це означає, що сучасна освітня програма з фармації має функціонувати як динамічна система, здатна до постійного самокоригування, реагування на результати моніторингу, урахування позицій здобувачів, випускників, роботодавців і професійної спільноти.

Для вищої фармацевтичної освіти ця тенденція має багатовимірний характер. Вона, з одного боку, передбачає розвиток внутрішніх систем забезпечення якості, зокрема регулярний перегляд освітніх програм, оновлення силабусів, моніторинг результатів навчання, проведення опитувань здобувачів освіти, випускників і роботодавців, а також дотримання принципів академічної доброчесності. З іншого боку, ця тенденція пов'язана із зовнішніми процедурами оцінювання, насамперед акредитацією освітніх програм, яка стимулює заклади вищої освіти до осмислення сильних і слабких сторін програми, підтвердження її відповідності критеріям якості, посилення ролі гаранта освітньої програми та проєктних груп.

Поступово забезпечення якості освіти набуває не лише академічного, а й професійно-соціального значення, оскільки йдеться про підготовку фахівця, який у майбутньому працюватиме у сфері, безпосередньо пов'язаній зі здоров'ям людини.

По-п'яте, однією з провідних тенденцій розвитку вищої фармацевтичної освіти є *цифрова та інноваційна трансформація освітнього процесу,* нормативним підґрунтям якої виступає Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 167-р. [219]. Вона визначає необхідність формування цифрових компетентностей у різних сферах, зокрема в освіті, і тим самим задає рамку для модернізації підготовки фахівців, здатних ефективно діяти в цифровому середовищі.

Важливою ознакою сучасної фармацевтичної освіти стало активне впровадження інноваційних педагогічних стратегій, спрямованих на формування

клінічного мислення, професійної рефлексії та здатності до міжпрофесійної взаємодії. До таких стратегій належать проблемно-орієнтоване навчання, симуляційне моделювання, міжпрофесійна освіта, кейс-метод, проєктно-орієнтоване навчання, гейміфікація та використання цифрових освітніх технологій. Їх застосування сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних умінь, здатності до командної роботи та ухвалення професійних рішень у складних клінічних ситуаціях. У межах проведеного історико-педагогічного дослідження нами запропоновано конкретні напрями подальшого розвитку вищої фармацевтичної освіти на сучасному етапі [251, с.37–39].

Цифрова трансформація освітнього процесу зумовлена глибшими змінами у сфері охорони здоров'я, фармацевтичного обігу, комунікації з пацієнтом, інформаційного супроводу лікування та професійної взаємодії. Йдеться про перебудову освітнього середовища на основі цифрових платформ, систем дистанційного і змішаного навчання, електронних банків тестових завдань, віртуальних лабораторій, інформаційних ресурсів щодо лікарських засобів, цифрових симуляторів професійних ситуацій, аналітики освітніх результатів, а також про формування у здобувачів освіти здатності працювати в цифровізованому фармацевтичному середовищі. У цьому контексті цифровізація постає водночас і засобом модернізації освітнього процесу, і новим змістовим складником професійної підготовки [219].

Розвиток підходів у цій сфері засвідчує перехід від епізодичного використання інформаційно-комунікаційних технологій як допоміжного ресурсу до цифрово інтегрованої моделі навчання, у межах якої цифрові інструменти стають елементом самої педагогічної архітектури. За таких умов технологія перестає бути лише додатковим засобом викладання і перетворюється на середовище професійного становлення майбутнього фахівця [219].

Чимале місце в цифровій трансформації освітнього процесу належить соціальним платформам, зокрема YouTube, LinkedIn та іншим ресурсам, які створюють можливості для формування професійних спільнот та підвищення рівня інтерактивності у викладанні [12, с.27].

Ще одним важливим аспектом є використання штучного інтелекту в освітньому процесі. Як засвідчують сучасні дослідження, вища фармацевтична освіта поступово «долучається до загальноосвітній тенденцій використання ШІ» [122, с.61–62].

У цьому контексті важливе значення мають підходи, запропоновані на європейському рівні, зокрема «Етичних рекомендацій щодо використання штучного інтелекту та даних у викладанні та навчанні», де окреслено можливості застосування цифрових платформ і нейромереж у системі вищої освіти [313].

Показовими в цьому аспекті є результати анкетування, проведеного українськими дослідниками серед студентів випускного курсу Запорізького державного медико-фармацевтичного університету спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»[122; с.132]. Отримані дані засвідчили, що близько 40 % опитаних використовують нейромережі для виконання теоретичних і практичних завдань, 32 % – для пошуку інформації, а 16 % – під час підготовки до тестового іспиту «Крок 2». Це підтверджує доцільність використання нейромереж як допоміжного інструменту в освітньому процесі. Водночас така практика актуалізує необхідність чіткого дотримання принципів академічної доброчесності.

Важливим елементом модернізації науково-методичного супроводу підготовки фахівців фармацевтичної галузі та підвищення ефективності професійного стажування викладачів медичних університетів є розроблення й упровадження інформаційно-освітнього електронного ресурсу – блогу «ФармОсвіта». Створення такого ресурсу зумовлене потребою забезпечення відкритого доступу до актуальної наукової, нормативної та аналітичної інформації, що сприяє розвитку фармацевтичної освіти відповідно до сучасних вимог системи охорони здоров’я та європейських освітніх стандартів.

Розробку та впровадження інформаційно-освітнього електронного ресурсу **блогу «ФармОсвіта»** слід розглядати як важливий складник модернізації науково-методичного супроводу підготовки фахівців фармацевтичної галузі та підвищення ефективності професійного стажування викладачів медичних університетів. Необхідність створення такого ресурсу зумовлена потребою у відкритому доступі

до актуальної наукової, нормативної й аналітичної інформації, що забезпечує розвиток фармацевтичної освіти відповідно до сучасних вимог системи охорони здоров'я та європейських освітніх стандартів. «ФармОсвіта» функціонує як інтегрована інформаційно-освітня платформа, що поєднує функції електронного науково-методичного середовища, інформаційного ресурсу та комунікаційного майданчика для обміну професійним досвідом. Її структура передбачає тематичну систематизацію матеріалів за основними напрямами розвитку фармацевтичної освіти: історією становлення галузі, сучасними тенденціями її модернізації, нормативно-правовим забезпеченням освітнього процесу, інноваційними педагогічними технологіями та освітніми практиками.

Важливою складовою ресурсу є база науково-методичних матеріалів, яка містить результати наукових досліджень, методичні рекомендації, навчально-методичні розробки та аналітичні матеріали щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Доступ до цих матеріалів забезпечує можливість поглиблення теоретичних знань та використання сучасних педагогічних підходів у навчальному процесі (див. додаток Л.).

Окремий розділ ресурсу присвячено джерельній та історіографічній базі дослідження розвитку фармацевтичної освіти, зокрема сторінці «Наукова література про вищу фармацевтичну освіту», що містить наукові публікації, історичні документи, матеріали архівних досліджень і бібліографічні джерела. Наявність такого розділу сприяє систематизації наукової інформації та формуванню цілісного уявлення про еволюцію фармацевтичної освіти в Україні та світі.

Значне місце на платформі займає нормативно-правовий блок, у якому представлено законодавчі та нормативні документи, які регламентують функціонування фармацевтичної галузі. До нього входять закони України, державні освітні стандарти, стратегії розвитку освіти, документи МОН та МОЗ України, а також міжнародні рекомендації щодо розвитку фармацевтичної освіти. Така систематизація нормативних документів дозволяє викладачам і науковцям оперативно отримувати необхідну інформацію для організації освітнього процесу.

Крім того, ресурс містить аналітичні матеріали та рекомендації щодо

модернізації підготовки майбутніх фармацевтів, розроблені на основі аналізу історико-педагогічного дослідження. Представлення таких матеріалів сприяє розвитку міжпрофесійної освіти, використанню х освітніх інструментів та формуванню компетентнісної моделі підготовки фахівців.

Таким чином, інформаційно-освітній електронний ресурс «ФармОсвіта» виконує функцію комплексного науково-методичного середовища, яке сприяє поширенню сучасних освітніх практик, розвитку академічної комунікації та підвищенню ефективності професійної підготовки і стажування фахівців фармацевтичної галузі. Використання такого ресурсу забезпечує інтеграцію наукових досліджень, нормативного забезпечення та практичного досвіду модернізації фармацевтичної освіти, що відповідає сучасним тенденціям розвитку вищої освіти та системи охорони здоров'я.

По-шосте, посилення *студентоцентрованості та індивідуалізації освітньої траєкторії* здобувач***а.*** Закон України «Про вищу освіту» закріплює право здобувача на індивідуальну освітню траєкторію, академічну мобільність, вибір освітніх компонентів, а також можливість урахування результатів неформальної та інформальної освіти [186]. Це свідчить про поступовий відхід від жорстко уніфікованої моделі професійної підготовки до гнучкішої системи, у межах якої здобувач може формувати власний освітній профіль відповідно до інтересів, здібностей і перспектив професійної реалізації. Для вищої фармацевтичної освіти така тенденція є особливо важливою, оскільки сучасна фармацевтична галузь охоплює різні напрями професійної діяльності – аптечну практику, клінічну фармацію, промислову фармацію, контроль якості, фармацевтичний менеджмент і науково-дослідну сферу.

Отже, сучасні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні мають комплексний і взаємозумовлений характер. До них належать компетентнісна стандартизація професійної підготовки, посилення практико-орієнтованості та інтеграції з професійним середовищем, уніфікація й зовнішня верифікація результатів навчання, інституціоналізація систем забезпечення якості, цифровізація освітнього процесу та розширення можливостей індивідуальної освітньої траєкторії

здобувача. У сукупності ці тенденції формують нову модель вищої фармацевтичної освіти, для якої характерні нормативна впорядкованість, професійна релевантність, технологічна модернізація, гнучкість і орієнтація на якісний результат підготовки майбутнього фахівця

3.2. Науково-методичне забезпечення вивчення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

На основі аналізу наукової літератури, нормативно-правових документів, освітніх програм і навчальних планів, що репрезентували основні етапи, тенденції та особливості розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст., результати якого висвітлено у другому і третьому розділах дисертації, впроваджено елективний курс *«Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність»* для студентів другого (магістерського) рівня спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки і 226 Фармація, промислова фармація. Його впровадження зумовлено потребою розширення професійного світогляду здобувачів, поглиблення знань про історико-педагогічні закономірності розвитку професійної освіти в Україні, формування здатності аналізувати освітні трансформації у взаємозв’язку із суспільними, нормативно-правовими та галузевими змінами, а також осмислювати сучасні тенденції модернізації підготовки фахівців у сфері освіти та охорони здоров’я.

Мета курсу – сформувати у здобувачів цілісне уявлення про розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст. як історико-педагогічний процес, зумовлений суспільними, освітніми, нормативно-правовими, науковими та галузевими трансформаціями, а також розкрити етапи, чинники, тенденції, особливості зміни цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів

Завдання курсу:

розкрити теоретико-методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні;

проаналізувати етапи, тенденції та чинники її розвитку у 90-х рр. ХХ – першій

чверті XXI ст.;

з’ясувати особливості трансформації цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів;

окреслити сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Курс розрахований на 3 кредити ЄКТС (90 год.), з них 12 год. лекційних занять, 18 год. практичних занять і 60 год. самостійної роботи. Силабус курсу подано в додатку М. Наповненість програми дисципліни охоплює два змістові модулі – теоретико-методологічний і практичний, які розкривають процес становлення, розвитку та сучасної трансформації вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст., а також формують уміння аналізувати основні етапи, тенденції, чинники, зміст, форми й методи професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

У теоретико-методологічному змістовому модулі курсу передбачено вивчення таких тем: «Вища фармацевтична освіта в Україні як історико-педагогічна проблема», «Історіографія та джерельна база дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні», «Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні».

Практичним змістовим модулем охоплено теми: «Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX–першій чверті XXI ст.», «Структурно-функціональна трансформація вищої фармацевтичної освіти в Україні: цілі, зміст, форми і методи підготовки», «Сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні».

Методика проведення лекцій передбачає поєднання традиційних та інноваційних форм організації навчання, зокрема проблемної лекції, лекції-візуалізації, лекції-дискусії, лекції-аналізу джерел і лекції-прогнозування, що дає змогу поєднати історико-педагогічний зміст курсу з активізацією пізнавальної діяльності здобувачів.

Таблиця 3.1

Структура програми елективного курсу «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність»

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Практичні	Самостійна
1.	Понятєво-категорійний апарат дослідження вищої фармацевтичної освіти. Історія її становлення і розвитку.	2	2	10
2.	Історіографія та джерельна база дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.	2	2	10
3.	Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні	2	2	10
4.	Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.	2	2	16
5.	Еволюція цілей і змістовий компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.	2	4	18
6.	Операційно-діяльнісний компонент, сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні	2	6	26
Разом:		**12**	**18**	**60**

Першу лекцію на тему **«Вища фармацевтична освіта в Україні як історико-педагогічна проблема»** проведено як ***вступну проблемну лекцію***, у межах якої здобувачів вищої освіти ознайомлено з метою, завданнями, структурою та значенням курсу у фаховій підготовці. Основну увагу зосереджено на розкритті сутності вищої фармацевтичної освіти як історико-педагогічного феномена, уведенні базових понять дослідження та формуванні цілісного уявлення про логіку

подальшого вивчення курсу. Застосовано елементи проблемного викладу, візуалізації та короткого аналітичного обговорення, що сприяло активізації пізнавальної діяльності здобувачів.

Другу лекцію на тему **«Історіографія та джерельна база дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні»** проведено як ***лекцію-аналітичний огляд.*** У ході заняття розкрито стан наукової розробленості проблеми, охарактеризовано основні групи джерел, проаналізовано напрями історіографічного осмислення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Особливу увагу приділено виявленню наукових лакун, що зумовлюють актуальність подальшого дослідження. Для підвищення аналітичної активності здобувачів використано елементи коментованого аналізу джерел і зіставлення різних наукових підходів.

Третю лекцію на тему **«Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні»** проведено як ***проблемно-аналітичну.*** У межах лекції розкрито багаторівневу структуру методології дослідження, охарактеризовано філософський, загальнонауковий і конкретнонауковий рівні, обґрунтовано значення аксіологічного, антропологічного, системного, компетентнісного, міждисциплінарного, інноваційного, контекстного, історико-педагогічного, хронологічного, історіографічного й термінологічного підходів. З метою поглиблення розуміння методологічного інструментарію використано схеми співвіднесення підходів і дослідницьких завдань.

Четверту лекцію на тему **«Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.»** проведено як ***лекцію-візуалізацію з елементами історико-хронологічного аналізу.*** Під час заняття обґрунтовано критерії періодизації розвитку вищої фармацевтичної освіти, охарактеризовано основні етапи її становлення і трансформації, розкрито вплив суспільних, нормативно-правових, освітніх і галузевих чинників на розвиток системи підготовки майбутніх фармацевтів. Використання часових схем, порівняльних таблиць і логічних узагальнень забезпечило цілісне сприйняття історичної динаміки досліджуваного явища.

П’яту лекцію на тему **«Структурно-функціональна трансформація вищої**

фармацевтичної освіти в Україні: цілі, зміст, форми і методи підготовки» проведено як ***аналітичну лекцію з елементами моделювання***. У процесі викладу послідовно розкрито зміни цільового, змістового та операційно-діяльнісного компонентів професійної підготовки майбутніх фармацевтів, простежено взаємозв'язок між оновленням цілей освіти, трансформацією змісту підготовки та модернізацією форм і методів навчання. Для посилення практико-орієнтованого характеру лекції використано порівняльні моделі, фрагменти освітніх програм і приклади змін у професійній підготовці під впливом нормативних та галузевих трансформацій.

Шосту лекцію на тему **«Сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні»** проведено як ***лекцію-прогнозування з елементами дискусії.*** У межах заняття узагальнено результати історико-педагогічного аналізу, розкрито провідні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти, зокрема компетентнісну спрямованість, цифровізацію, євроінтеграцію, міждисциплінарність, практико-орієнтованість та орієнтацію на безперервний професійний розвиток фармацевта. Особливу увагу зосереджено на перспективних напрямах модернізації вищої фармацевтичної освіти в Україні. Застосування елементів підсумкової дискусії та прогностичного аналізу сприяло розвитку в здобувачів уміння співвідносити історичний досвід із сучасними освітніми викликами.

Таким чином, лекційні заняття елективного курсу реалізовано на засадах поєднання академічної системності, історико-педагогічного аналізу та інноваційних форм організації навчання. Це забезпечило не лише засвоєння здобувачами необхідного теоретичного матеріалу, а й формування в них уміння цілісно осмислювати розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні як складне багатовимірне історико-педагогічне явище.

Практичне заняття № 1 на тему **«Вища фармацевтична освіта в Україні як історико-педагогічна проблема»** викладач побудував як ***аналітико-дискусійне заняття з елементами роботи над понятт'єво-категорійним апаратом*.** Заняття поглибило і закріпило знання, одержані під час лекції, уточнило зміст базових

понять курсу, сформувало в здобувачів уміння розмежовувати ключові категорії дослідження, встановлювати зв’язки між ними та осмислювати вищу фармацевтичну освіту як складний історико-педагогічний феномен.

Перед заняттям викладач запропонував здобувачам опрацювати конспект лекції, дібрати наукові визначення базових понять теми, зіставити їх, визначити спільні й відмінні ознаки, а також підготувати короткі тези про сутність вищої фармацевтичної освіти в Україні. Така попередня робота не лише актуалізувала лекційний матеріал, а й підготувала здобувачів до його аналітичного осмислення.

На початку заняття викладач організував мотиваційний етап і поставив проблемне запитання: «Чому розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні слід розглядати не лише як історію освітніх змін, а як історико-педагогічну проблему?» Це запитання підвело здобувачів до розуміння того, що предметом аналізу стали не лише окремі події чи нормативні зміни, а логіка розвитку професійної підготовки майбутніх фармацевтів, еволюція її цілей, змісту, форм і методів.

Далі викладач актуалізував опорні знання за допомогою короткого фронтального опитування. Під час цього етапу здобувачі пояснили зміст понять «фармацевтична освіта», «вища фармацевтична освіта», «професійна підготовка майбутнього фармацевта», «професійна компетентність», «якість вищої фармацевтичної освіти», «безперервний професійний розвиток фармацевта». Таке опитування забезпечило логічний перехід від відтворення матеріалу до його наукового аналізу.

В основній частині заняття викладач організував роботу з понятєво-категорійним апаратом. Здобувачі зіставили наукові визначення базових понять, установили, які з них репрезентували процес, які - результат, а які - характеристику або умову розвитку вищої фармацевтичної освіти. Після цього викладач запропонував укласти логічний ланцюг понять і визначити співвідношення між категоріями «професійна підготовка» та «професійна компетентність», «вища фармацевтична освіта» та «безперервний професійний розвиток фармацевта». Така робота допомогла уникнути формального засвоєння дефініцій і перевела їх у площину дослідницького осмислення.

Наступним етапом викладач провів міні-дискусію навколо поняття «розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні». Здобувачі визначили, які складники охопило це поняття, якими чинниками було зумовлено його зміст і чому його слід трактувати саме як історико-педагогічний процес. У ході обговорення викладач підвів групу до висновку, що розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні охопив кількісні й якісні зміни у цілях, змісті, структурі, формах і методах професійної підготовки майбутніх фармацевтів та відобразив суспільні, освітні, наукові й галузеві трансформації.

Для систематизації матеріалу викладач запропонував здобувачам скласти узагальнювальну таблицю, у якій вони відобразили назву поняття, його зміст і значення для дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти. Такий прийом візуалізував понятєві зв'язки, упорядкував матеріал і посилив аналітичний характер заняття.

Окрему увагу викладач приділив розмежуванню категорій «професійна підготовка» і «професійна компетентність». Здобувачі довели, що професійна підготовка репрезентувала цілеспрямований освітній процес, тоді як професійна компетентність відобразила інтегральний результат цього процесу. Саме це завдання дало змогу усунути термінологічне змішування понять і забезпечило логічну чіткість подальшого вивчення курсу.

На завершальному етапі викладач застосував метод незакінченого твердження. Здобувачі завершили фрази: «Вища фармацевтична освіта як історико-педагогічна проблема виявилася у тому, що…», «Професійна підготовка майбутнього фармацевта відрізнялася від професійної компетентності тим, що…», «Безперервний професійний розвиток фармацевта набув значення тому, що…». Після цього викладач узагальнив відповіді й підсумував, що понятєво-категорійний апарат виступив концептуальною основою дослідження, оскільки саме через уточнення базових категорій стало можливим цілісно осмислити розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Отже, практичне заняття на тему «Вища фармацевтична освіта в Україні як історико-педагогічна проблема» викладач організував як аналітико-дискусійне

заняття, у межах якого здобувачі поглибили знання лекційного матеріалу, уточнили зміст базових понять, розмежували ключові категорії дослідження та сформували підґрунтя для подальшого вивчення історіографії, методологічних засад і структурно-функціональної трансформації вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Практичне заняття № 2 на тему **«Історіографія та джерельна база дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні»** викладач організував як ***семінарське заняття з елементами дослідницького аналізу наукових джерел***. Основну увагу зосереджено на формуванні в здобувачів уміння аналізувати історіографію проблеми, класифікувати джерела та визначати ступінь наукової розробленості досліджуваної теми.

У межах підготовки до заняття здобувачі опрацювали конспект лекції, ознайомилися з науковими працями, нормативними документами та навчально-методичними матеріалами, що стосуються розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, а також визначили їх належність до певних груп джерел.

На початку заняття викладач актуалізував лекційний матеріал і запропонував здобувачам відповісти на проблемне запитання: «У чому полягає відмінність між історіографічним оглядом і джерельною базою дослідження?» Таке запитання допомогло уточнити зміст понять «історіографія», «джерельна база», «наукова розробленість проблеми» та «історіографічний підхід».

В основній частині заняття здобувачі проаналізували групи джерел, що використовуються у дослідженні розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Зокрема, вони розглянули енциклопедично-довідкові та інформаційно-аналітичні видання, концептуально-стратегічні та нормативно-регуляторні документи, наукові праці з проблем професійної підготовки та модернізації фармацевтичної освіти, історико-педагогічні дослідження, а також навчально-методичні та науково-практичні матеріали. Під час аналізу здобувачі визначили інформаційний потенціал кожної групи джерел і з’ясували, які аспекти розвитку вищої фармацевтичної освіти вони висвітлюють найповніше.

Подальшу роботу викладач організував у формі обговорення наукових підходів до дослідження проблеми. Здобувачі зіставили кілька наукових праць за

такими критеріями, як предмет дослідження, хронологічні межі, методологічні орієнтири, використані джерела та основні висновки. Такий аналіз дав змогу простежити еволюцію наукових поглядів на розвиток фармацевтичної освіти та виявити різні підходи до її осмислення.

Окрему увагу викладач приділив визначенню наукових лакун. Здобувачі встановили, які аспекти розвитку фармацевтичної освіти вже знайшли відображення в наукових працях, а які потребують подальшого дослідження. У ході обговорення вони дійшли висновку, що більшість наукових праць висвітлюють окремі питання професійної підготовки фармацевтів або нормативного забезпечення галузі, тоді як цілісний історико-педагогічний аналіз розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. залишається недостатньо представленим.

На завершальному етапі заняття здобувачі узагальнили результати роботи та визначили значення історіографічного аналізу для дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти. Викладач підкреслив, що саме історіографія дає змогу простежити логіку наукового осмислення проблеми, визначити провідні дослідницькі напрями та окреслити перспективи подальших наукових пошуків.

Практичне заняття № 3 на тему **«Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні»** викладач організував як ***практичне заняття-конструктор дослідження з елементами методологічного моделювання***. Така форма дала змогу не лише закріпити лекційний матеріал, а й перевести його в площину активної аналітичної діяльності, у межах якої здобувачі співвіднесли методологічні підходи з конкретними дослідницькими завданнями, обґрунтували їх доцільність і змоделювали власну логіку наукового пошуку.

У межах підготовки до заняття здобувачам запропонували опрацювати конспект лекції, повторити зміст філософського, загальнонаукового й конкретнонаукового рівнів методології, а також підготувати короткі тези щодо значення окремих підходів у дослідженні розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Така попередня робота актуалізувала теоретичні знання й підготувала основу для подальшого аналітичного конструювання.

На початку заняття викладач поставив проблемне запитання: «Чи можна дослідити розвиток вищої фармацевтичної освіти, спираючись лише на один методологічний підхід?» Це запитання спрямувало здобувачів на осмислення того, що складність і багатовимірність досліджуваної проблеми потребували поєднання кількох взаємопов'язаних методологічних орієнтирів, кожен із яких виконував власну дослідницьку функцію.

Далі було організовано роботу над методологічною картою дослідження. Здобувачі отримали завдання розподілити підходи за рівнями методології та коротко визначити, яке саме завдання дослідження кожен із них давав змогу розв'язати. У процесі цієї роботи вони віднесли аксіологічний і антропологічний підходи до філософського рівня, системний, компетентнісний, міждисциплінарний, інноваційний і контекстний – до загальнонаукового, а історико-педагогічний, хронологічний, історіографічний і термінологічний, а також екстерналістську та інтерналістську концепції – до конкретнонаукового рівня. Такий прийом дав змогу здобувачам побачити внутрішню логіку методологічної системи дослідження.

Основну частину заняття викладач побудував у формі методологічного моделювання. Здобувачі працювали з дослідницькими ситуаціями, у яких визначали, який саме підхід є найбільш продуктивним для аналізу певного аспекту розвитку вищої фармацевтичної освіти. Наприклад, для аналізу етапів розвитку вони обирали хронологічний та історико-педагогічний підходи, для дослідження трансформації цілей, змісту, форм і методів підготовки – системний і контекстний, для виявлення стану наукової розробленості проблеми - історіографічний, для уточнення базових понять – термінологічний, для осмислення ціннісних орієнтирів фармацевтичної освіти – аксіологічний, а для вивчення ролі суспільних і галузевих чинників – екстерналістську концепцію. Така форма роботи надала заняттю прикладного характеру і дозволила показати методологію як інструмент дослідження, а не лише теоретичну конструкцію.

Наступним етапом викладач запропонував здобувачам виконати завдання «методологічний конструктор». Його сутність полягала в тому, що кожна мікрогрупа повинна була змоделювати власний фрагмент дослідження, визначивши:

об’єкт аналізу, проблему, методологічний рівень, відповідний підхід і коротке обґрунтування його використання. Після цього групи презентували результати роботи, а викладач організував їх обговорення. Така форма діяльності активізувала аналітичне мислення, розвинула вміння аргументовано обирати методологічні інструменти й показала, як науковий апарат функціонує в реальному дослідницькому процесі.

З метою поглиблення рефлексії викладач запропонував здобувачам зіставити два варіанти дослідницької логіки: одновимірну, у якій проблема аналізувалася лише з одного методологічного ракурсу, і комплексну, що поєднувала кілька взаємопов’язаних підходів. У результаті здобувачі дійшли висновку, що багаторівнева методологія забезпечувала більш повне, об’єктивне й науково обґрунтоване вивчення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

На завершальному етапі заняття викладач організував підсумкове узагальнення, під час якого здобувачі сформулювали, яке значення має методологія для історико-педагогічного дослідження та чому саме поєднання різних підходів дало змогу цілісно осмислити розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст. Підсумком заняття стало усвідомлення того, що методологічні засади дослідження не лише визначили його теоретичну основу, а й забезпечили логіку аналізу етапів, тенденцій, закономірностей, чинників і трансформацій досліджуваного явища.

Отже, практичне заняття № 3 на тему «Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні» викладач організував як інноваційне заняття-конструктор дослідження, у межах якого здобувачі не лише засвоїли зміст основних методологічних підходів, а й навчилися співвідносити їх із конкретними дослідницькими завданнями, моделювати науковий пошук і застосовувати методологічний інструментарій до аналізу розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Практичне заняття № 4 на тему **«Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст.»** викладач організував як ***хронологічну майстерню з елементами аналітичного моделювання.*** Така форма

заняття дала змогу не лише закріпити лекційний матеріал, а й сформувати в здобувачів уміння працювати з часовою логікою історико-педагогічного процесу, установлювати межі етапів, співвідносити їх із суспільними, нормативно-правовими, освітніми та галузевими змінами, а також аргументовано обґрунтовувати періодизацію розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

У межах підготовки до заняття здобувачам запропонували опрацювати конспект лекції, повторити критерії періодизації, дібрати приклади нормативно-правових актів, освітніх реформ і галузевих змін, які вплинули на розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні, а також коротко схарактеризувати ознаки одного з етапів її розвитку. Така попередня робота допомогла перейти від засвоєння фактологічного матеріалу до його впорядкування й наукового тлумачення.

На початку заняття викладач актуалізував лекційний матеріал і поставив проблемне запитання: «Чи завжди зміна історичного періоду автоматично означає початок нового етапу розвитку освіти?» Це запитання підвело здобувачів до розуміння того, що періодизація не зводиться до механічного поділу часу, а спирається на систему критеріїв, які відображають суттєві зміни в цілях, змісті, формах, методах і нормативному забезпеченні професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Далі викладач організував коротке фронтальне опитування, під час якого здобувачі назвали основні критерії періодизації розвитку вищої фармацевтичної освіти, визначили роль суспільних і галузевих чинників у зміні етапів та пояснили, чому хронологічний підхід не можна відривати від історико-педагогічного аналізу. Такий етап створив підґрунтя для подальшої аналітичної роботи.

Основну частину заняття викладач побудував як хронологічну майстерню. Спочатку здобувачі отримали завдання розташувати в логічній послідовності ключові події, нормативно-правові документи, освітні реформи та галузеві зміни, що вплинули на розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні у досліджуваний період. Після цього вони співвіднесли ці події з етапами розвитку освіти, визначили їх хронологічні межі та обґрунтували, які саме ознаки дали змогу виокремити кожен етап. Така форма роботи активізувала аналітичне мислення, сприяла розвитку

вміння бачити не лише часову послідовність подій, а й внутрішню логіку історико-педагогічного процесу.

Наступним етапом викладач запропонував мікрогрупам аналітичне завдання: кожна з них отримала один етап розвитку вищої фармацевтичної освіти й мала визначити його характерні ознаки, провідні чинники, зміни в системі підготовки майбутніх фармацевтів, а також тенденції, що сформували підґрунтя для переходу до наступного етапу. У результаті цієї роботи здобувачі не лише відтворили лекційний матеріал, а й осмислили специфіку кожного етапу в контексті загального розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Для поглиблення аналітичної складової заняття викладач використав прийом «порівняльна матриця етапів». Здобувачі заповнили таблицю, у якій зіставили етапи за такими параметрами: хронологічні межі, суспільно-історичні умови, нормативно-правове забезпечення, зміни у змісті професійної підготовки, особливості форм і методів навчання, домінувальні тенденції розвитку. Такий прийом допоміг систематизувати матеріал, візуалізувати етапні зміни й побачити тяглість і внутрішню логіку розвитку вищої фармацевтичної освіти.

На наступному етапі викладач організував коротку дискусію навколо питання: «Який із виокремлених етапів найбільше вплинув на сучасний стан вищої фармацевтичної освіти в Україні?» Здобувачі аргументували власні позиції, спираючись на факти, нормативні документи та освітні зміни. Така дискусія дала змогу не лише закріпити знання, а й сформувати вміння оцінювати значущість окремих етапів із погляду їхнього впливу на сучасні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти.

Для підсумкового узагальнення викладач запропонував здобувачам сформулювати короткий висновок про логіку розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. У відповідях вони підкреслили, що цей розвиток відбувався як послідовний і внутрішньо зумовлений історико-педагогічний процес, у якому кожен новий етап відображав не лише зовнішні зміни в суспільстві й законодавстві, а й внутрішню трансформацію цілей, змісту та організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Отже, практичне заняття № 4 на тему «Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.» викладач організував як інноваційну хронологічну майстерню, у межах якої здобувачі поглибили знання лекційного матеріалу, навчилися обґрунтовувати критерії періодизації, співвідносити етапи розвитку з конкретними суспільними, освітніми й галузевими змінами та аналізувати історичну динаміку вищої фармацевтичної освіти як цілісний історико-педагогічний процес.

Практичне заняття № 5 на тему **«Еволюція цілей і трансформація змісту професійної підготовки майбутніх фармацевтів»** викладач організував як ***воркшоп з аналізу освітніх програм***, що поєднав елементи порівняльного аналізу, групової аналітичної роботи та колективного обговорення результатів. Такий формат дав змогу перевести лекційний матеріал у площину активного науково-практичного осмислення та зосередити увагу не лише на відтворенні фактів, а й на виявленні внутрішньої логіки змін, що відбувалися у вищій фармацевтичній освіті в Україні упродовж досліджуваного періоду.

У межах підготовки до заняття здобувачам запропонували опрацювати конспект лекції, ознайомитися з фрагментами освітніх програм, навчальних планів і нормативних документів, що регламентували професійну підготовку майбутніх фармацевтів у різні роки, а також визначити, які цілі професійної підготовки відображено в цих документах. Додатково, здобувачі підготували короткі тези щодо змін у змісті освіти, звернувши увагу на співвідношення фундаментальної, професійно орієнтованої, клінічної та практичної складових. Така попередня робота створила основу для предметного фахового аналізу та забезпечила належний рівень залучення учасників до воркшопу.

На початку заняття викладач актуалізував лекційний матеріал і поставив проблемне запитання: «Чи змінювався зміст професійної підготовки майбутніх фармацевтів лише внаслідок оновлення навчальних дисциплін, чи ці зміни були безпосередньо пов’язані з трансформацією цілей вищої фармацевтичної освіти?» Це запитання зорієнтувало здобувачів на виявлення причинно-наслідкових зв’язків між еволюцією цільового й змістового компонентів професійної підготовки та

допомогло перейти від опису фактів до їх аналітичного осмислення.

Далі викладач організував коротке обговорення, під час якого здобувачі відтворили основні етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні та схарактеризували зміни в уявленнях про кінцевий результат підготовки майбутнього фармацевта. У процесі цього обговорення вони визначили, що на різних етапах розвитку вищої фармацевтичної освіти цілі професійної підготовки зміщувалися від переважної орієнтації на засвоєння системи знань до формування професійної компетентності, готовності до практичної діяльності, відповідальності, міждисциплінарної взаємодії та безперервного професійного розвитку.

Основну частину заняття викладач побудував як роботу в мікрогрупах. Кожна група отримала окремий блок матеріалів: фрагменти навчальних планів, освітніх програм, освітньо-кваліфікаційних характеристик, стандартів вищої освіти або інших документів, що відображали особливості професійної підготовки майбутніх фармацевтів на певному етапі розвитку вищої фармацевтичної освіти. Завдання полягало в тому, щоб проаналізувати подані матеріали за такими орієнтирами: які цілі професійної підготовки вони відображали; які зміни відбулися в структурі змісту освіти; які нові компоненти було включено до підготовки; які чинники могли зумовити такі зміни. Такий формат роботи дав змогу здобувачам не лише зіставити документи, а й побачити, що зміст професійної підготовки не був статичним, а змінювався відповідно до нових вимог фармацевтичної практики, розвитку науки, нормативного середовища та європейських освітніх орієнтирів.

Після завершення роботи в групах викладач організував презентацію результатів. Представники груп послідовно окреслили особливості змісту освіти на визначених етапах, звернули увагу на появу нових навчальних дисциплін, посилення ролі клінічної підготовки, зростання значення практики, зміцнення міждисциплінарних зв’язків, а також на поступовий перехід до компетентнісно орієнтованої моделі підготовки. Під час обговорення викладач спрямував здобувачів на усвідомлення того, що еволюція змісту вищої фармацевтичної освіти не може бути зрозумілою поза зміною її цілей, оскільки саме нове бачення професійної підготовки визначало відбір змісту, його структуру та логіку оновлення.

З метою поглиблення аналітичної складової воркшопу викладач запропонував здобувачам укласти порівняльну матрицю, у якій було репрезентовано етапи розвитку, домінантні цілі професійної підготовки, ключові зміни у змісті освіти, нові навчальні акценти та чинники, що зумовили трансформацію її змістового компонента. Застосування такого прийому забезпечило систематизацію матеріалу, унаочнення результатів групової роботи та формування цілісного уявлення про еволюцію цілей і змісту вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Окрему увагу викладач приділив обговоренню питання про те, які саме зміни в змісті професійної підготовки виявилися найбільш значущими для сучасного етапу розвитку вищої фармацевтичної освіти. У ході дискусії здобувачі виокремили посилення практико-орієнтованого характеру підготовки, зростання ролі клінічної фармації, упровадження компетентнісної моделі, наближення освітніх програм до міжнародних стандартів і посилення уваги до безперервного професійного розвитку фармацевта. Таке обговорення надало заняттю не лише аналітичного, а й рефлексивного характеру.

На завершальному етапі воркшопу викладач запропонував здобувачам сформулювати короткий висновок про взаємозв’язок між еволюцією цілей професійної підготовки та трансформацією змісту вищої фармацевтичної освіти. У результаті вони дійшли висновку, що оновлення змістового компонента професійної підготовки майбутніх фармацевтів відбувалося як закономірний наслідок зміни уявлень про цілі освіти, професійну роль фармацевта, очікувані результати навчання та вимоги до якості фахової підготовки. Саме це дало змогу осмислити зміст професійної підготовки не як механічну сукупність дисциплін, а як динамічну систему, що розвивалася під впливом суспільних, нормативно-правових, освітніх і галузевих трансформацій.

Отже, практичне заняття № 5 на тему «Еволюція цілей і трансформація змісту професійної підготовки майбутніх фармацевтів» викладач організував як інноваційний воркшоп з аналізу освітніх програм, у межах якого здобувачі проаналізували зміни цільових орієнтирів професійної підготовки, зіставили освітні програми та навчальні плани різних періодів, виявили логіку оновлення змісту вищої

фармацевтичної освіти та встановили зв’язок між еволюцією цілей і трансформацією змістового компонента підготовки. Така форма роботи активізувала аналітичне мислення, сформувала вміння працювати з освітньою документацією та дала змогу осмислити зміст професійної підготовки як динамічну систему, що змінювалася під впливом суспільних, нормативно-правових і галузевих чинників.

Практичне заняття № 6 на тему **«Форми і методи професійної підготовки майбутніх фармацевтів у контексті структурно-функціональної трансформації вищої фармацевтичної освіти»** викладач організував як **методичний хакатон**, що поєднав елементи історико-педагогічного аналізу, групового проєктування та презентації освітніх рішень. Така форма роботи надала заняттю виразного інноваційного характеру й дала змогу перевести вивчення форм і методів професійної підготовки з рівня теоретичного опису в площину активного конструювання сучасних моделей навчання. У межах заняття здобувачі не лише проаналізували еволюцію форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів, а й оцінили можливості традиційних та інноваційних освітніх технологій, змоделювали сучасні підходи до організації навчання з урахуванням вимог фармацевтичної галузі, а також усвідомили взаємозв’язок між зміною цілей і змісту професійної підготовки та оновленням її операційно-діяльнісного компонента.

У межах підготовки до заняття здобувачам запропонували опрацювати конспект лекції, дібрати приклади форм і методів навчання, які використовувалися в системі підготовки майбутніх фармацевтів у різні періоди розвитку вищої фармацевтичної освіти, а також коротко охарактеризувати одну з освітніх технологій з погляду її доцільності для сучасної фармацевтичної освіти. Така попередня робота актуалізувала лекційний матеріал, створила інформаційну основу для групового аналізу та забезпечила здобувачам можливість увійти в практичне заняття вже з підготовленими аналітичними позиціями.

На початку заняття викладач поставив проблемне запитання: «Чи може оновлення змісту професійної підготовки бути ефективним без трансформації форм

і методів навчання?» Це запитання дало змогу спрямувати мислення здобувачів на встановлення внутрішнього зв’язку між змістовим і операційно-діяльнісним компонентами професійної підготовки та підвело їх до розуміння того, що модернізація вищої фармацевтичної освіти передбачала не лише оновлення освітніх програм, а й зміну способів організації навчального процесу.

Далі викладач організував короткий етап актуалізації знань, у межах якого здобувачі відтворили основні традиційні форми професійної підготовки майбутніх фармацевтів, зокрема лекції, практичні заняття, лабораторні роботи, різні види практики, самостійну роботу, а також назвали інноваційні підходи, що набули поширення в сучасній вищій освіті: інтерактивне навчання, контекстне навчання, проблемний метод, кейс-метод, змішане та дистанційне навчання, цифрові освітні технології. Таке зіставлення дало змогу перейти до основної частини заняття вже з чітким уявленням про об’єкт аналізу.

Основну частину методичного хакатону викладач побудував як роботу в мікрогрупах. Кожна група отримала окреме завдання, пов’язане з моделюванням сучасної організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Одна група аналізувала трансформацію традиційних форм навчання та визначала, які з них зберегли актуальність у сучасних умовах; друга оцінювала потенціал інтерактивних та контекстних методів; третя зосереджувалася на можливостях цифрових технологій і змішаного навчання; четверта моделювала оптимальне поєднання форм і методів для підготовки майбутніх фармацевтів з урахуванням сучасних вимог галузі. Така організація роботи активізувала самостійність здобувачів, розвинула навички колективного аналізу й дала змогу побачити різні аспекти проблеми.

Під час роботи в групах здобувачі не лише добирали приклади конкретних форм і методів навчання, а й обґрунтовували їх відповідність змісту професійної підготовки, очікуваним результатам навчання та запитам фармацевтичної практики. Важливо, що в процесі такого аналізу вони змогли простежити історичну динаміку розвитку освітніх технологій – від переважання традиційної лекційно-практичної системи до поступового впровадження проблемно-орієнтованих, інтерактивних, симуляційних, контекстних і цифрових форм організації навчання. Саме це надало

заняттю не лише прикладного, а й виразного історико-педагогічного змісту.

Наступним етапом викладач організував презентацію групових рішень. Кожна мікрогрупа представила змодельований фрагмент сучасного освітнього процесу, у якому обґрунтувала вибір форм і методів навчання, визначила їх місце в системі професійної підготовки майбутніх фармацевтів та пояснила, які професійні компетентності вони дають змогу формувати. Після кожної презентації викладач організував коротке обговорення, під час якого здобувачі порівняли різні моделі, визначили їх сильні сторони й окреслили можливі ризики або обмеження. Така форма роботи сприяла не лише засвоєнню матеріалу, а й розвитку здатності до аргументованого професійного судження.

Для поглиблення рефлексивного компоненту заняття викладач запропонував здобувачам зіставити традиційні й інноваційні форми навчання за такими критеріями: відповідність сучасним цілям професійної підготовки, рівень практико-орієнтованості, здатність формувати професійну компетентність, можливість інтеграції з цифровими ресурсами, ефективність у підготовці до реальної професійної діяльності. У результаті цього зіставлення здобувачі дійшли висновку, що традиційні форми не втратили значення, однак їх сучасне застосування потребує поєднання з інтерактивними, контекстними, цифровими й практико-орієнтованими методами, що найбільш повно відповідають сучасним вимогам до підготовки фармацевтичних фахівців.

На завершальному етапі заняття викладач організував підсумкове узагальнення, у межах якого здобувачі сформулювали висновок про те, що еволюція форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів відобразила загальну логіку модернізації вищої фармацевтичної освіти в Україні. Вони підкреслили, що оновлення операційно-діяльнісного компонента забезпечило посилення практичної спрямованості навчання, наближення освітнього процесу до реальних умов фармацевтичної діяльності, упровадження інноваційних технологій і підвищення якості професійної підготовки. Саме це дало змогу осмислити форми й методи навчання не як другорядний елемент освітнього процесу, а як важливий показник трансформації вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Отже, практичне заняття № 6 на тему «Форми і методи професійної підготовки майбутніх фармацевтів у контексті структурно-функціональної трансформації вищої фармацевтичної освіти» викладач організував як методичний хакатон, у межах якого здобувачі проаналізували еволюцію форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів, оцінили можливості традиційних та інноваційних освітніх технологій, змоделювали сучасні підходи до організації навчання з урахуванням вимог фармацевтичної галузі. Такий формат роботи поєднав історико-педагогічний аналіз із практичним проєктуванням, розвинув уміння обґрунтовувати вибір форм і методів навчання та сприяв глибшому осмисленню операційно-діяльнісного компонента професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Практичне заняття № 7 на тему **«Сучасні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні»** викладач організував як форсайт-сесію з елементами аналітичної дискусії. Така форма роботи дала змогу поєднати узагальнення історико-педагогічного матеріалу з аналізом актуальних освітніх процесів і сформувала в здобувачів уміння виявляти сучасні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. У межах заняття здобувачі проаналізували компетентнісну спрямованість сучасної фармацевтичної освіти, цифровізацію освітнього процесу, євроінтеграційні орієнтири, посилення міждисциплінарності, практико-орієнтованість підготовки та орієнтацію на безперервний професійний розвиток фармацевта.

У межах підготовки до заняття здобувачам запропонували опрацювати лекційний матеріал, дібрати приклади сучасних трансформацій у вищій фармацевтичній освіті та коротко схарактеризувати одну з актуальних тенденцій.

На початку заняття викладач поставив проблемне запитання: «Які тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти є визначальними для сучасного етапу і чому?» Після цього здобувачі в мікрогрупах проаналізували окремі тенденції, визначили їх зміст, чинники виникнення та вплив на професійну підготовку майбутніх фармацевтів. Результати роботи вони представили у форматі коротких форсайт-повідомлень, після чого викладач організував дискусію щодо значущості

кожної тенденції для подальшого розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Дана форма заняття сприяла розвитку вміння працювати з актуальною освітньою проблематикою, аргументувати власну позицію та осмислювати сучасний стан фармацевтичної освіти в широкому освітньому й суспільному контексті.

Практичне заняття № 8 на тему **«Перспективи модернізації вищої фармацевтичної освіти в Україні»** викладач організував як педагогічну дизайн-сесію. У межах цього заняття здобувачі не лише проаналізували перспективні напрями розвитку вищої фармацевтичної освіти, а й змоделювали можливі сценарії її подальшої модернізації.

У межах підготовки до заняття здобувачам запропонували опрацювати лекційний матеріал, ознайомитися з прикладами сучасних освітніх інновацій, міжнародних стандартів і нормативних змін у сфері підготовки фармацевтичних фахівців, а також визначити, які напрями модернізації є найбільш актуальними для України. На початку заняття викладач поставив проблемне запитання: «Якою має бути вища фармацевтична освіта в Україні, щоб відповідати вимогам сучасної фармацевтичної практики та європейського освітнього простору?» Після цього здобувачі об’єдналися в групи й розробили моделі модернізації окремих складників вищої фармацевтичної освіти: змісту професійної підготовки, форм і методів навчання, практичної підготовки, цифрового освітнього середовища, інтеграції безперервного професійного розвитку. Кожна група представила на свій освітній проєкт, у якому обґрунтувала його мету, очікувані результати, інструменти реалізації та відповідність сучасним викликам.

Такий формат заняття поєднав історико-педагогічний аналіз із проєктною діяльністю, розвинув здатність до прогнозування та сформував у здобувачів уміння осмислювати перспективи розвитку фармацевтичної освіти не абстрактно, а як предмет конкретного педагогічного проєктування.

Практичне заняття № 9 на тему **«Науково-методичне забезпечення вивчення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні**» викладач організував як освітню лабораторію з елементами методичного проєктування. Така форма роботи дала змогу узагальнити результати вивчення курсу й перевести їх у

площину створення навчально-методичного продукту. У межах заняття здобувачі проаналізували, які джерела, підходи, навчальні матеріали й методичні інструменти доцільно використовувати для вивчення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, а також розробили окремі елементи навчально-методичного забезпечення. У межах підготовки до заняття здобувачам запропонували визначити, які теми курсу потребують найбільшого методичного супроводу, і дібрати приклади завдань, форм контролю та видів самостійної роботи.

На початку заняття викладач поставив запитання: «Яким має бути науково-методичне забезпечення курсу, щоб воно не лише передавало інформацію, а й формувало вміння історико-педагогічного аналізу?» Після цього здобувачі в мікрогрупах розробили окремі елементи методичного забезпечення: фрагмент силабуса, тематичний блок практичного заняття, систему аналітичних завдань, варіанти самостійної роботи або форми підсумкового контролю. У процесі презентації вони обґрунтували вибір змісту, форм і методів навчання та показали, як саме розроблений матеріал допомагає осмислювати розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні.

Такий формат заняття розвинув уміння інтегрувати науковий матеріал у навчально-методичну площину, сприяв методичній рефлексії та підвів здобувачів до розуміння практичного значення історико-педагогічного дослідження.

Отже, практичні заняття № 7–9 викладач організував у формі форсайт-сесії, педагогічної дизайн-сесії та освітньої лабораторії, що надало завершальному етапу вивчення курсу виразного інноваційного характеру. Такі форми роботи забезпечили поглиблення лекційного матеріалу, розвинули в здобувачів уміння аналізувати сучасні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти, прогнозувати напрями її модернізації та проєктувати навчально-методичне забезпечення вивчення цієї проблеми.

Отже, переходимо до висновку. На сучасному етапі розвитку вищої освіти розвиток вищої фармацевтичної освіти функціонує в умовах системної трансформації, яка охоплює цільові орієнтири, зміст, організаційні механізми та інструменти оцінювання результатів професійної підготовки. Зазначені

трансформації мають комплексний характер і зумовлені впливом нормативно-правових змін, євроінтеграційних процесів, цифровізації освітнього середовища, а також зростанням вимог до якості фармацевтичної допомоги в системі охорони здоров'я.

Стратегічні орієнтири розвитку вищої фармацевтичної освіти визначаються сучасними державними та галузевими документами, зокрема проєктом Концепції розвитку фармацевтичної освіти, у межах якого окреслено ключові напрями модернізації (прогнозування потреби у фармацевтичних кадрах, підвищення якості освіти, розвиток наукових досліджень, розширення міжнародного співробітництва та утвердження академічної доброчесності). Зазначені напрями корелюють із глобальними орієнтирами розвитку фармацевтичної освіти, сформульованими міжнародними професійними організаціями, зокрема FIP.

Провідними тенденціями розвитку вищої фармацевтичної освіти України є компетентнісна стандартизація професійної підготовки, посилення її практико-орієнтованого характеру та зближення з реальним професійним середовищем, уніфікація й зовнішня верифікація результатів навчання, інституціоналізація внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості освіти, цифрова та інноваційна трансформація освітнього процесу, а також посилення студентоцентрованості й індивідуалізації освітньої траєкторії здобувача. Сукупність зазначених тенденцій формує нову модель фармацевтичної освіти, для якої характерні компетентнісна орієнтація, практична спрямованість, цифрова інтегрованість, інституційна впорядкованість і гнучкість освітнього процесу.

Доведено, що однією з ключових характеристик сучасного етапу є цифрова та інноваційна трансформація освітнього процесу, яка охоплює впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційного та змішаного навчання, цифрових платформ, симуляційних середовищ і елементів штучного інтелекту. Цифровізація виступає не лише інструментом модернізації освітнього процесу, а й самостійним змістовим компонентом професійної підготовки.

Важливим інструментом дослідження виступає розроблений інформаційно-освітній електронний ресурс «ФармОсвіта», який функціонує як інтегроване

науково-методичне середовище підтримки професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців фармацевтичної галузі. Створення такого ресурсу відповідає сучасним тенденціям цифровізації освіти та забезпечує відкритий доступ до актуальної наукової, нормативної та аналітичної інформації.

Використання ресурсу «ФармОсвіта» сприяє інтеграції результатів наукових досліджень, нормативного забезпечення та освітньої практики, що, у свою чергу, підвищує ефективність підготовки майбутніх фармацевтів і забезпечує відповідність освітнього процесу сучасним вимогам системи охорони здоров'я та європейським стандартам фармацевтичної освіти.

Таким чином, розроблена авторська модель розвитку вищої фармацевтичної освіти та її практична реалізація через інформаційно-освітній ресурс «ФармОсвіта» забезпечують цілісну модернізацію освітнього процесу, сприяють підвищенню якості професійної підготовки та формуванню конкурентоспроможного фахівця фармацевтичної галузі, здатного ефективно діяти в умовах сучасних глобальних і технологічних викликів.

Обґрунтовано тематичне наповнення лекційних і практичних занять, самостійної роботи здобувачів, а також доцільність використання інноваційних форм організації навчання, зокрема проблемних лекцій, воркшопів, форсайт-сесій, педагогічних дизайн-сесій, освітніх лабораторій і методичного хакатону. Запропоноване науково-методичне забезпечення забезпечує не лише засвоєння історико-педагогічного матеріалу, а й формування в здобувачів уміння аналізувати освітні трансформації, співвідносити історичний досвід із сучасними викликами та осмислювати перспективи розвитку професійної освіти в Україні.

Таким чином, упровадження в освітній процес елективного курсу «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність» сприяло поглибленню знань здобувачів вищої освіти про історико-педагогічні засади становлення й розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, а також формуванню в них аналітичних і дослідницьких умінь у сфері вивчення освітніх трансформацій. Завдяки опрацюванню змісту курсу здобувачі вищої освіти отримали можливість глибше усвідомити етапи, тенденції, чинники та закономірності розвитку вищої

фармацевтичної освіти, оволодіти теоретичними засадами її історико-педагогічного аналізу, опанувати практичні механізми роботи з нормативно-правовими документами, освітніми програмами, навчальними планами й науковими джерелами, а також розвинути здатність осмислювати сучасні тенденції модернізації вищої освіти України у взаємозв'язку з євроінтеграційними, цифровими та галузевими викликами.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора: [54; 60].

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні теоретично узагальнено й запропоновано нове розв'язання наукової проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.:

1. Здійснено аналіз історико-педагогічної та наукової літератури й уточнено зміст базових понять дослідження, зокрема: *фармацевтична освіта* (цілісна багаторівнева система підготовки фармацевтичних кадрів, спрямована на формування професійних знань, умінь, навичок, цінностей і професійної культури, необхідних для здійснення діяльності у фармацевтичній галузі); *вища фармацевтична освіта* (складник системи вищої освіти України, що забезпечує підготовку фахівців фармацевтичного профілю на основі єдності фундаментальної, професійно орієнтованої, практичної та дослідницької підготовки); *професійна підготовка майбутніх фармацевтів* (цілеспрямований, системно організований і поетапний освітній процес формування готовності здобувачів вищої освіти до майбутньої фахової діяльності у фармацевтичній галузі); *професійна компетентність майбутнього фармацевта* (інтегральний результат професійної підготовки, що охоплює систему знань, умінь, навичок, способів професійного мислення, ціннісних орієнтацій і здатність ефективно діяти у фахових ситуаціях); *якість вищої фармацевтичної освіти* (характеристика рівня організації, змісту та результатів професійної підготовки, що відображає її відповідність нормативним вимогам, потребам фармацевтичної практики та суспільним запитам); *безперервний професійний розвиток фармацевта* (процес постійного оновлення, поглиблення й удосконалення професійних компетентностей упродовж усієї професійної діяльності). Це уможливило розгляд категорії «*розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні»* як історично зумовлений, цілісний, поетапний і багатофакторний процес якісних та структурно-функціональних змін у системі професійної підготовки фармацевтичних кадрів, який охоплює трансформацію її цілей, змісту, організаційних форм, методів, технологій, нормативно-правового забезпечення та інституційних засад відповідно до суспільних потреб, реформування системи охорони здоров'я, державної освітньої політики, євроінтеграційних орієнтирів і

цифровізації та спрямований на формування компетентного, практико-орієнтованого, конкурентоспроможного фахівця, здатного до фармацевтичної опіки, професійної взаємодії та безперервного професійного розвитку.

2. Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. репрезентують цілісну багаторівневу систему. На *філософському рівні* методологічну основу дослідження становлять аксіологічний та антропологічний підходи; на *загальнонауковому рівні* застосовано системний, компетентнісний, міждисциплінарний, інноваційний і контекстний підходи; на *конкретнонауковому рівн*і використано історико-педагогічний, хронологічний, історіографічний і термінологічний підходи. Сукупність зазначених підходів створює належне теоретико-методологічне підґрунтя для цілісного аналізу розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у визначених хронологічних межах та уможливлює об'єктивне дослідження трансформації її цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

3. Розвиток вищої фармацевтичної освіти України у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. має системний, детермінований і поетапний характер, зумовлений комплексною взаємодією низки чинників. До ключових чинників віднесено соціально-економічні (формування фармацевтичного ринку, трансформація структури зайнятості, поява приватного сектору фармації), політико-правові (становлення національної освітньої політики, розроблення галузевих стандартів, нормативне регулювання фармацевтичної діяльності), освітньо-інтеграційні (входження України до європейського освітнього простору, імплементація положень Болонського процесу), галузеві (реформування системи охорони здоров'я, розширення функцій фармацевта) та технологічні (інформатизація освіти, розвиток цифрових і симуляційних технологій).

Дослідження здійснювалося із застосуванням критеріального підходу до аналізу розвитку вищої фармацевтичної освіти України, який включає правовий (нормативне забезпечення та стандартизація підготовки), історико-аналітичний (етапність розвитку та інституційні зміни) і дидактичний (трансформація цілей, змісту і технологій навчання) критерії. Використання зазначених критеріїв дало

змогу встановити внутрішню логіку розвитку досліджуваного феномена. Серед основних характеристик розвитку вищої фармацевтичної освіти України досліджуваного періоду визначено поетапність, наступність, системність, інтегративність, варіативність, відкритість до інновацій, компетентнісну спрямованість і практикоорієнтованість. Ці характеристики відображають перехід від традиційної знаннєвої моделі до сучасної інноваційно-компетентнісної системи професійної підготовки.

Перший етап (1992–2003 рр.) – становлення вищої фармацевтичної освіти в умовах державної незалежності України. На цьому етапі розвиток вищої фармацевтичної освіти України характеризувався формуванням національних засад професійної підготовки фармацевтичних кадрів. У межах правового критерію, що відображає нормативне оформлення та інституціоналізацію підготовки, відбувалося становлення національної нормативно-правової бази. За історико-аналітичним критерієм, який дає змогу простежити перехід від радянської до національної моделі освіти, цей етап доцільно визначати як трансформаційний. Дидактичний критерій засвідчив домінування знаннєво-репродуктивної парадигми, зокрема перевагу традиційних підходів до навчання.

Другий етап (2003–2016 рр.) – європейська інтеграція та розширення мережі фармацевтичних факультетів у медичних закладах вищої освіти. На цьому етапі зафіксовано модернізацію вищої фармацевтичної освіти України, зумовлену зближенням із європейськими освітніми вимогами та розширенням інституційної мережі підготовки фармацевтичних кадрів. У межах правового критерію, що відображає гармонізацію стандартів і впровадження кредитно-модульної системи, відбулося наближення до європейського освітнього простору. За історико-аналітичним критерієм, пов’язаним зі структурною перебудовою та розширенням професійного профілю підготовки, простежено ускладнення функцій фармацевта. За дидактичним критерієм, який фіксує перехід до діяльнісно-інтегративної моделі навчання, відбувалося активне впровадження інноваційних методів.

Третій етап (2016 р. – перша чверть XXI ст.) – стандартизація,

цифровізація та інноваційна трансформація вищої фармацевтичної освіти. На цьому етапі завершився перехід до сучасної компетентнісної моделі професійної підготовки. У межах правового критерію, що передбачає стандартизацію підготовки та зовнішню верифікацію результатів навчання, було запроваджено стандарти спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» та єдиний державний кваліфікаційний іспит. За історико-аналітичним критерієм, який відображає інтеграцію до європейського освітнього простору та інституціоналізацію механізмів забезпечення якості, посилено системи внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості освіти. Дидактичний критерій, пов'язаний з утвердженням компетентнісної, практико- та цифрово орієнтованої моделі навчання, засвідчив становлення нової освітньої парадигми. Цільовий компонент набув пацієнтоорієнтованого характеру, змістовий інтегрував клінічну, соціальну та цифрову складові, а операційно-діяльнісний почав ґрунтуватися на симуляційних, кейс-орієнтованих і цифрових технологіях, а також на міжпрофесійній взаємодії. Це дає підстави визначати даний етап як компетентнісно-практико-орієнтований та цифровізований.

Отже, поетапна трансформація вищої фармацевтичної освіти України засвідчує закономірний перехід від знаннєво-репродуктивної моделі професійної підготовки до компетентнісної, інтегрованої, практико- та пацієнтоорієнтованої моделі, узгодженої з сучасними вимогами сфери охорони здоров'я та європейського освітнього простору.

4.Концептуальні засади розвитку вищої фармацевтичної освіти України у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. передбачали цілісний, поетапний процес змін цільового, змістового та операційно-діяльнісного компонентів. Вони відображали еволюцію не лише освітньої моделі підготовки, а й зміну професійної ролі фармацевта в системі охорони здоров'я.

На першому етапі (1991–2003 рр.) еволюція вищої фармацевтичної освіти характеризувалася відносною стабільністю та спадкоємністю з попередньою освітньою системою. Цільовий компонент був орієнтований на підготовку провізора технологічного профілю, змістовий визначався домінуванням фундаментальної

хіміко-фармацевтичної підготовки та жорсткою дисциплінарною структурою, тоді як операційно-діяльнісний компонент реалізовувався через традиційні, переважно репродуктивні методи навчання. Практична підготовка мала обмежений характер, а освітній процес був зорієнтований переважно на засвоєння знань і відтворення професійних дій за заданими алгоритмами. На другому етапі (2003–2016 рр.) відбулася суттєва перебудова вищої фармацевтичної освіти під впливом європейської інтеграції, інформатизації та впровадження компетентнісного підходу. Цільовий компонент трансформувався у напрямі формування багатофункціонального фахівця, здатного виконувати не лише технологічні, а й організаційні, управлінські та клінічні функції. Змістовий компонент зазнав інтеграції та розширення за рахунок включення нових дисциплін, зокрема клінічної фармації, фармакоекономіки, менеджменту і маркетингу у фармації, медичної інформатики, інформаційних технологій у фармації, біофармації, патентознавства, товарознавства та інших, а також посилення варіативної складової. Операційно-діяльнісний компонент набув діяльнісного характеру, що виявилося у впровадженні інтерактивних методів навчання, кейс-технологій, інформаційно-комунікаційних засобів, а також у розширенні самостійної роботи студентів. Унаслідок цього освітній процес поступово переорієнтовувався з передачі знань на формування здатності до їх застосування. На третьому етапі (2016–2022 рр.) операційно-діяльнічний компонент набув завершеного характеру, що виявилося в утвердженні компетентнісно, практико- та цифрово орієнтованої моделі підготовки. Цільовий компонент набув чітко вираженої пацієнт-орієнтованої спрямованості, що відображає зміну професійної ролі фармацевта як активного суб’єкта системи охорони здоров’я. Змістовий компонент характеризується інтеграцією клінічної (підготовка з клінічної фармації, фармакотерапії, фармаконагляду та фармацевтичної опіки), соціальної (формування пацієнтоорієнтованості, професійної етики, комунікативної компетентності та соціальної відповідальності), управлінської (опанування організації та економіки фармації, фармацевтичного менеджменту, маркетингу, логістики та управління якістю) та цифрової (використання інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових платформ,

електронних ресурсів і дистанційних форм навчання) складових, а також варіативністю освітніх траєкторій. Операційно-діяльнісний компонент трансформувався у напрямі використання симуляційних технологій, клінічних кейсів, тренінгів, дистанційного та змішаного навчання, що забезпечує наближення освітнього процесу до реальних умов професійної діяльності.

5. Узагальнення результатів аналізу сучасного стану вищої фармацевтичної освіти в Україні дало змогу окреслити провідні тенденції та перспективи її розвитку. Ключовою тенденцією є утвердження компетентнісної моделі професійної підготовки, яка забезпечує орієнтацію освітнього процесу на результати навчання, інтеграцію загальних і фахових компетентностей та формування цілісної професійної готовності майбутнього фармацевта. Водночас посилюється практико-орієнтований характер підготовки, що виявляється у розширенні клінічної складової, впровадженні симуляційних технологій, кейс-методів, міжпрофесійної освіти та активному залученні роботодавців до освітнього процесу.

Важливою тенденцією є інституціоналізація систем забезпечення якості освіти, зокрема через запровадження стандартизованих механізмів оцінювання, внутрішніх і зовнішніх процедур моніторингу якості та гармонізацію національних стандартів із європейськими вимогами. Поряд із цим суттєво зростає роль цифровізації освітнього процесу, яка охоплює використання інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційного та змішаного навчання, цифрових платформ і симуляційних середовищ.

Сучасний розвиток вищої фармацевтичної освіти супроводжується посиленням студентоцентрованості та індивідуалізації освітніх траєкторій, розширенням варіативної складової освітніх програм, розвитком академічної мобільності та інтеграцією формальної і неформальної освіти, що засвідчує перехід до гнучкої, відкритої та багатоформатної моделі підготовки фахівців.

Інструментом практичної реалізації дослідження виступає інформаційно-освітній ресурс «ФармОсвіта», який функціонує як інтегроване цифрове середовище науково-методичної підтримки фармацевтичної освіти. Його структура охоплює науково-методичний, нормативно-правовий, джерельно-історіографічний та

аналітично-рекомендаційний блоки, що забезпечує систематизацію інформації, доступ до сучасних освітніх матеріалів, підтримку академічної комунікації та поширення інноваційних педагогічних практик. Використання ресурсу сприяє інтеграції освіти, науки та практики, підвищенню якості підготовки та адаптації освітнього процесу до вимог цифровізації та європейських стандартів.

6. За результатами дисертаційного дослідження розроблено та впроваджено в освітній процес ЗВО елективний курс «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність» (3 кредити, з них 12 год. лекцій, 18 год. практичних занять, 60 год. самостійної роботи) для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей 011 Освітні педагогічні науки та 226 Фармація, промислова фармація.

З метою підвищення зацікавленості здобувачів у вивченні цього курсу запропоновано форми організації навчальних занять: традиційні (вступна лекція, аналітична лекція, підсумкова лекція) та нетрадиційні (проблемна лекція, лекція-аналітичний огляд, лекція-візуалізація, лекція-прогнозування, аналітична лекція з елементами моделювання) форми лекційних занять, а також інноваційні форми практичної підготовки, зокрема аналітико-дискусійне заняття, семінар з елементами дослідницького аналізу, заняття-конструктор дослідження, хронологічну майстерню, воркшоп з аналізу освітніх програм, методичний хакатон, форсайт-сесію, педагогічну дизайн-сесію та освітню лабораторію. Усі ці форми комплексно реалізували змістовий і методичний складники вивчення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, забезпечили поєднання історико-педагогічного аналізу з практико-орієнтованим навчанням, дослідницькою діяльністю та моделюванням сучасних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців.

Перспективи подальшого розвитку вищої фармацевтичної освіти України полягають у поглибленні європейської інтеграції, модернізації освітніх програм на засадах компетентнісного підходу, розвитку цифрових і симуляційних технологій, посиленні практичної орієнтованості та формуванні інноваційної освітньої моделі, здатної забезпечити підготовку конкурентоспроможного фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.10 років фармацевтичної освіти: традиції та інновації : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 27 листоп. 2015 р. / Нац. фармац. ун-т. Харків : НФаУ, 2015. 190 с.

2.10 років фармфакультету НМУ імені О. О. Богомольця. *Аптека*. 2007. № 47 (668). URL: https://www.apteka.ua/article/35172 (дата звернення: 25.06.2025).

3.170 років фармацевтичному факультету Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького. *Аптека*. 2023. № 47 (1418). URL: https://www.apteka.ua/article/681181 (дата звернення: 24.04.2023).

4.210 років фармацевтичної освіти: традиції та інновації / Нац. фармац. ун-т. Харків : НФаУ, 2015. 120 с. URL: https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/9781/1/210%20років%20фармацевтичної%20освіти.pdf (дата звернення: 25.09.2024).

5.30 років разом зі спеціальністю «Технології фармацевтичних препаратів». *Аптека*. 2022. № 48 (1315). URL: https://www.apteka.ua/article/652463 (дата звернення: 12.03.2025).

URL:https://drive.google.com/file/d/1O4TYGs4tMRMRkyqbV26RLH337kQF-asg/view?usp=drive_link

6.Аксакова В. В., Зупанець І. А., Безугла Н. П. Фармакологія : підручник для студентів вищих фармацевтичних закладів освіти I–II рівнів акредитації. Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2003. 504 с.

7.Алєксєєва І. М. Національні стандарти фармацевтичної освіти в контексті реформування законодавства про вищу освіту. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2018. Т. 11, № 1. URL: https://pharmed.zsmu.edu.ua/article/view/123727 (дата звернення: 06.03.2026).

8.Аносов І. П. Антропологізм як чинник гуманізації освіти (теоретико-концептуальні основи) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 40 с.

9.Барковська О. Я., Рогуля О. Ю. Ризик-орієнтоване забезпечення якості практичної підготовки майбутніх провізорів. Управління якістю в фармації :

матеріали XIV наук.-практ. конф., м. Харків, 22 трав. 2020 р. : НФаУ, 2020. С. 4–5.

10.Берест Г. Г., Лукіна І. А., Бігдан О. А. Фармацевтичний аналіз лікарських засобів : навч. посіб. до самост. роботи провізорів-інтернів спец. «Загальна фармація» : у 4 ч. Ч. 1. Запоріжжя : ЗДМУ, 2017. 87 с.

11.Білавич Г., Білавич І. Професійна підготовка майбутніх фармацевтів у закладах вищої освіти України в контексті сучасних викликів. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 8. С. 502–514. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/28295 (дата звернення: 12.03.2025).

12.Білаш В. П., Гринь В. Г., Гринь К. В. Тенденції й напрями в дистанційній освіті. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, 25 берез. 2021 р. Полтава, 2021. С. 26–28.

13.Білоусова Н. А. Професійна підготовка медичних представників фармацевтичних компаній у Федеративній Республіці Німеччині: теорія та практика / за ред. д-ра пед. наук, проф. Л. П. Пуховської. Київ : Наукова столиця, 2022. 204 с.

14.Білоусова Н. А., Михальчук В. М., Процюк О. В., Кабачна А. В. Зарубіжний досвід підготовки магістрів фармації з питань супроводу населення із порушеннями психічного здоров'я. *Фармацевтичний часопис*. 2023. № 3. С. 58–67. DOI: https://doi.org/10.11603/2312-0967.2023.3.14166.

15.Білоусова Н. Трансформація фармацевтичної освіти: узгодження навчальних програм підготовки магістрів фармації зі стандартами компетентностей ЄС. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734697/1/Bilousova_article%202.pdf

16.Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 142 с.

17.Бірюк Л., Пішун С. Аксіологічний підхід до формування професійно спроможної особистості майбутніх учителів початкових класів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 56. т. 1. С. 161–166.

18.Бобрицька В. І. Формування здоров’я молоді: актуалізація світового ретродосвіду в умовах сучасної університетської освіти : монографія. Полтава : ФОП Рибалка Д. Л., 2010. 200 с.

19.Бойчук І. Д. Організаційно-педагогічні умови впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу бакалаврів у коледжі. *Житомирський фармацевтичний коледж*. 2006. URL: https://eprints.zu.edu.ua/878/1/06bidpbk.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

20.Бойчук І. Д. Передумови виникнення та становлення системи підготовки фармацевтів в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2007. № 4. С. 186–196. URL: https://eprints.zu.edu.ua/3945/1/передумови_виникнення_та_становл._фармосвіти.pdf (дата звернення: 24.04.2024).

21.Брагар Н. О. Компоненти професійної компетентності викладача навчального закладу. URL: https://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/Bragar-doc.pdf (дата звернення: 24.04.2024).

22.Буковинський державний медичний університет. Історія і сучасність (до 70-річчя) / редкол.: Т. М. Бойчук та ін. Чернівці : БДМУ, 2014. 239 с.

23.Буковинський державний медичний університет. Фармацевтичний факультет. URL: http://ff.bsmu.edu.ua/istoria-fakultetu (дата звернення: 05.03.2025).

24.Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

25.Винничук Р. В. Аксіологічний та культурологічний підходи як аспекти методології сучасної підготовки фахівців у вищій школі. *Young Scientist*. 2018. № 2.2 (54.2). С. 93–96.

26.Випускники Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця в Україні та за кордоном та сучасні досягнення в медицині / авт.-упоряд. В. В. Болгов. Київ : Українське наукове товариство геральдики та вексилології, 2006. Кн. 1. 256 с.

27.Вишневська Л. І., Половко Н. П., Зуйкіна С. С. та ін. Практикум для

навчальних занять з аптечної технології ліків для здобувачів вищої освіти фармацевтичних вишів і факультетів. Харків : Вид-во НФаУ, 2021. 344 с. URL: https://atl.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/praktikum-do-navchalnih-zanjat.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

28.Відомості про самооцінювання освітньої програми «Фармація» / НФаУ. URL: https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/opp-v-naziavo.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

29.Вінтюк Ю. В. Системний підхід до формування професійної компетентності майбутніх психологів. *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 296–300.

30.Вітвицька С. С. Теоретичні і методологічні засади педагогічної підготовки магістрантів в умовах ступеневої освіти : монографія. Житомир : Полісся, 2015. 416 с.

31.Вітенко І. С. Сучасні проблеми педагогіки медичної і фармацевтичної освіти в Україні. *Актуальні проблеми підготовки медичних і фармацевтичних кадрів в Україні*. Київ, 1995. С. 4–6.

32.Волощук Н. І., Денисюк О. М., Пашинська О. С., Маринич Л. І. Симуляційний тренінг як методологічний підхід у підготовці фахівців. *Медична освіта*. 2020. № 3. DOI: 10.11603/me.2414-5998.2020.3.11443.

33.Галій Л. В., Кайдалова Л. Г., Фесенко В. Ю. Дистанційне навчання в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників фармацевтичних і медичних закладів освіти. *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Суми, 2019. С. 3–5.

34.Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика напряму підготовки «Фармація» : затв. наказом МОН України від 29.07.2004 р. № 629. Київ, 2004.

35.Гнезділова К. М. Міждисциплінарний підхід до викладання фахових дисциплін як інноваційний тренд в системі підготовки майбутніх фармацевтів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*.

2023. Вип. 2. С. 19–24.

36.Гончарук Є. Г., Андрущук А. О., Бобрик І. І. та ін. 160 років Національному медичному університету. Київ : Століття, 2001. 368 с.

37.Горбаньов В. Історичні аспекти становлення та розвитку фармацевтичної освіти в Україні. *Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору*. 2020. № 87 (II). С. 112–130. DOI: https://doi.org/10.38014/osvita.2020.87.11.

38.Гринь К. В., Гринь В. Г., Герасименко Л. О., Ісаков Р. І. Ефективний процес навчання – запорука успішного становлення майбутнього лікаря. *Сучасні тренди розвитку медичної освіти: перспективи і здобутки* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 24 берез. 2022 р. Полтава, 2022. С. 76–78.

39.Грицик А. Р., Феденько С. М. Кейс-технологія як інноваційний підхід у викладанні організаційно-економічних дисциплін для фахівців фармації. *Фармацевтичний часопис*. 2024. № 4. С. 93–99.

40.Громовик Б. П., Корольов М. В. Результати вивчення думки фармацевтичних фахівців щодо організації їх роботи в аптеках під час пандемії коронавірусу COVID-19. *Фармацевтичний журнал*. 2020. № 3. С. 39–44. DOI: https://doi.org/10.32352/0367-3057.3.20.04.

41.Громовик Б., Парновський Л., Заліська О., Слабий М., Горілик А. Концептуальні питання безперервної фармацевтичної освіти. *Актуальні питання фармацевтичної освіти.* 2010. С. 29–37. URL: https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/download/795/750

42.Громовик Б., Терещук С., Чухрай І. Організація та економіка фармації / за ред. проф. Б. Громовика та доц. С. Терещук. Вінниця : Нова книга, 2009. 816 с.

43.Гупан Н. М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аналіз) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2001. 39 с.

44.Давтян Л.Л., Гетало О.В., Салій О.О., Гетало О.Д. Безперервний професійний розвиток фармацевтів через рівневу модель компетентностей:

міжнародний та український досвід. *Health & Education*. 2025. Вип. 4. С. 225–230.

45. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 1993 р. № 896. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.03.2025).

46. Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками : матеріали щодо фармацевтичної діяльності. URL: https://www.dls.gov.ua/print-article/?pa=114735 (дата звернення: 20.03.2026).

47. Державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2021 р. № 1077. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1077-2021-%D0%BF/ed20211020#n20 (дата звернення: 12.03.2025).

48. Деркач Ю. Неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2008. Вип. 23. С. 17–22.

49. Деякі питання організації дистанційного навчання : наказ МОН України від 08.09.2020 № 1115. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text (дата звернення: 12.03.2025).

50. До дня народження Олександра Павловича Гудзенка. *Український медичний часопис*. 2023. № 4. URL: https://umj.com.ua/uk/publikatsia-244414-do-dnya-narodzhennya-oleksandra-pavlovicha-gudzenka (дата звернення: 18.11.2024).

51. Довжук В. В. Професійна підготовка магістрів фармації в університетах країн Центральної та Східної Європи: теорія і практика : монографія. Київ : Принт-центр Нестроєвий, 2020. 442 с.

52. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 78 «Охорона здоров'я» / МОЗ України ; затв. наказом МОЗ України від 29 берез. 2002 р. № 117. Київ, 2002. 312 с. URL: http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=4233 (дата звернення: 12.03.2025).

53. Долгопол О., Кір'янова О. Інноваційні методи і технології у вищій освіті України: сучасний аспект. *Наукові записки. Центральноукраїнського*

державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 194. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. С. 101–106.

54.Досин В. Вища фармацевтична освіта у формуванні конкурентоспроможного фармацевтичного сектору України. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку* : зб. наук. праць за матер. IV міжнародної наук.-практ. конф. Полтава–Лубни, 20-21 лютого 2025 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Полтава : в-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2025. Том І. С. 131–135. URL: ТОМ 1.pdf - Google Диск

55.Досин В. Дидактико-орієнтовані аспекти розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (кінець XX – перша чверть XXI ст.). *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 8 (54). С. 355–364. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/27829/27792 (дата звернення: 12.03.2025).

56.Досин В. Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (кінець XX – перша чверть XXI ст.). *Гірська школа Українських Карпат*. 2025. № 33. С. 10–14. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/view/10076/9798 (дата звернення: 12.04.2023).

57.Досин В. Методи і форми організації у ЗВО України (90-ті роки XX – перша чверть XXI ст.). *Педагогічний альманах*. 2024. № 57. С. 127–135. URL: https://pedalmanac.site/index.php/main/article/view/599 (дата звернення: 12.03.2025).

58.Досин В. Організаційно-педагогічні засади фармацевтичної освіти в Канаді. *Соціономічні студії* : зб. наук. праць молодих науковців / за заг. ред. Л. О. Данильчук. Полтава, 2024. Вип. 1. С. 36–41.

59. Досин В. Розвиток адаптивного навчання у фармацевтичній освіті як чинник формування професійної мобільності майбутніх фахівців. Розвиток неперервної педагогічної освіти за умов воєнного стану в Україні та глобальних викликів : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 30-річчя кафедри

педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, 13–14 листоп. 2025 р. Івано-Франківськ, 2025. С. 86–88. URL: https://kpibs.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/126/2026/01/zbirnyk-tez-konferentsii_2025.pdf (дата звернення: 12.12.2025)

60. Досин В. Шляхи підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців у закладах фармацевтичної освіти в умовах цифровізації. *Соціономічні студії: збірник наукових праць за матеріалами І науково-практичної конференції здобувачів наукового ступеня доктора філософії (PhD)*, 6 листопада 2025 р. Полтава-Лубни. 2025. С. 48–51. URL: https://drive.google.com/file/d/1O4TYGs4tMRMRkyqbV26RLH337kQF-asg/view?usp=drive_lin

61. Досин В., Ящишин З. Нормативно-правова база розвитку фармацевтичної освіти в Україні (1991 – початок XXI ст.). *Педагогічний альманах*. 2025. № 60. С. 149–157.

62. Дроговоз С. М., Дроговоз В. В. Фармакологія на допомогу лікарю, провізору та студенту : підручник. Харків, 2003. 480 с.

63. Енциклопедія Сучасної України. Т. 20 / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: https://esu.com.ua/article-66724 (дата звернення: 24.04.2024).

64. Етапи становлення та майбутнє — 25 років досвіду Національного фармацевтичного університету. *Аптека*. 2017. № 45 (1116). URL: https://www.apteka.ua/article/429270 (дата звернення: 12.03.2025).

65. Єренко О. К. Якість, стандартизація та сертифікація ліків : навч. посіб. до семінарських занять та самост. роботи для слухачів курсів спеціалізації провізорів зі спец. «Організація та управління фармацією». Запоріжжя : ЗДМУ, 2020. 139 с.

66. Єренко О.К., Бушуєва І. В., Хортецька Т. В. Управління та економіка фармації : навчальний посібник до практичних занять для фармацевтів-інтернів

спеціальності «Фармація». Запоріжжя : ЗДМФУ, 2024. 136 с.

67.Заліська О. І., Заліський О. М., Колесник Н. В. та ін. Національні стандарти фармацевтичної освіти в контексті євроінтеграції. *Фармацевтичний часопис*. 2018. № 2. С. 45–52.

68.Запорізький державний медико-фармацевтичний університет. *Вікіпедія*. URL: https://mphu.edu.ua/ (дата звернення: 12.03.2025).

69.Запорізький державний медичний університет / текст: Н. Підкович ; С. Єфіменко ; ред. О. Лазутін. Запоріжжя : Дике Поле, 2015. 255 с.

70.Зарудко Т. П. Якісна фармацевтична освіта як складова загального освітнього процесу країни. *Якість вищої освіти: сучасний стан та шляхи забезпечення* : матеріали Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф. пед. працівників вищ. навч. закл. I–II рівнів акредитації, 17–18 квіт. 2017 р. Харків, 2017. С. 307–308.

71.ЗВО (ВНЗ) за спеціальністю І8 «Фармація (за спеціалізаціями)». *Abiturients.info*. URL: https://abiturients.info/uk/university/ukraine/i8-farmaciya-za-specializaciyami (дата звернення: 31.05.2023).

72.Зеленюк В. Г., Горошко О. М., Ткачук О. Ю. Ефективність методу «Ділова гра» на заняттях з аптечної технології лікарських засобів. *Медична освіта*. 2018. № 1. С. 22–25. DOI: 10.11603/me.2414-5998.2018.1.8827.

73.Івано-Франківський національний медичний університет. Відомості про самооцінювання освітньої програми 226 «Фармація, промислова фармація», другий (магістерський) рівень вищої освіти. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/vidomocti_pro_samoocinuvannia.pdf (дата звернення: 05.01.2025).

74.Івано-Франківський національний медичний університет: офіційний сайт. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/ (дата звернення: 05.01.2025).

75.Івануса І. Б., Михалків М. М. Особливості викладання аналітичної хімії для студентів фармацевтичного факультету (заочної форми навчання). *Медична освіта*. 2019. № 4. С. 14–17.

76.Івченко В. К. та ін. 50 років Луганському державному медичному

університету. Луганськ : ЛДМУ, 2006. 378 с.

77.Історія Буковинського державного медичного університету. URL: http://www.bsmu.edu.ua/uk/about_us/history/166-shorthist (дата звернення: 18.11.2024).

78.Історія кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації. *Національний фармацевтичний університет*. URL: https://clinpharm.nuph.edu.ua/kafedra/istorichna-dovidka/ (дата звернення: 12.03.2024).

79.Історія кафедри косметології і аромології. *Національний фармацевтичний університет*. URL: http://cosmar.nuph.edu.ua/history/ (дата звернення: 11.04.2023).

80.Історія факультету. Фармацевтичний факультет ТНМУ ім. І.Я.Горбачевського. URL: https://www.tdmu.edu.ua/pharm-dep/історія-факультету (дата звернення: 12.03.2025).

81.Історія НФАУ. Від інституту до національного факультету URL: https://docs.google.com/document/d/1-MU05Vhv7NgURFaQjNicrOsNPVYA0vlR/edi (дата звернення: 05.01.2025).

82.Історія фармацевтичного факультету. Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. URL: https://nmuofficial.com/zagalni-vidomosti/fakultety/farmatsevtychnyj/istoriya-fakultetu/ (дата звернення: 12.03.2025).

83.Іщенко А. Міждисциплінарний підхід як пріоритетна стратегія розвитку вищої освіти в країнах ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. № 2 (116). С. 265–276.

84.Кайдалова Л. Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах : монографія. Харків : НФаУ, 2010. 411 с.

85.Кайдалова Л. Г. Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2011. 43 с.

86.Кайдалова Л. Г., Посилкіна А. Науково-теоретичне обґрунтування методологічного концепту побудови системи якості вищої фармацевтичної освіти. *Фармацевтичний часопис*. 2016. № 3. С. 68–74.

87.Калакура Я. Методологія історіографічного дослідження : наук.-метод. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 319 с.

88.Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.

89.Калініченко О. В., Скорбач Т. В., Половинко О. С., Галича М. та ін. Сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої медичної (фармацевтичної) освіти в Україні. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої медичної (фармацевтичної) освіти в Україні* : матеріали XXII Всеукр. наук.-практ. конф., Тернопіль, 22–23 травня 2025 р. Тернопіль: ТНМУ, 2025. С. 187–190. URL: https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/37344 (дата звернення: 12.03.2025).

90.Кафедра біотехнології: студентське наукове товариство (історична довідка про спеціальність «Технологія фармацевтичних препаратів»). *Національний фармацевтичний університет*. URL: http://biotech.nuph.edu.ua/studentske-naukove-tovarystvo/ (дата звернення: 12.03.2025).

91.Кафедра фармації Київського міжнародного університету. URL: http://www.kymu.edu.ua/department-of-pharmacy.html (дата звернення: 12.03.2025).

92.Київський медичний університет. URL: https://kmu.edu.ua (дата звернення: 12.03.2025).

93.Кир'ян Т. І. Теорія і практика розвитку вищої медичної освіти в Україні (XX – початок XXI століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2018. 528 с.

94.Кіщук В. М. Моделювання професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія». *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14, т. 1. С. 76–79.

95.Кіщук В. М. Неперервність професійної підготовки майбутніх

фармацевтів у системі «коледж – академія»: переваги та перспективи. *Інноваційна педагогіка.* Одеса. Вип. 22. Т.2., 2020. С. 63–66.

96.Клінічна фармація (інформаційні матеріали) / Буковинський державний медичний університет. URL: https://www.bsmu.edu.ua/actual_events/1162-klinichna-farmacija/ (дата звернення: 20.03.2025).

97.Клінічна фармація (навчальні матеріали) / Тернопільський національний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського. URL: https://www.tdmu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Klinichna-farmatsiya.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

98.Клінічна фармація : освітня програма / Національний фармацевтичний університет. URL: https://nuph.edu.ua/klinichna-farmaciya-osvitnya-programa-2/ (дата звернення: 20.03.2025).

99.Клінічна фармація: сучасні підходи. *Аптека.ua*. URL: https://www.apteka.ua/article/650957 (дата звернення: 20.03.2025).

100.Ковальчук І. С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фармації в процесі вивчення хімічних дисциплін засобами інноваційних технологій : дис. ... д-ра філософії : 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) / Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2023. 265 с.

101.Концепція освітньої діяльності Національного фармацевтичного університету. Харків : НФаУ, 2019. 28 с. URL: https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/koncepcija.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

102.Концепція розвитку медичної освіти : наказ МОЗ України від 12.09.2008 № 522/51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0522282-08#Text (дата звернення: 12.03.2025).

103.Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 рр. : наказ МОЗ України від 13.09.2010 № 769 (у ред. наказу МОЗ України від 27.03.2013 № 242). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0769282-10#Text (дата звернення: 12.03.2025).

104.Концепція розвитку фармацевтичного сектору системи охорони здоров'я

: наказ МОЗ України від 18.12.2007 № 838. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0838282-07#Text (дата звернення: 12.03.2025).

105.Концепція управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2010 року : наказ МОЗ України від 31.03.2008 № 166. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0166282-08#Text (дата звернення: 12.03.2025).

106.Котвіцька А. А., Огарь С. В., Шульга Л. І. Фармацевтична освіта в Україні: аналітичний огляд навчальних планів з підготовки фармацевтичних кадрів у XX столітті. *Соціальна фармація в охороні здоров'я*. 2022. Т. 8, № 1. С. 3–10. DOI: 10.24959/sphhcj.22.2421.

107.Кохановська О. В. Розвиток інноваційних технологій викладання у фармацевтичній освіті в умовах глобальних цифрових трансформацій (перша чверть XXI століття). *Педагогічний альманах*. 2025. Вип. 58. С. 189–195. URL: https://pedalmanac.site/index.php/main/article/view/649 (дата звернення: 12.03.2025).

108.Кохановська О. В., Кузьменко Ю. В. Професійна компетентність майбутніх фахівців медичної галузі як педагогічна проблема. *Педагогічний альманах*. 2024. № 56. С. 51–56.

109.Кохановська О., Тернопільська В., Барила Н. Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні та Європі: порівняльний аналіз. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 4 (47). С. 1766–1777.

110.Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі / КНМУ. URL: https://repo.knmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9e740f4a-dff7-41c8-90cc-bfc1e88a8e22/content (дата звернення: 12.03.2025).

111.Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). Київ : Грамота, 2003. 216 с.

112.Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. Київ : Грамота, 2007. 576 с.

113.Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. *Педагогіка і психологія*. 2003. Вип. 1. С. 5–10.

114.Кривов'яз О. В., Томашевська Ю. О., Тозюк О. Ю., Крамар Г. І. Симуляційні технології навчання як ключовий елемент підготовки фармацевтичних кадрів. *Модернізація освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти відповідно до тенденцій розвитку українського і світового ринку праці* : зб. тез доп. навч.-метод. конф. (Вінниця, 26 лют. 2025 р.). Вінниця : ВНМУ, 2025. С. 133–134.

115.Крикховська А., Лопатинська О., Губицька І. та ін. Порівняльний аналіз програм фармацевтичної освіти в університетах ЄС та України. *Archives of Pharmacy Practice*. 2024. Т. 15, № 1. С. 23–32.

116.Кричковська А. М., Болібрух Л. Д., Червецова В. Г., Стасевич М. В., Губицька І. І., Новіков В. П. Інноваційні та альтернативні методи навчання у вищій школі. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*. 2010. Т. 12, № 2 (44), ч. 5. С. 197–201.

117.Кричковська А. М., Губицька І. І., Заярнюк Н. Л. Історія становлення та особливості регулювання спеціальності «Фармація, промислова фармація» в умовах воєнного стану в Україні. 2024. С. 414–428. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-522-8-20.

118.Кричковська А. М., Стасевич М. В., Громовик Б. П., Корнієнко О. М., Баранович Д. Б., Губицька І. І., Новіков В. П. Удосконалення підготовки фахівців для фармацевтичних і біотехнологічних виробництв з питань ліцензування, стандартизації, сертифікації, валідації та забезпечення контролю якості. *Розвиток фармацевтичної освіти в Україні та упровадження положень Болонської декларації у навчальний процес*. Київ, 2015. С. 517–518. URL: https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2015/04/Farmatsiya_Ukrayiny-_Tom_2_ROZVY-TOK-FARMATSEVTY-CHNOYI-OSVITY-V-UKRAYINI_1.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

119.Кудирко Л. І. Імпортозаміщення у стратегіях повоєнного відновлення

економіки України. *Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 квіт. 2023 р.). Київ : ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України» ; Ін-т вищої освіти НАПН України, 2023. С. 77.

120.Куцак Л. В. Дефініція поняття «компетентність» та «компетенція» у наукових дослідженнях. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2010. Вип. 26. С. 345–348.

121.Лавріненко О. А. Методологічні основи психопедагогіки : метод. рек. Київ : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. 80 с.

122.Лисянська Г., Малецький М., Пухальська І., Сафронова Д. Перспективи застосування сервісів штучного інтелекту у підготовці здобувачів вищої фармацевтичної освіти. *Медицина та фармація: освітні дискурси*. 2025. Вип. 4. С. 61–66. URL: https://journals.nmuofficial.kyiv.ua/index.php/eddiscourses/article/view/145/134 (дата звернення: 12.03.2025).

123.Ліцензування. Фармацевтичний факультет Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського. URL: https://www.tdmu.edu.ua/pharm-dep/ліцензування-акредитація/ (дата звернення: 12.03.2025).

124.Лозовська В. В., Кобець Ю. М., Кобець М. М. Роль виробничої практики з менеджменту та маркетингу у фармації у фаховій підготовці майбутнього провізора. *Актуальні питання практичної підготовки студентів НФаУ в Україні та за кордоном* : матеріали наук.-практ. конф. з практики студентів НФаУ та Коледжу НФаУ, м. Харків, 6 квіт. 2017 р. Харків, 2017. С. 78–79.

125.Луганський державний медичний університет. *Фармацевтична енциклопедія*. 2010. URL: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/4566/derzhavnij-zaklad-luganskij-derzhavnij-medichnij-universitet (дата звернення: 24.04.2024).

126.Лупаренко С., Кабанська Г. Історико-педагогічний підхід до дослідження питань дитинства. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 16–18 берез. 2023 р. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 87–89.

127.Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. Освітньо-професійна програма «Фармація» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація». Львів, 2024. URL: https://new.meduniv.lviv.ua/spetsialnist-226-farmatsiya/

128.Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького / редкол.: Б. С. Зіменковський та ін. Київ : Логос Україна, 2014. 295 с.

129.Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького : довідник 2009 / за ред. Б. С. Зіменковського. Львів : Наутілус, 2009. 412 с.

130.Львівський національний університет імені Івана Франка. Робоча програма навчальної дисципліни «Аналіз лікарських засобів» для студентів за напрямом підготовки 102 «Хімія». Львів, 2020. 25 с.

131.Манченко О. В., Головченко О. І., Заїка Л. А. Аспекти становлення фармацевтичної освіти в Україні та її розвиток в руслі нового законодавства. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6. С. 109–116.

132.Матвеєва О. 10 ключових напрямів застосування технологій штучного інтелекту в освіті. *Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024)*: збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Київ, 1-2 березня 2024 р.). Київ : УкрІНТЕІ, 2024. С. 155–158. URL: http://www.uintei.kiev.ua/sites/default/files/mat-konf-schi_2024.pdf

133.Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) : навч. посіб. Суми : СНАУ, 2020. 220 с.

134.Мельник О. Ф. Формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення

природничих дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2018. 22 с.

135.Мельничук І., Білоус І. Інноваційні методи викладання та навчання у сфері вищої освіти. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2021. № 2. С. 94–102.

136.Мирончук Н. М. Контекстний підхід у підготовці студентів до професійної діяльності у зарубіжній педагогічній теорії. *Креативна педагогіка*. 2018. Вип. 13. С. 95–101.

137.Мільто Л. Методологічні засади дослідження розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2017. Вип. 2 (6). С. 150–153.

138.Міністерство охорони здоров'я України. Колегія МОЗ обговорила стратегічні напрями розвитку фармацевтичної освіти в Україні. URL: https://moz.gov.ua/uk/kolegiya-moz-obgovorila-strategichni-napryami-rozvitku-farmacevtichnoyi-osviti-v-ukrayini (дата звернення: 12.03.2024).

139.Мнушко З. М. та ін. Історія медицини та фармації : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Нац. фармац. ун-т. Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2009. 208 с.

140.Музей історії Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я.Горбачевського. URL: http://museum.tdmu.edu.ua/ (дата звернення: 18.11.2024).

141.Навчальний план магістра галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» (заочна форма навчання) / Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського. 2021. URL: https://www.tdmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/Navchalnyj-plan-Farmatsiya-1.pdf (дата звернення: 15.03.2023).

142.Навчальний план підготовки магістра за ОП «Фармація», спеціальність 226 / Національний фармацевтичний університет. 2023. URL: https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/226_tnp_op-farmatsiia-nabir-

2023.pdf (дата звернення: 20.03.2024).

143.Навчальний план підготовки магістра за спеціальністю 226 «Фармація» / Буковинський державний медичний університет. 2016. URL: https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/navchalnij-plan-farmacziya_2016.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

144.Навчальний план підготовки магістра за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» / Буковинський державний медичний університет. 2020. URL: https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/navchalnij-plan-farmacziya_-2020.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

145.Навчальний план підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» кваліфікації «провізор» у вищих навчальних закладах МОЗ України за спеціальністю 7.12020101 «Фармація» / МОЗ України, Центр. метод. кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України, Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою напрямів підготовки «Медицина» і «Фармація» при МОЗ України. Київ, 2015. 11 с.

146.Навчальний план підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» кваліфікації «провізор-косметолог» у вищих навчальних закладах МОЗ України за спеціальністю 7.12020104 «Технологія парфумерно-косметичних засобів» / МОЗ України, Центр. метод. кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України, Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою напрямів підготовки «Медицина» і «Фармація» при МОЗ України. Київ, 2015. 14 с.

147.Навчальний план підготовки фахового молодшого бакалавра. ОПП «Фармація» / Івано-Франківський національний медичний університет. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2026/01/Навчальний-план-підготовки-фахового-молодшого-бакалавра-ОП-Фармація.pdf (дата звернення: 20.02.2024).

148.Навчальний план. 226 «Фармація, промислова фармація» (у т. ч. для здобувачів вищої освіти — громадян іноземних держав) / Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова. 2022. URL:

https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/navch_plan_farm_2022.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

149.Належна аптечна практика в Україні: ще один крок до міжнародних стандартів. URL: https://www.apteka.ua/article/723891 (дата звернення: 12.03.2025).

150.Національна рамка кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.03.2025).

151.Національний медичний університет імені О. О. Богомольця в сучасній історії (2000–2001 рр.). Київ : Книга-плюс, 2010. 232 с.

152.Національний фармацевтичний університет (м. Харків). Міжнародні професійні організації. URL: https://nuph.edu.ua/mizhnarodni-profesijjni-organiznaciji/ (дата звернення: 12.03.2025).

153.Національний фармацевтичний університет України. URL: ://uesukraine.com/national-university-of-pharmacy-ukraine/ (дата звернення: 6.03.2024).

154.Національний фармацевтичний університет. URL: https://nuph.edu.ua/ (дата звернення: 01.11.2024).

155.ОНМедУ: міжнародний проєкт Erasmus+ Digital Transformation for Medical Education in Ukraine. URL: https://onmedu.edu.ua/trivaie-realizacija-mizhnarodnogo-proiektu-erasmus-digital-transformation-for-medical-education-in-ukraine-cifrova-transformacija-medichnoi-osviti-v-ukraini-ukrainedigitrans/ (дата звернення: 12.03.2025).

156.Орловецька Н. Ф., Данькевич О. С. Методика проведення ділової гри в навчальному процесі підготовки майбутніх фармацевтів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19, т. 3. С. 117–120. DOI: 10.32843/2663-6085-2019-19-3-24.

157.Освіта, наука та практика в контексті розвитку фармацевтичної галузі: З*бірник наукових матеріалів міжрегіональної науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Івано-Франківськ – Яремче, 30-31 травня 2025 р.).*

Івано-Франківськ: Вид-во ІФНМУ, 2025. 234 с.

158. Освітньо-професійна програма «Pharmacy» (англійською мовою) / Буковинський державний медичний університет. URL: https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/opp-pharmacy-english.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

159. Освітньо-професійна програма «Клінічна фармація» / Національний фармацевтичний університет. 2025. URL: https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2024/02/op-klinichna-farmatsiia-2025.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

160. Освітньо-професійна програма «Фармація, промислова фармація» (магістр) / Буковинський державний медичний університет. 2020. URL: https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/opp-226-farmacziya-2020-1.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

161. Освітньо-професійна програма «Фармація, промислова фармація» (магістр, спеціальність 226) ; навчальні плани (ред. 2019, 2023, 2024) / Дніпровський державний медичний університет. https://docs.dmu.edu.ua/освітні-програми/226-магістр

162. Освітньо-професійна програма «Фармація, промислова фармація» / Івано-Франківський національний медичний університет. 2017. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/OPP_Farm_programa_2017____.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

163. Освітньо-професійна програма «Фармація, промислова фармація» / Івано-Франківський національний медичний університет. 2020. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/ОПП-20_магістр_Фармація_промислова_фармація.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

164. Освітньо-професійна програма «Фармація, промислова фармація» / Івано-Франківський національний медичний університет. 2023. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/Освітньо-професійна-програма-Фармація-промислова-фармація-2023-редакція-2020-04.pdf (дата

звернення: 09.01.2025).

165.Освітньо-професійна програма «Фармація, промислова фармація» / Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. 2020. URL: https://vstup.meduniv.lviv.ua/wp-content/uploads/2020/10/04.ОПП_Фармаціяпромислова_фармація_2 (дата звернення: 20.03.2024).

166.Освітньо-професійна програма «Фармація, промислова фармація» / Миколаївський медичний коледж. 2020. URL: https://www.medcollege.mk.ua/wp-content/uploads/2020/04/OPP_Farm.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

167.Освітньо-професійна програма «Фармація, промислова фармація» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» / Буковинський державний медичний університет. 2014. URL: https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/09/bdmu_opp_farmacziya_magistr-2024-new.pdf

168.Освітньо-професійна програма «Фармація» (спеціальність 226) / Буковинський державний медичний університет. 2016. URL: https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/opp-226-farmacziya-2016-1.pdf (дата звернення: 06.03.2025).

169.Освітньо-професійна програма «Фармація» (спеціальність 226) / Івано-Франківський національний медичний університет. 2016. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/OPP_Farm_programa_2016___.pdf (дата звернення: 06.05.2024).

170.Освітньо-професійна програма «Фармація» (спеціальність 226) / Національний університет «Львівська політехніка». 2020. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/program/18359/opp2020226.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

171.Освітньо-професійна програма «Фармація» / Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. URL:

https://drive.google.com/file/d/1IfleJkYXcBbsWDcQIf2RPRJ_pwOPI_wQ/view (дата звернення: 20.03.2025).

172. Освітньо-професійна програма «Фармація» / Черкаський медичний фаховий коледж. 2022. URL: https://chmc.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/fa_mb.pdf (дата звернення: 20.01.2024).

173. Освітньо-професійна програма «Фармація» /Фаховий коледж Національного фармацевтичного університету. URL: https://college.nuph.edu.ua/освітні-програми/

174. Освітньо-професійні програми спеціальності 226 «Фармація» / Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1Ukg0KCutyjnzUGD2k6yUnKngmi1DyjBQ (дата звернення: 12.03.2023).

175. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

176. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/48542/ (дата звернення: 12.03.2025).

177. Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями : постанова Кабінету Міністрів України від 24 трав. 1997 р. № 507. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF#Text (дата звернення: 14.02.2025).

178. Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах України за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра. URL: http://www.abiturient.in.ua/ua/napriamki_magistr_1_ua (дата звернення: 12.03.2025).

179. План роботи структурних підрозділів Національної фармацевтичної

академії України на 2002–2003 навчальний рік / НФаУ. 2003. URL: http://nuph.edu.ua/2003-rik-pidruchniki-navchalni-posibniki/ (дата звернення: 12.03.2025).

180.Половко Н. П., Вишневська Л. І., Зубченко Т. М., Ковальова Т. М. Вступ у фармацію. Практичні заняття в аптеці з технології ліків : метод. рек. до практичних занять для здобувачів вищої освіти спец. «Фармація, промислова фармація» денної та заочної форми навчання. Харків : НФаУ, 2018. 37 с.

181.Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : Міністерства освіти України від 02.06.1993 № 161. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/REG173?an=10 (дата звернення: 12.03.2023).

182.Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.1998 № 65 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF#Text (дата звернення: 13.03.2023).

183.Положення про систему безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я : постанова Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2021 р. № 725. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.03.2025).

184.Порядок здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступенів фахової передвищої освіти та вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів за спеціальностями галузі знань 22 «Охорона здоров'я» : постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 334. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2018-%D0%BF/ed20211022#Text (дата звернення: 10.04.2023).

185.Про введення в дію затверджених МОЗ України навчальних планів підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» кваліфікації «лікар» за спеціальностями «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа», «Стоматологія» та кваліфікації «провізор» за спеціальністю «Фармація» в НМУ імені О. О. Богомольця : наказ НМУ імені О.

О. Богомольця від 07.04.2015 № 244. URL: http://nmu.ua/news/news/5523f156d0453/01.jpg (дата звернення: 12.03.2025).

186.Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 12.03.2025).

187.Про вищу освіту : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2984-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 20.

188.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підготовки, безперервного професійного розвитку та професійної діяльності за професіями у сфері охорони здоров'я : Закон України від 12.02.2025 № 4246-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4246-20/card2#Card (дата звернення: 20.03.2025).

189.Про внесення змін до Навчального плану підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» кваліфікації «провізор-косметолог» у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації за спеціальністю «технологія парфумерно-косметичних засобів», затвердженого наказом МОЗ від 07.12.2009 № 932. URL: https://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=11429 (дата звернення: 02.03.2025).

190.Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 21.01.2004 р. N 36 : наказ МОЗ України від 01.08.2007 № 446. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0446282-07#Text (дата звернення: 13.04.2023).

191.Про внесення зміни в додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 року № 843 : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.07.2022 № 647-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 12.03.2025).

192.Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України : наказ МОЗ України від 18.12.2007 № 838. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0838282-07#Text (дата звернення: 12.03.2024).

193.Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської

діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) : постанова Кабінету Міністрів України від 30 листоп. 2016 р. № 929. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/249579316 (дата звернення: 10.01.2025).

194.Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.03.2025).

195.Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.03.2025).

196.Про затвердження паспорта спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (медичні та фармацевтичні дисципліни): Постанова президії ВАК України від 30.03.2011 N 56-06/3 URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v06_3330-11#Text дата звернення: 12.03.2025).

197.Про затвердження переліку напрямів підготовки фахівців у вищих навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки України від 24 лип. 2003 р. № 285. *Офіційний вісник України*. 2003. № 31. С. 68–71.

198.Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра : постанова Кабінету Міністрів України від 27 серп. 2010 р. № 787. URL: http://document.ua/pro-zatverdzhennja-pereliku-specialnostei-zajakimi-zdiisnyu-doc31544.html (дата звернення: 12.03.2025).

199.Про затвердження Положення про інтернатуру та порядок її проходження: наказ МОЗ України від 19 верес. 1996 р. № 291. *За потреби додайте URL, якщо використовуєте електронну версію.*

200.Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : постанова Кабінету Міністрів України від 20 січ. 1998 р. № 65. *Зібрання постанов Уряду України*. 1998. № 3. Ст. 85.

201.Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я : постанова Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2021 р. № 725. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.03.2025).

202.Про затвердження Положення про систему ліцензійних інтегрованих іспитів фахівців з вищою освітою напрямів «Медицина» і «Фармація» : наказ МОЗ України від 14.08.1998 № 251. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_19980814_251.html (дата звернення: 12.03.2025).

203.Про затвердження порядку допуску до медичної і фармацевтичної діяльності в Україні громадян, які пройшли медичну чи фармацевтичну підготовку в навчальних закладах іноземних країн : наказ МОЗ України від 19.08.1994 № 118-с. URL: https://www.apteka.ua/article/32651 (дата звернення: 12.03.2025).

204.Про затвердження Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступенів фахової передвищої освіти та вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів за спеціальностями галузі знань 22 «Охорона здоров'я» : постанова Кабінету Міністрів України від 28 берез. 2018 р. № 334. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.03.2025).

205.Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 04.11.2022 № 981. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-226-farmaciya-promislova-farmaciya-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti (дата звернення: 20.12.2024).

206.Про затвердження стандарту фахової передвищої освіти зі спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр» : наказ МОН України від 07.06.2023 № 700. Uhttps://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Стандарт_СФПО_226_Фармація-промислова_фармація.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

207.Про затвердження та введення нового навчального плану підготовки фахівців за спеціальністю «Клінічна фармація» : наказ МОЗ України від 17.05.2008 № 258. U*RL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0258282-08#Text*

208.Про затвердження та введення нового навчального плану підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» кваліфікації «провізор» у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації за спеціальністю «Фармація» : наказ МОЗ України від 07.12.2009 № 930. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0930282-09#Text (дата звернення: 12.03.2025).

209.Про затвердження та введення нового навчального плану підготовки фахівців за спеціальністю «Фармація» : наказ МОЗ України від 21.01.2004 № 362. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0036282-04#Text (дата звернення: 12.03.2025).

210.Про заходи МОЗ України щодо реалізації положень Закону України «Про вищу освіту»: наказ МОЗ України від 29.09.2014 № 678 від 29.09.2014 р. http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20140929_0678.html (дата звернення: 14.04.2023).

211.Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text (дата звернення: 12.03.2024).

212.Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 22. Ст. 86. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.03.2023).

213.Про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів :

постанова Кабінету Міністрів України від 12 лют. 1996 р. № 200. *Зібрання постанов Уряду України*. 1996. № 7. Ст. 216.

214.Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 12.03.2025).

215.Про освіту : Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 34. Ст. 451.

216.Про стандартизацію: Закон України (редакція від 04.11.2018 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18

217.Про створення Української фармацевтичної академії: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1992 р. № 571. URL: https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2015/04/4.-Pro-stvorennya-Ukrayinskoyi-farmatsevtychnoyi-akademiyi.pdf (дата звернення: 15.01.2024).

218.Про створення фармацевтичного факультету в Національному медичному університеті ім. О. О. Богомольця: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.05.1998 № 125. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0125282-98#Text Н (дата звернення: 15.01.2023).

219.Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 11.03.2024).

220.Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80 (дата звернення: 11.03.2024).

221.Про схвалення Стратегії розвитку медичної освіти в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 № 95-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-%D1%80#n8

222.Про фармацевтичний факультет. Національний медичний університет імені О.О.Богомольця. URL: https://nmuofficial.com/zagalni-vidomosti/fakultety/farmatsevtychnyj/istoriya-fakultetu/ (дата звернення: 15.11.2025).

223.Прокопенко Т. С., Котвицька А. А., Горбаньов В. В. Дослідження історичних аспектів становлення фармацевтичної освіти в Україні у другій половині XIX – на початку XX століття. *Управління, економіка та забезпечення якості у фармації.* 2015. № 5 (43). С. 56–61.

224.Прокопів Л., Єгорова І., Деренюк М., Досин В. Формування емоційного інтелекту в майбутніх фахівців різних галузей знань: диференційований підхід. Молодь і ринок. 2023. № 3 (211). С. 129–133. URL: https://mir.dspu.edu.ua/article/view/277564 (дата звернення: 18.02.2024).

225.Промислова фармація: етапи становлення та майбутнє – 25 років досвіду НФаУ. Аптека online. 2017. № 44 (1115), 13 листопада. URL: https://www.apteka.ua/article/429270 (дата звернення: 21.01.2023).

226.Радзієвська І. Історіографія дослідження засад розвитку медичної та фармацевтичної освіти молодших спеціалістів в Україні. Український педагогічний журнал. 2021. № 2. С. 121–135. URL: https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/download/293/231/253 (дата звернення: 09.10.2024).

227.Рева Т., Ніженковська І., Стучинська Н., Чхало О. Стан і перспективи розвитку національної вищої фармацевтичної освіти. Медичні перспективи. 2020. Т. XXV, № 2. С. 19–25. URL: https://journals.uran.ua/index.php/2307-0404/article/view/206336 (дата звернення: 14.03.2023).

228.Різничок С. В. Становлення та розвиток вищої фармацевтичної освіти у західноукраїнському регіоні (1784–1991 рр.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2013. 263 с.

229.Різничок С. В. Становлення та розвиток вищої фармацевтичної освіти у західноукраїнському регіоні (1784–1991 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2013. 24 с. URL:

http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/11704/1/Riznychok.pdf (дата звернення: 05.10.2023).

230. Робоча програма «Клінічна фармація». Одеський національний медичний університет. URL: https://resource.odmu.edu.ua/chair/download/23111/_56fn0lAJzRH4w_bzTYILw/pобоча%20програма%20клінфармація%20денна.doc (дата звернення: 20.03.2026).

231. Робочий навчальний план підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» кваліфікації «Провізор» Національного медичного університету імені О. О. Богомольця за спеціальністю 7.12020101 «Фармація»: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 29.03.2012 р. № 384. Київ, 2012. 14 с.

232. Рожковський Я. В., Шемонаєва К. Ф., Кресюн В. І. [та ін.] Навчально-методичний посібник до практичних занять з фармакології для студентів 3 курсу фармацевтичного факультету заочної форми навчання. Одеса: Одес. нац. мед. ун-т, 2023. 119 с.

233. Роз'яснення стосовно особливостей проведення оцінювання стану медичної освіти в Україні у порівнянні з міжнародними стандартами, зокрема американськими. URL: http://nmu.ua/news/roz-yasnennya-shhodo-osoblyvostej-provedennya-otsinyuvannya-stanu-medychnoyi-osvity-v-ukrayini-u-porivnyanni-z-mizhnarodnymy-standartamy/ (дата звернення: 05.06.2025).

234. Розвиток змісту медичної та фармацевтичної освіти в контексті європейської інтеграції. *Медичні перспективи.* 2020. Т. 25, № 2. С. 19–25.

235. Розвиток фармацевтичної практики. Посібник Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Міжнародної фармацевтичної федерації (МФФ)/ URL:https://www.apteka.ua/article/31027 (дата звернення: 15.01.2024).

236. Русин Г., Стинська В., Мацук Л., Коростелова Ю., Стецик С. Ефективність проектного методу у формуванні професійних компетентностей майбутніх вчителів. *Revista de la universidad del Zulia.* 3-й період. 12-й рік. № 35, 2021. С. 303 – 321

237.Святиня М. Л. Історія фармації: навч. посіб. Львів, 2002. 660 с.

238.Сисоєва С. О. Педагогічна інноватика: теорія і практика. Київ: Педагогічна думка, 2011. 350 с.

239.Скібіна О. Контекстний підхід у підготовці студентів до професійної діяльності. URL: https://cusu.edu.ua/ua/konferentsii-2021-2022/problemy-ta-innovatsii-v-pryrodnycho-matematychnii-tekhnolohichnii-i-profesiinii-osviti-2021-rik/sektsiia-2-teoretyko-metodolohichni-ta-psykholoho-pedahohichni-aspekty-formuvannia-profesiinoi-kompetentnosti-studentiv-ta-uchniv-u-protsesi-navchannia/13029-kontekstnyy-pidkhid-u-pidhotovtsi-studentiv-do-profesiynoyi-diyalnosti (дата звернення: 05.06.2023).

240.Сліпчук В. Л. Історико-педагогічний аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю на початку XX століття. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. Педагогіка. Філософія.* 2014. Вип. 28. С. 219–226.

241.Сліпчук В. Л. Підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні в умовах євроінтеграції. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2014. Вип. 3–4. С. 63–68.

242.Сліпчук В. Л. Прогностичні напрями професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі України в умовах євроінтеграції. *Народна освіта.* 2015. № 2 (26). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2853 (дата звернення: 15.01.2023).

243.Сліпчук В. Л. Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття): монографія / за ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України Я. В. Цехмістера. Київ: Едельвейс, 2017. 520 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yaroslav-Tsekhmister/publication/329881641_Profesijna_pidgotovka_fahivciv_farmacevticnoi_galuzi_v_Ukraini_HH_-_pocatok_HHI_stolitta/ (дата звернення: 15.01.2025).

244.Сліпчук В. Л. Тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 –

теорія і методика професійної освіти. Київ, 2018. 520 с.

245.Словник української мови. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=методологія (дата звернення: 15.02.2024).

246.Снєгірьов П. Фармацевтична освіта в Україні: традиції, сьогодення, майбутнє. URL: https://www.apteka.ua/article/14237 (дата звернення: 15.01.2026).

247.Солоненко Н. В., Шматенко О. В., Кравчун Л. В. Симуляційний тренінг як методологічний підхід у підготовці майбутніх лікарів. *Медична освіта.* 2020. № 3. С. 58–63.

248.Стандарт вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація», другий (магістерський) рівень: наказ МОН України від 04.11.2022 № 981. URL: https://www.apteka.ua/article/650957 (дата звернення: 45.03.2023).

249.Стандарт вищої освіти України галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація» / МОН України. Київ, 2016. 63 с

250.Становлення та розвиток кафедри організації та економіки фармації Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (1964–2014): монографія / Б. П. Громовик, С. І. Терещук, Г. Д. Гасюк, О. Р. Левицька, А. В. Горілик, К. І. Дорикевич, С. Є. Прокіп, Н. Б. Ярко, У. Я. Янишин, А. Й. Дацко; за ред. Б. П. Громовика. Львів: Ліга-Прес, 2014. 272 с. URL: https://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_organizationpharm/07.%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F/ua_history_OEF.pdf (дата звернення:05.01.2025).

251.Стинська В. В., Кліщ І. П., Кравець Н. С. Інноваційні педагогічні стратегії у підготовці медичних і фармацевтичних кадрів в Україні. *Медична освіта.* 2025. № 2. С. 35–41.

252.Стинська В., Прокопів Л., Кравець Н. Змістовий компонент професійної підготовки здобувачів вищої освіти в період становлення незалежної України. Гірська школа Українських Карпат. 2024. № 31. С. 47–51. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/view/9270/9132 (дата

звернення: 15.04.2025).

253.Стинська В., Ящишин З., Кравець Н. Методологія дослідження проблеми розвитку фармацевтичної освіти в Україні. *Педагогічний альманах.* 2024. № 57. С. 50–57. DOI: https://doi.org/10.37915/pa.vi57.605 (дата звернення: 15.03.2024).

254.Стинська В. Методологія наукового дослідження в галузі знань А «Освіта»: ключові орієнтири. *Педагогічний альманах.* 2025. № 58. С. 50– 61.

255.Стражнікова, І. В. Історіографічні підходи до оцінки сучасними науковцями розвитку галузей науки Західного регіону України. *Науково-педагогічні студії. Вип.* 2024. *В.*1(1). С. 46-53.

256.Стратегічні напрями розвитку фармацевтичної освіти./ за ред. Міністерства охорони здоров`я України. К. 2020. 17 с.

257.Сулейман М. Впровадження інноваційних методів у навчальний процес фармацевтичного ВНЗ. *Медична освіта*. 2017. С. 75–78.

258.Сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої медичної (фармацевтичної) освіти в Україні: матеріали XXI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю в онлайн-режимі за допомогою платформи Microsoft Teams, Тернопіль, 23–24 трав. 2024 р. Тернопіль: ТНМУ, 2024. 352 с.

259.Сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої медичної (фармацевтичної) освіти в Україні: матеріали XXI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю в онлайн-режимі за допомогою платформи Microsoft Teams, Тернопіль, 23–24 трав. 2024 р. Тернопіль: ТНМУ, 2024. 352 с.

260.Сятиня М. Л. *Історія фармації*: навч. посіб. Львів, 2002. 660 с.

261.Терещук Т. О. Історичні аспекти розвитку фармацевтичного законодавства і освіти, становлення суспільно-професійних організацій у західноукраїнських землях (XV ст. – 1-а половина XX ст.): дис. ... канд. фарм. наук: 15.00.04. Львів, 1996. 190 с.

262.Терещук Т. О. Історичні аспекти розвитку фармацевтичного законодавства і освіти, становлення суспільно-професійних організацій у західноукраїнських землях (XV ст. – 1-а половина XX ст.): дис. ... канд. фарм.

наук: 15.00.04. Львів, 1996. 190 с.

263. Тернопільська В. І. Технології навчання фармацевтичної освіти у закладах вищої освіти України (кінець XX ст. – перша чверть XXI ст.). *Педагогічний альманах*. 2025. № 58. С. 204–211. URL: https://doi.org/10.37915/pa.vi58.635 (дата звернення: 15.01.2026).

264. Тернопільська В. І. Трансформація фармацевтичної освіти України у контексті європейської інтеграції. *Педагогічний альманах*. 2022. № 48. С. 127–133. URL: https://journal.pdpu.edu.ua/article/view/241282 (дата звернення: 15.03.2025).

265. Тернопільська В. Роль освітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців. *Інноваційна педагогіка.* 2025. № 86. С. 144 - 147. URL:http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2025/85/part_2/28.pdf

266. Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського: історія і сучасність, 1957–2007 / М. А. Андрейчин та ін.; за ред. В. В. Файфури, Я. Я. Боднара, А. Х. Завальнюка. Тернопіль: ТДМУ: Укрмедкнига, 2007. С. 281–286.

267. Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського. URL: https://www.tdmu.edu.ua/ (дата звернення: 15.03.2026).

268. Типовий навчальний план спеціальності 7.110201 «Фармація» від 24.12.1997 р. МОЗ України. 11 с.

269. Ткачова Н. О., Варенко Т. К. Аксіологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів. *Наука і освіта.* 2009. №7. С. 212-215.

270. Толочко В., Мєдвєдєва Ю., Міщенко І. Система фармацевтичної освіти в Італії. *Фармацевтичний кур'єр*. 2012. № 10. С. 34–39. URL: https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2900/1/Толочко,%20Медведєва,%20Міщенко%20Система%20фармацевтичної%20освіти%20в%20Італії.pdf (дата звернення: 15.03.2024).

271. Трохимчук В. Гульпа В., Соловйов С. та ін. Дослідження етапів впровадження дуальної вищої освіти для спеціальності І8 «фармація»

(спеціалізація «фармація»). Фармацевтичний журнал. 2025. Т. 80. № 2. С. 42–49.

272. Трохимчук В., Хулпа В., Соловйов С. та ін. Дослідження етапів впровадження подвійної вищої освіти за спеціальністю І8 «Фармація» (спеціалізація «Фармація»). *Фармацевтичний журнал*. 2025. Т. 80. № 2. С. 42–49. URL: https://doi.org/10.32352/0367-3057.2.25.04 (дата звернення: 15.01.2026).

273. *У*країнський медичний часопис [Електронний ресурс]. URL: http://www.umj.com.ua/article/3282/zatverdzheno-novij-navchalnijplan-pidgotovki-likariv (дата звернення: 15.03.2024).

274. Університет медицини та соціальних наук. URL: https://www.education.ua/universities/886/?speciality=212#programs

275. Фармацевтична енциклопедія / під ред. В. П. Черниха. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Моріон, 2010. 1632 с. URL: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/314/farmacevtichna-osvita (дата звернення: 15.03.2024).

276. Фармацевтична енциклопедія / під ред. В. П. Черниха. Київ: Моріон, 2005. 848 с.

277. *Фармацевтична енциклопедія.* URL: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/ (дата звернення: 15.03.2024).

278. Фармацевтична освіта в Україні: довідник вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Фармація» / керівн. проєкту: М. В. Банчук, О. П. Волосовець, В. П. Черних; відп. викон.: І. С. Гриценко, С. В. Огарь; уклад.: А. А. Бабанін, Ю. Я. Бобало, Т. М. Бойчук та ін. Харків: НФаУ, 2010. 534 с.

279. Фармацевтичний факультет Івано-Франківського національного медичного університету. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/istoriya_farm_fakultetu.pdf (дата звернення: 06.02.2026).

280. Фармацевтичний факультет у складі Луганського державного медичного університету. URL:

http://www.lsmu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=183&lang=uk (дата звернення: 06.03.2026).

281. Фармацевтичний факультет у складі Національного медичного університету О. О. Богомольця. URL: http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/4627/nacionalnij-medichnij-universitet-imeni-akademika-o-obogomolcya (дата звернення: 09.03.2026).

282. Фармацевтичний факультет. Запорізький державний медико-фармацевтичний університет. URL: https://mphu.edu.ua/p_82.html (дата звернення: 15.09. 2026).

283. Фармація України. Погляд у майбутнє: матеріали VII Нац. з'їзду фармацевтів України (Харків, 15–17 вересня 2010 р.): у 2 т. / МОЗ України, Нац. фармац. ун-т; ред. кол.: В. П. Черних (голова) та ін.; уклад.: Н. А. Третьякова та ін. Харків: НФаУ, 2010. Т. 1. С. 530–531.

284. Фармація України. Том 2. Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні / НФаУ. 2015. URL: https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2015/04/Farmatsiya_Ukrayiny-_Tom_2_ROZVY-TOK-FARMATSEVTY-CHNOYI-OSVITY-V-UKRAYINI_1.pdf (дата звернення: 14.10.2025).

285. Фармація: усе про спеціальність І8 (226) [Електронний ресурс]. *Education.ua*. 23.12.2024. URL: https://www.education.ua/news/2024/12/24/farmatsiia-use-pro-spetsialnist-i8-226/ (дата звернення: 09.03.2026).

286. Філіппова Л. В. Розвиток фармацевтичної освіти в Україні. *Педагогічні науки:* збірник наукових праць. 2018. Том 2 . № 82. с. 39-42 https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4592/4058 (дата звернення: 04.10.2025).

287. Філіппова Л. Особливості розвитку вищої фармацевтичної освіти України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 84. Т. 2. С. 97–101. URL: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.84.2.20

(дата звернення: 04.10.2025).

288. Харківський національний медичний університет. URL: http://knmu.edu.ua/ (дата звернення: 05.11.2025).

289. Хриков Є. М., Адаменко О. В., Савченко С. В. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія. Луганськ : Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. 244 с. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2763/hrikov.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

290. Черненко О. Системний підхід до освітньої досконалості: дослідження взаємозв'язку компонентів якості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 3 (137). С. 127–140. URL: https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.03/127-140

291. Черних В. Моніторинг якості фармацевтичної освіти в Україні. URL: https://www.apteka.ua/article/8881 n (дата звернення: 03.02.2026).

292. Швець Л., Шаповал І. Сучасна медична освіта: баланс між традиціями та інноваціями в умовах викликів сьогодення. *Медицина та фармація. Освітні дискурси*. 2024. № 4. С. 155–158. URL: https://journals.nmuofficial.kyiv.ua/index.php/eddiscourses/article/download/83/75/150 (дата звернення: 02.03.2025).

293. Шейко В. М., Кушнаренко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Київ: Знання, 2004. 307 с.

294. Штрімайтіс О., Дейнека А., Чорноус В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців-фармацевтів у процесі фахової підготовки. *Health & Education*. 2025. Вип. 3. С. 347–353.

295. Яковлєва Л. В., Бездітко Н. В., Герасимова О. О. Організація самостійної роботи студентів на кафедрі фармакоекономіки у світлі реформування вищої освіти. *Клінічна фармація*. 2006. № 2. С. 24–26.

296. Якуба А. О. Становлення фармацевтичної освіти на Харківщині у другій половині XIX – на початку XX ст. *Гілея*. 2013. № 77. С. 33–36.

297. Andrieiev Y., Lysenko N., Lytvynenko O. Application of Problem-Based

Learning as a Means of Improvement of Professional Training of Future Pharmacists. *Вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка*. 2025. Вип. 1 (56). P.11-17. URL: http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/download/329544/319075 (дата звернення: 04.02.2026).

298. Barkovska O. Organization of Practical Training for Foreign Students in the National University of Pharmacy. *National University of Pharmacy*. URL: https://en.nuph.edu.ua/organization-of-practical-training-for-foreign-students-in-the-national-university-of-pharmacy/(дата звернення: 04.03.2026).

299. Bates J., Anić-Milošević S., Desselle S. P., Galbraith K., Marlowe J. L., Buxton E. C. Transforming pharmaceutical education: a needs-based global analysis for policy development. *American Journal of Pharmaceutical Education*. 2022. Vol. 86, No. 1. P. 1–15.

300. Biduchak A.S.Implementetion and prospects of team-based training inmedical education in Ukraine and Europe. *Буковинський медичний вісник*. 2025. Т.29. №3 (115). С. 113-117. URL: http://e-bmv.bsmu.edu.ua/article/view/341181/329173 (дата звернення: 12.11.2024).

301. Bilavych H., Tkachivska I., Rozman I., Didukh I., Fedchyshyn N., Fedoniuk L., Savchuk S. Volunteer movement of Ukrainian students in the field of medical aid, education, health care for children and adults (end of the XIX – 30s of the XX century). *Wiadomości Lekarskie*. 2022. Vol. LXXV, Issue 11, Part II. P. 2855–2862. URL: https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2022/11/WLek2022112.pdf (дата звернення: 04.03.2023).

302. Bilavych H., Vintoniak O., Slyvka L., Humeniuk I., Fedchyshyn N., Fedoniuk L., Savchuk B. The role of psychoeducation for the physical and mental health of future specialists in wartime conditions. *Polski Merkuriusz Lekarski*. 2025. Vol. LIII, Is. 1. P. 139–145. URL: https://polskimerkuriuszlekarski.pl/wp-content/uploads/library/PolMerkurLek2025i1net.pdf (дата звернення: 03.01.2026).

303. Borysiuk I., Veresniuk N., Opanasiuk M., Didychuk V. Development of Pharmaceutical Education Programs and Studying... I*nternational Journal of Medical Toxicology & Legal Medicine.* 2024. V. 27, No. 2, URL:

https://library.dmed.org.ua/uploads/files/2025-11/1762018673_borysiuk-i_-veresniuk-n_-opanasiuk-m_-didychuk-v.pdf (дата звернення: 04.03.2025).

304. Chornobryva N. V., Khvalyboha T. I. Methodological approaches to professional training of future nurses in the conditions of digitalization of medical education. *Science and Technology Today*. 2022. № 14 (14). P. 176–185. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/3329 (дата звернення: 04.03.2023).

305. Clinical pharmacy and pharmaceutical care: Syllabus of the discipline /Odessa national medical university. URL: https://onmedu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Clinical-pharmacy-and-pharmaceutical-care.pdf (дата звернення: 20.02.2026).

306. Dalton K., Byrne S. Role of the pharmacist in reducing healthcare costs: current insights. *Integrated Pharmacy Research and Practice*. 2017. № 6. P. 37–46. URL: https://doi.org/10.2147/IPRP.S108047 (дата звернення: 04.03.2023).

307. Danylchuk, L., Stynska, V., Shtyfurak, V., Birko, N., & Kravchyn, T. Findings of a study on the health of education sector workers in Ukraine during martial law. *European Journal of Sustainable Development*/ 2025. 14(4), 693. https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n4p693

308. Department of Management, Marketing and Quality Assurance in Pharmacy: History of the Department. *National University of Pharmacy*. URL: https://mmqaph.nuph.edu.ua/department/history-of-the-department-of-pharmaceutical-management-and-marketing/ (дата звернення: 04.03.2026).

309. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 2005. L 255. P. 22–142.

310. Education. *National University of Pharmacy*. 2026. URL: https://en.nuph.edu.ua/education/ (дата звернення: 04.03.2026).

311. Educational Professional Program «Pharmacy, Industrial Pharmacy» / Ivano-Frankivsk National Medical University. 2020. URL: https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/OPP_Farm_programa_en_2020.pdf (дата звернення:

04.03.2023).

312. Educational Professional Program «Pharmacy» / Bukovinian State Medical University. URL: https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/opp-pharmacy-english.pdf (дата звернення: 10.05.2026).

313. Ethical guidelines on the use of artificial intelligence (AI) and data in teaching and learning for educators. European Commission. 2022. URL:https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d81a0d54-5348-11ed-92ed-01aa75e-d71a1/language-en (дата звернення: 06.03.2024).

314. European Association of Faculties of Pharmacy. URL: https://uia.org/s/or/en/1100033641 (дата звернення: 06.03.2024).

315. European Commission/EACEA/Eurydice. *The European Higher Education Area in 2020: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 384 p.

316. Example Syllabus 226 «Pharmacy» / Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова. URL: https://www.vnmu.edu.ua/downloads/pdf/eng-Example-Syllabus-226-Pharmacy.pdf (дата звернення: 20.02.2026).

317. FIP Development Goals: Transforming Global Pharmacy and Pharmaceutical Sciences Education. URL: https://developmentgoals.fip.org/ (дата звернення: 06.05.2025).

318. FIP Statement of Policy on Good Pharmacy Education Practice. Approved by FIP Council in Vienna. 2000 [Internet]. URL: https://www.fip.org/file/1518 (дата звернення: 01.10.2025)

319. Forms and Rules of Training. *Shupyk National Healthcare University of Ukraine*. URL: https://www.nuozu.edu.ua/en/old-nmapo-edu-ua-2/249-forms-and-rules-of-training (дата звернення: 04.02.2025).

320. International Pharmaceutical Federation (FIP). *FIP Development Goals: Transforming Pharmacy and Pharmaceutical Sciences Education and Practice*. The

Hague: FIP, 2021. 32 p.

321. International Pharmaceutical Federation (FIP). *Transforming Our Workforce: Global Conference on Pharmacy and Pharmaceutical Sciences Education*. The Hague: FIP, 2016. 120 p.
Jalla A., Sturges J., Lees J. Integration of Educational Technology. *Surgical Clinics of North America*. 2021. № 101 (4). P. 693–701.

322. Khvalyboha T. I., Kostiv S. Ya., Khvalyboha D. V. Advancements in surgical training for dentistry students: insights from the education system of the USA. *Медична освіта*. 2024. № 4. P. 88–92. URL: https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/15143(дата звернення: 04.03.2025).

323. *Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries*. Washington, D.C.: The World Bank, 2003. 110 p.

324. Magistracy. Information for students master's degree in specialty 226 «Pharmacy, Industrial Pharmacy» / external form of education. 2021. *Shupyk National Healthcare University of Ukraine*. URL: https://www.nuozu.edu.ua/en/s/eu/depts/pharmaceutical-technology-and-biopharmaceuticals/training (дата звернення: 06.03.2024).

325. Mukan N., Chubinska N., Zhongjun G. Компетентнісний підхід у вищій освіті: основні поняття та категорії. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/475(дата звернення: 04.03.2024).

326. Organization of Academic Process. *Bogomolets National Medical University*. URL: https://nmuofficial.com/en/studentu/organizatsiya-navchalnogo-protsesu/ (дата звернення: 20.05.2024)

327. Pharmaceutical Education in Ukraine and Europe / Borysiuk I. та ін. *Modern Science – Moderní věda*. 2024. № 39–4. URL: https://library.dmed.org.ua/uploads/files/2024-12/1735217079_yidslkllkrixvca.pdf (дата звернення: 20.05.2025)

328. Practical Training in Clinical Pharmacy / Odessa National Medical University.

URL https://onmedu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Practical-training-in-clinical-pharmacy.pdf (дата звернення: 6.03.2025).

329. Program of a Comprehensive Practice-Oriented Qualification Exam (Pharmacy). *National University of Pharmacy*. 2023. 36 p. URL: https://economica.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/program-of-a-comprehensive-practice-oriented-qualification-exam-pharmacy.pdf (дата звернення: 20.05.2024)

330. Reva T. Pharmaceutical Faculty. *Bogomolets National Medical University*. URL: https://nmuofficial.com/en/zagalni-vidomosti/fakultety/farmatsevtychnyj/ (дата звернення: 10.02.2026).

331. Rizak G. Methods of Organizing and Conducting Laboratory Work in Teaching Pharmaceutical Chemistry for Students Majoring in «Pharmacy, Industrial Pharmacy». *Continuing Professional Education: Theory and Practice*. 2022. 73 (4). P. 54–60 (дата звернення: 20.01.2025).

332. Students' Journal of Practical Training in Clinical Pharmacy / Danylo Halytsky Lviv National Medical University. URL: https://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_clinicalpharm/03.FOREIGN_STUDENTS/03.1.PHARMACY/5%20COURSE/3.PRACTICAL_TRAINING/Students_Journal_of_Practical_Training_in_Clinical_Pharmacy.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

333. Study Clinical Pharmacy at National University of Pharmacy: Your Path to the Future of Pharmacy. URL: https://demontconsultancy.org/clinical-pharmacy-at-national-university-of-pharmacy-your-path-to-the-future-of-pharmacy/ (дата звернення: 20.03.2026).

334. Syllabus «Clinical Pharmacy and Pharmaceutical Care» / Danylo Halytsky Lviv National Medical University. 2023. URL: https://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_clinicalpharm/03.FOREIGN_STUDENTS/03.1.PHARMACY/5%20COURSE/2.SYLLABUS/1Syllabus_Clinical_pharmacy_and_pharmaceutical_care_Ph4-5_2023.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

335. Teaching and Methodological Work. *Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Department of Pharmaceutical Technology and Biopharmaceutics*. URL: https://www.nuozu.edu.ua/en/s/eu/depts/pharmaceutical-technology-and-biopharmaceuticals/training/3142-teaching-and-methodological-work (дата звернення: 20.11.2025).

336. The Curriculum «Pharmacy» (Educational and Professional Program, second (master's) level). *National University of Pharmacy*. 2024. URL: https://en.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2024/12/09.12.24_НП-Фармація-ENGLISH_correct.pdf (дата звернення: 05.06. 2025).

337. The Role of the Pharmacist in the Health Care System: Preparing the Future Pharmacist: Curricular Development: report of a third WHO Consultative Group on the Role of the Pharmacist, Vancouver, Canada, 27–29 August 1997 [Internet]. URL: https://apps.who.int/iris/handle/10665/63817 (дата звернення: 05.10.2025).

338. University of Copenhagen. MSc in Pharmacy. URL: https://studies.ku.dk/masters/pharmacy/м (дата звернення: 05.10.2025).

339. University of Tartu. Clinical Pharmacy. URL: ttps://ut.ee/en/curriculum/clinical-pharmacy (дата звернення: 10.10.2025).

340. Utrecht University. Master's Programme Pharmacy. URL: ttps://www.uu.nl/en/masters/drug-innovation/study-programme (дата звернення: 10.10.2025).

341. Vlasenko I. O., Davtian L. L., & Korytniuk R. S. The aspects of modern professional education of pharmacist interns about pharmaceutical technology. Farmatsevtychnyi Zhurnal. 2025. (3), 34-47. https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/1466 (дата звернення: 20.06.2026).

342. Volmer D., Sepp K., Raal A., Atkinson J. Pharmacy practice and education in Estonia. *Pharmacy.* 2019. Vol. 7, No. 3. Article 87. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6789764/ (дата звернення: 20.11.2025).

343. Vykhrushch A., Khvalyboha T., Fedchyshyn N., Bahrii M., Fedoniuk L., Protsyk H., Hnatyshyn S. Development of medical students creativity as a priority of

modern higher education. Wiadomości Lekarskie. 2021. Vol. LXXIV, Issue 12. P. 3204–3213. URL: https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2021/WLek202112115.pdf (дата звернення:18.12.2025).

344. Vyshnevska L., Buryak M. Work Program of a Course «Technology of Veterinary Preparations» in Specialty 226 Pharmacy, Industrial Pharmacy of Educational Program Pharmacy for Foreign Students. 2023. National University of Pharmacy. URL: https://atl.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/work-program.pdf (дата звернення: 20.01.2026).

345. World Health Organization; International Pharmaceutical Federation. Joint FIP/WHO Guidelines on Good Pharmacy Practice: Standards for Quality of Pharmacy Services. WHO Technical Report Series. 2011. No. 961. Annex 8.

346. Zaychenko G. V., Kozak D. O. Prospects for the development of the pharmacovigilance system in pediatrics based on studying the features of adverse drug reaction among children and adolescents. Ukrainian Journal of Military Medicine. 2022. № 3 (2). P. 137–143.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, що опубліковані у наукових фахових виданнях України:

1. Прокопів Л., Єгорова І., Деренюк М., Досин В. Формування емоційного інтелекту в майбутніх фахівців різних галузей знань: диференційований підхід. *Молодь і ринок.* Дрогобич. 2023. №3 (211). С.129–133.

DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277564

URL: https://mir.dspu.edu.ua/article/view/277564

2. Досин В. Методи і форми організації у ЗВО України (90-ті роки XX – перша чверть XXI ст. 2024. № 57. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. 2024. №57 С.127–135.

DOI: https://doi.org/10.37915/pa.vi57.599

URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/issue/view/426

3. Досин В. Дидактико-орієнтовані аспекти розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні (кінець XX–перша чверть XXI ст.). *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 8 (54). С. 355–364.

DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)

URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/27829/27792

4. Досин В. Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в України (кінець XX–перша чверть XXI ст.). *Гірська школа Українських Карпат*. 2025. №33. С.10–14.

DOI: 10.15330/msuc.2025.33.10-14

URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/view/10076/9798

5. Досин В., Ящишин З. Нормативно-правова база розвитку фармацевтичної освіти в Україні (1991–початок XXI ст.). *Педагогічний альманах.* 2025. №60. С. 149–157.

DOI: https://doi.org/10.37915/pa.vi60.690

URL: https://pedalmanac.site/index.php/main/article/view/690

Продовження Додатка А

Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження:

1. Досин В. Організаційно-педагогічні засади фармацевтичної освіти в Канаді. *Соціономічні студії : збірник наукових праць молодих науковців / за заг. ред. проф. Л. О. Данильчук.* Полтава, 2024. Вип. 1. С. 36–41.

URL: https://surl.lu/phfpqy

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Досин В. Вища фармацевтична освіта у формуванні конкурентоспроможного фармацевтичного сектору України. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку* : зб. наук. праць за матер. IV міжнародної наук.-практ. конф. Полтава–Лубни, 20-21 лютого 2025 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Полтава : в-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2025. Том І. С. 131–135. URL: ТОМ 1.pdf - Google Диск

2. Досин В. Розвиток адаптивного навчання у фармацевтичній освіті як чинник формування професійної мобільності майбутніх фахівців. Розвиток неперервної педагогічної освіти за умов воєнного стану в Україні та глобальних викликів: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 30-річчя ка педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, 13–14 листопада 2025 р. Івано-Франківськ, 2025. С. 86–88. URL: https://kpibs.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/126/2026/01/zbirnyk-tez-konferentsii_2025.pdf (дата звернення: 12.12.2025)

3. Досин В. Шляхи підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців у закладах фармацевтичної освіти в умовах цифровізації. *Соціономічні студії: збірник наукових праць за матеріалами І науково-практичної конференції здобувачів наукового ступеня доктора філософії (PhD)*, 6 листопада 2025 р. Полтава-Лубни. 2025. С. 48–51.

URL: ttps://drive.google.com/file/d/1O4TYGs4tMRMRkyqbV26RLH337kQF-asg/view?usp=drive_link

Закінчення додатка А

АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Апробація результатів дослідження здійснювалася на конференціях:

- *міжнародних:* «Доступність і неперервність освіти впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика» (Івано-Франківськ, 2022), «Актуальні проблеми сучасної науки» (Дрогобич, 2023), «Відповідальне батьківство XXI ст.» (Полтава-Лубни, 2024), «Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку» (Полтава, 2025); «Освіта в сучасних викликах» (Полтава, 2025); «Педагогічна наука й освітня практика в реаліях війни: виклики, досвід, перспективи» (Коломия, 2025); «Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення» (Київ, 2025), «Розвиток неперервної педагогічної освіти за умов воєнного стану в Україні та глобальних викликів» (Івано-Франківськ, 2025);

- *всеукраїнських:* «Пріоритетні напрями модернізації освіти: досвід, реалії, перспективи» (Дрогобич, 2023), «Розвиток сучасної науки та освіти в Україні та зарубіжжі: історія, інновації, перспективи» (Івано-Франківськ, 2023); «Педагогічні інновації в освітньому просторі сучасного закладу вищої освіти» (Київ, 2023); «Хмельниччина в умовах війни росії проти України» (Хмельницький, 2024), «Реалізація регіональної компоненти в наукових дослідженнях здобувачів доктора філософії (PhD)» (Івано-Франківськ, 2024);

- звітних конференціях Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (2022–2025).

Додаток Б

Про Національний фармацевтичний університет

вр. пр. №1

КОПІЯ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 8 жовтня 1992р. № 571

Київ

Про створення Української фармацевтичної академії

Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ:

Прийняти пропозицію Міністерства охорони здоров"я, погоджену з Міністерством фінансів, Міністерством економіки та Харківською обласною державною адміністрацією, про створення у місті Харкові Української фармацевтичної академії на базі Харківського фармацевтичного інституту, що ліквідується.

Створення вказаної академії здійснити в межах бюджетних асигнувань, передбачених Міністерству охорони здоров"я на 1992 рік для підготовки кадрів.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Виконуючий обов'язки Прем'єр-міністра України — В. СИМОНЕНКО

Міністр Кабінету Міністрів України — В. ПЄХОТА

Інд.28

З ОРИГІНАЛОМ ЗГІДНО
Заступник ректора
з питань кадрової роботи

Продовження Додатка Б

КОПІЯ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 18 січня 2003 р. № 16-р

Київ

Про реорганізацію Національної фармацевтичної академії в Національний фармацевтичний університет

Відповідно до Указу Президента України від 18 вересня 2002 р. № 832 "Про Національний фармацевтичний університет" реорганізувати Національну фармацевтичну академію в Національний фармацевтичний університет.

Реорганізацію здійснити в межах асигнувань, передбачених МОЗ на підготовку кадрів.

Установити, що Національний фармацевтичний університет є правонаступником Національної фармацевтичної академії.

Прем'єр-міністр України **В. ЯНУКОВИЧ**

Інд. 28

З ОРИГІНАЛОМ ЗГІДНО
Заступник ректора
з питань наукової роботи

Додаток В

Спеціальності, роки відкриття в окремих ЗВО України

Спеціальність (код)	**Університет**	**Тип ЗВО**	**Рік відкриття / започаткування спеціальності**
Фармація (7.110201; з 2016 р. – 226 «Фармація, промислова фармація»)	Національний фармацевтичний університет (Харків)	спеціалізований фармацевтичний університет	1921 – започатковано спеціальність «Фармація» в Українській фармацевтичній академії, правонаступником якої є НФаУ.
Фармація (7.110201; 226)	Запорізький державний медико-фармацевтичний університет	медико-фармацевтичний університет	1959 – перший випуск 148 провізорів фармацевтичного факультету; спеціальність «Фармація» (7.110201) діє від часу переведення інституту до Запоріжжя (наказ ректора від ..19__ № ___; уточнюється).
Фармація (7.110201; 226)	Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького	медичний університет	1853 – відкрито фармацевтичне відділення (історичний початок підготовки провізорів; подальший розвиток як спец. 7.110201, сьогодні – 226).apteka+1
Фармація (7.110201; 226)	Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця	медичний університет	1997 – відкрито фармацевтичний факультет, здійснено перший набір за спеціальністю «Фармація» (7.110201) (наказ ректора НМУ від ..1997 № ___; уточнюється); з переходом на новий класифікатор підготовка переведена на спец. 226.

Продовження Додатка В

Фармація (7.110201; 226)	Івано-Франківський національний медичний університет	медичний університет	1999 – створено фармацевтичний факультет ІФДМА та започатковано підготовку за спеціальністю «Фармація» (7.110201) (наказ ректора від 10.05.1999 № ___; уточнюється); нині – спец. 226.
Клінічна фармація (7.110206; освітні програми в межах 226)	Національний фармацевтичний університет	спеціалізований фармацевтичний університет	1993 – створено кафедру клінічної фармації; 1999 – ліцензовано спеціальність 7.110206 «Клінічна фармація» (кваліфікація «провізор-клінічний») (наказ МОН/МОЗ від ..1999 № ___; уточнюється); у подальшому – ОП «Клінічна фармація» в межах спец. 226.
Клінічна фармація (7.110206; ОП у 226)	Львівський НМУ ім. Данила Галицького	медичний університет	2001 – на фармацевтичному факультеті ЛНМУ започатковано підготовку клінічних провізорів за спеціальністю «Клінічна фармація» (7.110206) (наказ ректора від ..2001 № ___; уточнюється); нині реалізується як освітня програма в межах 226.

Закінчення Додатка В

Технологія фармацевтичних препаратів (7.092501 / 7.051301; ОП у 226)	Національний фармацевтичний університет	спеціалізований фармацевтичний університет	1997 – трансформація спеціальності у «Хімічна технологія фармацевтичних препаратів» (коди 7.092501 / 7.051301, інженерний профіль) на базі НФаУ (наказ ректора від ..1997 № ___; уточнюється); у подальшому – освітні програми «Технологія фармацевтичних препаратів» у межах 226.
Технології парфумерно-косметичних засобів (7.05130113)	Національний фармацевтичний університет	спеціалізований фармацевтичний університет	1993 – створено курс «Технологія парфумерно-косметичних засобів»; 10.02.1998 – Академія отримала ліцензію на спец. 7.05130113 «Технологія парфумерно-косметичних засобів» (наказ МОН від 10.02.1998 № ___; уточнюється); 15.07.1998 – створено кафедру косметології і аромології.

Джерела: [3; 64; 222; 277; 282]

Додаток Ґ

Розподіл навчальних дисциплін за циклами за спеціальністю «Фармація» (2015–2016 навчальний рік)

	Цикл дисциплін	**Кредити**	**Год.**	**%**
	Гуманітарні та соціально-економічні	17	510	5,5
	Природничо-наукові (фундаментальні дисципліни)	95	2850	30,5
	Професійно орієнтовані (в т.ч. професійноорієнтовані фундаментальні)	132	3960	42,5
	Практична підготовка	56	2000	21,5
	Усього	**300**	**9320**	**100**

Джерело: [286]

Додаток Д

Історичні аспекти розвитку вищої фармацевтичної освіти

Додаток Д.1.

Інституційний розвиток Національного фармацевтичного університету увизначених нами етапах

1992 рік— Українська фармацевтична академія; відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1992 р. № 571 «Про створення Української фармацевтичної академії» утворено Українську фармацевтичну академію як самостійний заклад вищої освіти фармацевтичного профілю. Цей етап означив інституційне оформлення фармацевтичної освіти України в умовах державної незалежності

1999 рік — Національна фармацевтична академія України;

2003 рік – відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 16-р здійснено реорганізацію Національної фармацевтичної академії у Національний фармацевтичний університет, що завершило трансформацію інституційного статусу закладу (від академії до університету).

2004 рік – до 350-річчя м. Харкова та 200-річчя започаткування вищої фармацевтичної освіти в Україні на території університету відкрито унікальний скульптурний комплекс «Фармація у віках», який символізує історичну тяглість фармацевтичної науки та освіти (образи аптекаря, Панацеї, студентства як уособлення розвитку професії).

2005–2006 н. рік – проведено VI Національний з'їзд фармацевтів України та відзначено 200-річчя фармацевтичної освіти; презентовано перше видання «Фармацевтичної енциклопедії», що стало важливим науковим здобутком галузі.

2010 рік – університет виступив платформою проведення VII Національного з'їзду фармацевтів України; відкрито Музей історії фармації та композицію «Особистості фармації». Ключовим результатом стало прийняття Етичного

Продовження додатка Д.1

кодексу фармацевтичних працівників, що визначає професійні стандарти діяльності.

2015 рік – ректор університету В.П. Черних обраний академіком НАН України, що засвідчує високий рівень наукової школи закладу. У цьому ж році впроваджено систему управління якістю, сертифіковану відповідно до стандарту ISO 9001:2008, що означає перехід до сучасних управлінських практик у сфері вищої освіти.

2016 рік – у стінах НФаУ проведено VIII Національний з'їзд фармацевтів України та VII Національний конгрес патофізіологів України з міжнародною участю, що підтвердило статус університету як ключового науково-комунікаційного центру фармацевтичної галузі.

2017 рік – відбулися перші вибори ректора університету; заклад очолила доктор фармацевтичних наук, професор А.А. Котвіцька, що засвідчило демократизацію управлінських процесів.

2019 рік – фармацевтична спільнота України відзначила 20-річчя запровадження Дня фармацевтичного працівника, що відображає інституційне оформлення професійної ідентичності галузі.

2021 рік – університет отримав міжнародні сертифікати ISO 14001:2015 та ISO 50001:2018, що засвідчило впровадження екологічного та енергетичного менеджменту. Таким чином, в університеті функціонує інтегрована система управління (якість, екологія, енергоменеджмент), яка відповідає сучасним європейським стандартам.

Продовження додатка Д.1

Історія фармацевтичного факультету НФаУ

1921 рік – фармацевтичний факультет бере свій початок із часу створення Харківського фармацевтичного інституту (ХФІ), що заклало основу розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Факультет є класичним і функціонує безперервно з моменту заснування.

1921–1944 роки – факультет очолював М.П. Красовський, під керівництвом якого сформовано базові засади організації фармацевтичної освіти.

1944–1970 роки – розвиток факультету забезпечували Н.А. Ломберг, А.Н. Шолкова, Л.С. Казарновський; відбувається відновлення діяльності у повоєнний період та розширення освітньої інфраструктури.

1964–1971 роки – функціонування заочного фармацевтичного факультету під керівництвом І.М. Перцева, що відображає тенденцію до диверсифікації форм навчання.

1971–2001 роки – факультет очолюють М.Ю. Чернов, В.П. Черних, П.О. Безуглий, Л.П. Бондаренко, В.І. Чуєшов, В.М. Ковальов, В.І. Гридасов; у цей період відбувається зміцнення наукових шкіл, розвиток матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу.

1987 рік – відновлено діяльність заочного факультету після попереднього припинення, що сприяло розширенню доступу до фармацевтичної освіти .

1994 рік – відновлено набір студентів на заочну форму навчання на контрактно-договірній основі та відкрито магістратуру, що засвідчило перехід до багаторівневої системи підготовки .

1998 рік – запроваджено фахові іспити «Крок 1. Фармація» та «Крок 2. Фармація», які з 2007 року набули статусу ліцензійних, що забезпечило стандартизацію контролю якості підготовки .

1999 рік – відкрито факультет заочної (дистанційної) форми навчання, що стало важливим етапом розвитку гнучких освітніх траєкторій .

Продовження додатка Д.1

2001 рік – розпочали функціонування вчена рада факультету та циклова методична комісія, що забезпечило інституціоналізацію управління освітнім процесом .

2002 рік – впроваджено письмову форму проведення курсових іспитів та розроблено відповідне нормативне забезпечення, що сприяло уніфікації процедур оцінювання .

2004 рік – факультет стає одним із ключових учасників експерименту з впровадження положень Болонської декларації та кредитно-модульної системи організації навчального процесу .

2004–2009 роки – відбувається структурна оптимізація заочної освіти: створення кількох факультетів, їх подальше об’єднання та формування цілісної системи дистанційної підготовки .

2010 рік – факультет заочної (дистанційної) форми навчання реорганізовано у факультет ступеневої фармацевтичної освіти, що відображає перехід до багаторівневої підготовки фахівців .

2012 рік – започатковано видачу додатків до диплома європейського зразка, що сприяє міжнародному визнанню кваліфікацій випускників .

2014 рік – зміни в управлінні факультетом (призначення нового керівництва), що супроводжуються оновленням освітнього процесу відповідно до сучасних вимог .

2015 рік – відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» факультет реорганізовано у фармацевтичні факультети №1, №2 та №3, що відображає масштабування освітньої діяльності .

2019 рік – запроваджено нові освітні програми, зокрема «Оцінка технологій охорони здоров’я», що відображає інтеграцію фармації з системою охорони здоров’я .

2020 рік – започатковано освітню програму «Фітотерапія та нутриціологія», що свідчить про розширення міждисциплінарних напрямів підготовки

Закінчення Додатка Д.1

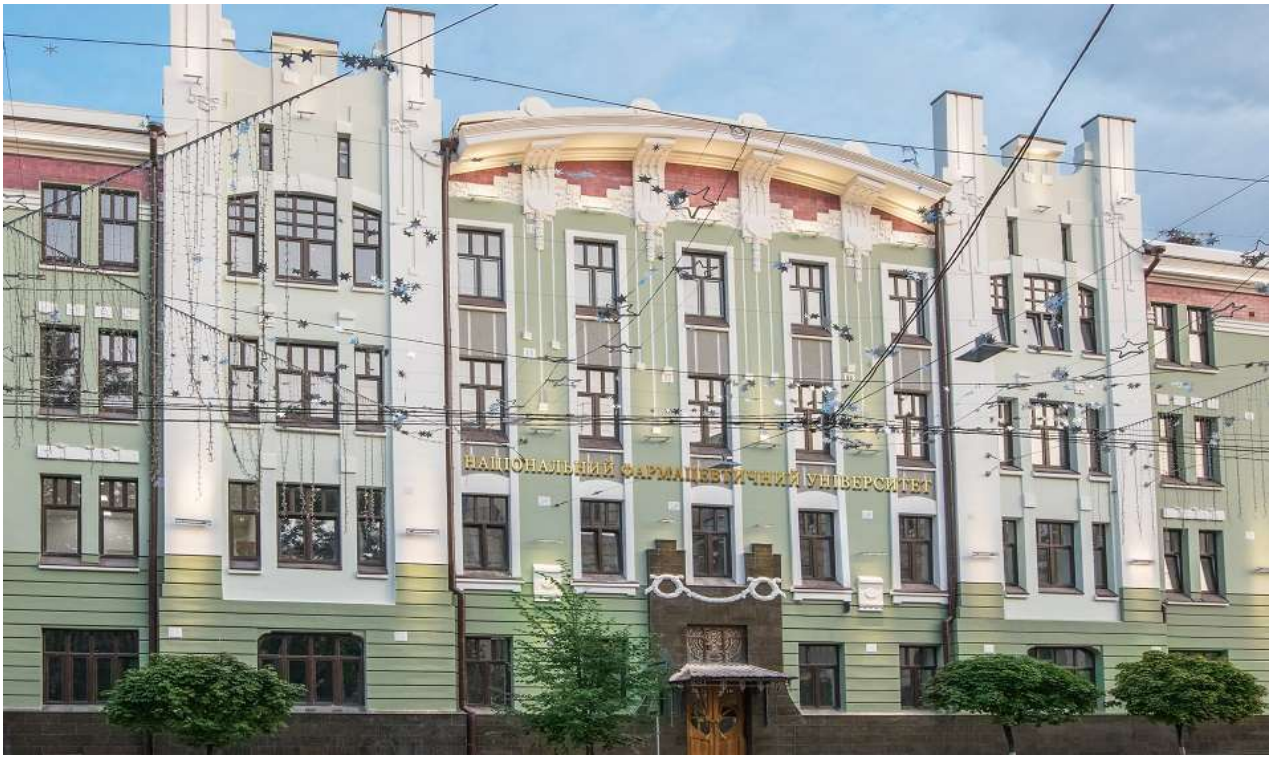

Адміністративний корпус. вул. Григорія Сковороди, 53

Джерело: [81]

Додаток Д.2

Історичні аспекти розвитку

фармацевтичного факультету

Національного медичного університету імені О.Богомольця

Продовження додатка Д.2

1997 рік – створення фармацевтичного факультету і перший набір студентів.

2001 рік – відкриття відділення заочного навчання фармацевтичного факультету, яке очолив професор Середа П.І.

2002 рік – відбувся перший випуск 43 провізорів, які вступали до Університету на денну форму навчання.

Продовження Додатка Д.2

2002 рік – створення трьох нових профільних кафедр: фармакогнозії та ботаніки; організації та економіки фармації; аптечної і промислової технології ліків.

2003 рік – 4 випускники-іноземці вперше отримують диплом зі спеціальності «Фармація».

2005 рік – фармацевтичний факультет НМУ отримав вищий – IV- рівень акредитації.

У 2006 році відбувся перший випуск студентів-заочників нашого факультету – дипломи отримали 68 осіб.

У 2009 році на фармацевтичному факультеті відкрито нову спеціальність –»Технологія парфумерно--косметичних засобів» та створено навчально--науково-виробничий комплекс «Національний медичний університет імені О.О.Богомольця – Житомирський базовий фармацевтичний коледж імені Г.С.Протасевича».

2011 рік – кожен випускник фармацевтичного факультету отримує додаток до диплома міжнародного зразка «Diploma Supplement», який надає об'єктивну інформацію для поліпшення міжнародної прозорості, справедливого академічного та професійного визнан-ня у Європі отриманої вищої освіти.

2014 рік – утворена окрема кафедра клінічної фармакології та клінічної фармації під керівництвом д.мед.н., професора М.В. Хайтовича.

2016 рік – на базі кафедри фармацевтичної, біологічної та токсикологічної хімії фармацевтичного факультету Національного медичного університету імені О.О. Богомольця організовано науково-дослідну лабораторію.

2020 рік – урочиста презентація освітньої аудиторії – інтерактивної фармакологічної студії з поглибленим вивченням нейрофармакології та лікарських засобів, що впливають на центральну нервову систему людини на кафедрі фармакології, яку очолює професорка, д.мед.н. Зайченко Ганна

Закінчення Додатка Д.2

Володимирівна.

У 2020 році кафедра фармакогнозії та ботаніки започаткувала проведення щорічної науково-практичної конференції з міжнародною участю «Planta+. Наука, практика та освіта», яка вперше була присвячена пам’яті професора Максютіної Ніни Павлівни з публікацією матеріалів українською та англійською мовами.

У 2020 році у Національному медичному університету імені О.О. Богомольця відбулася знакова пам’ятна подія – відкриття меморіальної дошки член-кореспонденту НАН та НАМН України, професору Чекману Івану Сергійовичу.

У 2021 році розпочав роботу відремонтований четвертий поверх фармацевтичного корпусу НМУ.

2022 рік – відбулася презентація нового унікального проєкту – навчальної аудиторії «Університетська Аптека» і робочого місця фармацевта на кафедрі фармакології, яку очолює професорка, д.мед.н. Зайченко Ганна.

2023 рік – між фармацевтичним факультетом НМУ та Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками підписано Меморандум про співпрацю.

У 2023 році відбулись урочистості щодо присвоєння лекційній аудиторії № 2 на кафедрі організації та економіки фармації імені видатного організатора аптечної справи, доктора фармацевтичних наук, професора Михайла Сятині.

Джерело: [82]

Додаток Д.3

Історичні аспекти розвитку фармацевтичного факультету Івано-франківського національного медичного університету

2

Зліва направо: заступник декана проф. Дудій П.Ф.,декан доц. Федяк І.О., декан 2005 – 2018 рр., проф. Мойсеєнко М.І., заступник декана, доц. Леочко Н.С.	Викладацько-фармацевтична громада

Продовження Додатка Д.3

Справа наліво:

ак. Черних В.П. (ректор НФаУ, м. Харків), ак. Нейко Є.М. (ректор ІФНМУ), проф. Яцишин Р.І. (заступник декана по заочній формі навчання, тепер декан медичного факультету ІФНМУ), проф. Пімінов О.Ф. (директор ІПКСФ НФаУ, м. Харків), проф. Грицик А.Р. (завідувач кафедри фармації ІФНМУ), проф. Мойсеєнко М.І. (декан фармацевтичного факультету ІФНМУ

Перший корпус фармацевтичного факультету по вул. Мазепи, 34 (тепер кафедра біологічної та медичної хімії ім. ак. Г.О. Бабенка), 2000 р.	Перший корпус, де викладалася аптечна технологія ліків по вул. Мазепи, 25 А (тепер видавничий відділ ІФНМУ), 2000 р.

К.біол.н. Недоступ Г.Т. зі студентами 2-го набору (2001 р.)

Перші кроки: у 2001 р. курс хімії було реорганізовано у кафедру

Декани фармацевтичного факультету

Джерело: [279].

Додаток Е.

Освітні програми / навчальні плани спец. 226 «Фармація, промислова фармація») у ЗВО України ОПП другого (магістерського) рівня (2017-2025 рр.)

Буковинський державний медичний університет		
2016	ОПП Фармація, промислова фармація	https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/opp-226-farmacziya-2016-1.pdf https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/navchalnij-plan-farmacziya_2016.pdf
2018	ОПП Фармація, промислова фармація	https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/opp-226-farmacziya_prom-farmacziya-2018-best.pdf navchalnij-plan-farmacziya_2018.pdf
2020	ОПП Фармація, промислова фармація	https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/opp-226-farmacziya-2020-1.pdf https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/navchalnij-plan-farmacziya_-2020.pdf
Вінницький НМУ ім. Пирогова		
2022	ОПП Фармація, промислова фармація	https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/navch_plan_farm_2022.pdf

		Продовження Додатку Е
Дніпровський державний медичний університет (магістр)		
2019 2023 2024	ОПП «Фармація, промислова фармація»	https://docs.dmu.edu.ua/освітні-програми/226-магістр
Національний університет «Львівська Політехніка		
2020	ОПП «Фармація» спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»	https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/program/18359/opp2020226.pdf
Івано-Франківський національний медичний університет		
2016	ОПП «Фармація, промислова фармація»	https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/OPP_Farm_programa_2016___.pdf
2017	ОПП «Фармація, промислова фармація»	https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/OPP_Farm_programa_2017____.pdf
2020	Educational professional program «Farmasy, Industrial pharmace»	https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/OPP_Farm_programa_en_2020.pdf

Закінчення Додатка Е

	ОПП «Фармація, промислова фармація»	https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/ОПП-20_магістр_Фармація_промислова_фармація.pdf
2022	ОПП «Фармація, промислова фармація»	https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/Освітньо-професійна-програма-Фармація-промислова-фармація-2023-редакція-2020-04.pdf
2023	ОПП «Фармація, промислова фармація»	https://www.ifnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/Освітньо-професійна-програма-Фармація-промислова-фармація-2023-редакція-2020-05.pdf
Львівський НМУ ім. Данила Галицького		
2016-2025 рр.	ОПП «Фармація, промислова фармація»	https://new.meduniv.lviv.ua/osvitni-programy/ https://new.meduniv.lviv.ua/publichna-informatsiya/
Національний університет імені Богомольця		
2019	ОПП «Фармація»	https://drive.google.com/file/d/1IfleJkYXcBbsWDcQIf2RPRJ_pwOPI_wQ/view
2021		https://drive.google.com/drive/folders/1Ukg0KCutyjnzUGD2k6yUnKngmi1DyjBQ
Тернопільський НМУ ім. Горбачевського		
(2017 - 2025 рр.)	ОПП «Фармація, промислова фармація»	https://www.tdmu.edu.ua/home/osvita/osvitni-programy/opp-farmatsiya/

Додаток Ж

Порівняльна таблиця навчальних планів спеціальності «Фармація» (1994–2020)

Параметр	**1994**	**2003**	**2010**	**2020**
1. ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ				
Нормативна база	Наказ МОЗ № 118-с	Матеріали колегії МОН 24.04.2003	Положення про КМСОНП	Стандарт ВО № 981 (2022), спец. 226
Термін навчання	4,5–5 років	5 років (експеримент: 3 роки бакалавр)	5 років (спеціаліст)	5 років (магістр)
Обліковий формат	Академічні години	Години + експериментальні кредити ECTS	Кредити ECTS (300 за 5 років)	Кредити ECTS (300 за 5 років)
Загальний обсяг	~4500–5000 год	~4800 год (експеримент: 2160 год/3 роки)	300 кредитів ECTS (10800 год)	300 кредитів ECTS (10800 год)
2. СТРУКТУРА ЗМІСТУ				
Гуманітарні та соціально-економічні дисципліни	12–15% (~500 год)	10–12% (~450 год)	8–10% (24–30 кредитів)	6–8% (18–24 кредитів)
Фундаментальні природничо-наукові	25–28% (~1000 год)	24–26% (~950 год)	22–24% (66–72 кредитів)	20–22% (60–66 кредитів)
Медико-біологічні	18–20% (~750 год)	18–20% (~750 год)	18–20% (54–60 кредитів)	Інтегровано у професійну підготовку

Продовження додатка Ж

рофесійно-орієнтовані (фармацевтичні)	35–38% (~1400 год)	38–42% (~1500 год)	42–46% (126–138 кредитів)	52–56% (156–168 кредитів)
Вибіркові дисципліни	Відсутні	<5%	5–8% (15–24 кредитів)	10–25% (30–75 кредитів)
Практична підготовка	~8% (~300 год)	8–10% (~350 год)	10–12% (30–36 кредитів)	12–14% (36–42 кредитів)
3. КЛЮЧОВІ ДИСЦИПЛІНИ				
Управління та економіка фармації	«Організація та економіка фармації» (~3%)	Менеджмент, маркетинг (~8–10%)	Менеджмент, маркетинг, фармакоекономіка (~10%)	Управління та економіка, менеджмент, маркетинг, фармакоекономіка, соціальна фармація (~12%)
Клінічна фармація	Відсутня	Перші модулі	4–5 кредитів (окремий курс)	8 кредитів + міждисциплінарні модулі
Фармаконагляд	Відсутній	Відсутній	Модулі	3 кредити (окрема дисципліна)
GMP/GDP	Відсутні	Основи GMP (модулі)	Модулі у технології	Окремі модулі + практика на виробництвах з GMP
Інформаційні технології	Відсутні	Медична інформатика (2–3 кредити)	Інформатика та медична інформатика (3–4 кредити)	Інформаційні технології у фармації (3–4 кредити)

Закінчення Додатка Ж

4. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ				
Модульна структура	Відсутня	Експериментально (2–3 модулі)	Обов'язково (2–4 модулі/дисципліна)	Обов'язково (модулі + інтеграція)
Рейтингова система	Відсутня	100-бальна (експериментально)	200-бальна з конвертацією	200-бальна з конвертацією (ECTS A-F)
Безсесійна модель	Ні (2 сесії/рік)	У окремих ЗВО	Поширена практика	Поширена практика
Співвідношення аудиторне/СРС	70%/30%	60%/40%	50%/50%	40%/60%
5. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ				
Парадигма опису	Знання, уміння, навички (ЗУН)	ЗУН	ЗУН + перші компетентності	Компетентності + програмні результати навчання (ПРН)
Кількість компетентностей	Не застосовується	Не застосовується	Експериментально (~15–20)	9 інтегральних, 12 загальних, 18 фахових
Кількість ПРН	Не застосовується	Не застосовується	Не застосовується	26 ПРН
6. ДЕРЖАВНА АТЕСТАЦІЯ				
Форми	Держіспити (3–4 дисципліни) + диплом	Держіспити + диплом	Комплексний держіспит + диплом (або ЄДКІ експериментально)	ЄДКІ (тестування + ситуаційні задачі)

Додаток И

Форми організації навчання фармацевтичного спрямування у ЗВО України та Європи: порівняльний аналіз

Параметр / заклад	**Національний фармацетивтичний університет Уккраїни (Харків)**	**НМУ ім. О.О. Богомольця (фармацевтичний факультет)**	**НУОЗУ ім. П. Л. Шупика (фармацевтичний профіль)**	**Університет ЄС (Університет Тарту (Естонія), Utrecht University (Нідерланди), Freie Universität Berlin (Німеччина), University of Copenhagen (Данія)**
Аудиторні форми навчання	Лекції, практичні, лабораторні, семінари, індивідуальні заняття, консультації.	Лекційні, практичні, лабораторні, семінарські заняття, консультації, індивідуальні завдання	Лекції, практичні заняття, семінари, зосереджені на поглибленні професійних компетентностей і тематичному удосконаленні.	Лекції, семінари, практичні й лабораторні заняття, клініко-орієнтовані модулі з акцентом на інтегроване навчання (clinical pharmacy, patient care).
Кредитно-модульна / ECTS-організація	Організація освітнього процесу за кредитно-модульною системою, використання ECTS-кредитів, поєднання аудиторної та самостійної роботи.[7][2]	Використання кредитно-модульного підходу, орієнтація на державні стандарти та концепцію фармацевтичної освіти, поступова гармонізація з європейським освітнім простором.	Кредити ECTS застосовуються переважно в контексті післядипломних програм, спеціалізації, інтернатури й тематичного удосконалення; навчання структуровано в цикли і модулі[	Повноцінна інтеграція ECTS: чіткий облік балансу між формальним навчанням і самостійною роботою (наприклад, 1 ECTS = 26 годин, із розподілом між аудиторною та самостійною діяльністю), модульна структура програм.

Продовження додатка И

Форми практичної підготовки	Система навчальних та виробничих практик (понад 20–26 тижнів сумарно), проходження практики в аптеках, лікарнях, на фармацевтичних підприємствах, у лабораторіях контролю якості; організація практики координується спеціалізованим підрозділом університету.	Практика орієнтована на підготовку кадрів для аптечної мережі, медичних закладів, контролю та виробництва; реалізується в межах навчального плану та відповідно до державних стандартів, з використанням баз практики різних типів.	Довготривалі інтернатури, цикли спеціалізації, передатестаційні та тематичні цикли з акцентом на виробничі, клініко-фармацевтичні та організаційно-управлінські аспекти діяльності; широка мережа клінічних і фармацевтичних баз.	Як правило, не менше шестимісячного стажування (traineeship) у громадській та/або госпітальній аптеці, жорстка регламентація обсягу й змісту практичної складової відповідно до директив ЄС; тісна інтеграція практики з клінічними курсами.[6]
Співвідношення теоретичн. та практичн. підготовки	фундаментально-теоретичний та технологічний компонент, практична складова посилюється через розширення практик та інтеграцію клініко-фармацевтичних дисциплін, однак клінічна фармація ще не є повністю домінантною в структурі програми.	Значна частка фундаментальних і біомедичних дисциплін, поступове посилення практико-орієнтованих та клініко-фармацевтичних курсів, упровадження комп’ютерних технологій та візуалізації навчання.	Висока частка практично орієнтованих форм (клінічні бази, тренінги, симуляційні елементи), спрямованих на поглиблення та актуалізацію професійних компетентностей практикуючих фармацевтів.	Баланс теоретичної та практичної підготовки закріплений нормативно: мінімальна тривалість навчання 5 років, інтеграція теоретичних курсів із практикою, вимога щодо суттєвої частки практичного навчання; посилення клініко-фармацевтичних модулів і

				Продовження додатка И
Активні й інноваційні форми (PBL, TBL, симуляційне навчання)	Активно впроваджуються елементи проблемно-орієнтованого навчання, кейс-метод, командна робота, симуляційні завдання, проте вони функціонують переважно в межах окремих дисциплін та модулів, доповнюючи традиційну лекційно-практичну модель.	Застосовуються нові методичні підходи до навчання, зокрема комп'ютерні технології, візуалізація, пошук форм, наближених до практичної діяльності; PBL/TBL інтегруються в окремі курси, але не виступають наскрізною моделлю всього курикулуму.	Широко застосовуються тренінгові, симуляційні, проблемно-орієнтовані та модульно-практичні форми навчання в системі післядипломної освіти й інтернатури, часто в малих групах та з індивідуальними траєкторіями.	PBL, TBL, симуляційне й міжпрофесійне навчання є інтегрованими складовими програм; у ряді університетів формують основу організації навчання (student-centred, competency-based curriculum), особливо в частині клінічної фармації та фармацевтичної опіки.[6]
Ступінь інтеграції клінічної фармації та фармацевтичної опіки	Клінічна фармація й фармацевтична опіка представлені в навчальних планах, але в структурі програми домінує хіміко-технологічний блок; клінічна складова посилюється	Клініко-фармацевтичні дисципліни та орієнтація на практику фармацевта впроваджуються, але історично значущою залишається фундаментальна підготовка.	Високий ступінь клінічної спрямованості завдяки орієнтації на підготовку та удосконалення практикуючих фармацевтів, численним спеціалізованим клінічним і фармацевтичним циклам.	Клінічна фармація та фармацевтична опіка є структурними «ядрами» курикулуму; значна частка годин відводиться клінічним модулям, комунікації з пацієнтом, міжпрофесійній взаємодії, дисциплінами.

Закінчення ДодаткаИ

Рівень формалізації та регуляції форм організації навчання	Форми організації навчального процесу детально регламентовані внутрішніми положеннями університету та узгоджені з національними нормативними актами, однак практична реалізація залежить від ресурсів баз практики й кадрового потенціалу.[	Діяльність факультету спирається на Закон України «Про освіту», концепцію фармацевтичної освіти, накази МОЗ і МОН, що задає рамки організації навчального процесу, але залишає простір для методичних інновацій на рівні кафедр.]	Форми навчання закріплені через систему циклів, інтернатури, спеціалізації та передатестаційних курсів; існує висока нормативна деталізація структури післядипломних програм і вимог до практичної підготовки.	Регуляція здійснюється через директиви ЄС та національне законодавство: мінімальна тривалість підготовки, обов'язкова шестимісячна практика, вимоги до балансу теорії та практики, повна інтеграція ECTS, що забезпечує прозорість та порівнюваність програм у межах Європейського простору вищої освіти.

Джерела: [122; 297; 298; 300; 303; 310; 324; 319; 326; 327; 329; 330; 335; 336; 341; 342; 344]

Додаток К

Медичні університети, де «Клінічна фармація» репрезентована як спеціальність або ключовий модуль магістерської підготовки

Університет	Місто	Назва програми / зміст клінічної складової	Рівень / спеціальність	Статус клінічної фармації (ОП / спец. / модуль)
Національний фармацевтичний університет	Харків	Освітня програма «Клінічна фармація», обсяг 300 кредитів ЄКТС, кваліфікація «фармацевт клінічний»[1][2]	Магістр, спец. 226 «Фармація, промислова фармація»	Окрема освітньо-професійна програма з клінічної фармації
Національний фармацевтичний університет	Харків	Англомовна траєкторія «Clinical Pharmacy» у структурі спец. 226 «Pharmacy» для іноземних здобувачів[3][4][5]	Магістр, спец. 226 «Pharmacy»	Окрема (англомовна) магістерська програма з клінічної фармації
Івано-Франківський національний медичний університет	Івано-Франківськ	«Master Clinical Pharmacy» (англомовна, очна, тривалість 1 рік)[6][7]	Магістр, клінічна фармація	Окрема магістерська програма з клінічної фармації
Івано-Франківський національний медичний університет	Івано-Франківськ	ОПП «Pharmacy, Industrial Pharmacy»; курс «Clinical Pharmacy and Pharmaceutical Care» – 9 кредитів ЄКТС[8]	Магістр, спец. 226 «Pharmacy, Industrial Pharmacy»	Клінічна фармація як ключовий обов'язковий модуль
Буковинський державний медичний університет	Чернівці	Спеціальність «Клінічна фармація» з розширеним блоком клінічних дисциплін; кваліфікація «провізор клінічний»[9]	Інтегрована 5-річна підготовка провізора	Клінічна фармація як окрема спеціальність (освітня траєкторія)
Буковинський державний медичний університет	Чернівці	ОПП «Pharmacy / Pharmacy, Industrial Pharmacy»; модуль «Clinical Pharmacy and Pharmaceutical Care» – 9 кредитів ЄКТС[10][9]	Магістр, спец. 226 «Pharmacy / Industrial Pharmacy»	Клінічна фармація як базовий професійний модуль

Закінчення Додатка К

Одеський національний медичний університет	Одеса	Магістерська програма 226 «Pharmacy, Industrial Pharmacy»; курс «Clinical Pharmacy and Pharmaceutical Care» (9 кредитів) та виробнича практика з клінічної фармації[11][12][13]	Магістр, спец. 226 «Pharmacy, Industrial Pharmacy»	Клінічна фармація як ключовий модуль і окрема виробнича практика
Вінницький нац. медичний університет ім. М. І. Пирогова	Вінниця	Програми за спец. 226 «Pharmacy»; блок «Clinical Pharmacy and Pharmaceutical Care» – 9 кредитів (270 годин)[14]	Магістр, спец. 226 «Pharmacy»	Клінічна фармація як обов'язковий клінічний модуль
Львівський нац. медичний університет ім. Данила Галицького	Львів	Програми підготовки магістрів фармації; дисципліна «Clinical Pharmacy and Pharmaceutical Care» (9 кредитів) і елективна практика «Practical training in Clinical Pharmacy»[15][16]	Магістр, спец. 226 «Pharmacy»	Клінічна фармація як обов'язковий модуль + елективна клінічна практика
Тернопільський нац. медичний університет ім. І. Я. Горбачевського	Тернопіль	Курс «Клінічна фармація» у структурі програм підготовки магістра за спец. «Фармація»[17]	Магістр, спец. 226 «Фармація»	Клінічна фармація як змістовний компонент (модуль) магістерської програми
ОНМедУ, ВНМУ, ЛНМУ та інші ЗВО	Одеса, Вінниця, Львів та ін.	Спеціалізації 226.01 «Фармація» і 226.02 «Клінічна фармація», що ведуть до кваліфікацій «фармацевт» і «клінічний фармацевт»[18][19]	Магістерський рівень, спеціалізації у межах 226	Клінічна фармація як окрема спеціалізація (кваліфікація «клінічний фармацевт»)

Джерело : [96; 97; 98; 159; 163; 164; 305; 316; 324; 328; 332; 333;]

Додаток Л

Інформаційно-освітній електронний ресурс

блог «ФармОсвіта»

https://sites.google.com/d/1TN1j28kK69i0p2Gerycv_mi7Hs1va4vw/p/1EBYwCo7ODDKrg0MDtUkPJhGFwm2A-wVy/edit

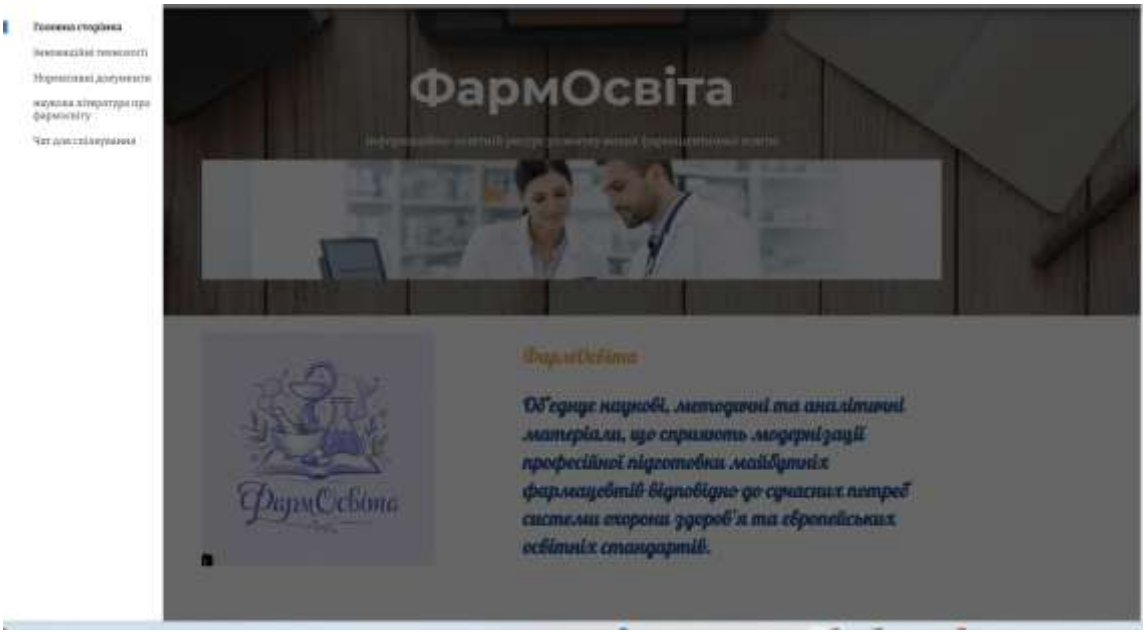

Продовження Додатка Л

Продовження Додатка Л

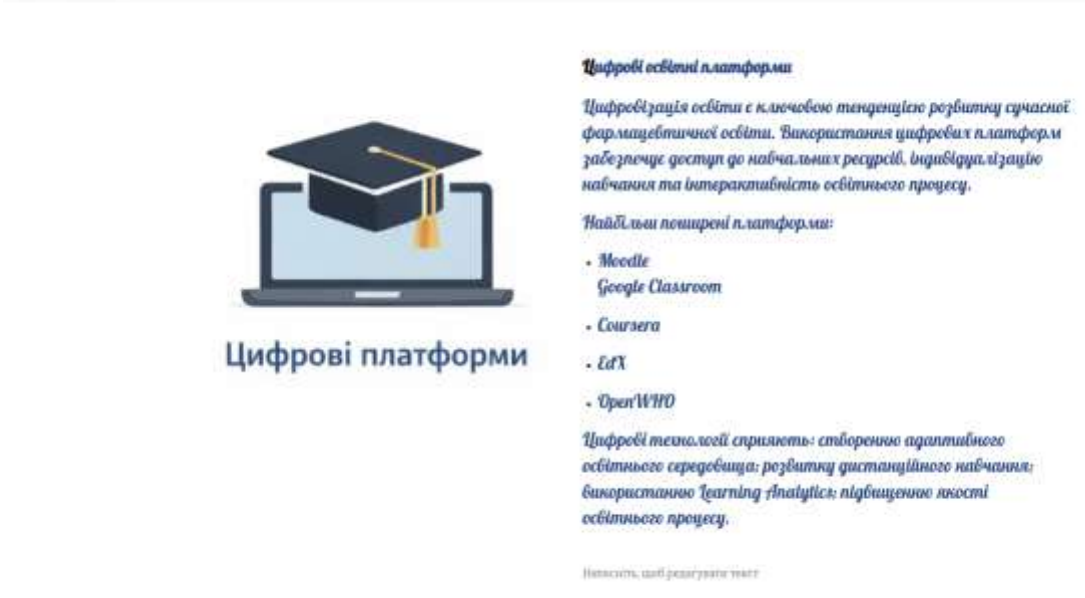

Продовження Додатка Л

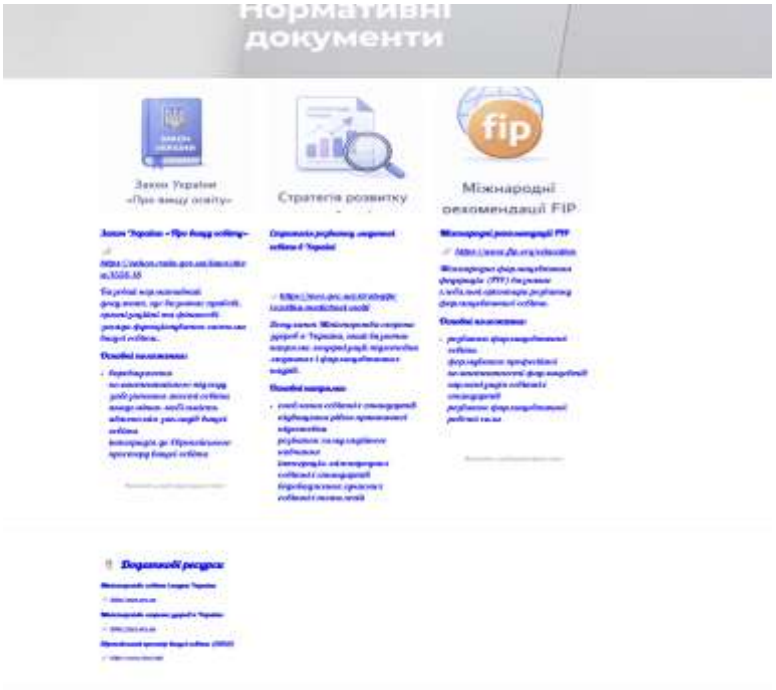

Закінчення Додатка Л

Стажування. Де можна проходити стажування?

Тут ви можете задавати запитання, знаходити відповіді, та ділитися досвідом!

Erasmus+ (ЄС)

Міжнародна програма академічної мобільності для викладачів і студентів.

https://erasmus-plus.ec.europa.eu

Можливості:

- стажування у європейських університетах
- обмін досвідом
- участь у міжнародних проектах
- WHO (World Health Organization)

Онлайн-навчання та стажування у сфері охорони здоров'я.

https://openwho.org

Можливості:

- безкоштовні курси
- сертифікація
- сучасні медичні практики

Додаток М

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Рівень освіти – другий (магістерський)
Освітня програма «Освітні, педагогічні науки»
Спеціальність 011Освітні, педагогічні науки
Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Затверджено на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика
Протокол № 1
від 28 серпня 2024 р.

м. Івано-Франківськ – 2024

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність
Викладач	Досин Володимир Ігорович
Освітня програма	Освітні, педагогічні науки Фармація, промислова фармація
Формат дисципліни	Очний/заочний
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 30 год.
Спеціальність	011 Освітні, педагогічні науки 226 Фармація, промислова фармація
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://www.d-learn.pnu.edu.ua
Консультації	Четвер 14.00 – 15.00

2. Анотація до навчальної дисципліни

Вивчення курсу **«Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність»** відбувається шляхом поєднання історико-педагогічного аналізу, обговорення, рефлексії, осмислення здобувачами освітніх трансформацій, роботи з нормативно-правовими документами, науковими джерелами, освітніми програмами та навчальними планами. Опрацювання змісту курсу спрямовується на формування в здобувачів цілісного уявлення про етапи, чинники, тенденції та закономірності розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні, вироблення вміння співвідносити історичний досвід із сучасними викликами вищої освіти, а також осмислювати логіку трансформації професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Зміст дисципліни охоплює такі питання: 1) вища фармацевтична освіта в Україні як історико-педагогічна проблема; 2) історіографія та джерельна база дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти; 3) методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні; 4) етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.; 5) еволюція цілей професійної підготовки майбутніх фармацевтів; 6) трансформація змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів; 7) сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Таке тематичне наповнення відповідає двом змістовим модулям дисципліни – теоретико-методологічному та історико-практичному – і забезпечує її цілісну модульну побудову.

Практичні заняття зорієнтовано на самостійну аналітичну підготовку здобувачами порівняльних таблиць, структурно-логічних схем, мініпроєктів, аналітичних повідомлень, роботу з освітніми програмами, навчальними планами, нормативно-правовими документами та науковими джерелами, їх представлення й обговорення в академічній групі. У межах практичної підготовки здобувачі здійснюють історіографічний аналіз, моделюють логіку наукового дослідження, обґрунтовують критерії періодизації, аналізують трансформацію цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів, а також прогнозують перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. Така організація навчальної діяльності забезпечує поєднання теоретичного осмислення історико-педагогічного матеріалу з дослідницькою, аналітичною та практико-орієнтованою роботою здобувачів.

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – сформувати у здобувачів цілісне уявлення про розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст. як історико-педагогічний процес, зумовлений суспільними, освітніми, нормативно-правовими, науковими та галузевими трансформаціями, а також розкрити етапи, чинники, тенденції, особливості зміни цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів

Завдання курсу:

1. розкрити теоретико-методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні;
2. проаналізувати етапи, тенденції та чинники її розвитку у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст.;
3. з'ясувати особливості трансформації цілей, змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів;
4. окреслити сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.

4. Компетентності

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати проблеми, задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері освітніх, педагогічних наук.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 2.Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 4.Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 5.Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 7.Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК 8.Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК 1.Здатність проєктувати і досліджувати освітні системи.

СК 2.Здатність застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення задач дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки.

СК 3.Здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти.

СК 5.Здатність розробляти і реалізовувати нові освітні інструменти, проєкти та інтегрувати їх в освітнє середовище закладу освіти.

СК 8.Здатність інтегрувати знання у сфері освіти/педагогіки та розв'язувати складні задачі у мультидисциплінарних та міждисциплінарних контекстах.

5. Програмні результати навчання

РН 1. Знати на рівні новітніх досягнень концепції розвитку освіти і педагогіки, методологію відповідних досліджень.

РН 2. Використовувати сучасні цифрові технології і ресурси у професійній, інноваційній та дослідницькій діяльності.

РН 3. Формувати педагогічно доцільну партнерську міжособистісну взаємодію, здійснювати ділову комунікацію, зрозуміло і недвозначно доносити власні міркування, висновки та аргументацію з питань освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, вести проблемно-тематичну дискусію.

РН 5. Організовувати освітній процес на основі студентоцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень освітніх, педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання здобувачів освіти.

РН 8. Розробляти і викладати освітні курси в закладах вищої освіти, використовуючи методики, інструменти і технології, необхідні для досягнення поставлених цілей.

РН 11. Здійснювати консультативну діяльність у сфері освітніх, педагогічних наук.

6. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	12 год.
практичні заняття	18 год.
самостійна робота	60 год.

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс(рік навчання)	Нормативний /вибірковий
II	011 Освітні, педагогічні науки	I	Вибірковий

Тематика курсу

Тема	Лекції	Практичні	Самостійна робота
Тема 1. Понятєво-категорійний апарат дослідження вищої фармацевтичної освіти. Історія її становлення і розвитку. **Питання лекції** 1. Вища фармацевтична освіта в Україні як історико-педагогічна проблема. 2. Базові поняття дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти. 3. Професійна підготовка і професійна компетентність майбутніх фармацевтів. 4. Якість вищої фармацевтичної освіти та безперервний професійний розвиток фармацевта. 5. Історія становлення і розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 6. Чинники розвитку вищої фармацевтичної освіти.	2	2	10

Питання практичного заняття 1. Аналіз базових понять дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти. 2. Співвідношення понять «професійна підготовка» і «професійна компетентність». 3. Логіка становлення вищої фармацевтичної освіти в Україні. 4. Роль суспільних, освітніх, нормативно-правових і галузевих чинників у її розвитку. **Самостійна робота** 1. Опрацювати лекційний матеріал і рекомендовані наукові джерела з теми. 2. Здійснити порівняльний аналіз базових понять дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 3. Укласти структурно-логічну схему понятєво-категорійного апарату дослідження. 4. Проаналізувати передумови становлення вищої фармацевтичної освіти в Україні та підготувати короткий аналітичний висновок. 5. Виявити й охарактеризувати один із чинників розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні в історичній динаміці.			
Тема 2. Історіографія та джерельна база дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. **Питання лекції** 1. Історіографія розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні як складник наукового дослідження. 2. Стан наукової розробленості проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 3. Основні напрями історіографічного осмислення розвитку вищої фармацевтичної освіти. 4. Джерельна база дослідження: сутність, структура, інформаційний потенціал. 5. Групи джерел з проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 6. Наукові лакуни та перспективи подальшого дослідження проблеми. **Питання практичного заняття** 1. Аналіз історіографії проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 2. Класифікація джерел дослідження та визначення їх інформаційного	2	2	10

потенціалу. 3. Порівняльний аналіз наукових праць з проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти. 4. Виявлення наукових лакун у дослідженні розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. **Самостійна робота** 1. Здійснити історіографічний аналіз однієї наукової праці з проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 2. Порівняти підходи різних авторів до висвітлення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 3. Систематизувати джерельну базу дослідження за основними групами та визначити їх дослідницький потенціал. 4. Виявити недостатньо розроблені аспекти проблеми в сучасній історіографії. 5. Підготувати аналітичний висновок про стан наукової розробленості проблеми розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.			
Тема 3. Методологічні засади дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні **Питання лекції** 1. Методологія історико-педагогічного дослідження: сутність, структура, функції. 2. Багаторівнева організація методології дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 3. Філософський рівень методології: аксіологічний та антропологічний підходи. 4. Загальнонауковий рівень методології: системний, компетентнісний, міждисциплінарний, інноваційний і контекстний підходи. 5. Конкретнонауковий рівень методології: екстерналістська та інтерналістська концепції, історико-педагогічний, хронологічний, історіографічний і термінологічний підходи. 6. Значення методологічних підходів у дослідженні етапів, тенденцій, чинників і структурно-функціональної	2	2	10

трансформації вищої фармацевтичної освіти в Україні. Питання практичного заняття 1. Аналіз рівнів методології дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 2. Співвіднесення методологічних підходів із завданнями історико-педагогічного дослідження. 3. Обґрунтування методологічної доцільності використання окремих підходів у вивченні розвитку вищої фармацевтичної освіти. 4. Побудова методологічної карти дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. **Самостійна робота** 1. Опрацювати лекційний матеріал і рекомендовані наукові джерела з теми. 2. Здійснити порівняльний аналіз філософського, загальнонаукового та конкретнонаукового рівнів методології дослідження. 3. Укласти узагальнювальну таблицю «Методологічні підходи дослідження розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні: зміст, функції, дослідницький потенціал». 4. Обґрунтувати доцільність застосування одного з методологічних підходів у дослідженні розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 5. Підготувати короткий аналітичний висновок про значення багаторівневої методології для історико-педагогічного дослідження.			
Тема 4. Етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. **Питання лекції** 1. Періодизація як метод наукового пізнання в історико-педагогічному дослідженні. 2. Критерії виокремлення етапів розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. 3. Основні етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні та їх характеристика.	2	2	16

4. Суспільно-історичні, нормативно-правові, освітні та галузеві чинники етапних змін. 5. Логіка переходу від одного етапу розвитку до іншого. 6. Значення періодизації для цілісного осмислення розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. **Питання практичного заняття** 1. Обґрунтування критеріїв періодизації розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 2. Порівняльна характеристика основних етапів розвитку вищої фармацевтичної освіти. 3. Аналіз чинників, що зумовили зміну етапів розвитку вищої фармацевтичної освіти. 4. Побудова хронологічної моделі розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у визначених хронологічних межах. **Самостійна робота** 1. Опрацювати лекційний матеріал і рекомендовані наукові джерела з теми. 2. Проаналізувати підходи до періодизації розвитку освіти в історико-педагогічних дослідженнях. 3. Обґрунтувати критерії виокремлення етапів розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст. 4. Скласти порівняльну таблицю основних етапів розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 5. Визначити суспільно-історичні, нормативно-правові, освітні та галузеві чинники, що впливали на розвиток вищої фармацевтичної освіти на кожному етапі. 6. Підготувати аналітичне повідомлення про один із етапів розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 7. Укласти хронологічну схему розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. ХХ – першій чверті ХХІ ст. 8. Сформулювати узагальнювальний висновок про логіку етапного розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.			
Тема 5. Еволюція цілей і змістовий компонент розвитку вищої фармацевтичної	2	4	18

освіти в Україні. **Питання лекції** 1. Еволюція цілей вищої фармацевтичної освіти в Україні у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст. 2. Трансформація уявлень про результат професійної підготовки майбутнього фармацевта. 3. Вплив суспільних, освітніх, нормативно-правових і галузевих змін на оновлення цільового компонента вищої фармацевтичної освіти. 4. Змістовий компонент розвитку вищої фармацевтичної освіти: сутність і структура. 5. Основні тенденції оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фармацевтів. 6. Фундаменталізація, професіоналізація, практико-орієнтованість і міждисциплінарність змісту вищої фармацевтичної освіти. **Питання практичного заняття 1** 1. Порівняльний аналіз цілей професійної підготовки майбутніх фармацевтів на різних етапах розвитку вищої фармацевтичної освіти. 2. Зміна професійного образу фармацевта в контексті трансформації цільового компонента освіти. 3. Нормативно-правові та галузеві чинники еволюції цілей вищої фармацевтичної освіти. 4. Компетентнісна спрямованість як результат трансформації цільових орієнтирів підготовки майбутніх фармацевтів. **Питання практичного заняття 2** 1. Аналіз змістового компонента вищої фармацевтичної освіти в Україні. 2. Трансформація навчальних планів і освітніх програм у підготовці майбутніх фармацевтів. 3. Основні напрями оновлення змісту професійної підготовки: клінічна, практична, дослідницька та міждисциплінарна складові. 4. Взаємозв’язок еволюції цілей і змін у змісті вищої фармацевтичної освіти. **Самостійна робота** 1. Опрацювати лекційний матеріал і рекомендовані наукові джерела з теми.			

2. Проаналізувати еволюцію цілей вищої фармацевтичної освіти в Україні у визначених хронологічних межах. 3. Здійснити порівняльний аналіз цільового компонента професійної підготовки майбутніх фармацевтів на різних етапах розвитку вищої фармацевтичної освіти. 4. Проаналізувати зміни у змісті навчальних планів та освітніх програм підготовки майбутніх фармацевтів. 5. Визначити основні тенденції оновлення змістового компонента вищої фармацевтичної освіти в Україні. 6. Укласти порівняльну таблицю «Еволюція цілей і змісту професійної підготовки майбутніх фармацевтів». 7. Підготувати аналітичне повідомлення про один із напрямів трансформації змісту вищої фармацевтичної освіти. 8. Обґрунтувати взаємозв'язок між зміною цілей освіти й оновленням змісту професійної підготовки майбутніх фармацевтів. 9. Сформулювати узагальнювальний висновок щодо еволюції цільового та змістового компонентів розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.			
Тема 6. Операційно-діяльнісний компонент, сучасні тенденції та перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні **<u>Питання лекції</u>** 1. Операційно-діяльнісний компонент вищої фармацевтичної освіти: сутність і структура. 2. Еволюція форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів. 3. Традиційні та інноваційні освітні технології у фармацевтичній освіті. 4. Цифровізація, практико-орієнтованість, міждисциплінарність та євроінтеграція як сучасні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти. 5. Безперервний професійний розвиток фармацевта як стратегічний орієнтир модернізації освіти. 6. Перспективи розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. **<u>Питання практичного заняття 1</u>**	2	6	26

1. Аналіз форм організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів у різні періоди. 2. Трансформація методів навчання у вищій фармацевтичній освіті. 3. Практико-орієнтовані й контекстні форми підготовки майбутніх фармацевтів. 4. Цифрові технології в організації освітнього процесу. **Питання практичного заняття 2** 1. Сучасні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 2. Євроінтеграційні орієнтири модернізації фармацевтичної освіти. 3. Інноваційні моделі професійної підготовки майбутніх фармацевтів. 4. Прогнозування перспектив розвитку вищої фармацевтичної освіти. **Питання практичного заняття 3** 1. Науково-методичне забезпечення сучасної фармацевтичної освіти. 2. Моделювання сучасного заняття для майбутніх фармацевтів. 3. Портфоліо майбутнього фахівця як інструмент професійного розвитку. 4. Кейс-аналіз сучасних викликів вищої фармацевтичної освіти. **Самостійна робота** 1. Опрацювати лекційний матеріал і рекомендовані джерела з теми. 2. Проаналізувати еволюцію форм і методів професійної підготовки майбутніх фармацевтів. 3. Визначити сучасні тенденції розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні та підготувати їх коротку характеристику. 4. Здійснити порівняльний аналіз традиційних та інноваційних форм навчання у фармацевтичній освіті. 5. Проаналізувати роль цифрових технологій у модернізації професійної підготовки майбутніх фармацевтів. 6. Підготувати кейс-аналіз одного з сучасних викликів вищої фармацевтичної освіти. 7. Розробити фрагмент навчально-методичного забезпечення до однієї з тем курсу. 8. Сформувати індивідуальне портфоліо аналітичних матеріалів з теми.			

9. Підготувати аналітичний прогноз щодо перспектив розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні. 10. Сформулювати узагальнювальний висновок щодо операційно-діяльнісного компонента та сучасних тенденцій розвитку вищої фармацевтичної освіти. **Індивідуальні завдання:** підготовка аналітичного портфоліо, розв'язання ситуаційних задач, виконання кейс-аналізу, розроблення моделі сучасного заняття для майбутніх фармацевтів, підготовка прогнозу розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні.			
Загалом	**12**	**18**	**60**

7. Система оцінювання навчальної дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Оцінювання здійснюється відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (2023) URL: https://efund.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/172/2023/09/poriadok-orhanizatsii-ta-provedennia-otsiniuvannia-uspishnosti-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity.pdf Порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. https://efund.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/24/2023/09/poriadok-orhanizatsii-ta-provedennia-otsiniuvannia-uspishnosti-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity.pdf Вид контролю **– залік** Структура розподілу балів у ході аудиторно-самостійної роботи студентів: Семінарські заняття (усні відповіді) – 40 балів. Тестові завдання – 40 балів. КСР, розробка проєктів – 10 балів Індивідуальні, творчі завдання, виконання ситуативних вправ, кейсів .Тренінги в активному режимі – 10 балів Максимальна кількість балів –100 Вага оцінок у відсотках становить : за практичні заняття – 40%; за тестування до практичних семінарських занять – 40% ; за захист проєкту – 10% ; за індивідуальне наукове повідомлення, що

<table>
<tr><td></td><td>
запропоновано на вибір у тематиці практичних-семінарських занять –10%. .

Система оцінювання курсу відбувається згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів, що регламентовані в університеті.

Шкала оцінювання
<table>
<tr><td rowspan="2">Сума балів</td><td rowspan="2">Оцінка ECTS</td><td colspan="2">Оцінка за національною шкалою</td></tr>
<tr><td>Іспит</td><td>Залік</td></tr>
<tr><td>90-100</td><td>A</td><td>Відмінно</td><td rowspan="5">Зараховано</td></tr>
<tr><td>80-89</td><td>B</td><td rowspan="2">Добре</td></tr>
<tr><td>70-79</td><td>C</td></tr>
<tr><td>60-69</td><td>D</td><td rowspan="2">Задовільно</td></tr>
<tr><td>50-59</td><td>E</td></tr>
<tr><td>26-49</td><td>FX</td><td>Незадовільно</td><td rowspan="2">Незараховано</td></tr>
<tr><td>0-25</td><td>F</td><td>Незадовільно</td></tr>
</table>
</td></tr>
<tr><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Вимоги до письмових робіт</td><td>
Впродовж вивчення дисципліни студенти виконують завдання у формі тестів, які розміщені на сайті дистанційного навчання університету (https://d-learn.pnu.edu.ua) (макс. бал – 100 б. за кожен тест, вага даного виду роботи – 40 % за всі виконані тести.
Оцінювання за кожен тестовий контроль здійснюється за 100 бальною шкалою. Вага оцінки за відповідну тему відображена у таблиці вище. Максимальна кількість балів, яку здобувач освіти може отримати за тестовий контроль складає 40 балів.
Підготовка індивідуального проєкту.
Вивчення дисципліни передбачає обов’язкову підготовку індивідуального проєкту.
Оцінювання індивідуального проєкту здійснюється за 100 бальною шкалою.
Метою підготовки індивідуального проєкту є закріплення теоретичних знань і практичних навичок з дисципліни.
Критерії оцінювання індивідуального проєкту:
«90-100 балів» – індивідуальний проєкт виконано на високому рівні, вирішено усі поставлені завдання. Під час усного захисту проєкту здобувач освіти проявив повне володіння матеріалом та свій виступ супроводжував мультимедійною презентацією.
«70-89 балів» – індивідуальний проєкт містить деякі незначні помилки та суперечні питання, які можуть бути
</td></tr>
</table>

	виправлені письмово, або захищені усно. Під час усного захисту проєкту здобувач освіти проявив достатнє володіння матеріалом та свій виступ супроводжував мультимедійною презентацією. «50-69 балів» – індивідуальний проєкт містить незначні помилки та суперечні питання, які можуть бути виправлені письмово, або захищені усно, проте сам проєкт не містить всебічного аналізу, а поставлені питання вирішені не повністю. Під час усного захисту проєкту здобувач освіти проявив загальне володіння матеріалом та свій виступ супроводжував мультимедійною презентацією. «Менше 50 балів» – індивідуальний проєкт не відповідає поставленим завданням, допущені суттєві помилки та неточності. Заліковий контроль виставляється на останньому практичному занятті (у стобальній шкалі) з навчальної дисципліни. Повторне складання допускається не більше двох разів з кожної дисципліни: один раз викладачеві (талон No2) тестування в системі дистанційного навчання + усне опитування відповідно до програмових вимог, другий – комісії (талон No3) реалізується виключно у тестовій формі з використанням організаційно-технологічних процесів. Якщо студент не склав навчальну дисципліну за талоном 3, дозволяється повторне вивчення навчальної дисципліни впродовж наступного семестру (планується за рахунок власного часу студента і не фінансується з бюджетних коштів
Практичні заняття	Поточне оцінювання знань здійснюється під час проведення практичних занять та оцінюється в у 100 бальній системі: «90-100 балів» – здобувач вищої освіти в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей (в т.ч. у вигляді мультимедійних презентацій), глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. «70-89 балів» – здобувач вищої освіти достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей (в т.ч. у вигляді мультимедійних презентацій), в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. «50-69 балів» – здобувач вищої освіти в цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей (в т. ч. у вигляді мультимедійних презентацій), але без глибокого

	всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. «Менше 50 балів» – здобувач вищої освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Додаткові бали до поточного контролю здобувач освіти може отримати, пройшовши навчальний курс у вигляді неформальної освіти з отриманням сертифікату в межах предмету вивчення дисципліни протягом навчального семестру, взявши участь у науковому, освітньому чи прикладному проєкті, який відповідає предмету дисципліни, чи підготувавши дайджест (добір уривків з різних джерел на певну тематику). У форматі дайджестів можна зробити системний аналіз будь-якого теоретичного положення, розкрити різні точки зору на будь-яку проблему, тему, питання та зробити узагальнюючі висновки: 2 бали – нараховується здобувачам освіти, які пройшли навчальний курс у вигляді неформальної освіти з отриманням сертифікату в межах предмету вивчення дисципліни протягом навчального семестру. 2 бали – нараховується здобувачам освіти, які взяли участь у науковому, освітньому чи прикладному проєкті, який відповідає предмету дисципліни. 1 бал – нараховується здобувачам освіти, які підготували дайджест на певну тематику в межах вивчення дисципліни. Контроль за самостійну роботу. Самостійна робота здобувачів освіти передбачає: 1. Тестування. 2. Підготовка індивідуального проєкту. Тестовий контроль. Студент опрацьовує питання, що призначенні для самостійного вивчення і для контролю проходить тестування в системі дистанційного навчання ((https://d-learn.pnu.edu.ua) (дві спроби – кращий результат).
Умови допуску до підсумкового контролю	Здобувач допускається до підсумкового контролю, якщо виконав більше 60% завдань курсу, відпрацював всі заняття і за результатами оцінювання (бали за практичні заняття і самостійну роботу) набрав не менше 25 % . Умови допуску до підсумкового контролю (екзамену) передбачають дотримання Порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
Підсумковий контроль	Екзаменаційна (підсумкова) оцінка (макс. 100 балів -50%) виставляється у результаті сумування отриманих балів на

	практичних заняттях та за усі види виконаних робіт.
8. Політика навчальної дисципліни	
Академічна доброчесність	Дотримання академічної доброчесності засновується на ряді положень та принципів академічної доброчесності, що регламентують діяльність здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників університету. Ознайомитися з «Положенням про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Редакція 2)» можна за покликанням: https://efund.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/172/2024/02/34-05-polozhennia-pro-zapobihannia-akademichnomu-plahiatu.pdf.
Відвідування занять	Якщо здобувач пропустив практичне заняття, необхідно виконати всі практичні завдання, передбачені даним заняттям, пройти тестування та отримати відповідну оцінку. Лекційні заняття не відпрацьовуються, але знання лекційного матеріалу обов'язкове. Здобувач вищої освіти, який не набрав 25% (сума балів за практичні заняття і самостійну роботу) до екзаменаційної роботи не допускається. У такому випадку до початку сесії здобувач може отримати допуск, відпрацювавши всі заняття і виконавши всі передбачувані види робіт, зокрема, виконання самостійної роботи, тестування у системі дистанційного навчання (https://d-learn.pnu.edu.ua). Студент, який не набрав мінімум 50 балів за курс, має право перездати екзамен на талоні №2, №3 відповідно до «Положення про порядок повторного вивчення навчальних дисциплін (кредитів ECTS) в умовах ECTS (Редакція 5)» https://efund.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/172/2023/09/polozhennia-pro-povtorne-vyvchennia-dystsyplin-kredytiv-ects-v-umovakh-ects.pdf Лекції, тестові завдання, завдання для самостійної роботи, а також додаткові ресурси для засвоєння змісту курсу є доступними на сайті дистанційного навчання. Консультації щодо виконання самостійної роботи можна отримати щовівторка в аудиторії 510 (вул. Бандери, 1) або в режимі онлайн, за допомогою e-mail, viber, telegram, zoom.
Неформальна освіта	Порядок здобуття неформальної освіти та визнання її результатів регламентує «Положення про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» (2022). URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf Для здобуття неформальної освіти рекомендовано використання платформ Coursera, Prometheus, Udemy, EdEra

та ін..

9. Рекомендована література

БАЗОВА

1. Актуальні проблеми розвитку вищої освіти: *навч.-метод. посіб.* / Стинська В.В., Прокопів Л.М., Нагачевська З.І., Савчук Б.П., Стражнікова І.В., Ковальчук В.М., Салига Н.М. [За заг. ред. В.Стинської, Л.Прокопів]. Івано–Франківськ, 2021. 430 с.
2. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання. 2-е вид., доповн. і переробл. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 580 с.
3. Курлянд З.Н., Осипова Т.Ю., Гурін Р.С. Теорія і методика професійної освіти: *навч. посіб*. Київ, 2012. 390 с.
4. Ничкало Н.Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: *монографія.* Київ, 2014. 125 с.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. *URL*: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. *URL*: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
7. Концепція розвитку фармацевтичного сектора системи охорони здоров’я: наказ Міністра охорони здоров'я України 18.12.2007, № 838. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0838282-07#Text.
8. Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011 - 2020 рр.: наказ Міністерства охорони здоров'я України 13.09.2010 № 769 (у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України 27.03.2013 № 242). *URL*: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0769282-10#Text
9. Концепція розвитку медичної освіти: наказ Міністерства охорони здоров'я України 12.09.2008. N 522/51 *URL*: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0522282-08#Text
10. Концепція управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров’я в Україні на період до 2010 року: наказ МОЗ України від 31.03.2008, № 166. *URL*: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0166282-08#Text.
11. Якість вищої освіти: теорія і практика: *навч.-метод. посіб.* / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей; кол. авторів: А. Василюк, М. Дей, В. Базелюк та ін.]; НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.

ДОДАТКОВА:

12. Алєксєєва І.М. Національні стандарти фармацевтичної освіти в контексті реформування законодавства про вищу освіту. *Актуальні питання фармації та медицини: наука та практика.* 2018. № 11(1). URL: https://pharmed.zsmu.edu.ua/article/view/123727
13. Басараб Н.Я., Стинська В.В., Деренюк М.П., Паска Т.В. Науково-дослідна робота як складова підготовки майбутніх педагогічних працівників закладів професійної освіти. *Наукові інновації та передові технологі*ї. 2025. № 12(52). С. 1399–1409. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-12(52)
14. Котвіцька, А. А. Фармацевтична освіта в Україні: аналітичний огляд навчальних планів з підготовки фармацевтичних кадрів у XX столітті. *Соціальна фармація в охороні здоров’я.* 2022. Т. 8, № 1. С. 3–10.
15. Кохановська О., Тернопільська В., Барила Н. Розвиток вищої фармацевтичної освіти в України та Європі: порівняльний аналіз. *Наукові інновації та передові технології.* 2025. № 4(47). С. 1766–1777.
16. Кричковська А. М., Губицька І. І., Заярнюк Н. Л. Історія становлення та особливості регулювання спеціальності «фармація, промислова фармація» в умовах воєнного стану в Україні. 2024. С. 414–428. DOI

https://doi.org/10.30525/978-9934-26-522-8-20
17. Паска Т., Стинська В., Басараб Н. Роль педагогічних працівників у цифровому освітньому середовищі закладів професійної освіти. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 9 (49). С. 1984–1999.
18. Радзієвська І. Історіографія дослідження засад розвитку медичної та фармацевтичної освіти молодших спеціалістів в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 2. С. 121–135.
19. Сліпчук В. Л.Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні (ХХ – початок ХХІ століття): монографія /за ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України Я. В. Цехмістера. Київ: Едельвейс, 2017. 520 с.
20. Стинська В. В., Ящишин З. М., Кравець Н. С. Методологія дослідження проблеми розвитку фармацевтичної освіти в Україні. *Педагогічний альманах*, 2024. № 57. С. 50–57
21. Стинська В. Моделювання професійної діяльності майбутніх викладачів закладів вищої освіти. *Нові технології навчання*. 2020. Вип. 94. С. 321–326.
22. Стинська В., Прокопів Л., Серман Л. «Soft skills» у практиці підготовки майбутніх викладачів закладу вищої освіти. *Гірська школа українських Карпат*. 2021. № 24. С. 100–104.
23. Стинська В., Ящишин З., Кліщ І. Компетентнісний підхід у вищій професійній освіті України. *Науковий часопис НПУ імені М.П Драгоманова.* Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективі. 2021. Вип. 79. Том 2. С. 139–142.
24. Стинська В., Ящишин З., Янків О., Стинський В. Використання цифрових освітніх платформ у процесі підготовки майбутніх викладачів ЗВО. *Молодь і ринок.* 2021. №5-6 (191–192). С. 21–25.
25. Студентський путівник https://drive.google.com/file/d/1uPLDtWCSDHdfB6JTVXLhm3K55SUnl_f8/view?usp=sharing
26. Фармацевтична енциклопедія. https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/314/farmacevtichna-osvita
27. Філіппова Л. Особливості розвитку вищої фармацевтичної освіти України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць/ Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 84 (т. 2). С. 97–101. DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.84.2.20
28. –Stynska V., Kondur O. Strategies of professional preparation of the competitive specialist in the conditions of information environment. Contemporary technologies in the educational process: *monografia.* Publishing House of Katowice School of Technology, 2020. P. 75–81.

Додаток Н
Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Додаток Н1
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Міністерство освіти і науки України
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018; код згідно з ЄДРПОУ 02125266
тел. (+380-342) 75-23-51; факс (+380-342) 53-15-74; e-mail office@cnu.edu.ua; сайт https://cnu.edu.ua

18.03.2026 № 03-04-29/05 На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Досина Володимира Ігоровича
«Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.)»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Результати дисертаційного дослідження Досина Володимира Ігоровича «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.)» упроваджувалися в освітній процес кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Дисертант брав участь у наукових, науково-дослідницьких конференціях, наукових семінарах кафедри. Зокрема, «Доступність і неперервність освіти впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика» (Івано-Франківськ, 2022), «Педагогічна наука й освітня практика в реаліях війни: виклики, досвід, перспективи» (Коломия, 2025); «Розвиток неперервної педагогічної освіти за умов воєнного стану в Україні та глобальних викликів» (Івано-Франківськ, 2026).

У рамках дослідження Досином В.І. розроблено та апробовано в освітньому процесі ОНП «Освітні, педагогічні науки» елективний курс «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність», спрямований на висвітлення історико-педагогічних засад становлення та еволюції вищої фармацевтичної освіти, аналізу основних етапів, тенденцій та організаційних моделей підготовки фахівців фармацевтичної галузі у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.

У практиці покращення підходів до якості освітнього процесу у ЗВО знайшов своє використання інформаційно-освітнього електронний ресурсу (сайт-блог «ФармОсвіта»), зокрема при стажуванні фахівців з медичних

університетів. Сайт забезпечує доступ до науково-методичних матеріалів, джерельної та історіографічної бази, нормативно-правових документів у сфері фармацевтичної та вищої освіти, а також аналітичних матеріалів і рекомендацій щодо модернізації підготовки майбутніх фармацевтів з урахуванням європейських освітніх практик.

З огляду на високий науковий рівень дисертації В.І. Досина та актуальність наукової проблематики роботи стверджуємо про доцільність впровадження її результатів у практику закладів вищої освіти України.

Довідку впровадження результатів дослідження В.І. Досина затверджено на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика (протокол № 11 від 18 лютого 2026 року).

Проректор з науково-педагогічної роботи
та міжнародної діяльності Лілія ТУРОВСЬКА

Завідувач кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика Любов ПРОКОПІВ

Додаток Н.2.

Івано-Франківський національний медичний університет

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
ковой роботи
ціонального
університету
КОЗАНЬ
20 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи **Досина Володимира Ігоровича** **«Розвиток вищої фармацевтичної освіти України (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.)»**, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

В освітній процес Івано-Франківського національного медичного університету впродовж 2023–2025 рр. упроваджувалися результати дисертаційної роботи В. Досина «Розвиток вищої фармацевтичної освіти України (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.)» за освітньо-науковою програмою «Освітні, педагогічні науки» (спеціальність 011 Освітні, наукові науки) шляхом:

- впровадження елективного курсу «Розвиток вищої фармацевтичної освіти України: історія і сучасність», спрямованого на висвітлення історико-педагогічних засад становлення й еволюції вищої фармацевтичної освіти, аналіз її основних етапів, тенденцій та організаційних моделей підготовки фахівців фармацевтичної галузі у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.;

- створення та наповнення інформаційно-освітнього електронного ресурсу (сайт-блогу «ФармОсвіта»), який забезпечує доступ до науково-методичних матеріалів, джерельної та історіографічної бази, нормативно-правових документів у сфері фармацевтичної та вищої освіти, а також аналітичних матеріалів і рекомендацій щодо модернізації підготовки майбутніх фармацевтів з урахуванням європейських освітніх практик.

Зміст і результати дослідження, а також матеріали елективного курсу можуть бути використані:

-науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти під час викладання навчальних дисциплін «Вступ у фармацію», «Педагогіка вищої школи», «Організація та економіка фармації», «Фармацевтичний менеджмент та маркетинг» тощо, а також у процесі розроблення навчальних планів, освітніх програм і навчально-методичних матеріалів для спеціальності «Фармація, промислова фармація»; здобувачами вищої освіти, аспірантами та молодими науковцями; керівниками та організаторами освітнього процесу, гарантами освітніх програм, представниками професійних фармацевтичних спільнот; у системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації фармацевтичних працівників.

З огляду на високий науковий рівень дисертації Досина В. І. і актуальність наукової проблематики роботи, стверджуємо про доцільність впровадження його результатів у практику закладів вищої освіти України.

Довідку про апробацію та впровадження результатів дослідження Досина В. І. затверджено на засіданні кафедри фармацевтичного управління, технології ліків та фармакогнозії (протокол № 10 від 26 лютого 2026 року).

Завідувач кафедри фармацевтичого управління,
технології ліків та фармакогнозії
д.фарм.н., професор Андрій ГРИЦИК

Додаток Н.3.

Херсонський державний університет

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Тел. +380963102636; e-mail: office@ksu.ks.ua; http://www.kspu.edu
код за ЄДРПОУ 02125609 р/р UA228201720343111002200000120; UA068201720343120002000000120
банк Державказначейська служба України, м. Київ

«13» квітня 2026 р. № 03-32/558
На № _____ від _____ 202__р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Досина Володимира Ігоровича
«Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.)»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки,
в освітній процес Херсонського державного університету

Засвідчуємо, що результати дисертаційної роботи Досина Володимира Ігоровича на тему «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, упроваджено в освітній процес Херсонського державного університету впродовж 2022–2025 рр.

Упровадження результатів дисертаційного дослідження здійснювалося з метою удосконалення змісту підготовки здобувачів вищої освіти, розширення їхнього уявлення про історико-педагогічні засади становлення вищої фармацевтичної освіти в Україні, а також актуалізації науково-методичних підходів до осмислення тенденцій її розвитку в контексті суспільно-освітніх трансформацій кінця XX – першої чверті XXI ст.

Результати дисертаційної роботи впроваджено шляхом:

– розроблення та впровадження елективного курсу «Розвиток фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність», спрямованого на висвітлення історико-педагогічних засад становлення й еволюції фармацевтичної освіти, аналіз основних етапів, тенденцій, суперечностей і організаційних моделей підготовки фахівців фармацевтичної галузі у 90-х роках XX – першій чверті XXI ст., а також на формування в здобувачів здатності до наукового аналізу розвитку галузевої освіти в історичній ретроспективі та сучасному освітньому дискурсі;

– створення та змістового наповнення інформаційно-освітнього електронного ресурсу – сайт-блогу «ФармОсвіта», який забезпечує доступ до науково-методичних матеріалів, джерельної та історіографічної бази дослідження, нормативно-правових документів у сфері фармацевтичної і вищої освіти, а також до аналітичних матеріалів і практичних рекомендацій щодо модернізації

Продовження Додатка Н.3

підготовки майбутніх фармацевтів з урахуванням європейських освітніх практик, тенденцій цифровізації та сучасних вимог до професійної підготовки фахівців.

Упроваджені результати дисертаційного дослідження сприяли збагаченню змісту освітніх компонентів освітньої програми, посиленню історико-педагогічного, методологічного та прикладного складників професійної підготовки здобувачів, а також розширенню можливостей використання цифрових освітніх ресурсів у процесі вивчення проблем розвитку вищої галузевої освіти в Україні.

Матеріали дисертаційної роботи Досина Володимира Ігоровича мають науково-теоретичне і практичне значення та можуть бути використані в подальшому для вдосконалення змісту освітніх програм, розроблення вибіркових дисциплін, навчально-методичного забезпечення, а також у науково-дослідній роботі здобувачів і викладачів закладів вищої освіти.

Довідку про впровадження р результатів дисертаційної роботи Досина Володимира Ігоровича «Розвиток вищої фармацевтичної освіти в Україні (90-ті рр. XX – перша чверть XXI ст.)» розглянуто на засіданні кафедри хімії та фармації (протокол № 8 від 06.04.2026 року).

Перший проректор, професор **Сергій ОМЕЛЬЧУК**

Тетяна Попович
+380964793767

Закінчення Додатка Н.3

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МЕДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ХІМІЇ ТА ФАРМАЦІЇ

ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ
засідання кафедри

06.04.2026 № 8

м. Івано-Франківськ

Голова: Попович Тетяна Анатоліївна, завідувачка кафедри

Секретар: Бєлашева А.М., провідна фахівчиня

Присутні члени кафедри: ст. викладач Баєв О.О., доценти Богуцька О.Є., Волкова С.А., Пилипчук Л.Л., Попович Т.А., Решнова С.Ф., Севастьянова Т.В., Сидоренко О.В.

СЛУХАЛИ:

1. Про впровадження циклу лекцій на тему «Розвиток фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність» та використання інформаційно-освітнього електронного ресурсу – сайт-блогу «ФармОсвіта» як елемента інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу підготовки здобувачів за освітньо-професійною програмою «Фармація» другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Доповідає: Тетяна Попович

УХВАЛИЛИ: (одноголосно):

1. Інформацію взяти до відома.
2. Затвердити результати впровадження циклу лекцій на тему «Розвиток фармацевтичної освіти в Україні: історія і сучасність» та використання інформаційно-освітнього електронного ресурсу – сайт-блогу «ФармОсвіта» як елемента інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу підготовки здобувачів за освітньо-професійною програмою «Фармація» другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Голова Тетяна ПОПОВИЧ

Секретар Алла БЄЛАШЕВА